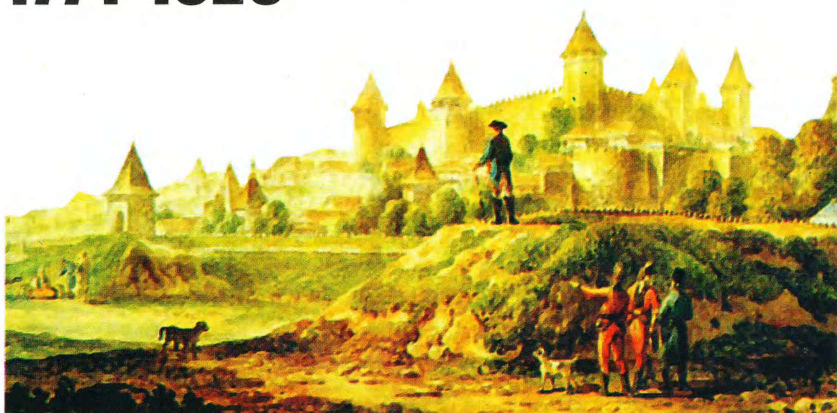
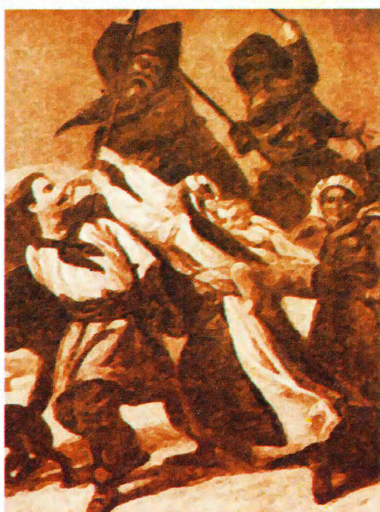
POLIROM

George F. Jewsbury

Anexarea BASARABIEI la RUSIA: 1774-1828

HISTORIA

Colecţia *Historia* este coordonată de Mihai-Răzvan Ungureanu.

George F. Jewsbury este profesor la Universitatea din Paris VIII şi la Şcoala Activă Bilingvă „Jeannine Manuel". Din 1998 a fost numit membru asociat al Centrului de studii ruseşti, sovietice şi postsovietice din cadrul École des Hautes Études en Sciences Sociales din capitala franceză. În perioada 1967-1998 a activat ca profesor de istorie a Rusiei şi teritoriilor din sud-estul Europei la Universitatea de Stat din Oklahoma. În prezent este profesor emerit al acestei universităţi. A publicat numeroase lucrări, studii, articole şi recenzii în reviste de specialitate, cum ar fi: „The Greek Question: The View from Odessa 1815-1822", în *Cahiers du monde Russe* (oct./dec. 1999), şi „Russia's Unintended Role in the Maintenance of Romanian Nationality in Bessarabia", în *Slavica* (Bloomington, 2000). Coautor al lucrării *Civilization Past and Present* (2 vol., New York, 2000).

www.polirom.ro

George F. Jewsbury, *The Russian Annexation of Bessarabia : 1774-1828. A Study of Imperial Expansion*, East European Quarterly, 1976

© 1976 by East European Quarterly
© 2003 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

JEWSBURY, GEORGE F.

Anexarea Basarabiei la Rusia : 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale/
George F. Jewsbury; trad. de Alina Pelea; Iaşi: Polirom, 2003.
200 p.; 24 cm (HISTORIA)
Bibliogr.
Index

ISBN: 973-681-343-6

I. Pelea, Alina (trad.)

94(498.6)

Printed in ROMANIA

George F. Jewsbury

Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828

Studiu asupra expansiunii imperiale

Traducere de Alina Pelea

POLIROM
2003

Pentru Catherine

Introducere

Anexarea Basarabiei este un episod relativ neimportant în tradiţia seculară a expansiunii ruse. Această fâşie de pământ sporea cu foarte puţin suprafaţa statului eurasiatic, iar din punct de vedere comercial, diplomatic şi militar reprezenta un avantaj modest pentru Imperiul Ţarist. Într-o încercare de abordare clasică a evoluţiilor mai importante din politica externă a Rusiei, istoricul nu ar pierde prea mult timp studiind extinderea frontierei de la Nistru până la Prut şi Dunăre. Pe bună dreptate, anexarea Basarabiei de către Rusia a ocupat puţin spaţiu în studiile de istorie diplomatică şi militară şi a constituit un măr al discordiei doar în mintea patrioţilor ruşi şi români, făţiş până în 1945 şi mai discret ulterior.

Lucrarea de faţă nu abordează intrarea Basarabiei în Imperiul Rus în modul tradiţional, ci tratează încorporarea acestui nou teritoriu ca pe un studiu de caz al problemelor administrative ale expansiunii. Expansiunea, în sensul larg al cuvântului, însemna mai mult decât dobândirea de noi pământuri, presupunând şi consolidarea regiunii şi populaţiei locale ; ceea ce face ca studierea acestui subiect să fie mai mult decât o analiză a unor evenimente militare şi diplomatice sfârşind printr-o modificare de frontieră este natura zonei de tranziţie pe care o constituie hotarul dintre naţiuni şi imperii.

În lucrarea sa *A Short History of Russia*, B.H. Sumner îşi începe consideraţiile asupra celor şapte influenţe majore care au marcat istoria Rusiei cu studierea frontierei şi vede această porţiune ca fiind formată dintr-un „mozaic de teritorii, oaze izolate, regiuni distincte sau căi de acces"[1]. Graniţa de sud-vest a Rusiei era scena unor permanente invazii şi conflicte militare, economice, politice, culturale şi religioase între Imperiul Ţarist şi cel Otoman în general şi între ruşi şi români în particular. După 1812, încheierea războiului dintre Poartă şi Sankt Petersburg stabiliza temporar doar unul dintre aspectele circulaţiei transfrontaliere. În Basarabia recent anexată, ruşii se confruntau cu numeroasele diferenţe culturale şi politice care îi despărţeau de noii cetăţeni ai ţării lor, românii.

---

1. B.H. Sumner, *A Short History of Russia*, New York, 1949, p. 3.

Prezentul studiu debutează cu anul 1774, când Rusia începea să-şi folosească tot mai mult partizanii din Principatele dunărene, Moldova şi Ţara Românească, şi se încheie cu anul 1828, când în Basarabia au fost impuse legile şi regulamentele ruseşti şi a fost suprimată autonomia locală de care se bucuraseră până atunci românii. Anul 1774 nu marchează începutul procesului de expansiune, după cum nici anul 1828 nu reprezintă finalizarea procesului de consolidare a poziţiei noului teritoriu în cadrul statului rus. Însă aceşti cincizeci şi patru de ani de-a lungul frontierei sud-vestice ne oferă un cadru temporal suficient de bine delimitat, într-o arie geografică restrânsă, ce permite studierea procesului continuu de expansiune a Rusiei.

În cursul secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea, la frontiera ruso-turcă se derulau evenimente complexe. Ţarul îşi consolida noile teritorii, transformând pe de o parte, costul expansiunii într-un profit pentru Rusia şi punând, pe de altă parte, bazele unei noi serii de victorii diplomatice şi militare. Ruşii continuau să caute puncte slabe în teritoriile Porţii, acumulând în acelaşi timp motive economice, militare şi diplomatice solide care să le susţină expansiunea. După 1798, presiunea francezilor în Balcani făcea încă şi mai necesară o puternică prezenţă rusă în această regiune.

Raţiunile oficiale care stăteau la baza extinderii erau atât de serioase încât puneau în umbră chestiuni importante şi destul de evidente, cum ar fi capacitatea ruşilor de a guverna eficient şi profitabil noile teritorii. Intervalul de şaisprezece ani dintre redesenarea graniţelor în 1812 şi impunerea statutelor ruseşti în 1828 e dovada discrepanţei dintre capacitatea statului de a se extinde şi cea de a guverna în mod avantajos noile cuceriri. Întrucât consideraţiile de ordin neadministrativ au avut o asemenea importanţă în procesul de expansiune către sud-vest, istoricii au făcut din generali şi diplomaţi precum Kutuzov, Bagration şi Michelson şi Czartoryski, Capodistria şi Rumianţev personaje relativ cunoscute, dat fiind rolul jucat de ei în această extindere teritorială. Dar e la fel de adevărat şi că împovăraţii funcţionari militari şi administrativi din provincii au jucat, în felul lor, un rol tot atât de important în încercarea de a consolida nou câştigata Basarabie.

Toate marile imperii – înainte de declin, dacă au avut noroc, şi după declin, dacă au fost mai puţin norocoase – s-au confruntat cu aceeaşi dilemă : „Cât să ne extindem ?". A şti „când să te opreşti" poate fi o chestiune foarte delicată deoarece presupune o bună înţelegere a obiectivelor, resurselor şi puterii structurilor statului. Puţine elite conducătoare au asemenea cunoştinţe sau o viziune atât de profundă. Exercitarea puterii la distanţe mari şi trecând peste barierele culturale e la fel de dificil de menţinut ca şi susţinerea logistică de durată a unei armate. După cum scria George F. Kennan în *Russia and the West under Lenin and Stalin*, „eficacitatea puterii provenite de la un centru naţional descreşte direct proporţional cu distanţa şi gradul de diferenţiere culturală"[2]. Formula

2. George F. Kennan, *Russia and the West under Lenin and Stalin* (New York, 1960), p. 276.

conform căreia măsura exercitării autorităţii într-o regiune dată e influenţată de o combinaţie între factorii culturali şi distanţă e la fel de valabilă şi pentru problemele administrative din secolul al XIX-lea ca şi pentru preocupările ideologice ale veacului ce a urmat. Studiul nostru se concentrează asupra frontierei şi problemelor personalului administrativ la momentul în care statul realizează că nu mai are capacitatea de a guverna în mod eficient.

Această provocare administrativă a apărut într-o perioadă în care ţarul Alexandru I experimenta soluţii constituţionaliste, federaliste şi de autodeterminare pentru a rezolva problemele de guvernare a vastului său imperiu. Studierea anexării acestei regiuni, situate departe de Sankt Petersburg, plasează teoriile şi visele lui Alexandru într-un context deosebit şi oferă o perspectivă diferită asupra domniei sale. Nu s-a acordat suficientă atenţie experimentelor lui Alexandru în cele trei regiuni care au ajuns sub stăpânirea lui în timpul conflictelor napoleoniene – Polonia, Basarabia şi Finlanda. În fiecare dintre ele[3] ruşii s-au confruntat cu provocări şi oportunităţi majore. Fiecare popor avea propria limbă, propriile tradiţii juridice, modele culturale şi obiceiuri, iar pentru oficialii ţarişti[4] trimişi să lucreze cu aceşti străini era dificilă până şi comunicarea de bază, ca să nu mai vorbim de administrarea efectivă. Din raţiuni practice, ordinele trimise de la Sankt Petersburg cu privire la administrarea regiunii situate de-a lungul frontierei vestice puneau accentul pe acordarea unei autonomii locale extinse[5].

Alexandru I nu a inventat practica acordării unei autonomii considerabile naţiunilor supuse, ci a încurajat aplicarea unor concepte ale secolului al XVIII-lea, precum constituţionalismul şi federalismul, în cazul unei vechi probleme administrative a Rusiei. Din punctul lui de vedere[6], aceste experimente federaliste şi constituţionale puteau fi văzute ca pregătiri pentru o nouă şi binefăcătoare politică de descentralizare raţională a Rusiei[7], iar de-a lungul domniei sale

---

3. Pentru o descriere generală a politicii duse de Rusia în privinţa minorităţilor, vezi L.I. Strakhovsky, „Constitutional Aspects of the Imperial Russian Government's Policy toward National Minorities", în *The Journal of Modern History*, XXIII, decembrie 1941, 4. Boris Nolde, *La Formation de l'Empire Russe*, II (Paris, 1953) este de asemenea o lucrare utilă.
4. Vezi Marc Raeff, „The Russian Autocracy and its Officials", în *Harvard Slavic Studies*, IV, 1957, pp. 77-92.
5. Vezi Nolde, citat mai sus, *passim*.
6. Un exemplu în privinţa acestei preocupări timpurii poate fi găsit în discuţiile ţarului cu prinţul Adam Czartoryski, Adam Gielgud (ed.), *Memoirs of Prince Adam Czartoryski*, I (Londra, 1888), p. 117, şi în scrisoarea lui Alexandru către Gavriil Bănulescu Bodoni din 6 aprilie 1816, în *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii i Drevnostei Rossisskih pri Moskovskom Universitete*, 1875, 1, pp. 157-158.
7. D.M. Lang tratează admirabil problema anexării Georgiei în *The Last Years of the Georgian Monarchy,* New York, 1957 pp. 231-249. O altă lucrare utilă este *Finland and the Tsars* (Londra, 1899) a lui J.R. Jackson. Sunt de asemenea deosebit de utile lucrările lui R.F. Leslie despre revoluţia poloneză de la 1831.

a fost foarte preocupat de naţiunile dominate şi de problemele legate de reforma guvernamentală. Proiectele iniţiate de sfătuitorii lui apropiaţi, precum Comitetul Secret, Speranski şi Novosilţov, i-au captat atenţia, însă nici unul nu a fost pus suficient în aplicare. Situaţia externă delicată făcea ca o reformă la scară largă de-a lungul frontierei să fie greu de realizat. Totuşi, în fiecare dintre regiunile nou cucerite s-au instituit coduri de legi ce ar putea fi considerate constituţii ; datorită lor guvernarea era în mai mare măsură bazată pe domnia legii şi mai puţin arbitrară. Teoretic, locuitorii acestor zone au ajuns să se bucure de o guvernare mai progresistă şi mai puţin despotică decât cetăţenii ruşi din provinciile interne[8].

Din păcate, aceste experimente au avut un efect de foarte scurtă durată asupra dezvoltării instituţionale în Rusia. Chiar pe timpul vieţii lui Alexandru, generozitatea lui faţă de neruşi a atras critica oamenilor politici de orientări din cele mai diverse, de la conservatorul Karamzin[9] la revoluţionarul Pestel[10], incluzând o mare varietate de oficiali de mai mare sau mai mică importanţă, situaţi pe poziţii intermediare[11]. Fie că vedem în eforturile ţarului un simplu joc de-a politica, fie că le considerăm o încercare serioasă de a controla un imperiu multinaţional pornind de la o bază constituţională şi federală, acest aspect al domniei lui merită să fie studiat mai mult decât a fost până acum.

Dacă privim expansiunea rusă şi soluţiile lui Alexandru din perspectiva Basarabiei, adică dinspre graniţă, putem ajunge la o înţelegere mai profundă a problemelor pe care le punea extinderea teritorială. În cei cinzeci şi patru de ani studiaţi aici, împovăraţii reprezentanţi oficiali trimişi la faţa locului, fie ei consuli, generali sau funcţionari, erau personajele centrale ale luptei de transformare a investiţiei făcute în expansiune într-o situaţie profitabilă pentru imperiu. Problemele pe care le presupunea creşterea responsabilităţii guvernamentale a Rusiei pot fi înţelese mai bine dacă examinăm eforturile acestora decât dacă ne concentrăm exclusiv asupra directivelor venite din capitală, vagi şi deseori irelevante.

O nouă perspectivă asupra problemelor unui imperiu multinaţional ne este oferită de studierea circumstanţelor în care o altă naţiune, românii, a intrat în

---

8. Vezi definiţia constituţiei dată de Stroganov în lucrarea lui Nicolai Mihailovici, *Graf „Pavel" A. Stroganov*, II (St. Petersburg, 1903), p. 40. Aspecte interesante privind planurile de reformă din timpul domniei lui Alexandru se găsesc în biografia lui Speranski scrisă de Marc Raeff, în *La Charte Constitutionnelle de l'Empire Russe de l'an 1820* a lui George Vernadsky şi în lucrarea lui Georg von Rauch, *Russland : Staatliche Einheit und nationale Viefalt*, Paris, 1933, şi respectiv München, 1953.
9. R.E. Pipes, *Karamzin's Memoir on Ancient and Modern Russia* (Cambridge, 1959), pp. 189-190.
10. P.I. Pestel, *Russkaia Pravda* (St. Petersburg, 1906), pp. 41-47.
11. Pentru a vedea părerea unui oficial asupra politicii lui Alexandru I, vezi F.F. Vighel, „Zameceaniia na nîneşnee sostoiana Bessarabii", în *Ruskii Arhiv*, 1, Moscova, 1893, pp. 1-36.

structura Imperiului Rus. În perioada în care își extindeau influența până în teritoriile otomane, rușii s-au folosit de aliații pe care și-i făcuseră în conducerea Moldovei și Țării Românești pentru a șubrezi poziția turcilor. După ce au fost nevoiți să colaboreze cu conducătorii Principatelor în timpul războiului din anii 1806-1812, iar apoi în următorii șaisprezece ani în care au încercat să creeze o administrație în Basarabia împreună cu partizanii lor, rușii și-au dat seama că nu-și puteau determina aliații să acționeze conform voinței lor. În timpul ocupației Principatelor și în prima perioadă de după intrarea Basarabiei în imperiu, autoritățile de la Sankt Petersburg nu-și puteau permite să trimită aici oamenii și materialele necesare pentru a impune o structură de guvernământ țaristă. Contradicțiile administrative din capitală se reflectau și în această regiune nou intrată sub stăpânirea rusă. Cea mai mare parte a studiului de față o constituie seria de compromisuri făcute în administrarea regiunii de către guvernul central și reacția conducerii locale. Din 1806 și până în 1828, rușii au încercat să-și atingă scopul prin intermediul conducerii locale. Asocierea dintre ruși și români – atât în războiul împotriva dușmanului comun reprezentat de turci, cât și în relațiile pașnice – a dus la haos în administrație. Teoretic și pe hârtie, s-ar fi presupus că trebuiau să lucreze împreună pentru binele comun, însă în realitate cele două părți se sabotau una pe alta în urmărirea propriilor obiective, definite separat de fiecare.

Studierea anexării Basarabiei de către Rusia permite de asemenea găsirea punctelor tari și a celor slabe ale diplomației ruse în Balcani în agitata jumătate de secol de după momentul Kuciuk-Kainargi și oferă un nou mod de a privi sarcinile dificile pe care le-a avut de îndeplinit armata în cadrul misiunii ei de extindere a puterii ruse, precum și reacția guvernului la noua problemă. Însă cel mai important lucru de reținut din acest studiu privind extinderea puterii ruse asupra românilor este obstacolul major care apare atunci când o națiune dominantă încearcă să-și atingă scopul folosindu-se de o altă națiune. Experiența ruso-română din această perioadă oferă o perspectivă nouă asupra problemelor de „conflict cultural”. Această jumătate de veac prevestea fricțiunile ce aveau să continue până în ziua de azi între cele două popoare.

Când este vorba despre o regiune atât de controversată ca Basarabia, apar probleme de terminologie – denumiri geografice, unități de măsură, valoare a monedelor. Pune probleme deosebite și folosirea termenului de „român” pentru locuitorii din Moldova și Țara Românească. În perioada de care ne ocupăm aici nu exista un stat național numit România și e îndoielnică până și existența unui sentiment național românesc larg răspândit. Existau două principate, fiecare cu propria guvernare, însă asemănarea dintre instituții, ușurința cu care atât guvernul de la Iași, cât și cel de la București își puteau transfera puterea de la un oraș la altul, precum și alți factori culturali unificatori făceau ca granița dintre ele să fie mai importantă din punct de vedere cartografic decât național. Așadar, din

motive de simplitate, termenul „român” va fi folosit aici şi pentru moldoveni, şi pentru locuitorii din Ţara Românească.

În ceea ce priveşte numele de oraşe, am folosit varianta românească pentru cele care în prezent se află în România şi versiunea rusă pentru cele din Uniunea Sovietică[i]. Toate datele sunt exprimate conform calendarului iulian când este vorba despre afacerile interne ale Imperiului Rus şi conform ambelor calendare, gregorian şi iulian, pentru afacerile externe. Nu vom calcula în monedă contemporană sumele din text, exprimate în monedă turcă şi rusească, deoarece asemenea valori sunt în cel mai bun caz aproximative în perioadele de inflaţie şi greu de calculat, leul valorând 8,4 copeici de argint în 1808 şi 20 de copeici de argint în 1815.

Aş dori să mulţumesc pentru sprijinul financiar pe care l-am primit pentru a mă documenta şi a scrie această lucrare, care constituie o formă extinsă a tezei mele de doctorat. Comitetul Interuniversitar pentru Burse de Călătorie[ii] mi-a finanţat studiile la Londra şi Paris, după ce Uniunea Sovietică mi-a refuzat participarea la schimbul de studenţi înscrişi la cursuri postuniversitare şi tineri absolvenţi dintre SUA şi URSS, din perioada 1966-1967. Consiliul American al Societăţilor Ştiinţifice[iii] m-a ajutat să particip la cursurile de vară de limba română de la Sinaia, iar Fundaţia pentru Cercetare de la Universitatea din Oklahoma[iv] m-a sprijinit pentru a putea studia la Biblioteca Lenin din Moscova. De asemenea, m-a susţinut în munca de cercetare şi documentare şi Colegiul de Artă şi Ştiinţe de la Universitatea din Oklahoma[v].

Deşi am încercat de mai multe ori, nu am reuşit să obţin accesul la arhivele din Uniunea Sovietică, aşa încât a trebuit să mă bazez pe numeroasele surse scrise privind Basarabia. Aş dori să mulţumesc amabilului personal de la Muzeul Britanic, Biblioteca Naţională a Franţei, Biblioteca Lenin, Biblioteca Publică din New York, Biblioteca Universităţii din Kansas, Biblioteca Universităţii din Missouri şi Biblioteca Universităţii Statului Oklahoma.

Sunt recunoscător profesorilor Peter F. Sugar, Donald W. Treadgold şi John L.H. Keep pentru sprijinul şi încurajările lor.

i. În această traducere vor fi folosite formele consacrate în limba română (n.t.).
ii. The Inter-University Committee on Travel Grants.
iii. The American Council of Learned Societies.
iv. The Oklahoma State University Research Foundation.
v. The Oklahoma State University Arts and Sciences College.

CAPITOLUL 1

Înaintarea rusă: 1774-1806

I. Ruşii, românii şi grecii

Înainte de a-şi putea extinde teritoriile către sud-vest, până la Prut şi Dunăre, Rusia trebuia să pună temeliile politice, diplomatice şi militare necesare. În ultima parte a secolului al XVIII-lea, oficialii ruşi au profitat de ocaziile oferite de slăbirea puterii otomane pentru a-şi spori influenţa în Principatele dunărene, Moldova şi Ţara Românească, încurajându-şi grupurile de partizani de la Iaşi şi Bucureşti şi menţinând o continuă presiune diplomatică asupra Porţii în vederea obţinerii de concesii. În decurs de treizeci de ani armatele lor au pătruns de trei ori în teritoriul otoman şi forţele lor au fost pe poziţii în tot restul timpului. Această combinaţie de susţinători locali în Principate, presiune diplomatică şi forţă militară făceau din Rusia puterea dominantă în regiune şi, cum nici un alt rival european nu se opunea planurilor ei în Moldova şi Ţara Românească, sultanul nu putea decât să răspundă favorabil presiunilor exercitate de Sankt Petersburg.

Diplomaţii ţarişti colaborau cu alte elemente antiturceşti din Balcani pentru a pune la cale o mişcare care să „înlăture jugul" de pe grumazul creştinilor. În cruciada pregătită, interesul personal al participanţilor putea fi ascuns în spatele dorinţei de unitate religioasă. Ruşii îşi apărau frecvent politica agresivă faţă de turci invocând faptul că ţelul lor era protejarea drepturile coreligionarilor lor – justificări paradoxale, mai ales în timpul domniei lumeşti a Ecaterinei a II-a. Aceste presiuni directe şi indirecte contribuiau şi ele la şubrezirea poziţiei Porţii în teritoriile europene aflate sub controlul ei.

Întrucât turcii au ajuns să fie un obiect – şi nu un subiect[1] – al diplomaţiei europene, Franţa lui Napoleon a folosit ocazia pentru a profita de slăbiciunea otomană în regiunea din estul Mediteranei. La început, în 1798, această nouă ameninţare i-a silit pe turci să caute ajutorul ruşilor, apoi, acţiunile francezilor

1. Această frază e preluată din lucrarea lui A.F. Miller, *Mustafa Paşa Bairaktar* (Moscova-Leningrad, 1947), p. 63.

au ajuns să pună în pericol şi planurile acestora din urmă în Balcani. Evenimentele diplomatice majore ale perioadei cuprinse între 1774, anul semnării tratatului de la Kuciuk-Kainargi, şi 1806, anul izbucnirii războiului ruso-turc[2], au fost studiate de diverşi istorici, dintre care cei mai mulţi s-au mulţumit să trateze sporirea drepturilor pe care Rusia le avea în Principate, intervenţia Franţei în politica din Balcani şi reacţia Rusiei la aceste evoluţii, făcând apel doar la tratatele încheiate şi la negocierile care le-au precedat. Un alt mod de a evalua activităţile ruşilor în Moldova şi Ţara Românească este examinarea atentă a relaţiilor lor din această perioadă cu elitele locale de la Iaşi şi Bucureşti[3].

Dintr-un anumit punct de vedere, grecii şi românii care controlau Principatele constituiau nişte barometre precise ale puterii. Cu acest grup de realişti politici tratau nu numai turcii şi ruşii, ci şi austriecii, francezii şi prusacii[4]. Din cauza statutului special al Principatelor, de semiautonomie în cadrul Imperiului Otoman, aceştia aveau o experienţă de secole în negocierile cu puterile străine şi erau obişnuiţi să opereze sub autoritatea unei puteri aflate la mare distanţă, iar când un stăpân slăbea, nu le lua mult timp să găsească noi protectori, mai utili. Aflându-se la graniţă, la răscrucea dintre trei imperii şi supuşi capriciilor unui conducător îndepărtat, cei aflaţi la cârma Principatelor cu greu şi-ar fi putut permite să ducă o altă politică decât cea a unui interes personal extrem de bine orientat. Pe la începutul secolului al XIX-lea, din cauza generaţiilor întregi de proastă guvernare, de slăbiciune economică şi de politică fanariotă, era imposibil ca modul de comportare a elitei să mai fie influenţat de un sentiment naţional românesc pur. Era mai important interesul familiei sau al clasei, interes orientat mereu către puterea a cărei stea stătea să răsară.

---

2. Printre cele mai instructive lucrări despre această perioadă se numără următoarele: B. Mouravieff, *L'Alliance Russo-Turque au milieu des guerres napoléoniennes* (Paris, 1954); G. Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes* (Paris, 1955); N.E. Saul, *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, (Chicago, 1970); M.S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923* (New York, 1966); N. Iorga, *Histoire des relations Russo-Roumaines* (Iaşi, 1917); L.A. Casso, *Rossiia na Dunae I obrazovanie Bessarabskoi Oblasti* (Moscova, 1913); Miller, *op.cit.*; I.S. Dostian, *Rossia i balkanskii vopros: Iz istorii russko-balkanskih politiceskih sviazei v pervoi tretei XIX v.* (Moscova, 1972).
3. Elita locală era formată dintr-un amestec de fanarioţi, boieri din starea întâi, a doua sau a treia şi clerici.
4. Casso, *op.cit.*, pp. 5 şi 6. O extrem de valoroasă colecţie de documente consulare austriece privind această perioadă se găseşte în *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, volumul XIX, partea întâi, *Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare austriece (1782-1797)* (Bucureşti, 1922) şi volumul XIX, partea a doua, *Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare (1798-1812)* (Cernăuţi, 1938), editate de Ion I. Nistor şi citate în continuare ca *Hurmuzaki*, XIX-1 şi respectiv *Hurmuzaki*, XIX-2. Vezi *Hurmuzaki*, XIX-2, p. 152, pentru remarcele consulului austriac la Iaşi, Timoni, despre diversele grupări ale boierilor moldoveni (19 noiembrie 1802).

În ultima parte a secolului al XVIII-lea, activităţile politice locale reflectau convingerea larg răspândită că puterea exercitată de ruşi în Principate nu ar mai putea fi exercitată doar de către turci. Ruşii îşi constituiseră cu sârg un corp de partizani despre care ştiau că nu erau atraşi de partea lor numai din simpla iubire faţă de ţar. În 1776, abilul general rus P.A. Rumianţev observa că susţinătorii ţării sale din Moldova şi Ţara Românească erau „asemenea lui Ianus, cu două feţe şi două inimi, amândouă viclene"[5]. Treizeci de ani mai târziu, consulul francez din Iaşi, C.F. Reinhard, surprindea spiritul conducerii locale într-o sugestivă conversaţie dintre un „străin" şi un „tânăr boier"[6].

Străinul: Dar cum de puteţi arăta atât de vădit că sunteţi partizani ai Rusiei?

Tânărul boier: Rusia a fost bună cu noi. Ei îi datorăm emanciparea noastră politică, faptul că avem îndatoriri restrânse şi că participăm la ocârmuirea ţării.

Străinul: Asta e foarte adevărat pentru situaţia din trecut. Însă la Constantinopol sistemul s-a schimbat şi voi, care pretindeţi că vă purtaţi conform unor linii politice calculate, de fapt nu vedeţi mai departe de vârful nasului.

Tânărul boier: Rusia ne apără, armatele ei sunt aici...

Străinul: Şi dacă ar veni trupele franceze?

Tânărul boier: Trupele franceze sunt foarte departe.

Străinul: Şi totuşi cum v-aţi justifica purtarea?

Tânărul boier: În cazul acesta am fi pentru Napoleon ceea ce suntem pentru Alexandru şi Napoleon n-ar vedea în asta un lucru atât de rău.

II. Sistemul social şi politic din Principate

Situaţia economică a Moldovei şi Ţării Româneşti de la începutul secolului al XIX-lea nu aducea dovada beneficiilor structurilor sociale şi politice locale. Anii îndelungaţi de guvernare dezastruoasă, la care se adăuga sistemul fiscal deosebit de dur, i-au determinat pe ţărani să fugă de pe moşii în alte părţi ale Principatelor. Natura deosebit de opresivă a sistemului agricol bazat pe dări din perioada fanariotă (1711-1821) îşi avea originea în nevoia de a obţine profituri rapide atât timp cât situaţia era favorabilă. În această perioadă, existau „douăsprezece mari familii din rândul cărora proveneau cele treizeci şi trei de persoane diferite de la conducerea Principatelor şi au avut loc şaptezeci şi şapte de schimbări de regim". Vlad Georgescu remarca faptul că „fanariotismul era... un fenomen extrem de complex, ce cuprindea elemente greceşti, româneşti, albaneze şi alte

5. L.V. Cerepnin *et al.*, *Istoriia Moldavskoi S.S.R.*, I (Chişinău, 1965), p. 338.
6. C.F. Reinhard către Talleyrand, Iaşi, 24 septembrie 1806. Citat de Radu Rosetti, „Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească de la 1806-1812", în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, XXXI, (Bucureşti, 1908-1909), p. 431.

elemente balcanice. Criteriul de bază era identificarea cu concepţiile politice ale Porţii şi acceptarea valorilor ortodoxe şi, măcar parţial, neogreceşti"[7]. Bunăstarea ţărănimii nu avea o prea mare importanţă pentru conducătorii politici, ale căror valori se aflau în general în afara Principatelor şi care, de cele mai multe ori, îşi ocupau funcţiile pentru scurt timp. Prin însăşi natura sa, fanariotismul încuraja o rapacitate extremă care, la rândul ei, era cauza unei sărăcii ce îi şoca pe călătorii străini aflaţi în trecere prin regiune.

Lucrurile nu au stat întotdeauna atât de rău. Moldova şi Ţara Românească se bucuraseră de un înalt grad de autonomie locală după subjugarea lor de către turci în secolul al XV-lea, în schimbul acestei poziţii privilegiate domnitorii trebuind să plătească dări, tributuri şi, ocazional, mită. Atât timp cât Poarta rămânea puternică, sistemul acesta era un aranjament relativ convenabil atât pentru conducători, cât şi pentru supuşi, însă o dată cu declinul intern al Imperiului Otoman, la sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutului celui de-al XVIII-lea, administraţia a devenit tot mai opresivă pentru Principate. În 1711, ţarul Petru I al Rusiei a înaintat până în Moldova şi a promis românilor eliberarea de sub jugul sultanului. Declaraţiile de sprijin venite din partea boierilor din Principate au fost urmate de eşecul militar al ţarului pe Prut şi, în anii următori, românii au pierdut în mare măsură controlul asupra propriei vieţi politice. Sultanul şi-a extins autoritatea asupra acestei regiuni prin intermediul fanarioţilor, care, neconsiderând Principatele altceva decât o sursă de profit, au continuat să le exploateze.

În 1806, Charles Joseph Le Doulx, consulul francez la Bucureşti, spunea că „cele cinci judeţe ale Valahiei Mici sunt absolut pustii"[8]. La sosirea sa în Principate, în acelaşi an, armata rusă a găsit o zonă afectată de recolte slabe, o economie slăbită şi instabilitate politică. Şi, dacă iniţial ruşii speraseră să obţină un sprijin logistic important în Moldova şi Ţara Românească, în cele din urmă ei

7. Părerile cu privire la natura regimurilor fanariote sunt foarte împărţite. Putem aminti comentariul lui R.W. Seton-Watson, din lucrarea *A History of the Roumanians* (Cambridge, 1934), cum că nu există sarcină mai neplăcută decât să descrii perioada fanariotă unor istorici români contemporani din Franţa, care afirmă că domnitorii erau de fapt nişte bărbaţi luminaţi, călăuziţi de sentimente nobile şi nevoiţi să acţioneze în condiţii dificile. Vezi Vlad Georgescu, „The Romanians Boyars in the Eighteenth Century: Their Political Ideology", în *East European Quarterly*, VII, 1973, 1, p. 33. Vezi şi L. Colescu, *Geschichte des rumänischen Steuerwesens in der Epoche der Fanarioten 1711-1821*, (München, 1897), p. 80 şi R.L. Wolff, *The Balkans in Our Time* (New York, 1967), p. 63.
8. C.J. Le Doulx către Talleyrand, 8 noiembrie 1806, Bucureşti. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, volumul XVI, *Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1603-1824)* (în continuare citat ca *Hurmuzaki*, XVI), editat de Nerva Hodoş, pp. 784-785. Vezi şi William Wilkinson, *An Account of Moldavia and Wallachia with Various Political Observations Relating to Them* (Londra, 1820), p. 85.

au fost cei care au trebuit să aducă provizii aici de dincolo de Nistru[9]. Această aparentă sărăcie nu reflecta cum se cuvine bunăstarea virtuală din regiune, iar călătorii din acele vremuri vorbesc cu toţii despre potenţialul economic al zonei. Un ofiţer rus afirma că Principatele ar putea prospera şi susţine în acelaşi timp o forţă de ocupaţie, furnizându-i banii şi proviziile necesare[10]. Nu era nevoie decât de un sistem politic stabil care să nu apese prea greu asupra ţărănimii, dar, din păcate atât pentru români, cât şi pentru forţele ruse aflate aici după 1806, această condiţie minimă nu exista.

Domnia fanarioţilor aducea cu sine toate elementele dure, arbitrare şi uneori înfricoşătoare ale dominaţiei otomane asupra grecilor. Arbitrarul şi despotismul aveau efecte demoralizante asupra populaţiei şi, după cum scria un călător de la sfârşitul secolului al XVII-lea, contele Hauterive, românii ajunseseră să fie „robii unui om care tremură în faţa sclavilor Porţii". Injustiţia din acest sistem s-a transmis de la un nivel la altul pentru ca în cele din urmă povara zdrobitoare a nedreptăţii să apese pe umerii celei mai lipsite de putere şi celei mai numeroase părţi a populaţiei, ţărănimea. Ţăranii şi toţi ceilalţi participanţi la acest tragic sistem simţeau impactul fiecărei schimbări de domnitor, în fiecare dintre Principate.

Tocmai corupţia care făcea posibilă existenţa unor asemenea condiţii permitea şi îmbogăţirea celor puternici. Un sistem atât de instabil şi potenţial periculos ca cel din Principate trebuia să prezinte celor implicaţi promisiunea unui câştig considerabil. Nu toţi domnitorii erau rapace sau nedrepţi, cum au afirmat unii istorici, unii dintre ei fiind foarte cultivaţi şi profund religioşi, însă, în secolul al XVIII-lea, condiţiile de guvernare dificile de pe întreg cuprinsul Imperiului Otoman au făcut din supravieţuire scopul de căpătâi al fiecărui conducător, după îmbogăţire. Conducerea fiecăruia dintre Principate ar fi putut reflecta personalitatea şi interesele fiecărui domnitor, însă toţi împărtăşeau aceeaşi speranţă de a dobândi şi de a păstra puterea. Putem să nu fim întru totul de acord cu părerea generalului L.A. Langeron, care considera că tronul de la Iaşi şi cel de la Bucureşti erau „unicul scop al fanarioţilor, încă din cea mai fragedă pruncie"[11], însă nu există nici o îndoială că, în ciuda plăţilor anuale către sultan şi a mituirii anturajului acestuia[12], postul oferea o oportunitate financiară deosebită[13]. Povara pe care o

9. A.I. Mihailovski-Danilevski, *Opisanie Tureţkoi Voinî î Ţarstovovanie Aleksandra I-go s 1806-g. do 1812-g.*, 2 volume (Sankt Petersburg, 1834), p. 127.
10. „Projet presentat Nicolai I la 1826 de Langerone pentru un războiu ofensiv", în *Documente privitoare la istoria românilor ale Colecţiei Hurmuzaki*, supliment I, volumul 3 (Bucureşti, 1889), p. 66. Citat în continuare ca *Hurmuzaki*, I, 3.
11. A. Nacco, „Ocerk grajdanskago upravleniia v Bessarabii, Moldavii, i Valahii vo vremia Russko-Tureţkoi voinî 1806-1812 goda", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, XI, 1879, pp. 279-281; *Hurmuzaki*, I, 3, p. 66.
12. Cerepnin, pp. 330-332.
13. *Hurmuzaki*, I, 3, p. 74.

reprezenta acest sistem pentru populaţie se poate evalua luând în considerare creşterea valorii tributului plătit către sultan în ultima parte a secolului al XVIII-lea de la un milion la şase milioane de piaştri[14]. Ce mai rămânea revenea domnitorului şi tovarăşilor săi[15].

După ce s-au declarat, într-un moment nepotrivit, în favoarea ruşilor la începutul secolului al XVIII-lea, boierii români nu prea aveau altă alternativă decât să coopereze şi să obţină ce avantaje puteau din acest sistem cumplit. Noua structură politică a schimbat, în multe cazuri, motivaţia acordării rangurilor boiereşti de la deţinerea de pământuri la cea de funcţii. Unele familii boiereşti locale, precum Callimachi, Racoviţă şi Ghica, au reuşit să dobândească tronul, în vreme ce altele ocupau poziţii înalte în consiliile de guvernare numite *divanuri*[16]. Acestea funcţionau ca un consiliu de conducere în fiecare principat, împărţind funcţiile administrative după domenii : justiţie, finanţe, afaceri externe şi religie. Într-un sistem bazat pe dări, cel mai important departament îl constituiau finanţele, al căror şef era cel mai puternic membru al divanului[17]. Liderul spiritual al fiecărui principat participa la activitatea acestui consiliu şi, în anumite chestiuni, exercita o puternică influenţă.

Administraţia locală nu semăna cu structurile administrative europene, cu cabinete şi arhive organizate, cu compilaţii sistematice de legi, cu bilanţuri şi registre contabile exacte. Deseori, divanurile dădeau dispoziţii verbale. Deciziile se bazau pe vagi rămăşiţe ale Codului lui Iustinian, pe obiceiul pământului, pe precedente recente sau pe interesul personal. Când funcţiona pe post de curte de justiţie, divanul putea - ceea ce şi făcea - să dea decizii divergente asupra unui acelaşi caz, conform unei tradiţii împrumutate de la *muftiii* musulmani[18]. Nu era eficient, dar guvernul îşi menţinea controlul, iar înalţii funcţionari din *divan* câştigau binişor în schimbul timpului şi banilor investiţi în dregătoriile lor.

Instrumentul guvernului cu care ţărănimea intra cel mai frecvent în contact era *ispravnicul*, un funcţionar numit de divan. În fiecare ţinut erau doi ispravnici, fiecare ocupând această funcţie timp de un an. Acţiunile lor reprezentau o variantă locală de despotism deoarece, practic, întreaga autoritate a conducerii ţării se exercita asupra oamenilor prin intermediul lor. Având o putere atât de mare, singurele îngrădiri le erau impuse de lăcomia superiorilor lor, de propria

14. A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, X (Bucureşti, *s.a.*), pp. 132-146 ; *Hurmuzaki*, I, 3, pp. 72-74.
15. *Hurmuzaki*, I, 3, p. 73 ; Seton-Watson, pp. 126-130.
16. *Enţiklopediceskii Slovar* (Brockhaus-Elfron), X a (Sankt Petersburg, 1893), p. 570 ; N. Iorga, *A History of Romania* (Londra, 1925), pp. 190-192.
17. Wilkinson, pp. 48-49.
18. *Enţiklopediceskii Slovar* (Brockhaus-Elfron), III a (Sankt Petersburg, 1891), pp. 608-614.

ambiţie şi de propria conştiinţă. Ispravnicii aveau pe lângă ei un grup de ajutoare care să îi asiste în îndeplinirea funcţiunilor, mai ales la strângerea birurilor[19].

Ruşii, care traversau atunci perioada de maximă opresiune a propriului sistem de iobăgie, erau consternaţi de condiţia ţăranilor din Principate. Călătorii care treceau pe aici spuneau că aceştia erau trataţi „ca nişte iobagi"[20]. Aveau de plătit sume imense pentru a permite funcţionarea unui sistem în cadrul căruia ispravnicul îşi cumpăra funcţia de la un membru al divanului, ce o obţinuse la fel pe a sa de la domnitor, care îşi căpătase puterea de la sultan, „umbra lui Dumnezeu"[21]. Toţi cei care ocupau o poziţie de autoritate, de la treapta cea mai de sus şi până la cea mai de jos, dovedeau prea puţin interes pentru bunăstarea celor aflaţi pe poziţii inferioare. În anii 1740, acest sistem, la care se adăugau şi alte greutăţi, i-a obligat pe jumătate dintre locuitorii unui judeţ al Ţării Româneşti să-şi părăsească propriile case[22].

Sprijinul Bisericii era nesemnificativ deoarece şi aceasta era dominată de elita locală. Prin intermediul mitropoliţilor, ea juca un rol important şi ca forţă politică, şi ca proprietar de pământuri. Poziţia sa în Principate este cel mai bine ilustrată de modalitatea prin care erau aleşi cei din fruntea ei. O comisie de oficialităţi locale numea un conducător spiritual care urma apoi să fie aprobat, pe rând, de domnitor şi de patriarhul de la Istanbul. O dată instalat în funcţie, mitropolitul devenea membru al consiliilor de guvernare, iar palatul lui, fie el la Iaşi sau la Bucureşti, era un important loc de întâlnire. Clerul era scutit de taxe şi era sprijinit financiar de sistemul în care activa. Biserica în ansamblu s-a îmbogăţit datorită pământurilor şi contribuţiilor băneşti venite din partea credincioşilor, în schimbul cărora clerul îşi apăra susţinătorii[23].

Natura maladivă a guvernării Principatelor în secolul al XVIII-lea l-a determinat pe R.W. Seton-Watson să afirme că „e imposibil de imaginat o muncă mai descurajantă decât cea de înregistrare amănunţită a istoriei din perioada 1714-1821 în Moldova şi Ţara Românească..."[24]. Nesiguranţa poziţiei ocupate îi făcea pe toţi oficialii să acţioneze rapid pentru a obţine profituri. Consulul austriac, Raicevici, observa că „toate posturile, de la cele mai înalte la cele mai modeste, nu numai că aduc câştiguri bune, dar conferă şi dreptul de a jecmăni oamenii"[25].

---

19. Nacco, p. 280. Wilkinson, pp. 58-59.
20. Nacco, pp. 281-282.
21. Wilkinson, p. 69.
22. Nacco, p. 281.
23. N. Blaramberg, *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie* (Bucureşti, 1885), pp. 385-404. *Enţiklopediceskii Slovar* (Brockhaus-Elfron), XXVII (Sankt Petersburg, 1899), pp. 278-279. Seton-Wason, p. 80. Cerepnin, pp. 329-330.
24. Seton-Watson, p. 127.
25. Citat de Seton-Watson, p. 132.

Treizeci de ani mai târziu, consulul britanic, William Wilkinson, constata de pe poziţia pe care o ocupa la Bucureşti că „banii sunt singurul stimulent (pentru boieri), iar mijloacele prin care îi obţin în general nu au de-a face nici cu eforturile şi asiduitatea, nici cu scrupulele de natură morală". Tot el recunoştea tacit că aceştia nici nu prea aveau de ales, căci „obişnuinţa i-a făcut nişte jefuitori". Ceea ce pare să-l deranjeze e faptul că „într-o ţară unde faptele infame sunt chiar încurajate, iar actele de rapacitate sunt văzute doar ca dovezi de iscusinţă şi de şiretenie, coruperea principiilor nu are cum să nu se generalizeze"[26].

În cadrul acestui sistem, efectele demoralizante ale unui regim otoman cu atitudine reacţionară oarbă se transmiteau de la fanarioţi la marii boieri români şi până la boierii de rang mai mic. Reacţia lui Wilkinson nu ar fi singura de acest gen. Totuşi, observatorii britanici păreau să fie deranjaţi îndeosebi de oportunismul ce domina orânduirea socială din Principate, mai ales în ceea ce priveşte modul în care boierii mărunţi, lipsiţi de educaţia sau poziţia marilor familii, îşi rotunjeau averea.

Cel mai mare neajuns al fanariotismului consta în incapacitatea celor de la conducere de a înţelege efectele guvernării lor opresive asupra segmentului productiv al populaţiei, ţărănimea. Într-o societate bazată pe agricultură, o asemenea politică putea duce la dezastrul economic. În secolul al XVIII-lea, Principatele Române au cunoscut o importantă scădere a numărului de locuitori, cauzată îndeosebi de politica fiscală dusă de-a lungul acestui veac[27].

În privinţa drepturilor şi privilegiilor, poziţia ţăranilor din Moldova şi Ţara Românească era superioară din punct de vedere juridic celei pe care o ocupau iobagii ruşi. În mare, duceau aceeaşi viaţă, însă lipsa de organizare preponderentă şi structura socială din Principate le conferea ţăranilor români o mai mare mobilitate decât aveau cei din Rusia. Un exemplu şocant în acest sens putea fi constatat în anii 1740, când mai bine de jumătate dintre ţăranii birnici din Ţara Românească au părăsit regiunea. Constantin Mavrocordat, care a domnit de şase ori în Ţara Românească şi de patru ori în Moldova – în total douăzeci şi patru de ani – a abolit formal iobăgia printr-o serie de reforme iniţiate între 1743 şi 1746 în primul dintre Principate şi în 1749 în al doilea. Exodul în masă al ţăranilor plătitori de bir avea de-a face în mai mare măsură cu hotărârea lui decât cu contemplarea filozofică a viziunilor iluministe privind natura umană[28]. Acest eveniment nu prevestea nici o îmbunătăţire notabilă a vieţii ţăranilor. Statutul lor, variabil de la o regiune la alta, a rămas ambiguu şi după reformă, după cum se poate constata din afirmaţia unui boier : „ţăranul din Moldova e la fel de liber ca şi cel din Germania". Condiţia ţăranilor din teritoriile germanofone varia de la o

26. Wilkinson, p. 131.
27. *Hurmuzaki*, I, 3, p. 74.
28. David Mitrany, *The Land and the Peasant in Rumania* (Oxford, 1930), p. 16 ; Colescu, p. 79.

libertate relativă la totală oprimare şi acelaşi lucru se întâmpla şi în Principate. În general, proprietarii de pământuri continuau să le pretindă acestora circa zece la sută din producţie, să le ceară să presteze diverse munci ocazionale, să le lucreze pământul şi să ajute la întreţinerea drumurilor. În ultima parte a secolului al XVIII-lea, situaţia ţăranilor era în general mai bună în Ţara Românească decât în Moldova[29].

Chestiunile tehnice legate de statutul ţărănimii în Principate sunt astăzi atent studiate de savanţi, caracteristicile demografice, drepturile juridice, mobilitatea şi cultura populară oferind un bogat subiect de cercetare oamenilor de ştiinţă contemporani[30]. Însă ţăranilor, victime ale abuzurilor tot mai mari şi ale decăderii ce caracteriza sistemul fanariot, asemenea consideraţii le-ar fi părut irelevante. În Moldova, boierii au încercat să câştige tot mai mult pe seama lor dând o nouă definiţie zilei de lucru, *nartul*, care în 1766 a fost descrisă în termeni cantitativi. Producţia putea fi astfel calculată încât se ajungea la o cantitate de muncă de două sau de trei ori mai mare decât ar fi putut presta un lucrător mediu într-o singură zi, în condiţii optime. În 1766, 1780 şi 1793, s-a încercat în ambele Principate creşterea numărului de zile de lucru pe care le puteau pretinde boierii. La sfârşitul secolului, aceştia puteau cere o zecime din producţia totală a ţăranului moldovean, în bunuri sau în bani[31]. Aflaţi într-o permanentă căutare de ocazii de a-şi spori pretenţiile, boierii din Moldova i-au trimis ţarului Alexandru I o scrisoare chiar înainte de invadarea Principatelor de către ruşi în 1806, prin care îşi declarau sprijinul şi solicitau mai multe zile de lucru de la ţărani[32]. În aceste condiţii, libertatea juridică a ţăranilor nu însemna mare lucru.

Atât birul statornicit, cât şi numărul de zile de lucru pentru ţărani prevăzute legal le rămâneau necunoscute arendaşilor şi proprietarilor de pământ. Acest abuz ducea la scăderea substanţială a producţiei agricole şi a numărului de locuitori, deoarece ţăranii preferau să semene doar atât cât le era necesar ca să supravieţuiască şi să plece decât să lucreze în folosul altcuiva. Impresionat, Wilkinson scria că „probabil nu există oameni mai asupriţi din cauza puterii despotice şi mai împovăraţi de obligaţii şi dări decât ţăranii din Moldova şi Ţara Românească, ba nici măcar unii care să ducă jumătate din greutăţile lor cu o asemenea răbdare şi aparentă resemnare”[33]. Această exploatare nechibzuită a populaţiei a devenit contraproductivă.

---

29. V. Ia. Grosul, *Reformî v Dunaiskih Kniajestvah i Rossiia (20-30 godî XIX veka)* (Moscova, 1966), pp. 66-69; Mitrany, pp.16-17.
30. Vezi A. Oţetea, „Le Second asservissement des paysans Roumains (1746-1821)”, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe Congrès des Sciences Historiques - Rome, 1955* (Bucureşti, 1955), pp. 299-312; Grosul, pp. 70-72; Ia. S. Grosul şi I.G. Budak, *Ocerki Istorii narodnogo Hoziaistva Bessarabii (1812-1861)* (Chişinău, 1967), p. 77 şi pp. 98-99.
31. Mitrany, p. 31; Grosul, pp. 73-78; Cerepnin, p. 235.
32. Reinhard către Talleyrand, 26 octombrie 1806, Iaşi. *Hurmuzaki*, XVI, pp. 777-779; Iorga, *Histoire...*, pp. 218-232; Grosul şi Budak, pp. 99-100.
33. Grosul, p. 77; Wilkinson, p. 155.

Clasa de mijloc din oraşe includea deseori mai mulţi evrei, meşteşugari şi lucrători străini decât români. Viaţa urbană oferea în prea mică măsură o supapă de siguranţă pentru nedreptatea socială ce domnea la ţară. Negustorii de vază din această perioadă aveau inevitabil legături strânse cu elita. Chiar şi înaintea preluării puterii de către fanarioţi, domnitorii români se implicaseră în comerţ şi nu există nici o îndoială asupra faptului că, direct sau indirect, fanarioţii şi marii boieri continuau să se ocupe cu negoţul. Centre urbane majore, în sensul occidental al cuvântului, nu existau. În consecinţă, schimbările sociale şi politice urbane care au intervenit în Apus în acest timp nu au avut loc şi aici, fapt ce a afectat profund istoria României[34].

III. Principatele : Răsărit sau Apus ?

Studierea situaţiei sociale şi politice din Principate în secolul al XVIII-lea lasă impresia că fanarioţii şi românii care controlau regiunea constituiau un grup cu desăvârşire rapace şi despotic. Călătorii occidentali şi ruşi tind să confirme această părere. Ruşii din acea vreme care au scris despre societatea din Iaşi şi Bucureşti se considerau pe ei înşişi occidentali şi civilizaţi în comparaţie cu românii, care, în ochii lor, erau mai puţin dezvoltaţi, „orientali" – termen folosit de ei în sensul cel mai dur – şi nu numai corupţi, dar şi degradaţi şi lipsiţi de orice moralitate. Călătorii aflaţi în trecere în drumul lor dinspre apusul Europei dezaprobau modul în care românii îşi tratau ţăranii, priveau cu un oarecare dispreţ cultura locală şi considerau că încercările de a copia Parisul erau, în cel mai bun caz, provinciale. Această impresie nu era însă absolut exactă.

Prinsă cum era în curentele politice şi culturale a trei imperii, elita locală avea o paletă largă de opţiuni în privinţa stilului de viaţă de imitat. Mai mulţi proprietari greci şi români de formaţie occidentală, în special franceză, erau abonaţi la ziare franţuzeşti, călătoreau ocazional în străinătate şi chiar îşi angajau preceptori şi bucătari francezi, iar unele familii fanariote îşi trimiteau copiii la şcoli din Germania. Lucrările majore ale Iluminismului erau traduse în româneşte şi greceşte pentru cititorii autohtoni. Majoritatea familiilor mari, care dominau societatea ieşeană şi bucureşteană, erau rafinate şi foarte culte ; unii istorici

34. Articolul lui Daniel Chirot, „A New Analysis of the Romanian Middle Ages (1300-1800) in Recent Romanian Scholarship", în *Southeastern Europe/L'Europe du Sud-Est*, I, 1974, 1, pp. 80-88, prezintă foarte bine argumentele privind evoluţia societăţii în România. El remarcă faptul că există savanţi români care afirmă că în perioada studiată nu a existat niciodată o „societate feudală clasică" şi include în lucrare şi un util ghid bibliografic privind acest subiect. Vezi *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 220-243 pentru „register derer in der Wallachey zu Bukarest befindlichen und bei der Furstlichen Commission vorgestellten Kays. Onigl. Unterthanen", care furnizează numele, locul naşterii, religia şi alte date despre meşteşugari.

contemporani sunt chiar de părere că renaşterea românească din secolul al XIX-lea îşi are originea în elita greco-română.

Erau şi alte aspecte în viaţa culturală a Principatelor care contrazic afirmaţiile călătorilor străini, potrivit cărora clasele înalte de aici ar fi fost înapoiate. Rodul unei remarcabile tradiţii de reformă juridică au fost încercările sporadice din secolul al XIX-lea de a codifica legislaţia autohtonă. Petiţiile scrise în ultima parte a secolului de boieri dau dovadă de stil, eleganţă şi claritate în concepţie, iar stăpânirea a trei sau chiar patru limbi străine era ceva comun printre marii boieri.

Totuşi, în comparaţie cu Europa apuseană, Principatele însemnau evident un colţ uitat de lume din punct de vedere cultural. Contrastul faţă de eleganta viaţă mondenă din vremea Iluminismului era deosebit de mare. Nu existau teatre mari, opere, universităţi sau tipografii laice importante. Când consulul francez, Reinhard, a sosit aici, a avut impresia că se află undeva în sudul sărăcăcios al Italiei. Opinia exprimată de unii istorici precum Seton-Watson, Turczynski şi Casso, care caracterizează stilul de viaţă din Principate ca fiind „oriental", nu e exactă[35]. Manifestările de suprafaţă, cum ar fi izolarea femeilor, moda turcească şi bucătăria locală, ar fi putut da impresia de „Orient misterios", însă elita îşi căuta modelele culturale în Apus. Mulţi dintre marii boieri şi dintre fanarioţi adunaseră şi foloseau biblioteci remarcabile, atingând un nivel de cultură care, într-o notă de subsol, ar fi putut atrage până şi admiraţia silită a lui Casso[36]. În scrisorile către mama sa, doamna Reinhard scria că domnitorii erau pricepuţi în problemele europene, vorbeau franceza satisfăcător şi erau în stare să organizeze seri relativ elegante. După o petrecere la Bucureşti, tot ea nota că aproape se simţise în Europa, cu excepţia faptului că femeile de aici insistau să pipăie materialul din care îi erau croite veşmintele, să se apropie ca să-i adulmece parfumul şi chiar să-i atingă coafura, cea mai mare umilinţă trăind-o când au îndrăznit să-i laude accesoriile[37]. Dacă doamna Reinhard scria în termeni eleganţi şi ironici, scriitorii ruşi, precum Vighel şi Bantîş-Kamenski au fost mult mai brutali şi mai puţin generoşi în comentariile lor. Trecuse prea puţin timp de când ieşiseră ei înşişi din faza în care se aflau românii[38].

Elita Principatelor nu era necivilizată şi nici impregnată de „cruzime asiatică". Rămâne o dilemă justificarea durităţii sistemului politic şi social faţă de ţărănime

---

35. Emanuel Turczynski, „The Background of Romanian Fascism", în P. Sugar (ed.), *Native Fascism in the Successor States, 1918-1945* (Santa Barbara, 1971), p. 1902. Vezi de asemenea D.N. Bantîş-Kamenski, *Puteşestvie v Moldoviiu, Valahiiu, i Serbiu* (Moscova, 1810) pentru a vedea părerea foarte sinceră a unui rus contemporan despre români.
36. Lebel, pp. 298-300. Casso, p. 30.
37. Christine Reinhard, *Une femme de diplomate. Lettres de Madame Reinhard à sa mère* (Paris, 1900), pp. 174-234.
38. Casso, p. 30.

şi a absolutei imoralităţi ce domnea atât în relaţiile cu puterile din afară, cât şi în cele dintre membrii elitei. Probabil că teroarea în care trăiseră fanarioţii în anii de declin ai Imperiului Otoman a otrăvit atmosfera de la Iaşi şi Bucureşti. Incertitudinea pe care o simţiseră fanarioţii greci la curtea sultanului fusese transmisă boierilor români, ceea ce ar putea explica modul lor nemilos de a guverna. Principele Nicolae Suţu descrie în culori vii lupta permanentă pentru supravieţuire de la curtea sultanului şi vulnerabilitatea grecilor la schimbările imprevizibile ce aveau loc în structura de conducere otomană. După cum scrie el, „aveau sabia lui Damocles deasupra capului"[39] şi, evident, aceeaşi era situaţia şi pentru români, subordonaţi lor. În acest context, descrierile doamnei Reinhard – care arăta un Iaşi şi un Bucureşti în stare de semisălbăticie[40] – observaţiile privind moda făcute de Bantîş-Kamenski[41] şi alte comentarii critice par puţin cam nedrepte.

Va fi fost nevoie să mai treacă încă o generaţie pentru ca europenizarea României să aibă rezultate vizibile. Relaţiile României cu Occidentul au în spate o istorie de secole şi ele au fost temelia viitoarei dezvoltări culturale a acestui popor greu încercat[42]. Date fiind împrejurările în care trebuia să-şi desfăşoare activitatea elita locală, nu e surprinzător că membrii ei nu se manifestau şi nu îşi exprimau ţelurile decât în funcţie de interesul personal[43]. Clasele sociale şi intelectuale care formau acest grup nu erau pregătite să primească influenţe majore, cum ar fi cea a Revoluţiei Franceze. Intelectualii, dominaţi de greci, proveneau din pătura înstărită a populaţiei. Clasa de mijloc, după cum am mai spus, era într-o fază embrionară. Masele nu aveau acces la ideile noi şi, după cum remarcă Lebel, erau prea obişnuite cu propria condiţie pentru a reacţiona. Probabil că aristocraţia era capabilă să identifice, în mod abstract, mişcarea politică a vremurilor, dar nu se putea raporta la ea cu adevărat. Membrii săi nu aveau conceptul de societate bazată pe egalitate, iar libertatea însemna pentru ei ocazia de a cârmui Principatele fără influenţe din exterior. Va fi nevoie să mai treacă o generaţie pentru ca ideile de la 1789 să dea roade[44].

---

39. *Mémoires du Prince Nicolas Soutzo, Grand Logophète de Moldavie* (Viena, 1897), p. 4.
40. Reinhard, p. 207.
41. Bantîş-Kamenski, p. 78.
42. Lebel, pp. 20, 187-188, 250.
43. Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de reforme dans les Principautés Roumaines, 1769-1830* (Bucureşti, 1970), p. XX.
44. Lebel, pp. 295-309.

IV. Diplomaţii ruşi şi partizanii lor

Ruşii îşi duceau politica de formare a unui corp de partizani în Moldova şi Ţara Românească în condiţii dificile. Nu se îndoiseră niciodată de natura oportunistă a loialităţii grecilor şi românilor, care erau fideli oricui le putea oferi mai mult ajutor, şi, în consecinţă, reprezentanţii ţarului în Principate s-au hotărât să-i atragă de partea lor pe boierii şi fanarioţii din Iaşi şi Bucureşti făcând apel la cea mai puternică motivaţie personală existentă, propriul interes. Conducătorii autohtoni au răspuns pozitiv. În secolul al XVIII-lea, marii boieri erau primii care susţineau cauza rusă, însă mai târziu poziţia socială a devenit un indicator mai puţin sigur al loialităţii faţă de ţar.

În Principate, principala legătură dintre ruşi, greci şi români era religia. Pretextul imediat pe care l-au folosit forţele ţariste pentru a-şi extinde pretenţiile în Balcani a fost cel al unităţii ortodoxiei. Ajungând să colaboreze, cei ce formau coaliţia antiturcească îşi puteau disimula scopurile egoiste mai evidente sub vălul religiei. În faţa ameninţării otomane, conflictele de mai târziu între ortodocşii de diferite naţii au putut fi uşor depăşite în secolul al XVIII-lea.

În primii şaptezeci şi cinci de ani ai secolului al XVIII-lea, ruşii au înaintat considerabil înspre sud-vest. Primul indiciu privind ajutorul acordat Principatelor pentru a scăpa de sub jugul turcilor datează din iunie 1711, când domnitorul Moldovei, Dimitrie Cantemir, s-a întâlnit cu Petru I la Iaşi şi şi-a exprimat sprijinul acordat Rusiei în lupta împotriva otomanilor. Înfrângerea dezastruoasă suferită de armata lui Petru I pe Prut l-a determinat pe sultan să încredinţeze ocârmuirea Principatelor fanarioţilor. O generaţie mai târziu, în timpul războiului ruso-turc din anii 1735-1739, marile familii din Moldova i-au susţinut din nou pe ruşi. Familiile Lupu, Duca, Cantacuzino şi Cantemir au trimis la Sankt Petersburg un memoriu cu douăsprezece puncte prin care cereau Rusiei să anexeze Moldova. Cu toate că nu a rezultat nimic notabil din această demonstraţie de loialitate, influenţa Rusiei în Principate a crescut în următorii treizeci de ani. În acelaşi timp, austriecii erau încurajaţi de familia Ghica să acţioneze în forţă în această regiune, iar familia Mavrocordat iniţia relaţii de prietenie cu francezii. În războiul ruso-turc din anii 1768-1774, atât moldovenii, cât şi muntenii i-au ajutat pe ruşi cu oameni şi sprijin logistic. Victoriile obţinute atunci le-au permis acestora să obţină controlul temporar asupra guvernării civile din Moldova şi, mai important, să obţină concesii majore din partea Porţii. În ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, ruşii şi-au intensificat influenţa asupra Principatelor în asemenea măsură încât s-a ajuns la un cvasiprotectorat rusesc asupra Moldovei şi Ţării Româneşti[45].

---

45. Cerepnin, pp. 307-314, 335-344. Miller, p. 64. G.S. Grosul, „Dunaiskie Kniajestva v Russko-Tureţkih diplomaticeskih vzaimutnoşeniia (1783-1787 gg.)", în *Balkanskii Istoriceskii*

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774 aşeza activităţile Rusiei în zonă pe o temelie mai stabilă, aproape permanentă, sultanul recunoscându-i ţarului dreptul de a veghea la bunăstarea fraţilor săi ortodocşi din Balcani. Având o mai bună bază de operaţiuni în Principate, ruşii au căpătat şi mai multă putere în Balcani, după cum se poate vedea din prevederile, mereu diferite, ale celor şase tratate şi convenţii pe care le-au negociat cu turcii în perioada cuprinsă între anii 1774 şi 1802. Începând cu tratatul de la Kuciuk-Kainargi şi continuând cu convenţia explicativă din 1779, cu *sinetul* din 1783, cu hatişeriful din 1784 şi tratatul de la Iaşi din 1792 şi până la hatişeriful din 1802, puterea recunoscută a Rusiei în Principate a evoluat de la câteva drepturi vag definite de a sluji drept mijlocitor otomanilor creştini la concesii comerciale şi consulare majore, la cedarea de teritorii, la dreptul de veto cu privire la alegerea domnitorilor din Moldova şi Ţara Românească de către sultan şi la impunerea unui termen de şapte ani pentru domnia acestora[46]. Nici cel mai insensibil boier sau grec n-ar fi putut trece cu vederea această schimbare de putere.

Modificarea balanţei puterii în Balcani la sfârşitul secolului al XVIII-lea a dat naştere unei serii de planuri himerice legate de unificarea slavilor şi grecilor ortodocşi sub oblăduirea Rusiei. Vreme de patru decenii, oameni precum Grigori Orlov, Grigori Potemkin, Adam Czartoryski şi amiralul P.V. Ciceagov au făurit proiecte grandioase pentru a duce la bun sfârşit străvechiul vis rusesc de cucerire. Şi, cum consolidarea puterii Rusiei deschidea şi noi posibilităţi pe măsură, toate aceste proiecte au fost intens discutate în timpul domniei Ecaterinei a II-a şi a lui Alexandru I[47].

Vârful de lance în această situaţie de putere sporită, de oportunităţi şi pericole îl constituiau o serie de extrem de competenţi consuli ţarişti, agenţi diplomatici şi reprezentanţi neoficiali în Principate. Începând cu georgianul S.L. Laşkarev şi terminând cu cei doi greci de la Bucureşti şi Iaşi, L.G. Kirico şi K.K. Rodofinikin, reprezentanţii Rusiei îşi urmăreau scopurile exercitându-şi influenţa asupra consulilor binevoitori, acţionând împotriva agenţilor din ţările duşmane şi, pentru a pune în aplicare politica ţarului, apărând şi coordonând activităţile şi interesele susţinătorilor lor locali[48].

Sbornik, III (Chişinău, 1973), pp. 270-276. I.S. Dostian, *Rossiia i Balcanskii vopros* (Moscova, 1972), pp. 37-40. Vezi de asemenea depeşa din 13 iunie 1782 a lui Kaunitz către Cobenzl, aflat la Sankt Petersburg, în care se vorbeşte despre activitatea lui Laşkarev la Bucureşti. *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 10-11.

46. Extrase sau texte întregi din aceste documente se găsesc în D.A. Sturdza (ed.), *Acte şi documente relative la istoria renascerei României*, I (Bucureşti, 1900). Grosul, în articolul său „Dunaiskie Kniajestva...", citat mai sus, tratează foarte bine importantul articol XVI din Tratatul de la Kuciuk-Kainargi, pp. 277-281.
47. Rosetti, pp. 361-379. Dostian, pp. 37-40.
48. Pe lângă lucrările menţionate la notele 45, 46 şi 47, pentru date privind înfiinţarea şi funcţionarea consulatelor ruseşti în Principate, vezi B.G. Spiridonakis, „L'Établissement d'un

Consulii acţionau în diverse moduri. În calitatea lor de emisari recunoscuţi ai influenţei ruse în regiune, ei trebuiau să înainteze memoriile şi plângerile corpului local de partizani către Sankt Petersburg sau către ambasadorul rus la Istanbul, să protejeze interesele financiare ale Rusiei, să se ocupe de chestiunea prezenţei dezertorilor din armata rusă în Principate, erau receptivi la bârfele politice vehiculate de colegii lor şi duceau o viaţă socială extenuantă. Dată fiind structura Principatelor, toate activităţile lor erau concentrate în sânul unui foarte mic grup de boieri şi fanarioţi care dominau întreaga viaţă a celor două state[49].

Până la războiul ruso-turc din perioada 1788-1792, principalul consulat rus se afla la Bucureşti, birourile cele mai importante fiind apoi mutate la Iaşi. Viaţa consulilor nu era uşoară în nici una dintre capitale. La începutul anilor '80, era greu de obţinut permisiunea Porţii de a intra în Principate pentru a înfiinţa un birou. O dată ajunşi aici, neorânduiala din administraţia locală dădea naştere periodic la încălcări ale legii şi ordinii, situaţie haotică ce a devenit deosebit de gravă la începutul secolului al XIX-lea, când Pasvan-Oglu şi diverse cete de jefuitori făceau grea viaţa în Principate. Consulul britanic la Bucureşti a fost deposedat de o mare parte a bunurilor, iar cel rus a trebuit să părăsească oraşul pentru a scăpa cu viaţă. Când era ordine, consulii trebuiau să se integreze într-un mediu social extrem de scump, boierii întrecându-se în cheltuieli pentru a se impresiona unul pe altul. Cum nu erau prea bine plătiţi şi posturile din Principate erau cunoscute ca fiind deosebit de costisitoare, consulii erau strâmtoraţi din punct de vedere financiar, trebuind să ţină pasul cu viaţa mondenă şi să mituiască când pe unul, când pe altul. Şi dacă viaţa socială şi politică putea fi tolerată, existau în schimb şi alte pericole, cum ar fi bolile, ce trebuiau evitate. Condiţiile sanitare din cele două oraşe erau jalnice şi în acea perioadă nu puţini consuli au murit de dizenterie, ciumă sau variolă. Să ocupi un post în Principate era o grea încercare[50].

---

consulat russe dans les Principautés Danubiennes, 1780-1782", în *Balkan Studies*, IV, 1963, pp. 289-314 şi D. Dvoichenko-Markov, „Russia and the First Accredited Diplomat in the Danubian Principalities", în *Slavic and East European Studies*, VIII, 1963, pp. 200-229. Vezi de asemenea articolul lui Paul Cernovodeanu, „The Setting up of the English Consulate in the Romanian Principalities (1803) and its Activity until 1807", în *Revue Roumaine d'Études Internationales*, I, 1971, 11, pp. 181-208.

49. G.S. Grosul, „K voprosu ob ucerejdenii i stanovlenii generalnogo russkogo konsulstva Dunaiskih Kniajestvah i Bessarabii (koneţ XVIII naceal XIX vv.)", în *Dokladî Naucionoi Sessii 1963 g.* (Chişinău, 1964), pp. 3-9. Grosul, „Dunaiskie Kniajestva...", pp. 285-287. Consulul austriac la Bucureşti, S. Raicevici, a descris activitatea şi atitudinea consulului rus, S. Laşkarev, într-o depeşă trimisă de la Bucureşti pe data de 27 august 1782, *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 42-43.

50. Lebel, p. 239. Vezi părerile doamnei Reinhard în Reinhard, pp. 185-234. Vezi cum descrie consulul austriac, Schilling, moartea consulului rus, Severin, Iaşi, 22 martie 1799, *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 40-41. Pe lângă condiţiile sanitare mizere şi alte neajunsuri, consulii trebuiau să îndure şi o serie de funcţii ceremoniale. Vezi cum descrie Raicevici sosirea consulului rus în *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 90-91, din 25 februarie 1783.

După 1774, numărul susţinătorilor Rusiei a crescut rapid şi prezenţa lor s-a făcut simţită în cursul războiului ruso-turc din anii 1788-1792. Din nou, ruşii s-au bucurat de la început de victoria militară şi au instaurat un control strict asupra conducerii de la Iaşi şi Bucureşti. După război, mulţi dintre cei care îi sprijiniseră i-au urmat pe ruşi dincolo de Nistru, unde au primit pământuri şi promisiunea de a fi susţinuţi pe viitor de Ecaterina a II-a[51]. Succesul în acest război le-a permis ruşilor să încorporeze Biserica din Moldova în structura ecleziastică rusă[52]. Chiar şi după ce Biserica şi-a recăpătat statutul iniţial în cadrul Imperiului Otoman, purtătorii ei de cuvânt vor fi un puternic sprijin pentru planurile ţarului[53], iar viitorii suverani ai Rusiei vor manifesta un mare interes pentru alegerea liderilor religioşi ai Principatelor[54].

Având în vedere influenţa politică, militară şi religioasă din timpul războiului din perioada 1788-1792, nu e surprinzător că, după 1792, familii mari, precum clanurile Iordache şi Sturdza, i-au urmat pe ruşi dincolo de Nistru, unde au primit pământuri, iobagi şi sate ca răsplată pentru serviciile făcute ţarinei[55]. Nu se poate estima cât de mare a fost influenţa acestor familii asupra vieţii din Principate, dar, în mod sigur, membrii lor erau purtători de cuvânt eficienţi ai ruşilor şi se va fi contat pe ei în cursul viitoarei invadări a Principatelor de către ruşi.

O impresionantă dovadă a modului în care s-au împletit destinele ruşilor şi românilor o oferă cartea lui Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, I, în care autorul prezintă dovezile aduse de boierii din Basarabia în 1821 în privinţa rangului deţinut, în cursul unei cercetări de către Rusia a legitimităţii actelor de nobleţe. Aproximativ un sfert dintre potenţialii membri ai nobilimii (*dvorianstvo*) au prezentat dovezi ce arătau că fuseseră susţinătorii unui domnitor confirmat de ruşi, serviseră în armata rusă în unul sau mai multe dintre războaiele cu Turcia, fuseseră răsplătiţi de unul dintre conducătorii Rusiei, aveau

51. N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale*, VIII (Bucureşti, 1944), p. 126.
52. S. Runkevici, „Gavriil", în A.P. Louphin (ed.), *Pravoslavnaia Bogoslovskaia Enţiklopediia ili Enţiklopediceskii Slovar*, IV (Sankt Petersburg, 1903), pp. 8-11.
53. Pentru a avea un bun exemplu privind modul în care şi-a folosit ţarina avantajul religios în această regiune, vezi manifestul Ecaterinei a II-a către poporul Principatelor dunărene, Sankt Petersburg, 17 februarie 1788, în *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 392-393. Pentru o descriere utilă a importanţei politice pe care o avea mitropolitul, vezi Arsenii (Episkop Pskovskii), „Moldavskii Mitr. Veniamin Kostaki (1803-1842) i ego uceastie v ţernkovno-politiceskih sobîtiiah Moldavii", în *Izsledovaniia i Monografii po Istorii Moldavskoi Ţerkvi* (Sankt Petersburg, 1904), p. 356.
54. În timpul ocupaţiei ruse a Principatelor, ţarul şi-a exprimat preocuparea în acest sens, în special pentru clerul din Bucureşti. Vezi Capitolul 2.
55. Iorga, *Histoire des relations...*, p. 248. Cerepnin, p. 343. Consulul austriac la Bucureşti, Merkelius, scria într-o depeşă trimisă pe 12 mai 1792 lui Kaunitz că boierii pământeni luau notă de retragerea iminentă a ruşilor. *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 598-599.

proprietăţi în Rusia, trăiseră în Rusia după 1792 sau aveau legături strânse cu o persoană din anturajul ţarului[56].

Chiar dacă după 1792 boierii nu erau întru totul de partea ţarului, majoritatea cererilor lor formale de ajutor extern se îndreptau către Sankt Petersburg. În lucrarea sa recentă, *Mémoires et projets de reforme dans le Principautés Roumaines, 1769-1830*, Vlad Georgescu examinează memoriile şi cererile de ajutor venind din partea Principatelor şi observă că în perioada respectivă majoritatea acestor documente erau adresate ruşilor, faţă de numai paisprezece adresate austriecilor, două prusacilor, cinci francezilor şi treizeci şi şase turcilor. Cea mai mare parte dintre ele erau redactate în scopuri personale şi doar două au avut influenţă asupra planurilor Rusiei cu privire la o revoltă de proporţii a creştinilor ortodocşi din Balcani. În apelurile făcute către puterile străine, erau urmărite întotdeauna interesele de clasă. Prea puţin conta dacă se susţinea în ele ideea unui consiliu de boieri care să conducă ţara, dacă se lăuda modul de guvernare a Poloniei înainte de împărţirea ei sau dacă se insista asupra ideii unei Moldove unite cu Ţara Românească, sub dominaţie rusă sau otomană – principalul obiectiv al acestor maşinaţiuni era ca „toată puterea să revină boierilor".

În petiţiile lor, boierii manifestau o deosebită sensibilitate faţă de realităţile politice ale vremurilor, iar în majoritatea epistolelor către turci îi învinovăţeau pe fanarioţi pentru problemele lor. Însă când îşi adresau plângerile ruşilor, îi învinovăţeau pe greci doar în opt la sută din cazuri, boierii apreciind faptul că printre cei mai înfocaţi susţinători ai ocupării militare a Principatelor de către Rusia şi, mai târziu, ai ajutorului acordat de Rusia revoluţiei greceşti se număra un puternic grup de fanarioţi.

Chiar şi atunci când pledau pentru instaurarea unei ocârmuiri bine orânduite, boierii o făceau tot din interes personal. Legea putea fi văzută ca o potenţială îngrădire a puterii nelimitate a domnitorului. În acest caz, constituţionalismul însemna revendicarea unor drepturi de clasă. Valul de patriotism, naţionalism şi liberalism ce venea din Franţa şi cuprindea estul avea, prin comparaţie, un impact redus asupra scopurilor egoiste ale boierilor, care adaptaseră fiecare dintre aceste idei astfel încât să le servească scopurile. Evident, reforma socială nu era luată serios în considerare.

Principalul obiectiv al boierilor era acela de a-şi putea cârmui propria ţară şi, în petiţiile lor, în special în cele către ruşi, rareori cereau unitatea sau independenţa politică totală. Frecvent, în cereri se menţiona ca aranjament acceptabil o relaţie

---

56. Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, I (Bucureşti, 1940). Pentru exemple reprezentative de familii care au profitat ajutându-i pe ruşi, vezi Burda, Hartul, Şuhanov, Achimia, Dorobeţ, Ghica, Iani, Ianov, Paterachi şi alţii. Scarlat Sturdza, care a fugit în Rusia în timpul războiului din 1788-1792, a fost guvernator al Basarabiei în anii 1812-1813, sub stăpânire rusă.

mai puţin strânsă cu turcii, atâta vreme cât boierii îşi puteau controla propriile afaceri. Aceştia erau în mod clar mânaţi de propriile interese, lucru de care ruşii erau conştienţi.

Memoriile trimise Rusiei exprimau de obicei preţuirea clerului şi boierilor dintr-unul din Principate pentru ajutorul acordat de ruşi şi speranţa că aceştia ar putea fi în stare să scape Principatele de problemele lor. Nu se cerea decât rareori încorporarea Principatului respectiv de către Rusia, cu toate că există o excepţie notabilă în acest sens într-o petiţie semnată de Mihai Cantacuzino în 1772, prin care acesta cerea independenţa sau, dacă nu, un protectorat rusesc pentru ţara sa[57]. Utilitatea acestor documente pentru ruşi s-a dovedit în cursul negocierilor cu turcii. Ele au servit drept dovadă în campania dusă de diplomaţii ruşi pentru a extinde bazele puterii pe care o câştigaseră în 1774.

Petiţiile româneşti, susţinute de rapoartele consulare trimise de la Iaşi şi Bucureşti, le ofereau ruşilor un excelent pretext de a se amesteca în treburile Porţii. Sultanul, deja strivit de povara propriei sale birocraţii în dezmembrare, a problemei ienicerilor şi a presiunii din ce în ce mai mari exercitate de francezi, nu avea nevoie de o nouă presiune venind dinspre Principate. În 1802, toţi aceşti factori au fuzionat silindu-l să facă ruşilor concesii şi mai importante.

Trebuie subliniat faptul că numărul mare de petiţii româneşti trimise Rusiei nu e în sine indiciul unei deosebite afecţiuni pentru ruşi. Simplul motiv pentru care ruşii primeau aceste cereri era că se aflau în cea mai bună poziţie pentru a-i ajuta într-un fel sau altul pe români. Susţinător convins şi recunoscut al ruşilor, grecul Constantin Ipsilanti, de pildă, ţinea legătura cu fiecare dintre părţi. Îşi putea exprima fidelitatea şi admiraţia faţă de Napoleon în prezenţa consulului francez când trecea prin Bucureşti[58], pentru ca trei luni mai târziu, confruntat cu o criză gravă, să dea fuga la Sankt Petersburg pentru a obţine sprijin şi protecţie[59].

Până în 1802, scena politică a Principatelor era dominată de ruşi şi de partizanii lor, care primeau sprijin şi din partea austriecilor. Când apărea ameninţarea vreunei tulburări de orice fel – chiar şi în fază embrionară, cum era posibilitatea ca în capitalele Principatelor să existe vreun susţinător al Revoluţiei Franceze – ruşii se sfătuiau îndeaproape cu omologii lor de la Viena. Astfel au aflat că secretarul domnitorului muntean nutrea o oarecare afecţiune pentru francezi. O ameninţare mai serioasă, dar totuşi minoră, a apărut o dată cu sosirea, după 1793, a unor polonezi care îşi părăsiseră ţara ca urmare a dezmembrării acesteia. După împărţirea Poloniei, în jur de patru mii de polonezi francofili şi porniţi împotriva Imperiului Ţarist s-au retras în Principate. Apariţia lor în zonă a provocat consternare printre ruşi şi austrieci, care le urmăreau atent activităţile. Până la

57. Georgescu, pp. VI-XX. Petiţia Cantacuzino are numărul 16.
58. Reinhard, p. 202.
59. Casso, pp. 27-29. Rosetti, pp. 380-381.

urmă nu a fost nici un fel de problemă, deoarece fugarii au obţinut un oarecare sprijin umanitar de la *real-politiker*-ii care dominau Principatele[60].

Într-un fel, ruşii aveau un dublu avantaj: putere fără responsabilitatea guvernării poporului. Când se făceau greşeli sau se întâmplau nenorociri, tot turcii erau cei care, neputincioşi, deţineau suveranitatea teoretică asupra regiunii. Rusia nu avea suficientă putere pentru a invada şi cuceri în viitorul previzibil capitala străvechiului ei duşman, dar în acel moment remarca unui cinic rus, cum că „nu există vecini mai convenabili decât turcii", era extraordinar de exactă. Atât de convenabilă era slăbiciunea acestui vecin încât, în 1798, când francezii au invadat Egiptul – controlat teoretic de către otomani – sultanul Selim al III-lea (1789-1807) a trebuit să caute ajutor la duşmanul său rus şi la Marea Britanie. Cele trei puteri au pus la cale o alianţă care, printre altele, le permitea ruşilor să-şi trimită flota de război prin Strâmtori şi să menţină o armată permanentă de 12.000 de oameni în Moldova atât timp cât Franţa ameninţa Poarta. În consecinţă, după ce invazia franceză s-a transformat într-un dezastru naval, Turcia şi-a retras privilegiile militare acordate Rusiei. Însă sultanul n-a putut răsufla uşurat pentru că trebui să facă faţă unei noi ameninţări, încă şi mai grave pentru turci, venind din partea lui Pasvan-Oglu. Atacând dinspre Vidin, conducătorul rebel tulburase cu totul ordinea civilă din partea de nord-vest a Imperiului Otoman. Aceasta a făcut să crească numărul de petiţii adresate de români ruşilor şi le-a oferit diplomaţilor ţarişti ocazia de a înteţi presiunea asupra sultanului[61].

Problemele pe care le avea vecinul „convenabil" cu Pasvan-Oglu au ajuns să stârnească ruşilor şi o oarecare teamă, fiindcă în jocul pe care ei credeau că-l controlează rebelul era elementul imprevizibil. Nu numai că tulbura mersul treburilor locale, dar afecta şi comunicarea diplomatică a ruşilor şi, lucrul cel mai grav pentru sfetnicii ţarului, Pasvan-Oglu îşi trimisese reprezentanţi diplomatici la Paris pentru a obţine recunoaşterea cauzei sale de către francezi[62]. Deşi Talleyrand a decis să nu profite de această situaţie şi să rămână neutru, chestiunea avea implicaţii supărătoare pentru Sankt Petersburg. Vecinul convenabil le dădea ruşilor ocazia de a-şi spori puterea în zonă cerându-le o mai mare autoritate ca răspuns la incursiunile lui Pasvan-Oglu, însă spectrul influenţei franceze în Balcani le oferea o idee despre ce le-ar fi putut rezerva viitorul.

Folosindu-şi drepturile câştigate prin tratate încă din 1774, ruşii au cerut ca sultanul să ia măsuri care să asigure stabilitatea şi liniştea în Moldova şi Ţara

60. Lebel, pp. 70-72. Primirea polonezilor în Principate după împărţirea Poloniei e un subiect care merită să fie aprofundat. În *Hurmuzaki*, XIX-1, pp. 652-653, 653-654, 656-657, 703-704, 799, 800, 830 şi 836 sunt reproduse depeşe privind acest subiect, trimise de la Iaşi şi Bucureşti.

61. Rosetti, pp. 368-369. Dostian, pp. 42-44.

62. Lebel, pp. 78-82. Pasvan-Oglu l-a trimis pe Nedelio Popovici la Paris. Dostian, p. 45. Rosetti, p. 390.

Românească[63]. Cum oamenii lui Pasvan-Oglu tulburau ordinea în Principate, boierii munteni şi înaltul cler s-au retras la Braşov, pe teritoriul austriac, pentru a fi în siguranţă şi de acolo criticau cu vehemenţă starea treburilor civile. Ruşii trebuiau să-l urmărească îndeaproape pe rebel, să fie atenţi la influenţa crescândă a francezilor în Balcani şi să încerce să profite de situaţie. În timp ce diplomaţii se îndreptau spre Istanbul, consulii începeau să-i liniştească pe susţinătorii din Principate şi din alte regiuni. De la Czartoryski şi Alexandru, aflaţi la Sankt Petersburg, până la ambasadorul la Istanbul, V.S. Tomara, şi la consulii de la Iaşi şi Bucureşti, când era posibil, întregul mecanism diplomatic rusesc se puse în mişcare.

Rusia a acţionat în conformitate cu drepturile câştigate în 1774 pentru a interveni în favoarea coreligionarilor săi din Principate. De exemplu, pe când îşi discutau planurile cu cei de la Viena, ruşii susţineau în permanenţă faptul că politica lor avea o bază umanitară. Ne putem întreba dacă scrisoarea lui A.R. Voronţov din octombrie 1803 către ministrul Afacerilor Externe de la Viena, I.O. Anshtett, în care se punea în evidenţă preocuparea Rusiei pentru soarta Bisericii Ortodoxe, era luată *ad litteram*[64]. Ruşii trimiseseră cuvânt Porţii să-şi facă ordine în treburile interne şi îi sugeraseră că o vor ajuta, dacă va fi nevoie. Răspunsul sultanului avea să dea şi mai multe drepturi ruşilor în Principate. Ei au căpătat dreptul să-şi dea acordul în privinţa domnitorului ales de sultan prin intermediul reprezentantului lor la Istanbul, durata domniei a crescut la şapte ani şi sultanul nu-i putea înlătura pe domnitorii confirmaţi de ruşi decât pentru o vină dovedită. După această serie de concesii, Principatele au devenit sateliţi ai Rusiei, sub ocârmuirea unor susţinători ai acesteia, Constantin Ipsilanti în Ţara Românească şi Alexandru Moruzi în Moldova[65].

Hatişeriful din 1802 rămâne dovada clară a amplorii influenţei ruse în teritoriul turc şi, dacă această dispută între cele două puteri ar fi urmat să se poarte ca între doi vechi duşmani, este aproape sigur că Rusia ar fi putut continua să-şi sporească

63. Iorga, *Histoire des Roumains...*, pp. 154-165.
64. Colecţia documentară editată de A.L. Narociniţki *et al.*, *Vneşniaia politika Rossii i naceala XIX veka*, I (Moscova, 1960), conţine o foarte interesantă selecţie de documente despre modul în care ruşii au exercitat presiuni asupra sultanului. În următoarele depeşe se pot găsi exemple despre modul în care consulii îşi foloseau legăturile cu conducerea locală şi în care informaţiile obţinute de ei au ajuns să fie folosite în negocierile cu sultanul : Consulul general la Iaşi, V.F. Malinovski către ţarul Alexandru I, 24 ianuarie (5 februarie) 1802, p. 172 ; Alexandru către ambasadorul rus la Constantinopol, V.S. Tomara, Moghilev, 16 (28) iunie 1802, p. 232 ; Malinovski către Tomara, 22 iunie (4 iulie) 1902, p. 237 ; Tomara către guvernul turc, 24 iunie (6 iulie) 1802, p. 238 ; Tomara către guvernul turc, 4 (16) iulie 1802, p. 241 etc. O emoţionantă interpretare a modului în care foloseau ruşii religia pentru a-şi justifica politica externă în Balcani o oferă scrisoarea lui A.R. Voronţov către I.O. Anshtett aflat la Viena, 6 (18) octombrie, p. 528.
65. Sturdza, pp. 259-263.

influenţa prin intermediul susţinătorilor locali, al consulilor aliaţi şi al ameninţărilor directe la adresa turcilor. Însă un nou element a intervenit pe scena Principatelor şi a Balcanilor în general. Principala problemă cu care se confruntau diplomaţii ţarişti era influenţa crescândă a Franţei pe tot cuprinsul Europei şi mai ales acolo unde zona de influenţă rusească se intersecta cu cea a francezilor. De la apariţia acestora din urmă în peisaj, sultanul căpătase o mai mare flexibilitate în acţiune şi, între anii 1802-1806, s-a purtat o luptă diplomatică pentru favorurile lui, un fapt extrem de important pentru Moldova şi Ţara Românească. Sultanul era prea slab pentru a face faţă singur ruşilor sau francezilor, însă aliat cu una sau alta dintre părţi ar fi putut fi elementul hotărâtor pentru soarta confruntării.

Francezii şi-au folosit agenţii consulari din Principate cam în acelaşi fel ca şi ruşii şi îşi căutau propriul grup de susţinători printre boieri. Acest lucru făcea vechiul joc ceva mai dificil pentru aceştia din urmă deoarece acum mai exista o forţă militară importantă care ar fi putut veni să-şi facă simţită influenţa în Principate. Succesele militare ale lui Napoleon erau urmărite cu mare atenţie la Iaşi şi Bucureşti. Curând, consulii francezi puteau conta pe familiile Filipescu, Dudescu, Suţu, Ghica şi Callimachi, dar consulii şi emisarii ruşi aveau încă şi mai mulţi susţinători. Doar două lucruri ar fi putut zdruncina dominaţia rusă: capitularea totală a Porţii în faţa francezilor sau purtarea absolut improprie a unuia dintre domnitorii aleşi de ei. După cum vom vedea, ambele evenimente se vor petrece până în 1806. Francezii au obţinut din partea sultanului expulzarea celor doi domnitori confirmaţi de ruşi, iar Ipsilanti şi oamenii lui au reuşit să îndepărteze o mare parte a nobilimii şi clerului din Bucureşti[66].

Starea de slăbiciune a turcilor, care le-a permis ruşilor să aibă tot mai multă putere în Principate, s-a dovedit extrem de tentantă pentru curtea ţarului de la Sankt Petersburg. Ocazia de a profita pe seama unui vechi duşman trebuie să le fi părut tuturor observatorilor de după 1802 evidentă. Teama de o posibilă înaintare a francezilor în Moreea era o altă grijă a consilierilor lui Alexandru. A.R. Voronţov, ministrul Afacerilor Externe, a făcut o atentă analiză a avantajelor şi pericolelor pe care le prezenta o înaintare a Rusiei în Balcani. În urma incursiunilor lui Pasvan-Oglu, Constantin Ipsilanti le solicitase soldaţilor ruşi să vină în Principate pentru a-l ajuta să instaureze ordinea, ceea ce constituia o nouă ocazie pentru ruşi de a-şi extinde influenţa şi de a-şi sprijini susţinătorii şi coreligionarii. Voronţov i-a înaintat ţarului un memorandum atent întocmit, în care observa că aproape sigur armata rusă ar putea pune de îndată capăt tulburărilor şi că, de pe urma acestei acţiuni, ţarul ar obţine câteva avantaje pe termen scurt.

---

66. Lebel, pp. 83-85 şi 239-258. Rosetti, pp. 405-412, 383, 388, 389, 393. Pentru descrierea diverselor partide boiereşti făcută de consulul austriac la Iaşi, vezi raportul lui Timoni din 19 noiembrie 1802: „unii sunt de partea ruşilor, alţii de partea turcilor şi un al treilea grup e pentru o nouă orânduire", adică de partea francezilor. *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 152-153.

Însă el vedea şi problemele mai profunde, care nu erau atât de evidente pentru cei care susţineau cu entuziasm planurile de revoltă panbalcanică şi panortodoxă. Voronţov se temea că trimiterea celor 11.000 de soldaţi ceruţi de Ipsilanti ar putea duce la o implicare şi mai mare. Ceea ce cerea domnitorul era, „în sine, un detaşament nesemnificativ; dar cine poate garanta că pentru a face faţă nu va trebui trimisă mai apoi o întreagă armată?"[67]. În continuare, ministrul îi amintea lui Alexandru că, fără solicitarea directă a sultanului, Rusia nu avea dreptul să trimită soldaţi într-o regiune care, cel puţin nominal, era încă un teritoriu otoman. Voronţov înţelegea mai bine ca oricine pericolele pe care le punea un protectorat rus în Principate: dacă Rusia îşi aducea armatele aici, atunci francezii s-ar fi putut folosi de aceasta drept pretext pentru a ocupa întreaga peninsulă Moreea[68].

Franţa şi nu Turcia era prima pe lista preocupărilor diplomatice ale Rusiei, care trebuia să-şi amâne câteva dintre obiectivele ei tradiţionale pentru a evita agravarea situaţiei. Acum, era necesar să menţină intact Imperiul Otoman şi să obţină sprijinul britanicilor în estul Mediteranei. Totuşi, nu se putea trece cu vederea peste anii întregi în care făcuse propagandă ajutorului oferit fraţilor slavi şi ortodocşi. După cum arăta Czartoryski, ruşii nu-şi puteau permite să-i ignore complet pe aliaţii lor ortodocşi „care văd în Rusia un protector firesc..."[69]. Ţarul trebuia să se situeze undeva între prudenţa lui Voronţov şi planurile măreţe ale lui Czartoryski, iar o asemenea cale era greu de urmat. Prea multă prudenţă l-ar fi făcut pe sultan să pună la îndoială puterea ruşilor în zonă şi i-ar fi alarmat pe partizanii ţarişti din Principate. Faptul că Rusia şi-a menţinut dominaţia asupra turcilor până în toamna lui 1805[70] demonstrează că reuşise să urmeze calea de mijloc.

Franţa nu putea tolera această situaţie fără să facă nimic. Acceptarea dominaţiei ruse de către Poartă l-a determinat pe Napoleon să-i scrie lui Selim al III-lea în ianuarie 1805: „Ai încetat să mai domneşti? Cum poţi suporta să primeşti ordine de la ruşi?... Nu vezi care sunt adevăratele tale interese?"[71]. Atât timp cât Rusia îşi menţinea dominaţia militară asupra regiunii, sultanul considera că adevăratul lui interes era să-l liniştească pe ţar. În septembrie, emisarii ruşi şi turci au semnat o nouă alianţă defensivă care le dădea ruşilor dreptul de a-şi

67. Memorandumul ministrului Afacerilor Externe, A.R. Voronţov, către Alexandru I, 22 februarie (6 martie) 1803. Marociniţkii *et al.*, pp. 389-390. Rosetti, p. 389.

68. *Ibidem.*

69. Adjunctul ministrului Afacerilor Externe, prinţul A. Czartoryski, către Alexandru I, 17 (29) februarie 1804. *Ibidem*, pp. 619-624. S. Brădişteanu, *Die Beziehungen Russlands und Frankreich zur Türkei in der Jahren 1806-1807* (Berlin, 1912), pp. 42-46. Dostian, p. 46.

70. M.S. Anderson e autorul celui mai bun eseu în engleză despre această situaţie.

71. Napoleon către sultanul Selim al III-lea, 30 ianuarie 1805. Sturdza, p. 431. Rosetti, p. 402, menţionează un alt element care a stricat echilibrul, şi anume venirea unor boieri şi a a altor indivizi din Bucovina la capătul a treizeci de ani de scutire de serviciu militar, după tratatul de la Kuciuk-Kainargi.

trimite vasele prin Strâmtori în cazul unui atac asupra uneia dintre părţi de către o terţă putere[72]. Trei luni mai târziu, situaţia se schimbase complet. După ce în octombrie şi decembrie armatele franceze au înfrânt cea de-a treia Coaliţie la Ulm şi la Austerlitz, sultanul şi-a redefinit rapid „adevăratele interese" şi a refuzat ratificarea tratatului din septembrie cu ruşii.

În primele şase luni ale anului 1806, relaţiile dintre Imperiul Francez şi cel Otoman au devenit mai strânse. În Principate, susţinătorii Rusiei începeau să se îngrijoreze[73]. La Bucureşti, s-au intensificat sentimentele împotriva lui Ipsilanti, iar la Iaşi, „tânărul boier" al lui Reinhard se pregătea probabil să jure credinţă altcuiva. La Sankt Petersburg, Alexandru îl instruia pe cel pe care avea să-l trimită la sultan, A.I. Italinski, să spună Porţii că Rusia considera apărarea turcilor împotriva francezilor ca fiind de datoria ei: „(Rusia) are o armată de 100.000 de oameni la frontiera cu Moldova, gata să îi vină în ajutor sultanului... pentru a menţine independenţa Porţii, care e ameninţată de Franţa"[74]. Napoleon a aflat de solicitudinea ruşilor faţă de sultan şi a scris că planurile Rusiei nu erau „o simplă intervenţie menită să-i ajute pe ţărani, ci un plan de campanie împotriva Franţei"[75]. Trupele Rusiei erau pe Nistru în vreme ce armata franceză se afla la multe zile de marş depărtare, dar totuşi Selim era încurajat de victoriile lui Napoleon. Chiar dacă, cu nu mai mult de şapte ani în urmă, Franţa îi atacase teritoriile şi cu toate că regimul acesteia era considerat ateist de către liderii spirituali ai imperiului său teocratic, Selim a început să facă, în mod vădit sau în ascuns, o serie de mutări antiruseşti. Poziţia sa francofilă a fost încurajată de sosirea, în august 1806, a energicului trimis francez, generalul F.H.B. Sebastiani. Prin forţa personalităţii sale şi susţinut de victoriile lui Napoleon, acesta îi domina diplomatic pe ruşi şi a început să controleze politica otomană faţă de Rusia. Era un exemplu clasic de diplomaţie a puterii: în încercarea celor doi giganţi de pe continent de a controla balanţa puterii, o lovitură pentru Rusia însemna un ajutor pentru Franţa şi duşmanul Franţei devenea prietenul Rusiei. Văzând că sultanul îşi schimbă protectorii, Ipsilanti scria întristat că turcii „au închis ochii şi s-au aruncat în braţele francezilor"[76].

---

72. Textul unei alianţe defensive ruso-turce poate fi găsit în Narociniţkii *et al.*, II, pp. 677-678. Dostian, p. 54.
73. A.I. Mihailovski-Danilevski, *Opisanie Tureţkoi Voinî v Ţarstovovanie Imperatora Aleksandra I-go s 1806-g. do 1812-g.* (Sankt Petersburg, 1843), p. 5. Vezi de asemenea Rosetti, p. 393 şi 419. D.D. Jurasco descrie apropierea dintre francezi şi turci în *L'Influence russe dans les pays Moldo-Valaque depuis Koutchouk Kainardji jusqu'à la paix de Bucarest* (Paris, 1913), p. 46.
74. Alexandru I către trimisul său la Istanbul, A. Ia. Italinski, 24 februarie (8 martie) 1806. Sturdza, pp. 486-487. În aceeaşi perioadă, Reinhard raporta că Poarta, Moldova şi Ţara Românească se tem de o detensionare a relaţiilor Franţei cu Rusia. Rosetti, p. 492.
75. Napoleon către Talleyrand, 10 iunie 1806. Sturdza, pp. 499-500.
76. Casso, p. 18. Brădişteanu, pp. 36-38. Dostian, p. 60. Constantin Ipsilanti către guvernul rus, Kameneţ, 31 august 1806, în P.P. Panaitescu (ed.), *Corespondenţa lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc 1806-1810* (Bucureşti, 1933), p. 33.

Cea mai evidentă acţiune antirusească a fost violarea acelor articole din hatişeriful semnat în 1802 care priveau înlocuirea domnitorilor din Principate. Sultanul i-a înlăturat cu abilitate pe domnitorii aprobaţi de ruşi înaintea termenului de şapte ani, fără dovada săvârşirii vreunei greşeli şi fără nici un avertisment. În locul lui Ipsilanti, care se situa în mod deschis în tabăra rusă, şi al lui Moruzi, care îşi ţinea ascunsă francofilia, pe bogatele şi mult râvnitele tronuri s-au înălţat două personaje francofile: Alecu Suţu şi Scarlat Callimachi[77].

Schimbarea poziţiei turcilor a fost cel mai bine descrisă de Suţu, într-o scrisoare trimisă lui Talleyrand la sfârşitul lunii august. Scria aici că schimbările de la conducerea Principatelor reprezentau „un triumf pentru Franţa şi o victorie pentru domnul general Sebastiani"[78]. Turcii încetaseră să mai fie un vecin atât de „covenabil", iar Rusia învăţase că un vecin slab poate fi imprevizibil dacă i se oferă ocazia.

Amploarea victoriei diplomatice a Franţei nu putea fi pusă la îndoială, după cum nici realitatea crudă a prezenţei ruseşti pe Nistru nu putea fi subestimată. În calitatea lor de obiect al diplomaţiei europene, turcii trecut la acţiune. Ei au fost palma care a lovit faţa Rusiei. Rămânea de văzut dacă lovitura va fi întoarsă. Dată fiind gravitatea insultei diplomatice şi răsturnarea unei tendinţe de dominare ce durase trei decenii, reacţia ruşilor a fost destul de rezervată. În octombrie 1806, au protestat energic, necerând altceva decât recunoaşterea în continuare a drepturilor câştigate anterior prin tratate[79]. Felul lor de a răspunde acestei încălcări directe a unui drept dobândit printr-un tratat l-a determinat pe consulul francez la Iaşi, Charles F. Reinhard, să scrie că „Rusia e dispusă să înghită orice umilinţe ar fi necesar... pentru a menţine neutralitatea Porţii şi a-şi reconsolida influenţa"[80]. Era o impresie greşită. Reacţia Rusiei era semnul unei ezitări faţă de deschiderea unui nou front militar într-un moment în care ar fi fost mai mare nevoie de trupele sale în confruntarea cu Napoleon în centrul Europei. Totuşi, trebuia să se mişte repede pentru a-şi păstra susţinătorii pe care îi mai avea în Principate. Boierii, realişti cum îi prezintă dialogul dintre „tânărul boier" şi „străin", aşteptau să vadă în ce direcţie se va înclina balanţa influenţei în Principate. Urmau să fie de partea francezilor dacă aceştia le garantau şi sporeau drepturile şi privilegiile legate de administraţia locală. Pentru a apăra drepturile dobândite anevoie de ruşi şi a ţine sub observaţie evenimentele din Iaşi şi Bucureşti, a sosit

---

77. Iorga, *Histoire des relations...*, p. 217. Rosetti, pp. 422 şi 423. Vezi raportul consulului austriac la Iaşi, Hammer, către Stadion, 30 august 1806, *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 314-315.
78. A. Suţu către Talleyrand, 12 (24) august 1806. Rosetti, p. 443.
79. Vezi scrisoarea trimisului rus A. Ia. Italinski către guvernul turc, în Narocinitski *et al.*, III, pp. 273-276. Brădişteanu, p. 91.
80. C.F. Reinhard, consulul francez la Iaşi, către Talleyrand, 17 octombrie 1806. *Hurmuzaki*, XVI, pp. 769-777.

în Principate trimisul special K.K. Rodofinikin, care, fiind grec, putea lucra şi cu fanarioţii, şi cu boierii de aici. Acesta i-a adunat la Iaşi pe boierii oraşului şi le-a dat din nou asigurări cu privire la hotărârea Rusiei de a le apăra interesele. El era sprijinit în acţiunea sa de consulii ruşi din cele două capitale.

Rodofinikin, al cărui rol era unul de mare importanţă, îşi desfăşura activitatea din Principate cu mare siguranţă de sine, spre iritarea consulilor francezi. În perioada dintre plecarea domnitorilor confirmaţi de ruşi şi sosirea cârmuitorilor încuviinţaţi de francezi, boierii pământeni se aflau într-o poziţie dificilă şi, în aceste condiţii tulburi, Rodofinikin nu se străduia deloc să simuleze neamestecul diplomatic în treburile interne. Doamna Reinhard, soţia consulului francez la Iaşi, îi scria mamei sale la sfârşitul verii lui 1806 că, Moldova neavând cârmuitor, puterea lui Rodofinikin era tot mai mare cu fiecare zi. „Afirmă că Rusia coguvernează Principatele şi în baza acestui fapt le interzice boierilor să aibă orice legătură cu agenţii francezi." În octombrie, noul conducător al Moldovei întârzia încă să apară, iar doamna Reinhard comenta caustic că trimisul rus era „eroul zilei". „Convoacă divanul şi îi terorizează pe membrii acestuia spunând că ţarul nu-i va recunoaşte niciodată pe noii domnitori şi că va răspunde personal pentru toate sumele de bani luate şi toate cheltuielile făcute. Le ţine prelegeri despre fidelitate unor principi deposedaţi şi unor bătrâni bărboşi (marii boieri)."

Aflat sub puternica presiune diplomatică a Rusiei şi temându-se de un iminent atac asupra teritoriilor sale, sultanul a revenit asupra acţiunilor sale imprudente din vara lui 1806 şi i-a reinstalat pe tron pe Ipsilanti şi Moruzi. Domnitorul aprobat de francezi a domnit o noapte la Iaşi înainte de a fi brusc înlăturat din funcţie. Rodofinikin făcuse mai mult decât să menţină lucrurile pe linia de plutire. La finele lui octombrie, doamna Reinhard scria că „victoria Rusiei printre boieri e totală" şi că, în vreme ce trăsurile boierilor se îngrămădeau în faţa reşedinţei consulului rus, „noi suntem într-o carantină strictă, suntem excluşi de la viaţa de zi cu zi...". Şi pentru a da o lovitură şi mai puternică eforturilor făcute de Franţa în Principate, consulul acesteia la Bucureşti a murit de dizenterie[81].

Francezii îi ameninţaseră serios pe susţinătorii Rusiei, dar, graţie activităţii inspirate a consulilor şi trimisului special, ruşii continuau să-şi menţină baza de sprijin. Acest grup de aliaţi ar fi oferit ajutor imediat în cazul unei invazii dincolo de Nistru. Manevrele turcilor din acea vară, cu trecerea lor de la tabăra ruşilor la cea a francezilor şi din nou la stăpânii ruşii, au convins Sankt Petersburgul că trebuie să acţioneze cu fermitate faţă de Poartă. Atunci când sultanul s-a răzgândit, Rusia se hotărâse deja să invadeze Principatele şi aceasta nu ca să le păstreze

---

81. *Ibidem*, pp. 771-772. Reinhard, pp. 220-223. Reinhard către Talleyrand, 26 octombrie 1806, Iaşi, *Hurmuzaki*, XVI, pp. 777-779. Vezi scrisorile trimise de la Iaşi de Hammer către Stadion, având ca subiect activităţile lui Rodofinikin: 2 octombrie, pp. 327-328; 16 octombrie, p. 335; 30 octombrie, pp. 340-341. *Hurmuzaki*, XIX-2.

pentru sine, ci pentru a-l ajuta pe sultan să se apere[82]. Această acţiune militară hotărâtă era singurul mijloc prin care se putea contracara dominaţia franceză şi puterea de convingere a lui Sebastiani[83].

Nu exista nici o îndoială cu privire la rezultatul invaziei[84]. Reinhard spunea că va fi „un marş triumfal" şi în noiembrie, când ruşii au trecut Nistrul, iniţial chiar aşa şi părea[85]. Armata fusese gata de marş din 1805 şi, o dată pusă în mişcare, a stabilit rapid o strânsă relaţie de colaborare cu susţinătorii ei din Iaşi şi Bucureşti. În drumul lor către capitala munteană, ruşii erau salutaţi cu sunete vesele de clopot, semn de prietenie ordonat de mitropolitul de la Bucureşti[86], şi până la sfârşitul anului erau deja bine stabiliţi în Principate.

La început, Rusia intenţionase ca invazia să fie un puternic instrument de convingere, pentru a-i arăta sultanului care îi sunt priorităţile. Ţarul le poruncise armatelor sale să acţioneze „prieteneşte şi paşnic", în concordanţă cu scopul declarat al invaziei: revenirea Turciei la relaţiile anterioare cu ruşii[87]. Ambasadorul prusac la Sankt Petersburg îşi informa suveranul că, la sfârşitul lui ianuarie 1807, ţarul avea în vedere o retragere din Principate pentru a-i acorda sultanului destul timp pentru a-şi defini politica[88]. Înainte de declaraţia de război a turcilor, în decembrie, ruşii afirmaseră public că vor fi mulţumiţi dacă otomanii renunţă la influenţa franceză şi dacă se revine la statutul avut de Principate înainte de 1806.

Însă declaraţia de război a făcut imposibil acest aranjament convenabil. A izbucnit astfel un nou război ruso-turc, iar ruşii au hotărât să preia conducerea Principatelor, cu speranţa optimistă de a include această regiune în imperiul lor. Ei au început să îşi aplice politica de ocupaţie prin intermediul susţinătorului lor, Constantin Ipsilanti. Rămânea de văzut dacă boierii aveau să fie la fel de folositori şi în noile împrejurări cum fuseseră şi în cursul înaintării ruse de după Kuciuk-Kainargi.

---

82. N. Dubrovin, „Materialî dla istorii Ţarstvovaniia Aleksandra I-go", în *Voennîi Sbornik*, 4, aprilie 1864, pp. 210-214.
83. Dintr-o notă trimisă ambasadelor străine la Sankt Petersburg de către Ministerul rus al Afacerilor Externe, 23 octombrie (4 noiembrie) 1806. Sturdza, pp. 513-518.
84. A.F.F. von Goltz către Frederic Wilhelm al III-lea, 26 ianuarie 1806. N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, II (Bucureşti, 1896), p. 405.
85. Reinhard către Talleyrand, 3 septembrie 1806, Iaşi. *Hurmuzaki*, XVI, pp. 748-749.
86. Jean B. Lamare către Talleyrand de la Ruşciuc, 2 ianuarie 1807. Rosetti, p. 471. O copie a manifestului lui Alexandru către poporul Principatelor poate fi găsită în *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 352-353. Acest manifest a fost citit de generalul Michelson la Focşani, pe data de 24 decembrie 1806.
87. A. Ia. Budberg, ministru al Afacerilor Externe, către trimisul rus la Istanbul, A. Ia. Italinski, 15 (27) noiembrie 1806. Narociniţki *et al.*, III, p. 381. Casso, p. 4.
88. Von Goltz către Frederic Wilhelm al III-lea, 18 ianuarie 1807, Sankt Petersburg. Iorga, *Acte...*, p. 420.

CAPITOLUL 2

Principatele dunărene sub ocupaţie rusă : 1806-1812

I. În tandem

După mai mult de un an în care Poarta a ezitat între dominaţia rusă şi cea franceză, armatele ţariste au trecut Nistrul în noiembrie 1806 şi, în mai puţin de două luni, au ocupat principalele oraşe din Principatele dunărene. La Iaşi şi la Bucureşti, s-au bucurat de o primire entuziastă din partea susţinătorilor lor, care aveau şi ei, ca şi ruşii, motive să spere că războiul se va încheia curând şi în mod avantajos.

O dată cu venirea primăverii, ritmul rapid al invaziei s-a schimbat şi cele două părţi beligerante au ajuns la un impas. A dispărut speranţa unei confruntări scurte şi decisive şi la fel şi posibilitatea unei retrageri a trupelor ruseşti. În cei şase ani care au urmat, ruşii şi aliaţii lor şi-au urmărit fiecare scopul : cei de la conducerea Principatelor au continuat să acţioneze în propriul interes, în timp ce ruşii încercau să-şi realizeze obiectivele în Balcani. Cele două activităţi nu se completau neapărat şi această divergenţă a devenit vizibilă atunci când ruşii au încercat să îşi pună în aplicare politica de ocupaţie în timpul războiului. Perioada aceasta de şase ani a pus la grea încercare grupul de susţinători locali format aici vreme de trei decenii. Administraţia din timpul ocupaţiei avea să stabilească de asemenea precedentele care aveau să stea la baza politicii administrative din Basarabia după război.

De la bun început, aliaţilor le-a fost mai greu să colaboreze pe faţă în vreme de război decât în secret pe timp de pace. Legătura mai strânsă şi de durată a accentuat diferenţele de fond dintre ei şi diferenţele dintre aspiraţiile lor. Misiunea aliaţilor era uşor de identificat : sprijinirea logistică a armatei ruse. Atât timp cât duşmanul comun era unul redutabil, fără îndoială că proviziile puteau să lipsească. Însă după 1807, ar fi fost de înţeles ca românii şi divanurile să nu mai fie de aceeaşi părere în ceea ce priveşte duşmanul comun. Pretenţiile ruşilor împovărau şi mai tare ţărănimea. De-a lungul întregii perioade, posibilitatea unei victorii a francezilor făcea ca boierilor oportunişti să le pară puţin restrictivă legătura

strânsă pe care o aveau cu ruşii, iar dispreţul pe care îl afişau ofiţerii ruşi faţă de aliaţii lor făcea colaborarea strânsă dificilă.

Ruşii le-au spus direct românilor care avea să fie rolul lor în războiul ruso-turc : aprovizionarea armatei. Aceasta nu a primit tot ce îi trebuia din cauza lipsei de unitate, a corupţiei şi oportunismului care au continuat la nivel local pe toată durata conflictului. Membri importanţi ai divanului continuau să sondeze terenul pentru a vedea care dintre tabere le-ar fi mai de folos : a turcilor, a ruşilor sau a francezilor. Datorită cerinţelor economice, politice şi militare la care trebuia să răspundă şi neputând instaura pe deplin un sistem administrativ ţarist, Imperiul Rus nu avea altă opţiune decât să lucreze prin intermediul divanurilor. Oamenii de legătură trimişi de la Sankt Petersburg în Principate s-au simţit în curând stingheriţi de diferenţele de limbă, de legislaţie şi de obiceiuri. Mai mult, veacul de ocârmuire fanariotă făcuse ca rolul jucat de conducerea locală să fie mai puţin util ruşilor. Deceniile întregi de practici menite exclusiv autoîmbogăţirii nu se puteau preschimba peste noapte într-o cruciadă de susţinere materială completă a „fraţilor ruşi".

Prezenţa armatei constituia un avantaj financiar pentru un număr restrâns de persoane, un câştig politic pentru câţiva membri ai divanului şi o povară de neîndurat pentru cei mulţi. Capul de pod al ruşilor în Principate, pe care aveau să se bazeze viitoarele incursiuni în Balcani, era şubred. În aceşti şase ani, ruşii au înregistrat eşecuri pe toate fronturile. Fie că acţionau prin intermediul susţinătorului lor, cândva de încredere, Constantin Ipsilanti, fie că o făceau cu ajutorul propriului senator, Serghei S. Kuşnikov, tot nu reuşeau să obţină proviziile necesare. Armatele erau silite să prade şi să fure tocmai de la cei pe care veniseră să-i „elibereze". Măruntele victorii din perioada de ocupaţie au fost plătite extrem de scump, cu preţul unei neîncrederi între ruşi şi români ce avea să dureze generaţii întregi.

II. Situaţia militară

În lucrarea de faţă nu ne ocupăm de istoria militară în sensul tradiţional al cuvântului, de analizare şi elucidare a planurilor de bătălie, a meritelor generalilor şi a tenacităţii soldaţilor[1]. Acest capitol se va concentra asupra aspectelor nemilitare ale războiului, cum ar fi impactul său asupra societăţii, economiei şi politicii autohtone şi efectul avut asupra relaţiilor ruso-române.

Obiectivele studiului nostru pot fi atinse tratând războiul în mod schematic. Pentru a-şi clădi imperiul eurasiatic multinaţional, ruşii profitaseră timp de cinci

1. Cele mai bune lucrări despre războiul ruso-turc din anii 1806-1812 se găsesc în Mihailovski-Danilevski, *op.cit.*, şi A. Petrov, *Voina Rossii s Turţiei 1806-1812 gg.*, vol. I-III (Sankt Petersburg, 1885-1887). Vezi de asemenea Casso, pp. 30-31. Xenopol, X, pp. 153-165. Miller, pp. 126-127.

secole de vecinii slabi sau în declin de la est şi de imperiile decăzute de la sud şi vest. Raportat la această durată, războiul dintre anii 1806-1812 a fost un eveniment minor şi nici chiar din perspectiva îngustă a relaţiilor otomano-ruse anexarea Basarabiei care i-a urmat nu constituie un moment semnificativ. Era doar unul dintre cele cinci războaie derulate în decurs de o sută de ani după 1711 şi primul dintre cele patru care aveau să aibă loc în secolul al XIX-lea.

Acest conflict nu a fost remarcat nici pentru modul în care a fost purtat, nici pentru rezultatele sale. Emigrant francez în serviciul ruşilor, L.A. Langeron scria că „n-a fost vreodată război mai prost purtat, dar cu un final atât de norocos"[2]. În primăvara lui 1807, ruşii îşi pierduseră elanul şi nici armatele ţarului, nici ale sultanului nu mai înaintau. Câteva luni mai târziu, evenimentele din Europa s-au răsfrânt direct asupra acestei confruntări, al cărei început, derulare şi încheiere vor fi reflectat în mod constant evoluţia războaielor napoleoniene. După o serie de înfrângeri în faţa francezilor, ţarul Alexandru I a fost silit să încheie o înţelegere cu Napoleon, la faimoasa întâlnire pe un bac ancorat în mijlocul râului Neman. Tratatul de la Tilsit împărţea Europa între cei doi împăraţi, însă într-un mod ce nu corespundea pe deplin obiectivelor Rusiei. După acest tratat şi nefericitul armistiţiu dintre turci şi ruşi de la Slobozia, în cursul unui fragil repaus de doi ani al războiului balcanic, soldaţii ţarişti au rămas în Principate. Până în 1809, tensiunile din Balcani se reflectau la scară mai largă pe tot cuprinsul Europei. În octombrie 1808, Napoleon şi Alexandru s-au întâlnit din nou, la Erfurt, pentru a încerca să-şi redefinească alianţa. În acea perioadă, Napoleon aproba, fără convingere, ocuparea Principatelor de către ruşi şi, cu şi mai puţină convingere, planul ţarului de a-i sili pe turci să accepte anexarea rusă a Principatelor[3]. Printr-un ultimatum trimis în martie 1809, ruşii l-au informat pe sultan că intenţionau să anexeze mai întâi Moldova, iar mai apoi Ţara Românească, iar când turcii au refuzat să încuviinţeze această acţiune, trupele ţariste au reînceput lupta pe Dunăre. În mai, von Schladen, ambasadorul prusac, îşi informa suveranul că ruşii plănuiau să încorporeze oficial cele două Principate în imperiul lor şi să impună pe tot cuprinsul regiunii regulamentele ruse şi limba rusă ca limbă liturgică ortodoxă[4].

În cursul anului 1809, relaţiile dintre francezi şi ruşi s-au înrăutăţit şi războiul împotriva Turciei a devenit un capriciu tot mai costisitor. Forţele ţariste de la Dunăre trebuiau să încheie conflictul rapid şi victorios deoarece armatele erau în

2. Général Andolenko, *Histoire de l'Armée Russe* (Paris, 1967), pp. 173-175.
3. Serge Tatistcheff, *Alexandre Ier et Napoléon* (Paris, 1891), pp. 270-272. Dostian, pp. 51 şi 64. Despre Slobozia, vezi mai ales A. Boldur, *La Bessarabie et les relations Russo-Roumaines* (Paris, 1927), p. 55.
4. F.H. von Schladen către Frederic Wilhelm al III-lea, 11 mai 1810, Sankt Petersburg. Iorga, *Acte...*, p. 446. Vezi şi *idem*, *Histoire...*, p. 237.

curând necesare în confruntarea cu Napoleon. Din păcate, cei optzeci de mii de oşteni şi personalul auxiliar nu-şi puteau îndeplini misiunea, din cauza ciumei şi a conducerii ineficiente. Cum impasul continua, atitudinea hotărâtă a turcilor s-a consolidat. Timpul era de partea lor. Prinşi într-un război nereuşit în sud şi pe zi ce trece mai preocupaţi de apropierea ameninţării franceze, conducătorii de la Sankt Petersburg se aflau într-o situaţie periculoasă. La sfârşitul anului 1810 era limpede că o confruntare între aliaţii de la Tilsit era doar o chestiune de timp şi de împrejurări. În cercurile de la curte, ţarul era presat să încheie războiul, iar prietenii săi tainici din străinătate, precum Talleyrand, îi dădeau acelaşi sfat. Nesselrode nota că „vărul meu (Talleyrand) vrea să se termine acest război care ne distruge armatele, finanţele şi nu oferă nimănui vreun avantaj, cu excepţia Franţei”[5].

După cum subliniază un schimb de scrisori între ţar şi ducele de Richelieu, aflat la Odessa, era mai uşor de observat că ruşii erau prinşi într-un război greu, care va aduce un câştig relativ mic faţă de investiţia făcută, decât de acţionat în vederea ieşirii din acest conflict. Richelieu i-a trimis ţarului un raport în care recomanda retragerea, cu condiţia ca turcii să facă nişte concesii teritoriale. Ţarul era de acord, însă turcii nu aveau nici un motiv să fie atât de generoşi şi fără îndoială ruşii îşi dădeau seama că Napoleon e cel care îi încurajează pe aceştia să-şi menţină cu încăpăţânare poziţia. Era evident că Rusia avea nevoie de ceva care să compenseze cei şase ani de pierderi materiale şi umane în războiul cu turcii, însă la Sankt Petersburg exista un dezacord vizibil între cei de la conducerea imperiului cu privire la natura acestei compensaţii. Nesselrode îi scria lui Speranski în martie 1810: „Cei de aici nutresc speranţa de a dobândi Moldova şi Ţara Românească, iar Constantinopolul (e limpede) nu le va ceda. Sunt prea multe dovezi ale implicării francezilor în toată această chestiune”. În capitala rusă existau doar câteva persoane care ar fi vrut să se renunţe la orice speranţă de câştig teritorial. Contele Mordvinov observa că „bunăstarea imperiului nu depinde de anexarea Moldovei şi Ţării Româneşti”. Ţarul avea de luat o hotărâre dificilă. Secolele întregi de tradiţie expansionistă şi dorinţa de a păstra renumele împărăţiei sale îl sileau să ceară măcar o compensaţie măruntă pentru război. El îi scria lui Richelieu: „Dacă aş putea face pace în termenii despre care mi-aţi scris, aş încheia pacea chiar astăzi...”. Însă nu existau condiţii concesionare favorabile şi ţarul îl întreba pe duce dacă ar fi posibil ca „în secolul nostru, să revenim dincoace de Nistru?”. Răspunsul era, evident, nu. Rusia trebuia să îşi primească compensaţia teritorială[6].

---

5. N. Dubrovin, „Ruskaia jizni v naceal XIX v.”, în *Russkaia Starina*, 19, noiembrie 1901, p. 241. *Lettres et papiers du Chancelier Comte de Nesselrode*, III (Paris, *s.a.*), p. 255.
6. Alexandru I către ducele de Richelieu, 18 (30) septembrie 1811, Sankt Petersburg, *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, LIV, p. 322. Nesselrode, p. 232. Dostian, p. 72. *Arhiv grafov Mordvinovîh*, IV (Sankt Petersburg, 1902), pp. 15-17.

Pentru forţele ţariste, ultimul an al războiului ruso-turc a fost în mod clar o cursă contra cronometru. În linii mari, întrebarea era dacă ruşii puteau sau nu să obţină o încheiere avantajoasă a războiului dus de-a lungul Dunării înainte ca francezii să-şi grăbească înaintarea. Era un pariu îndrăzneţ în condiţiile în care Napoleon putea aduce forţe enorme să lupte împotriva Rusiei şi succesul depindea de capacitatea ruşilor de a exercita o presiune suficient de mare asupra turcilor. În acelaşi timp, Napoleon continua să încerce semnarea unei alianţe cu sultanul, alianţă prin care Poarta să primească Principatele, Crimeea şi alt teritoriu controlat de ruşi. Sultanul tergiversa pe ambele fronturi, aşteptând să vadă rezultatul confruntării dintre ruşi şi francezi. Pusese şi el propriul pariu[7].

În acest an dificil, răspunderea pentru soarta Rusiei a căzut pe umerii lui M.I. Kutuzov, pe care Alexandru I îl numise comandant al armatei din Principate. Deşi i se ordonase să ducă războiul la bun sfârşit, Kutuzov şi-a văzut efectivele reduse cu 45.000 de oameni. Deşi luptele şi negocierile se purtaseră în condiţii atât de grele, ruşii au obţinut totuşi o serie de victorii importante în a doua jumătate a campaniei din 1811, iar la masa tratativelor şi-au redus pretenţiile de la anexarea ambelor Principate la preluarea Moldovei şi acceptarea cedării de către turci a fâşiei de pământ dintre Nistru şi Prut. Cele două părţi au ajuns la un acord pe 16 (28) mai 1812 la Bucureşti. Tratatul a fost ratificat pe 23 iunie (5 iulie), când Napoleon pătrunsese deja bine în Rusia[8].

F. Vighel, care mai apoi avea să activeze în Basarabia, scria: „Dacă (pacea de la Bucureşti) nu ar fi un triumf absolut, ar fi totuşi măcar avantajoasă pentru noi". Pentru Kutuzov, tratatul era un succes strălucit. Mai târziu, negociatorii turci au fost decapitaţi pentru că semnaseră pacea într-un moment defavorabil. Ţarul câştigase cel puţin parţial pariul[9]. Rusia obţinuse din nou câştiguri teritoriale.

Înainte chiar ca oficialul Kutuzov să-şi fi terminat misiunea, înlocuitorul lui fusese desemnat şi era în drum spre Principate. În martie 1812, Rusia nu avea pe nimeni de partea ei în Europa şi trebuia să înfrunte forţa armată unită a continentului aflată sub conducerea lui Napoleon. Nemulţumit de progresele făcute de Kutuzov pentru obţinerea unei păci satisfăcătoare, Alexandru l-a convocat pentru consultări pe amiralul fără flotă, P.V. Ciceagov. În ale sale *Mémoires*, Ciceagov, înlocuitorul lui Kutuzov, scria că îi spusese ţarului că pe ruşi îi aşteaptă o ocazie extraordinară în sud-vest. El propusese ca Rusia să producă „o puternică diversiune îndreptată

7. J.A.R. Marriott, *The Eastern Question* (Oxford, 1956), p. 189.
8. Pentru o bogată colecţie documentară privind partea rusă a negocierii tratatului de la Bucureşti, vezi V.A. Ulianiţki, „Materialî k istorii vostocinogo voprosa v 1808-1813 godah", în *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii i Drevnostei Rossisskih pri Moskovskom Universitete*, 199, 1901, pp. 1-196.
9. F.F. Vighel, „Zapiski Filipa Filipovicia Vighelia", în *Russki Arhiv*, 4, 1892, p. 38. Iorga, *Histoire...*, p. 238. Dostian, pp. 75-78.

împotriva noilor posesiuni franceze din Iliria şi Dalmaţia", în speranţa că englezii vor oferi un ajutor naval substanţial în sprijinul acestei manevre neaşteptate. Astfel, ameninţarea franceză nu va determina o prudentă retragere a Rusiei din Balcani, cum spunea Kutuzov, ci o nemaipomenită creştere a forţei militare ruse în regiune. „I-am spus, «Pentru aceasta, Maiestatea Voastră s-ar putea folosi de armata danubiană, care se află acum în Ţara Românească, şi de o parte din resursele pe care le oferă Moldova şi Serbia, ale căror locuitori, ca şi muntenegrenii, sunt deja foarte ataşaţi de Rusia graţie religiei noastre comune»"[10]. Intrigat de elocventa simplitate pe care acest plan o dovedea pe hartă – care i-a captivat vreme de două veacuri pe strategii interesaţi să exploateze zona sensibilă a Europei – nutrind pentru Kutuzov o antipatie personală, pe care o întăreau veştile despre purtarea indiscretă a acestuia, şi deranjat de „încetineala" cu care acesta pregătea încheierea războiului, Alexandru a acceptat planul şi l-a trimis pe Ciceagov în sud, ca să-l pună în aplicare. Pentru aceasta, amiralul a fost învestit cu o mare putere, devenind cu timpul autoritatea supremă în afacerile civile şi militare din Principate.

Nu pot fi puse la îndoială sinceritatea şi entuziasmul lui Ciceagov, însă capacitatea sa de strateg pe uscat poate fi pusă sub semnul întrebării. Din punctul de vedere al Rusiei, obiectivele lui – de a-l opri pe Napoleon printr-o presiune puternică asupra flancului drept, de a pedepsi Austria pentru infidelitatea ei faţă de Rusia şi de a forma o serie de state independente, favorabile Rusiei – erau admirabile[11]. Alexandru şi-a exprimat sprijinul faţă de acest proiect într-o scrisoare către contele Bernadotte din Suedia. Ţarul descria, aprobator, linia directoare a planului lui Ciceagov ca fiind dezrobirea „naţiilor slave, războinice prin natura lor..." şi asocierea coaliţiei slave cu „nemulţumiţii din Tirol şi Elveţia"[12]. Atitudinea lui faţă de un plan atât de nerealist ne oferă măsura disperării ce trebuie să-l fi încercat în primăvara lui 1812.

La sosirea amiralului în Principate, Kutuzov îşi îndeplinise deja misiunea. Ciceagov se putea concentra asupra pregătirilor pentru diversiune. În Balcani, sârbii erau focarul unei importante mişcări de revoltă. Ruşii sperau ca prin intermediul omului lor de legătură de la Belgrad, locotenent-colonelul A. Polev, să folosească trupele lui Karagheorghe ca avangardă a forţei balcanice slave de 150.000 de oameni pe care plănuiau să o constituie şi care era menită să dea

10. *Mémoires de l'Amiral Tchitchagoff (1767-1849)* (Leipzig, 1852), p. 52.
11. Instrucţiunile date de Alexandru I lui Ciceagov (*s.a.*), Sankt Petersburg. S. Goriainov, *1812: Documentî Gosudarstvennago i St. Petersburskago Glavnago Arhivov* (Sankt Petersburg, 1912), pp. 31-32.
12. Alexandru I către contele Bernadotte, 9 (21) aprilie 1812, Sankt Petersburg. George Vernadsky, „Alexandre Ier et le problème slave pendant la première moitié de son règne", în *Revue des Études Slaves*, VII, 1927, pp. 107-108.

o lovitură „în plin puterii lui Napoleon"[13]. Amiralul moştenise o concepţie veche de cel puţin o sută de ani în ceea ce priveşte natura sentimentelor popoarelor balcanice faţă de Rusia şi dorinţa lor de a colabora cu ruşii. Se formase cu retorica fraţilor Orlov, proiectul grec al Ecaterinei a II-a şi teoriile agresive legate expansiunea rusă în Balcani ale lui Czartoryski şi Rumianţev şi planul lui nu era conceput independent de ideile pe care primul dintre aceştia le exprimase în 1803 cu privire la potenţialul militar al popoarelor slave ca forţă antinapoleoniană[14].

După cum avea să afle curând, misiunea de transpunere în realitate a propagandei exagerate privind înrudirea religioasă a Rusiei cu popoarele balcanice era imposibil de îndeplinit. Aparenta simplitate a planului de diversiune era contrazisă încă de la primul contact cu problemele reale, de coordonare şi înarmare a unei armate indisciplinate, neinstruite şi vorbind dialecte slave diferite. Amiralul nu luase serios în considerare chestiunile logistice legate de echiparea, hrănirea şi, desigur, înarmarea soldaţilor. Ruşii nu aveau garanţia că turcii vor fi bucuroşi să participe la un plan ce prezenta un asemenea risc pentru interesele lor.

La sfârşitul lui iunie, invazia lui Napoleon şi situaţia din Balcani l-au determinat pe Ciceagov să renunţe la proiect, acesta rămânând un element destul de obscur şi ciudat în culisele istoriei Chestiunii Orientale. Întâmplarea i-a atras o caracterizare usturătoare din partea lui Langeron :

> Capul lui era ca un vulcan ; în fiecare clipă crea un nou proiect şi i se părea că acest plan, de obicei absurd şi irealizabil, să fie dus la îndeplinire imediat... A fost ministrul Marinei vreme de trei ani şi în perioada asta a distrus marina. Pe uscat nu avea noţiunea de datorie şi necunoaşterea modului nostru de organizare şi a manevrele noastre l-au făcut de tot râsul în faţa armatei.

Alţi memorialişti au fost mai îndurători cu el, descriindu-l ca fiind o persoană amabilă, decentă, plină de patriotism[15]. Din punctul de vedere al studiului nostru, cea mai mare contribuţie a amiralului a fost faptul că a pus în evidenţă încă un aspect al relaţiilor ruso-române. Înainte de a porni spre nord pentru confruntarea cu Napoleon, în care va pierde din nou la Berezina, el s-a adresat divanului muntean, condus de susţinători ai Rusiei, şi le-a cerut să strângă o armată de douăzeci de mii de oameni. Dată fiind starea Principatelor la sfârşitul războiului, această cerere era imposibil de îndeplinit. Mai mult, când a cerut o armată formată din oameni de rând, Ciceagov nu a ţinut seama de teama boierilor că,

13. Locontenent-colonelul A. Polev către amiralul P.V. Ciceagov, 7 (19) aprilie 1812, Sankt Petersburg. Narocinițki *et al.*, *V.P.R.*, VI, pp. 360-362.
14. Panaitescu, pp. 18-19.
15. L.A. Langeron, *Mémoires de Langeron* (Paris, 1902), pp. 1-2. O altă descriere a lui Ciceagov se găseşte în *Mémoires de la Comtesse Edling* (Moscova, 1888), pp. 90-91.

mai apoi, ţăranii ar putea folosi armele împotriva stăpânilor lor. O săptămână mai târziu, el adresa şi divanului moldovean o rugăminte similară.

Cererea în sine era logică. Amiralul voia să formeze o miliţie bine înarmată şi o armată permanentă care să apere Principatele. Răspunsurile celor două divanuri demonstrează încă o dată dorinţa ocârmuirii pământene de a-i sprijini pe ruşi doar atâta vreme cât acest lucru era în interesul ei. După obişnuita declaraţie de supunere faţă de ruşi, divanurile au înaintat analize detaliate ale rezultatelor pe care le-ar avea planul lui Ciceagov privind miliţia. „Întâmpinăm greutăţi foarte mari, ceea ce face participarea noastră la un asemenea proiect destul de anevoioasă". Moldovenii au declarat înainte de toate că ei nu vor să se înarmeze. „Vreme de mai bine de două veacuri locuitorii Moldovei au renunţat de tot la deţinerea de arme". Divanul spunea că ţăranii se concentraseră asupra „cultivării pământului" şi că erau nepricepuţi într-ale artei războiului. Această afirmaţie era susţinută de consulul francez, Parant, care scria despre aceştia că sunt „absolut pasivi". Într-o ţară plină de tâlhari şi criminali, spunea divanul, „mai degrabă va privi ţăranul ca un simplu spectator la prădarea propriului pământ decât să îi respingă prin forţă pe jefuitori"[16]. Divanul Moldovei prevedea că, dacă ruşii vor încerca să-i silească pe ţărani să se înroleze în miliţie, atunci rata dezertării va fi atât de mare încât întregul plan ar deveni de prisos. Conducerea locală găsea că proiectul lui Ciceagov e absolut irealizabil din punct de vedere logistic. O asemenea forţă presupunea un serviciu militar de cinci ani şi asigurea hranei, îmbrăcăminţii şi lefurilor, ceea ce ar fi vlăguit economia Principatului[17].

Acest refuz absolut de a se alătura puternicei autorităţi ruse din Principate ilustrează din plin eforturile pe care trebuiau să le facă ruşii pentru a-şi determina susţinătorii să participe la o anumită acţiune. Dificultăţile obiective pe care le întâmpina planul privind organizarea unei miliţii ar fi fost ele însele suficiente pentru a împiedica realizarea lui. Însă faptul că nu i-au fost recunoscute nici măcar aspectele pozitive demonstrează că guvernarea locală nu era dispusă să fie marioneta ruşilor, nici chiar după şase ani de „război de eliberare".

În august 1812, Ciceagov se îndrepta către nord pentru a participa şi el la bătălia împotriva lui Napoleon. Apoi, vreme de un deceniu, activităţile militare ruse din Principate au fost apoi mai puţin intense, până când revoluţia greacă a stârnit un nou val de interes. Pregătirile pentru un nou război ruso-turc au reînceput de abia în anii 1826-1827.

16. Parant către Talleyrand, Iaşi, 20 decembrie 1805, în Rosetti, p. 404. Pentru textul răspunsurilor formulate de divanuri cu privire la organizarea de miliţii, vezi Rosetti, pp. 694-702.
17. Rosetti, pp. 694-702.

III. Perioada domniei lui Ipsilanti în cadrul guvernării de ocupaţie

În timpul primei etape de ocupaţie, din decembrie 1806 până în martie 1808, ruşii au guvernat Principatele prin intermediul divanurilor. Omul lor de legătură era un susţinător dovedit, Constantin Ipsilanti. Prima dată ca domnitor al Moldovei între anii 1799 şi 1801, iar apoi ca domnitor al Ţării Româneşti din 1802 în 1806, acesta se aflase mai bine de zece ani într-o poziţie care îi permisese să profite de consolidarea puterii ruse. Averea lui a sporit o dată cu influenţa ţaristă, iar când ruşii sufereau înfrângerea diplomatică din 1806, Ipsilanti îşi pierdea postul de domnitor muntean. După ce a fost mazilit în vara acelui an, a fost nevoit să fugă în Rusia pentru a-şi salva viaţa şi a-şi putea continua cariera. În drumul său către nord, spre Sankt Petersburg, trimitea mereu scrisori ţarului îndemnându-l să acţioneze. De la Cameniţa el scria: „Oare va privi Maiestatea Voastră cu indiferenţă la toate acestea?”[18]. Ajuns în capitală, şi-a susţinut cauza pe lângă sfetnicii ţarului şi pe lângă Alexandru însuşi. Propunerile lui privind o invazie rusă erau abil prezentate şi completate de o analiză militară şi politică a posibilelor rezultate avantajoase pe care le-ar avea o invazie rapidă. Ipsilanti pleda pentru acordarea de sprijin financiar şi militar atât pentru el, cât şi pentru poporul său. Înşelat de insistenţa cu care ruşii luau în considerare perspectiva diplomatică mai largă, el a fost foarte surprins să fie printre ultimii oameni din capitală care au aflat de ordinul de invadare. Nu peste mult timp, a revenit în Principate şi a primit rolul de om de legătură între administraţiile locale şi armata de ocupaţie. El a ajuns la Iaşi pe 7 decembrie şi la Bucureşti pe 15 decembrie[19].

Curând, Ipsilanti a devenit personalitatea civilă dominantă. Singurul lui oponent posibil, celălalt domnitor mazilit în vara lui 1806, Moruzi, se compromisese deja până la sfârşitul anului din cauza unor declaraţii francofile premature. El crezuse că forţele ruse nu se vor mişca atât de repede şi a plătit preţul acestei presupuneri: pierderea ataşamentului protectorului său[20].

Încă de la început s-a iscat un conflict între Ipsilanti şi forţele ruse. Armata îl privea doar ca pe un ajutor în eforturile diplomatice şi militare ale Rusiei, în vreme ce el se considera cârmuitor al Principatelor. Această diferenţă de păreri a dus la şaisprezece luni de interacţiune neconstructivă între domnitor şi Rusia.

18. Casso, p. 25. Xenopol, IX, pp. 252-266. Vezi scrisoarea consulului austriac, Hammer, către Stadion, Iaşi, 14 mai 1807, în *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 415-416. Vezi scrisoarea lui Ipsilanti către Czartoryski, Cameniţa, 31 august 1806, în Panaitescu, pp. 30-36.
19. J. De Maistre, *Œuvres complètes*, X, citat de Casso, p. 27, nota de subsol 5.
20. Scrisoarea lui Moruzi către Napoleon, Slobozia, 3 decembrie 1806. Rosetti, pp. 463-465. Casso, p. 26.

În august, Ipsilanti a propus să întreţină o armată rusă de cinzeci până la şaizeci de mii de oameni în Principate, fără nici un cost pentru Alexandru I. Voia ca ruşii să invadeze Ţările Române şi îi promitea ajutorul. Trupele au venit, însă ajutorul dat s-a dovedit insuficient încă de la început. Ipsilanti mai promisese să obţină şi sprijinul sârbilor şi al populaţiei locale. Erau promisiuni pe care nu putea spera să le îndeplinească, dar pe care ruşii şi le-au adus aminte şi i le-au reamintit şi lui din când în când în lunile ce au urmat. De asemenea, simţea că e de datoria lui să-i identifice pe duşmanii Rusiei din Principate, care, printr-o extraordinară coincidenţă, s-au dovedit a fi propriii lui duşmani politici : familia Suţu, Callimachi şi alţi contracandidaţi. „Aceştia îl întrec, de e posibil aşa ceva, pe orice Robespierre, Marat şi Danton al Revoluţiei Franceze". Ruşilor le-a spus că : „a venit vremea să tăiem iţele pânzei pe care o urzesc"[21].

Curând, forţele de ocupaţie au putut vedea care erau metodele lui Ipsilanti. Pe 29 decembrie, acesta i-a adunat la reşedinţa lui pe boierii rămaşi în Bucureşti şi le-a cerut să facă un legământ de credinţă faţă de ţar *şi* faţă de el. A profitat de prezenţa ruşilor în capitală pentru a conferi autenticitate pretenţiei sale de a fi conducătorul permanent al Principatelor. Faptul că ruşii nu au aprobat această mişcare nu însemna prea mult pentru el. Într-o scrisoare către Czartoryski, arăta că se crede învestit de către guvernul rus cu o mare libertate de acţiune[22]. Când ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, Budberg, a auzit de manevra lui Ipsilanti i-a trimis o scrisoare plină de furie ofiţerului comandant al armatelor din Principate, I.I. Michelson. „Nu vă pot ascunde... faptul că Maiestatea Sa Imperială s-a întristat auzind despre această poruncă." Budberg a repetat faptul că politica Rusiei din acel moment nu urmărea nici anexarea Principatelor de către imperiu, nici scoaterea lor de sub suveranitatea teoretică a otomanilor. Obiectivele Rusiei, spunea Budberg, erau de a reinstaura drepturile şi privilegiile Moldovei şi Ţării Româneşti. „Aceasta fiind declaraţia pe care am publicat-o înaintea intrării trupelor noastre în regiune, cum am putea cere locuitorilor să facă legământ ? " Budberg a subliniat intenţiile ţarului de a-l face pe Ipsilanti domnitor doar temporar, pe durata ocupaţiei. Era limpede că Ipsilanti nu avea dreptul de a invoca numele ţarului şi sprijinul rusesc pentru un jurământ de credinţă[23].

E posibil ca Ipsilanti să fi fost victima unor indicaţii obscure în ceea ce priveşte jurământul şi, în mod sigur, a fost victima propriei nerăbdări în relaţiile sale cu Rusia. În timpul primei perioade de ocupaţie a făcut cunoscut faptul că îi

21. N. Dubrovin, „Materialî dla istorii Ţarstvovania Aleksandra I-go", în *Voennîi Sbornik*, 5 mai 1864, pp. 3-4. Ipsilanti către Czartoryski, Cameniţa, 31 august 1806. Panaitescu, pp. 33-36.
22. Dubrovin, *op.cit.* Ipsilanti către Czartoryski, Bucureşti, 24 iulie 1806. Panaitescu, p. 29.
23. A. Ia. Budberg, ministru al Afacerilor Externe, către comandantul armatei moldoveneşti, I.I. Michelson, 1 (13) februarie 1807, Sankt Petersburg. Narocniţki *et al.*, *V.P.R.*, III, p. 497. Ipsilanti către Czartoryski, Sankt Petersburg, 18 noiembrie 1806. Panaitescu, pp. 43-45.

considera pe ruşi insuficient de energici. Lui Czartoryski i s-a plâns de nehotărârea conducerii locale, remarcând o dată că un ordin de marş era dat de trei sau patru ori şi întotdeauna contramandat. Lipsa unui sprijin vizibil din partea ruşilor pentru poziţia pe care o ocupa era o piedică în calea încercării lui de a-şi clădi propria bază de putere în Principate. Investise mult din propria avere în această direcţie şi se temea că nu îşi va recupera investiţia. Ipsilanti era convins că, din cauza tacticii lor tărăgănate, ruşii pierdeau o deosebită ocazie militară şi diplomatică de a ridica la luptă popoarele din Balcani şi, în acelaşi timp, suferea pentru ezitarea lor. Consulul englez, Summerer, remarca iritarea profundă ce apăruse în relaţiile dintre Ipsilanti şi forţele de ocupaţie :

> În armata generalului Michelson domneşte o mare dezordine... Profunda neînţelegere dintre generali te face să crezi că lucrurile nu merg atât de bine cum ar trebui. Domnitorul (Ipsilanti), care discută frecvent cu generalul aflat la comanda armatelor, se amestecă peste tot, chiar şi în treburi care nu îl privesc... într-un cuvânt, planul nu funcţionează şi, dacă va funcţiona cândva, va fi cu siguranţă nevoie de un cu totul alt sistem.

Conflictul lui Ipsilanti cu generalii se poate vedea şi din scrisorile lui către Czartoryski, unde scria că Michelson trebuie să fi fost cândva un soldat deosebit de bun, „dar se pare că vârsta şi boala i-au afectat moralul”[24].

În timp ce ruşii tărăgănau lucrurile şi Ipsilanti se amesteca în treburile lor, paşa Mustafa Baraiktar a devenit un duşman foarte puternic. Iritarea ruşilor cu privire la Ipsilanti ajunsese să aibă un singur motiv şi anume incapacitatea lui de a furniza provizii trupelor. Într-o scrisoare din data de 31 ianuarie 1807, Budberg îl critica pe domnitor pentru că dăduse informaţii incorecte şi nu furnizase suficiente provizii armatei. Pentru moment, ruşii nu aveau altă opţiune decât să colaboreze cu el, iar în martie 1807 puterea lui Ipsilanti asupra ambelor Principate a devenit oficială.

Duşmanilor politici pe care Ipsilanti îi avea în Principate nu le-a luat mult ca să profite de ostilitatea dintre acesta şi armata rusă. Michelson a reacţionat la numirea lui Ipsilanti în fruntea Principatelor spunând deschis că „în mâinile turcilor cum am găsit-o eu, ţara o ducea mai bine”[25]. Mulţi dintre cei ce se împotriveau domnitorului, boieri şi clerici, fugiseră la Braşov, având grijă ca înainte de a pleca să-i roage atât pe ruşi, cât şi pe turci să nu le distrugă casele.

---

24. Raportul consulului englez la Bucureşti, Summerer, poate fi găsit în Rosetti, p. 479. Data raportului e 22 februarie 1807.
25. Dubrovin, *op.cit.*, p. 4. Vezi traducerea germană a scrisorilor dintre Ipsilanti şi opoziţia sa, trimise de la Sibiu şi datate 1 august 1807. Printre cei care au semnat răspunsul se află figuri importante de la Braşov (Kronstadt), precum Dimitrie Ghica, Constantin Filipescu şi mitropolitul Dosoftei, *Hurmuzaki*, XIX-2, p. 443.

În frunte cu mitropolitul de la Bucureşti, care iniţial fusese de acord cu forţa de ocupaţie, boierii au trimis un memoriu lui Michelson în iulie 1807, cerându-i să-i elibereze de „oprimarea şi poverile datorate abuzurilor lui Ipsilanti" şi solicitând, de asemenea, protecţie şi o mai bună administrare din partea ruşilor[26]. Ipsilanti considera că boierii sunt injuşti în cererile lor şi că fuseseră pe nedrept stârniţi împotriva lui.

Prima jumătate de an a războiului ruso-turc a fost aproape un dezastru pentru toţi cei aflaţi de partea aliaţilor. Ruşii nu obţinuseră un câştig diplomatic şi militar suficient, locuitorii Principatelor erau daţi de pe mâna unei puteri oprimatoare pe mâna alteia asemenea, iar puterea locală era complet dezbinată[27]. A eşuat până şi încercarea de a creşte cantitatea de provizii prin numirea diplomatului rus Serghei Laşkarev ca preşedinte al ambelor divanuri, deoarece lunga experienţă căpătată în Principate nu-l pregătise pentru a face faţă unei situaţii atât de haotice[28].

Cum în vară războiul ajunsese la un punct mort, ruşii au recunoscut incapacitatea lui Ipsilanti de a-şi îndeplini cum se cuvine sarcina pe care i-o încredinţaseră. În schimb, acesta a devenit din ce în ce mai critic la adresa ruşilor. A continuat să-şi facă cunoscute părerile despre problemele militare şi a stârnit câţiva ofiţeri împotriva lui, lucru de care era conştient. Într-o scrisoare către Michelson, scria că mai mulţi ofiţeri ruşi îl criticaseră în public şi se înhăitaseră cu boierii francofili din Bucureşti. Se simţea înşelat de cei cărora le fusese atât de devotat. „De asemenea, am hotărât să demisionez şi să plec în Rusia. Persecutat, vânat de generalii ruşi, Ipsilanti va împiedica producerea publică a unui spectacol bizar şi scandalos chiar." Scria asta în iunie, într-un moment în care nu ar fi putut bănui ce tulburare diplomatică va crea retragerea cu care ameninţa[29]. Lipsurile ruşilor şi scăderea numărului de locuitori au continuat, iar poziţia delicată în care se găsea Ipsilanti era acum evidentă. Sarcinile pe care le avea de îndeplinit ar fi copleşit şi un om foarte capabil şi conştiincios. În aceste condiţii, el a continuat să ducă o politică fanariotă, ceea ce a determinat prăbuşirea lui şi a Principatelor. Situaţia îi era îngreunată şi mai tare de opoziţia ce se forma împotriva lui[30]. În acea vară Ipsilanti îi scria lui Budberg că Miloradovici, comandantul rus de la

---

26. Textul unei asemenea petiţii se găseşte în Rosetti, pp. 490-491. Vezi de asemenea scrisoarea lui Ipsilanti către Budberg, februarie 1807. Panaitescu, pp. 46-50.
27. Dubrovin, *op.cit.*, pp. 4-5. Vezi de asemenea scrisoarea lui Ipsilanti către Budberg, Focşani, 24 mai 1807. Panaitescu, pp. 57-61.
28. G.S. Grosul, „K voprosu ob ucerejednii i stanovlenii generalnogo russkogo konsulstva v Dunaiskih Kniajestvah i Bessarabii (koneţ XVIII naceal XIX vv.)", în *Dokladî Naucinoi Sessii 1963 g.* (Chişinău, 1964), pp. 4-5. Iorga, *History...*, pp. 186-187. Xenopol, IX, pp. 276-278.
29. Dubrovin, *op.cit.*, p. 7. Ipsilanti către Michelson, Focşani, 1 iunie 1807. Panaitescu, pp. 61-62.
30. Nacco, p. 284.

Bucureşti, îi era ostil şi îi descria în amănunt relaţiile strânse ale acestuia cu familia francofilă Filipescu şi complicaţiile romantice ce aveau să ducă, doi ani mai târziu, la înlăturarea lui din post. Ipsilanti îi spunea lui Budberg că se simte centrul unei formidabile conspiraţii francofile la care participă boieri moldoveni şi munteni şi generali ruşi. Urâtă purtare, spunea el, „faţă de un loial susţinător al Rusiei care şi-a respectat întocmai jurămintele". Ipsilanti părea să fie singurul care avea o asemenea părere. Michelson scria către Sankt Petersburg că a-l avea la putere pe Ipsilanti însemna pierderea unei ocazii nemaipomenite de a „arăta poporului... că ne preocupă într-adevăr bunăstarea lui"[31]. Principatele nu erau cel mai bun exemplu pentru a ilustra avantajele pe care le aducea cu sine administraţia rusă.

În august, Ipsilanti, războiul ruso-turc şi politica locală erau toate umbrite de evenimente de mult mai mare amploare. Cel mai important dintre ele s-a petrecut pe un bac ancorat în mijlocul râului Neman. După ce au fost înfrânţi la Friedland, în iunie, ruşii au semnat armistiţiul cu Napoleon. Tratatul de la Tilsit care a rezultat cuprindea prevederi importante privind Balcanii. Prima schimbare ce avea să se petreacă în Principate era armistiţiul în războiul cu Turcia. În consecinţă, primind instrucţiuni necorespunzătoare şi fiind rău sfătuit, generalul Meyendorf a semnat pe 5 (17) august pacea de la Slobozia, care prevedea ca ruşii să se retragă din Principate distrugând în drumul lor toate fortificaţiile şi îmbunătăţirile făcute şi să înapoieze prizonierii de război. Flotila de pe Dunăre urma să se retragă la Odessa. În septembrie ruşii au început retragerea[32]. Au distrus câteva dintre poziţii pentru a nu putea fi folosite de turci şi au numit la conducere un comitet provizoriu format din şase boieri[33]. Impactul pe care această turnură a lucrurilor l-a avut asupra lui Ipsilanti, care se bucura pe atunci doar de un sprijin îndoielnic din partea guvernului rus, a fost dezastruos. Un an şi jumătate mai târziu îi scria lui Czartoryski că „am plecat din Bucureşti după ce am semnat cel mai ruşinos dintre armistiţii şi nu am părăsit Moldova decât după ce trupele Maiestăţii Sale Imperiale au evacuat zona. Voiam să fac unele schimbări, dar mi s-a spus foarte politicos că ar trebuie să aştept ordinele Maiestăţii Sale"[34]. Pentru el, Slobozia fusese un dezastru politic şi financiar. Când a aflat într-un sfârşit care sunt condiţiile prevăzute în tratat, Alexandru a refuzat să îl ratifice[35], trupele

31. Dubrovin, *op.cit.*, p. 4. Ipsilanti către Budberg, Focşani, 1 iunie 1807. Panaitescu, pp. 63-71.
32. Rosetti, pp. 495-506. Brădişteanu, pp. 192-204. Ipsilanti către Czartoryski, Kiev, 2 martie 1808. Panaitescu, pp. 88-92.
33. Mihailovskii-Danilevskii, pp. 67-69.
34. Senfft de Pilsach, consulul prusac la Bucureşti, către Frederic Wilhelm al III-lea, 9 septembrie 1807. Iorga, *Acte...*, p. 428.
35. Narociniţki *et al.*, *V.P.R.*, III, nota nr. 25, pp. 565-566. Vezi de asemenea scrisoarea lui Champagny către Savary, 8 noiembrie 1807, Sankt Petersburg. Sturdza, p. 641.

ruseşti au primit ordinul de a se întoarce la poziţiile lor, iar ţarul l-a demis pe nefericitul Meyendorf explicându-le francezilor: „E greşeala generalului meu. Vedeţi bine ce fel de oameni iau în slujba mea. Noi suntem încă puţin asiatici"[36]. Poate că ţarul a fost ceva mai deschis când i-a explicat acţiunile sale ambasadorului francez, Savary: „E important de ştiut că, o dată ajuns dincolo de Nistru, mai am treizeci şi cinci de marşuri de făcut până la Dunăre"[37]. Recombinarea alianţelor la Tilsit deteriorase iremediabil poziţia lui Ipsilanti.

Acesta a fost chemat la Sankt Petersburg în septembrie. Într-unul dintre primele sale acte, nesusţinut de prezenţa armatei, el a cerut 150.000 de lei de la divanul moldovean pentru cheltuieli de călătorie. Divanul a reacţionat dur la această cerere şi Ipsilanti a trebuit să plece fără să-şi primească banii. Bucureştiul era deja pornit împotriva lui şi acţiunile divanului moldovean demonstrau aceeaşi lipsă de susţinere. Tolerantul Michelson a murit în august şi a fost înlocuit de generalul A.A. Prozorovski, care nu avea să fie atât de răbdător cu Ipsilanti cum fusese predecesorul său. Problemele lui aveau drept cauză zvonurile că, datorită formării la Tilsit a alianţei între Rusia şi Franţa, el va trebui să împartă puterea cu un personaj francofil, Suţu[38].

Când Ipsilanti a revenit în Principate, puterile lui fuseseră deja reduse[39]. Chiar dacă şi-a reocupat funcţiile, trebuia să împartă autoritatea. Varlaam, un susţinător de încredere al Rusiei, căpătase mare influenţă în divanul muntean. Activitatea de comandant al armatelor ruse din zona capitalei muntene pe care o desfăşura generalul Miloradovici continua să îl deranjeze pe Ipsilanti, deoarece militarul nu încetase relaţiile de prietenie cu duşmanii domnitorului[40].

Confruntat cu slăbirea poziţiei sale, acesta a început să-şi caute noi aliaţi şi a iscodit discret tabăra turcilor şi cea a francezilor. La un „bal" din aprilie 1808, după plecarea lui Ipsilanti din Principate, generalul francez Sebastiani i-a spus generalului rus Prozorovski că „nu cu mult timp în urmă, acum o lună sau două, Ipsilanti a propus Porţii ca, dacă îl numeşte pe el domnitor în Moldova şi Ţara Românească, să se supună puterii otomane". Viclean sau naiv, Ipsilanti sperase să primească aprobarea ţarului pentru această mutare în cursul fragilului armistiţiu între cele două imperii[41].

---

36. Lamare către Talleyrand, 10 septembrie 1807, Bucureşti, *Hurmuzaki*, XVI, p. 820. Descrierea pe care o face Savary conversaţiei purtate cu Napoleon I, 4 noiembrie 1807, Sankt Petersburg. Sturdza, p. 617.
37. Savary către Napoleon, 18 noiembrie 1807, Sankt Petersburg. Sturdza, pp. 661-671.
38. Rosetti, pp. 506-513.
39. Senfft de Pilsach către Frederic Wilhelm al III-lea, 15 septembrie 1807, Bucureşti. Iorga, *Acte...*, p. 430.
40. Dubrovin, *op.cit.*, p. 8. Rosetti, p. 516.
41. Narociniţki *et al.*, *V.P.R.*, IV, p. 251. A.A. Prozorovski către N.P. Rumianţev, Iaşi, 3 (15) mai 1808.

La sfârşitul lui martie 1808, ruşii l-au demis formal pe Ipsilanti din postul ocupat în Principate, făcând astfel oficial ceea ce era deja vizibil de trei luni. Deoarece slujise interesele Rusiei şi datorită rangului său nobil, ţarul l-a trimis în cele din urmă la o moşie de lângă Moscova, însă nu şi-a primit această răsplată meritată imediat, fiind ţinut la Kiev mai bine de un an, în aşteptarea poruncilor împăratului. În tot acest timp, a fost preocupat de soarta familiei sale, a trimis petiţii prin care cerea să i se redea proprietăţile din Principate şi şi-a exprimat îngrijorarea că ar putea fi exilat în Siberia. Îndeplinise foarte puţine dintre obiectivele grandioase pe care şi le propusese şi era în egală măsură victima unei situaţii imposibile şi a propriei ambiţii[42].

La întoarcerea ruşilor după eşecul păcii de la Slobozia, consulul francez la Bucureşti scria că „ruşii se pregătesc să rămână aici o veşnicie"[43]. La acel moment, ruşii – sau cel puţin ofiţerii însărcinaţi să asigure supravieţuirea trupelor peste iarnă – nu priveau lucrurile astfel, ei trebuind să găsească provizii pentru armată şi bani şi furnituri pentru spitale. Chiar şi pe timpul armistiţiilor, bolile făceau multe victime printre soldaţii ruşi din Principate, care pentru a obţine proviziile necesare făceau sistematic raiduri ilegale prin satele din apropierea taberelor lor. Prozorovski dăduse ordine prin care interzicea aceste activităţi, însă fără prea mare efect. Astfel stând lucrurile, afirmaţiile pe care le făcea Ipsilanti doi ani mai târziu, cum că „a hrănit armata din belşug,... a construit spitale şi a furnizat doctorii", par vorbe goale[44]. În martie 1808, după optsprezece luni de ocupaţie rusă, consulul francez, Lamare, scria că „ţăranilor nu le-au mai rămas decât ochii cu care să plângă"[45].

IV. Etapa birocratică rusă a guvernării de ocupaţie

Înlăturarea lui Ipsilanti nu însemna rezolvarea problemelor de aprovizionare şi de ordine pe care le aveau ruşii în Principate. Cel care l-a înlocuit, senatorul Serghei S. Kuşnikov, a moştenit aceleaşi îndatoriri şi responsabilităţi de bază, însă avea mai multă putere în chestiunile guvernamentale şi era ajutat de o echipă de funcţionari. Folosind puterea reală pe care o deţinea în calitate de conducător al Principatelor, ţarul i-a conferit lui Kuşnikov toate împuternicirile pe care le avuseseră înainte Ipsilanti şi Laşkarev.

Şi pentru oficialul rus era la fel de greu ca şi pentru Ipsilanti să-i determine pe cei din administraţia locală să fie receptivi la nevoile ruşilor. Importanţa pe

42. Lamare către Champagny, Bucureşti, 30 aprilie 1808. *Hurmuzaki*, XVI, p. 836. Ipsilanti către Czartoryski, Kiev, 1 martie 1808; 2 martie 1808. Panaitescu, pp. 87-92.
43. Lamare către Champagny, Bucureşti, 2 aprilie 1808. *Hurmuzaki*, XVI, p. 835.
44. Lamare către Champagny, Bucureşti, 5 februarie 1808. *Hurmuzaki*, XVI, p. 833.
45. *Ibidem*.

care a acordat-o introducerii unor practici birocratice occidentale, uşurarea poverii ce apăsa pe umerii ţărănimii şi schimbarea structurală a divanurilor puteau fi toate susţinute cu argumente raţionale, însă Kuşnikov nu va reuşi prea mult să-şi atingă scopurile. Un oficial rus bine intenţionat nu avea să aibă mai mult succes decât grecul cel ambiţios.

O dată ajuns în Principate, Kuşnikov a primit instrucţiuni suplimentare de la cel care comanda toate operaţiunile din regiune, generalul Prozorovski. Părerile pe care acesta le exprima în mesajul său ilustrează atitudinea dispreţuitoare a ruşilor faţă de români. Prozorovski îi scria senatorului că una dintre principalele probleme ale Principatelor e lipsa de moralitate. După cum spunea el : „nu e nimic mai dificil decât să ridici nivelul de moralitate al locuitorilor". Doar introducerea reglementărilor administrative, a educaţiei şi legilor ruseşti putea salva cele două ţări de la ceea ce generalul considera o supravieţuire a barbarismului oriental. După părerea lui Prozorovski, administraţia lui Kuşnikov putea fi forţa care să stăvilească corupţia atotstăpânitoare, să instaureze legi, să educe oamenii şi să-i aducă înapoi pe cei care fuseseră alungaţi de regimurile anterioare. Cea mai importantă sarcină a lui avea să fie codificarea legilor, „inexistente aici"[46], dar îi revenea şi reconstruirea completă a societăţii şi civilizaţiei din Principate. El trebuia să dea Principatelor aspectul unei provincii ruseşti de dincolo de graniţă.

Instrucţiunile ţarului erau mai vagi decât cele venite de la Prozorovski. El scria că „principalul obiectiv ce vă revine trebuie să fie asigurarea aprovizionării armatei mele...". În acelaşi timp, Kuşnikov trebuia să se încredinţeze că „locuitorii nu vor îndura greutăţi inutile"[47] pentru a susţine armata.

De la bun început, Kuşnikov a subliniat în faţa celor două divanuri faptul că primul lucru pe lista lui de priorităţi era să asigure furnizarea corespunzătoare de provizii şi că sarcinile mai vizionare cuprinse în scrisoarea lui Prozorovski rămâneau doar pe plan secund. Totuşi, prima îndatorire nu putea fi îndeplinită decât dacă erau atinse obiectivele secundare[48].

Încercările senatorului de a introduce funcţionari profesionişti ruşi în sistemul de guvernare prin divan pentru a remedia problemele privind aprovizionarea constituiau o inovaţie. În timpul celor doi ani petrecuţi la conducerea Principatelor, adică până în aprilie 1810, el a lucrat cu administraţia locală prin intermediul unei ierarhii de funcţionari retribuiţi ce cuprindea un şef al biroului central,

46. Nacco, pp. 285-287. Instrucţiunile lui Prozorovski sunt citate şi de generalul Harting în A.O. Egunov (ed.) „Materialî dla noveişei istorii Bessarabii", în *Zapiski Bessarabskago Oblastnago Statisticeskago Komiteta*, III, (Chişinău, 1868), pp. 143-146.

47. Nacco, p. 285.

48. I.N. Halippa, „Opisanie Arhiva Gg. Senatorov predsedatelstvovavşiih v divanah Kniajestvah, Moldavii i Valahii s 1808 do 1813 gg", în *Trudî Bessarabskoi Gubernskoi Ucenoi Arhivnoi Kommissii*, II (Chişinău, 1900), pp. 331-332. Rosetti, p. 640.

secretari, interpreţi, conţopişti, ajutoare de conţopişti, inspectori şi un registrator[49]. El a încercat să facă ordine în cele două administraţii locale impresionându-i pe boieri cu eficacitatea versiunii ruseşti a unei birocraţii occidentale[50]. Dar acest fapt nu era suficient pentru a schimba un sistem corupt vechi de un secol şi, în curând, Kuşnikov a recunoscut că misiunea lui e imposibil de realizat[51].

El încercase mereu să crească numărul şi să amelioreze calitatea funcţionarilor din subordinea sa, dar, dată fiind condiţia funcţionarilor ruşi din provincii în secolul al XIX-lea, acest lucru era dificil de încercat. Posturile birocratice inferioare nu atrăgeau candidaţi de foarte bună calitate. De pe vremea lui Petru I, statul şi sistemul său birocratic nu fuseseră niciodată pregătite corespunzător pentru uriaşa povară a guvernării unui imperiu de mărime continentală. În Principate, condiţiile erau şi mai grele deoarece boierilor le lipsea până şi minimul devotament faţă de propria datorie de care dădeau dovadă nobilii din interiorul Rusiei. Nu se putea aştepta de la funcţionarii aduşi de Kuşnikov să aplice peste noapte reformele imaginate de Prozorovski[52]. Boierii pământeni nu aveau să fie receptivi la acest corp administrativ străin format, aşa cum se întâmpla frecvent în Rusia, din „funcţionăraşi, proveniţi din mica nobilime săracă, din familii de negustori sau de preoţi de ţară". După cum remarca Marc Raeff, în general slujbaşii şi funcţionarii aflaţi pe treptele inferioare ale ierarhiei reprezentau „o adunătură de cea mai joasă speţă : prost plătiţi, lipsiţi de însufleţire, uşor de corupt"[53].

Asocierea dintre boierii oportunişti şi funcţionarii ruşi făcea ca instrucţiunile date de Prozorovski lui Kuşnikov de a ridica moralul locuitorilor să pară un obiectiv absurd. Chiar şi în cele mai bune condiţii, această combinaţie ar fi constituit o oprelişte în calea transpunerii reformei în realitate. Senatorul rus încercă să guverneze în cele mai proaste condiţii, iar eforturile lui erau sortite eşecului prin simplul fapt că el credea că legile şi ordinea occidentale pot funcţiona într-o regiune care, de mai bine de un veac, nu mai avusese de-a face cu asemenea concepte.

Dar a încercat. Oamenii cu care lucra Kuşnikov trebuiau să facă un studiu general asupra sistemului social şi juridic şi resurselor Principatelor[54]. Temelia pe care au încercat ei să construiască noul sistem se caracteriza printr-un nivel scăzut de educaţie generală. Din cauza tradiţiei sistemului de guvernare prin

49. Rosetti, p. 641. Xenopol, IX, pp. 292-293.
50. Nacco, pp. 286-287. Rosetti, p. 641.
51. Rosetti, pp. 642-643.
52. Marc Raeff, „The Russian Autocracy and Its Officials", în *Harvard Slavic Studies*, IV, (s'Gravenhage, 1957), p. 78.
53. *Ibidem*, p. 80.
54. Nacco, p. 287.

divan boierii nu erau pregătiţi să lucreze cu legi şi regulamente, proceduri formale în instanţă, sisteme de retribuire şi, ca în guvernele Europei, hârţogării inutile – jurnale oficiale, registre şi arhive – atât de apreciate de oamenii lui Kuşnikov. Aceştia erau prea puţin sprijiniţi în eforturile lor de a regulariza sistemul de guvernare. Cu cât se aflau mai departe de Kuşnikov, cu atât funcţionarii din Principate erau mai puţin afectaţi de planurile sale[55].

Nu a durat mult până când senatorul a avut de înfruntat corupţia de la Bucureşti[56], iar eforturile lui de a instaura ordinea în divanul muntean au eşuat când a ajuns să fie implicat în lupta dintre facţiunea boierului Varlaam şi cea a lui Filipescu. Aceştia ocupaseră amândoi posturi în *divan* pe vremea domniei lui Ipsilanti; Varlaam se alăturase partidei rusofile, iar Filipescu era considerat protejatul lui Suţu şi francofil. Disputa dintre ei a ajuns cunoscută în întregul Bucureşti şi consulul francez, Le Doulx, scria că „un alt lucru care a contribuit din plin la ruinarea Ţării Româneşti e un fel de război al intrigilor între două partide care i-a dezbinat pe toţi boierii..."[57].

Varlaam nu putea concura cu Filipescu deoarece atât el, cât şi partida rusofilă căpătau prea puţin sprijin din partea lui Kuşnikov. De pe poziţia lui de vistiernic, Filipescu domina divanul muntean şi politica de la Bucureşti în general, avându-l drept protector şi susţinător pe generalul M.M. Miloradovici, comandant al trupelor ruseşti din zona capitalei. Pe măsură ce generalul se afunda în datorii faţă de el, Filipescu îl avea tot mai tare la mână. Mai târziu, Miloradovici a devenit iubitul fiicei lui Filipescu, Anica (Ancuţa)[58], şi acesta a profitat de relaţie pentru a-şi întări autoritatea la Bucureşti şi pentru a-i transmite un mare număr de secrete militare consulului francez, Le Doulx. Trebuie menţionat faptul că Miloradovici nu era singurul care îşi găsea ibovnice printre localnice. Bantîş-Kamenski, care a trecut prin regiune în perioada 1808-1809, scria că, întrebat fiind „Ce mai face soţia dumneavoastră?", un general a răspuns: „Care dintre ele? Cea pe care am lăsat-o în Rusia sau cea pe care o am aici?". În mod obişnuit, asemenea preocupări trebuie văzute doar ca nişte porniri normale pentru nişte bărbaţi aflaţi departe de casă, însă în Principate, cu nobilimea lor profund politizată, legăturile de acest gen puteau deveni o excelentă supapă de

55. *Ibidem*, p. 288.
56. A.D. Xenopol, *Resboaele d'intre ruşi şi turci*, II (Iaşi, 1880), p. 211. Rosetti, p. 643. Xenopol, IX, pp. 293-295.
57. Charles J. Le Doulx către Jean B. Champagny, Paris, 1810, *Hurmuzaki*, XVI, pp. 849-850. Lebel, pp. 256-258.
58. N. Dubrovin, „Materialî dla istorii Ţarstvovaniia Aleksandra I-go", în *Voennîi Sbornik*, 2 februarie 1865, p. 243. Iorga, *Histoire...*, pp. 227-228. Lebel, p. 168. Un bun indiciu în ceea ce priveşte puterea lui Filipescu se găseşte în depeşa trimisă de reprezentatul Austriei la Bucureşti lui Stadion, 21 mai 1809, în *Hurmuzaki*, XIX-2, pp. 587-588. Ipsilanti către Budberg, Focşani, 1 iunie, 1807. Panaitescu, pp. 63-71.

siguranţă, iar relaţia amoroasă dintre comandantul armatelor din zona Bucureştiului şi fiica celui mai puternic om din divan putea ajunge să afecteze atât politica militară, cât şi pe cea civilă[59]. Începând cu vara lui 1807 şi până la sfârşitul lui 1809, Filipescu a susţinut cu succes grupul ce se împotrivea lui Ipsilanti şi ruşilor şi a avut o influenţă negativă asupra administraţiilor de ocupaţie conduse de acesta din urmă şi de Kuşnikov.

Prinţul Piotr Ivanovici Bagration a preluat controlul armatei muntene în august 1809, iar prezenţa lui constituia o ameninţare pentru imperiul lui Filipescu. Lipsa de moralitate a situaţiei nu îl deranja pe Bagration cât îl deranja incapacitatea divanului de a furniza armatei ruseşti proviziile necesare[60]. Încercările lui Kuşnikov de a adapta structura administrativă rusă la sistemul din Principate nu aduseseră îmbunătăţiri. Starea de decădere a regiunii atinsese un asemenea grad încât drumurile şi podurile ţării erau grav deteriorate. Rutele de aprovizionare erau ameninţate şi liniile de comunicaţie erau avariate. Dezorganizarea era general valabilă, astfel că nu exista nici o garanţie că staţiile de poştă puteau hrăni şi adăposti caii curierilor sau oferi cai de schimb[61]. Ţărănimea, principala furnizoare a armatei, răspundea presiunilor crescânde plantând din ce în ce mai puţine culturi[62], ştiind că ispravnicii vor lua bir pe fiecare bob[63]. Bagration mai era neliniştit şi din cauza tendinţei ţăranilor de a da vina pe ruşi şi nu pe propriul guvern pentru greutăţile lor[64].

Prinţul era un bun militar şi îşi dădea seama care sunt problemele. Erau probleme clare : sistemele de aprovizionare nu funcţionau. De asemenea, el avea soluţii simple şi pretindea schimbări imediate, ca un om obişnuit să lucreze în cadrul unei structuri de comandă suficient de bine organizate. Voia ca distincţia dintre funcţiile militare şi cele civile să devină clară şi să pună capăt la ceea ce considera a fi o preocupare excesivă pentru instituţiile guvernării locale. Bagration i-a scris lui Kuşnikov, cerându-i să facă un plan care să garanteze provizii suficiente pentru campania din primăvara următoare[65]. Îi era clar şi lui şi ajutoarelor lui că „pământul e destul de bogat să susţină şi de două ori mai mulţi soldaţi decât sunt acum aici". Asistentul lui, Iosif Fonton, scria că numai din

59. Istorioara povestită de Bantîş-Kamenski, despre moralitatea ce domnea în rândurile personalului generalului rus, se găseşte în lucrarea *Puteşestvie...*, pp. 71-72. Vezi de asemenea Langeron, *Hurmuzaki*, I, 3, p. 188. Xenopol, IX, pp. 293-294.
60. N.F. Dubrovin, „Materialî...", 2 februarie 1865, p. 209.
61. Generalul Bagration descrie situaţia de la Bucureşti în *ibidem*, p. 210.
62. A. Odobescu (ed.), *Documente privitoare la istoria românilor*, Supliment I, 2, (Bucureşti, 1885) (citat în continuare ca *Hurmuzaki*, I, 2), pp. 588-589. Meriage către Ministerul Afacerilor Externe despre starea Principatelor, 14 iulie 1811, Paris.
63. *Ibidem*, p. 590.
64. Bagration către Alexandru, 3 februarie 1810, Bucureşti. Dubrovin, „Materialî...", 2, p. 215.
65. Bagration către Kuşnikov, 1 decembrie 1809, Bucureşti. *Ibidem*, p. 211.

cauza „hoţiei divanului" armata rusă nu primea proviziile necesare. Pe scurt, populaţia locală nu se alătura campaniei ruşilor; nu slujea obiectivelor Rusiei. Bagration scria cu amărăciune despre corupţia şi reaua credinţă a celor „pentru care Împăratul sacrifică sânge rusesc... şi cărora le apără credinţa, vieţile, casele şi proprietăţile". Pentru ruşi problema era limpede: lipsa proviziilor se datora faptului că „nu exista nici bunăvoinţă şi nici guvernare fermă"[66].

Pentru ruşi direcţia de urmat era clară: expulzarea lui Filipescu şi încredinţarea puterii lui Varlaam, sau cel puţin facţiunii rusofile. Apoi, Bagration voia să instituie un guvern civil „strict, exigent... într-un cuvânt, militar"[67]. Pe tronul de domnitor nu-l voia nici măcar pe boierul rusofil Scarlat Sturdza, o asemenea alegere reprezentând un pas înapoi. Era clar că generalul voia să transforme Principatele în provincii ruseşti pe care să se poată conta. După cum îi scria lui Rumianţev în ianuarie 1810: „Pentru a guverna Principatele trebuie să ne apropiem puţin câte puţin de legile şi obiceiurile ruseşti". Bagration încuraja Sankt Petersburgul să trimită aici un reprezentant oficial cu puteri depline care să se ocupe de această „situaţie deplorabilă"[68]. El înţelegea problemele ruşilor şi avea o soluţie rusească, însă nu era conştient de faptul că rezolvarea nu putea fi impusă de sus.

O privire superficială asupra vieţii de zi cu zi din Ţara Românească e suficientă pentru a avea dovada coruperii lui Filipescu. Mai târziu, a ieşit la lumină faptul că el nu era vinovat doar de încălcarea legii. Intrigile antiruseşti pe care le ţesuse alături de francezi şi de turci deveniseră atât de bine cunoscute la sfârşitul lui 1809, încât ambasadorul rus la Viena i le semnala lui Prozorovski. Alte surse indicau că prin intermediul lui erau transmise către turci informaţii privind numeroase manevre militare ruseşti[69].

În decembrie 1809, Bagration a început să-i aducă acuzaţii personale lui Filipescu. Miloradovici a răspuns apărându-l pe tatăl iubitei sale şi acuzându-l pe Varlaam că ar fi adevăratul duşman al Rusiei. Într-un moment în care operaţiunile militare ale ruşilor nu erau prea încununate de succes, scena disputei dintre cei doi generali cu privire la un politician muntean oferea un spectacol curios consulilor şi locuitorilor Bucureştiului. Conflictul a ajuns atât de departe încât Bagration a solicitat conducerii de la Sankt Petersburg transferul lui Miloradovici şi expulzarea lui Filipescu din Principate[70]. În februarie 1810, cererile lui erau îndeplinite; Miloradovici era trimis la Kiev, iar Filipescu,

66. Fonton către Bagration, decembrie 1809, Bucureşti. *Ibidem*, pp. 216-217.
67. *Ibidem*, p. 213.
68. Despre folosirea tot mai frecventă a instituţiilor şi obiceiurilor ruse în Principate, vezi depeşa consulului austriac la Bucureşti, Brenner, către Stadion, Bucureşti, 29 ianuarie 1809, în care se vorbeşte despre propunerea de a introduce limba rusă în cadrul Bisericii române.
69. *Ibidem*, pp. 245-246. Iorga, *Histoire...*, p. 230.
70. Dubrovin, „Materialî...", 2, pp. 243-245.

împreună cu nouăsprezece dintre membrii familiei și cinzeci și unu de servitori, au luat drumul exilului în Rusia[71].

Tot acest episod reprezintă un exemplu edificator pentru impactul politicii locale asupra planurilor Rusiei, fie ele militare sau civile; acestea au avut de suferit în decursul celor doi ani. Ipsilanti a fost o victimă timpurie a intrigii, iar eforturile lui Kușnikov au fost zădărnicite de toată povestea. Bun observator, Le Doulx scria în legătură cu acest incident că „cele două părți cumpără posturi în administrație aruncând o grămadă de aur în dreapta și în stânga, aur pe care, o dată ajunși la putere, îl recuperează însutit"[72]. La plecarea lui Filipescu în exil, a fost nevoie de patruzeci de trăsuri și căruțe pentru a transporta lucrurile familiei[73].

După expulzarea lui Filipescu și transferarea lui Miloradovici, rușii au adus în sfârșit divanul muntean sub dominația partizanilor rusofili conduși de Varlaam, pe care puteau conta. Bagration a instruit divanul cu privire la îndatoririle sale și a precizat clar că „fiecare lacrimă ce va curge pe obrazul unui nevinovat va cădea grea ca o piatră pe conștiința ocârmuirii acestui pământ"[74]. Însă a pretinde boierilor compasiune era la fel de zadarnic ca și a le cere să simtă „dragoste pentru pământul patriei lor".

Confruntat cu intrigi atât de puternice, Kușnikov nu putea face mare lucru. Episodul Miloradovici-Filipescu l-a împiedicat să-și îndeplinească principala misiune, cea de aprovizionare a armatei, iar acest eșec, alături de implicarea lui în corupția din Principate și de boală, au dus la demiterea senatorului.

Lucru de înțeles, realizările lui în perioada în care a fost președinte al celor două divanuri au fost mărunte. A reușit, într-adevăr, să pună administrația Principatelor pe temelii cât de cât mai bine orânduite, făcându-i pe boieri să fie conștienți cel puțin de faptul că există reglementări legale și proceduri de guvernare. După sosirea lui în Principate, îmbunătățirea modului de ținere a registrelor și a documentelor oficiale a pus totuși ordine în haosul de aici. A încercat să introducă un cod penal uniform[75] și, de asemenea, a făcut schimbări în administrația zonei din Moldova situată la est de râul Prut – fâșia de pământ care a ajuns să fie cunoscută în timpul ocupației rusești cu numele de Basarabia. Sub control turcesc, aceasta fusese divizată în trei regiuni distincte: Moldova de peste Prut, zona din jurul cetăților turcești și Bugeac. La două luni de la ocuparea Principatelor, armata rusă a expulzat în Crimeea întreaga populație de etnie tătară din Bugeac. Locuitorii regiunii turcești au fost considerați prizonieri de

71. *Ibidem*, p. 248.
72. Le Doulx către Champagny, Paris, 1810, *Hurmuzaki*, XVI, pp. 849-850.
73. Langeron, *Hurmuzaki*, I, 3, p. 216.
74. Dubrovin, „Materialî...", 2, p. 219.
75. Rosetti, pp. 653-658.

război, dezarmaţi imediat şi trimişi în Rusia[76]. Aceste teritorii pustii au fost încorporate în Imperiul Rus cu statutul de domenii ale coroanei. Moldova de peste Prut a rămas în cea mai mare măsură sub administrarea divanului Moldovei[77]. Kuşnikov i-a încurajat pe refugiaţii de dincolo de Dunăre să se stabilească în regiunile pustii ale nou-anexatului domeniu al coroanei.

Cu excepţia câtorva inovaţii minore, modul de guvernare de zi cu zi a Principatelor rămăsese acelaşi. Ispravnicii continuau „să ia, fără ruşine sau fără a face din asta un secret, mobilele, animalele şi banii fiecărui ţăran"[78]. La nivel local, oamenii nu se puteau bucura de nici unul dintre beneficiile preconizate de Prozorovski în instrucţiunile sale către Kuşnikov.

Senatorul a avut mai mult succes în administrarea Moldovei decât în cea a Ţării Româneşti. Stabilitatea şi ordinea au fost instaurate mai repede la Iaşi datorită faptului că boierii moldoveni, mai înstăriţi şi mai uniţi în general decât muntenii, au cooperat mai bine cu Kuşnikov, dându-şi seama că se va dovedi mai profitabilă colaborarea cu ruşii decât un conflict asemenea celui de la Bucureşti[79].

Încercarea de a introduce proceduri administrative organizate, care să sporească sprijinul logistic acordat armatei şi credibilitatea boierilor, a eşuat în ambele Principate. Nobilimea locală a continuat să vadă în cârmuirea ţării un mijloc de îmbogăţire personală şi să treacă cu vederea mizeria în care trăia cea mai mare parte a ţărănimii şi nevoile ruşilor.

Kuşnikov a plecat din Principate în martie 1810[80] şi a fost înlocuit în funcţia de preşedinte al divanurilor de V.I. Krasno-Milaşevici, care a rămas pe acest post până la retragerea ruşilor în vara lui 1812. Krasno-Milaşevici a moştenit sistemul lui Kuşnikov şi nu a făcut schimbări semnificative în privinţa politicii administrative. În cei doi ani petrecuţi de el în Principate, mărimea aparatului birocratic rusesc de la Iaşi şi Bucureşti a crescut. În ultima etapă a războiului cu turcii, şi-a petrecut din ce în ce mai mult timp veghind la punerea bazelor viitoarei administraţii a Basarabiei[81]. Deşi era mai realist şi, în general, mai puţin popular decât predecesorul lui, nici el nu a putut îmbunătăţi substanţial modul de aprovizionare a armatei. Mandatul său de preşedinte rus al instituţiilor aflate la conducerea Principatelor nu a fost unul fecund. Sub conducerea lui Varlaam, sistemul de guvernământ din Ţara Românească a ajuns să nu fie „mai demn de laudă decât cel al lui Filipescu"[82].

76. Langeron, *Hurmuzaki*, I, 3, pp. 122-132.
77. Nacco, pp. 289-290. E.I. Drujinina, *Iujnaia Ukraina v 1800-1825 gg.* (Moscova, 1970), pp. 100-101.
78. Langeron, *Hurmuzaki*, I, 3, pp. 182-183.
79. Le Doulx către Champagny, Paris, 1810. *Hurmuzaki*, XVI, p. 849.
80. Rosetti, p. 643.
81. Nacco, pp. 300-310.
82. Langeron, *Hurmuzaki*, I, 3, p. 321.

V. Impactul economic al ocupaţiei

În 1806, starea economică a Principatelor era dovada efectelor nefaste pe care le avusese un veac de domnii fanariote şi chiar şi în aceste condiţii călătorii ruşi aflaţi în trecere pe aici spuneau că o conducere eficientă ar readuce regiunii prosperitatea. Totuşi, până în 1812, războiul şi ocupaţia au adus Moldova şi Ţara Românească într-o stare jalnică.

Ipsilanti le promisese oficialilor ruşi un ajutor substanţial pentru armatele lor invadatoare, care, încă de la început, au depins de administraţia locală pentru aprovizionarea cu nutreţ, fân, grâu, lemn, ovăz, hrişcă, hrană şi materiale medicale. Pentru a asigura o producţie bună, autorităţile ruseşti nu le permiteau românilor să se înroleze în armată[83], iar pentru a nu-şi atrage ura populaţiei locale, armata de ocupaţie primise ordine stricte să nu fure provizii.

De la bun început, armata a fost silită să-şi procure mare parte din cele necesare de la ţărani. Când acestea erau adunate oficial, de către ispravnic, ruşii apăreau ca o forţă represivă chiar şi dacă plăteau pentru bunuri. În loc să fie susţinuţi cu entuziasm de români, cum speraseră după primirea prietenoasă făcută armatelor ţariste, ruşii au ajuns să fure cele trebuincioase de la ţăranii necăjiţi. Numai ispravnicii profitau de această situaţie, folosindu-se de trupele ruseşti pentru a-şi încasa partea substanţială ce le revenea de obicei din biruri. Prezenţa ruşilor nu le adusese românilor eliberarea, ci oprimarea[84].

Ruşii cereau totul de la Principate, cu excepţia soldaţilor şi a artileriei grele. Aceasta a făcut ca succesul sau eşecul lor să depindă în mare măsură de capacitatea lor de a obţine un sprijin logistic consistent din partea administraţiei locale şi fără îndoială că incapacitatea lor de a obţine acest ajutor i-a afectat din punct de vedere militar. Au făcut această greşeală de strategie încă de la sosirea lor în Principate, deşi era îndoielnic de la început că românii ar putea întreţine o armată, mai ales după recolta săracă din 1806. Presupunând că ar fi existat resurse suficiente în regiune, e greu de crezut că prin intermediul administraţiei locale acestea ar fi ajuns în cele din urmă la armata rusă. În plus, Rusia nu plănuise să ducă un război de şase ani. Şi toată această povară a căzut pe umerii ţăranilor, care nu aveau de ales decât între a îndura în tăcere şi a fugi[85].

83. N.P. Kiricenko, „K voprosu ob ispolzovanii russkoi armiei ekonomiceskih resursov Moldavii i Valahii v Russko-Turetkoi voine 1806-1812 gg.", în *Ucenîie Zapiski* (Seria Istoriceskaia), LXXII (Chişinău, 1964), pp. 71-72.
84. I.F. Stcherbatow, *Le Feld Maréchal Prince Paskévitch*, I (Sankt Petersburg, 1888), p. 26. Vezi de asemenea Erbiceanu, p. 348, scrisoarea mitropolitului Veniamin către Michelson din 31 mai 1807.
85. Kiricenko, p. 73.

Din cauza acestui sistem haotic de aprovizionare, orice calcul statistic al costului ocupaţiei nu poate fi decât incomplet. Totuşi, următoarele cifre pot oferi o idee despre cât de mari erau cererile. Din octombrie 1806 şi până în ianuarie 1807, armata a cumpărat 187.352 *cetverti* de carne, 17.791 *cetverti* de orz măcinat, 116.820 *cetverti* de ovăz şi aproape şase milioane de *puduri* de fân, plătind pentru toate acestea în jur de 2.900.000 ruble. Însă nu se poate şti a câta parte din aceşti bani a ajuns la producătorii bunurilor[86].

Astfel s-au petrecut lucrurile de-a lungul întregului război. În primăvara lui 1807, mitropolitul de la Iaşi l-a învinovăţit pe Michelson pentru dificultăţile economice ale ţării, la care generalul a răspuns acuzându-l pe Ipsilanti şi pe oamenii lui că iau banii daţi de ruşi pentru a-şi spori averile. În acel an, armata rusă a cerut cantităţi imense de provizii, însă divanurile, deşi promiteau că vor îndeplini cererile, nu au reuşit să-i satisfacă nevoile logistice[87].

O dată cu plecarea lui Ipsilanti din Principate şi cu venirea lui Kuşnikov, a cărui „principală misiune e de a aproviziona armata rusă care ocupă în prezent acest teritoriu"[88], ruşii sperau că eforturile lor vor da roade. În primul an al mandatului său, Kuşnikov şi-a asumat responsabilitatea de a furniza cantitatea imensă de bunuri necesare pentru întreţinerea armatei şi de a continua construirea de spitale[89]. Cererile ruşilor erau atât de mari încât divanurile au protestat spunând că întregul pământ n-ar putea produce atât de mult. Principatele au început să fie atât de nemulţumite de ocupaţie încât mitropolitul Moldovei, Gavriil Bănulescu Bodoni, a trebuit să facă apel la autoritatea sa pentru a-i linişti pe cei ce se împotriveau. Numărul ţăranilor care plecau din Principate creştea simţitor[90]. Presiunea rusă făcea ca, prin comparaţie, zilele dominaţiei turceşti să pară blânde. Forţele de ocupaţie cereau cantităţi de provizii atât de mari încât până şi micii boieri şi mânăstirile au ajuns să resimtă povara. Până în 1809, într-o singură parte a Principatelor, numai costul grâului cumpărat ajungea la un milion şi jumătate de lei, fără a include aici costurile de transport[91].

Kuşnikov continua să susţină că divanurile sunt responsabile pentru bunăstarea fiecărui soldat rus din Principate, cu precădere a celor bolnavi din spitale[92].

86. *Ibidem*, pp. 74-75. 1 *cetverti* = 5,95 *buşeli* sau 2, 099 *hectolitri*. 1 *pud* = 36 lbs. (16, 38 kg – n.t.)
87. *Ibidem.*
88. Rosetti, p. 640.
89. Vezi depeşa consulului austriac la Iaşi, Duldner, către Stadion, privind numărul mare de soldaţi ruşi bolnavi, 9 noiembrie 1808, Iaşi, *Hurmuzaki*, XIX-2, p. 534.
90. Rosetti, p. 659.
91. Kiricenko şi Rosetti oferă în mult cazuri statistici diferite în ceea ce priveşte costul războiului din 1806-1812 pentru Principate. Rosetti, pp. 645-685 şi Kiricenko, *passim*. Le Doulx către Champagny, 1810, Bucureşti. Rosetti, p. 661.
92. Discursul lui Kuşnikov pronunţat în faţa divanului muntean în ianuarie 1809, Rosetti, p. 660. Vezi de asemenea Rosetti, pp. 663 şi 512.

Protestele boierilor legate de costul uluitor ale ocupaţiei nu au încetat nici în ultimii trei ani de război[93]. O sursă rusească afirmă că în 1808 venitul Ţării Româneşti era de 2.737.809 de lei, din care 1.969.968 de lei erau cheltuiţi pentru întreţinerea armatei. În 1809, Ţara Românească plătea ruşilor un procent similar din venitul ei. Venitul Moldovei în 1809 era de 2.561.866 de lei din care 1.569.720 erau necesari pentru armată. În 1811, Moldova contribuia cu un procent şi mai mare din venitul ei la susţinerea forţei de ocupaţie. Surse româneşti arată că în timpul războiului mai mult de jumătate din venitul Principatelor a fost folosit pentru armata rusă. Aceste cifre nu reflectă cu precizie cantităţile de bunuri şi valoarea birurilor percepute de ispravnici şi nici cantităţile luate în mod ilegal de ruşi sau pe cele oferite voluntar şi neoficial armatei, care, chiar şi aşa, continua să se plângă că nu primeşte suficient sprijin din partea Principatelor[94].

Impactul economic al ocupaţiei s-a resimţit şi în sfera transporturilor. La sfârşitul anului 1809, aproape toate vitele de povară şi căruţele din Principate erau folosite pentru a căra proviziile armatei şi e uşor de imaginat cât de puternic a fost efectul negativ al acestei diversiuni asupra producţiei agricole[95].

Consulul francez la Bucureşti, Le Doulx, îi scria lui Champagny, aflat la Paris, că „Ţara Românească va ajunge în curând o regiune lipsită de resurse şi va trebui repopulată... deoarece foarte mulţi locuitori din satele de lângă Dunăre au fugit în Bulgaria... unde au fost bine primiţi". El estima că un ţăran obişnuit din Ţara Românească plătea cam patruzeci de piaştri pe lună, pe lângă zilele pe care le avea de lucrat în fiecare an la boier[96], adică o sumă de patru ori mai mare decât cea pe care o plătea înainte de izbucnirea războiului.

Spre sfârşitul războiului, trupele ruseşti se confruntau permanent cu lipsuri şi continuau să-şi procure hrana şi alte lucruri necesare în mod ilegal de la populaţie. Ultimul general comandant din Principate, Kutuzov, îşi ameninţa fără încetare trupele cu cele mai severe pedepse dacă abuzau de drepturile şi proprietatea moldovenilor şi muntenilor, dar asemenea ameninţări erau aproape fără efect.

Folosirea Principatelor drept bază logistică rusă a avut drept consecinţă o şi mai mare oprimare a ţărănimii, distrugerea economiei fragile şi dispariţia bunăvoinţei pe care ruşii sperau să o câştige în calitatea lor de eliberatori ai „fraţiorilor" lor.

93. Rosetti, p. 512.
94. Kiricenko, p. 76. Rosetti indică aceeaşi valoare a contribuţiilor la pp. 658-684.
95. Kiricenko, pp. 75 şi 78. Xenopol, IX, pp. 288-289.
96. Le Doulx către Champagny, 1810, Bucureşti. Rosetti, p. 661.

VI. Din învăţămintele ocupaţiei: 1806-1812

În analele istoriei militare a Rusiei, războiul ruso-turc din perioada 1806-1812 ocupă un loc minor, iar în cadrul acestui război, politica de ocupaţie aplicată de Rusia în Moldova şi Ţara Românească reprezintă doar unul dintre aspectele importante. Suferinţa Principatelor era previzibilă pentru o regiune devenită câmpul de luptă al unui război de proporţii. Cele două state erau apreciate de ruşi strict din punctul de vedere al importanţei lor militare pe termen scurt. Din această perspectivă, politica lor de ocupaţie a fost un succes fiindcă a reuşit să smulgă un ajutor material suficient pentru ca trupele lor să stea şase ani pe un teritoriu fost otoman şi pentru ca, la încheierea conlictului, să îşi însuşească şi o porţiune din acesta. Expansiunea imperiului fusese săvârşită. Acest război marchează momentul în care Rusia a dobândit o graniţă pe Dunăre; că pentru aceasta Rusia şi Principatele plătiseră un preţ enorm nu era, pe timp de război, decât un fapt regretabil.

Dar asemenea considerații militare pe termen scurt nu ţineau seama de costurile substanţiale pe care le presupunea succesul pe câmpul de luptă. Impactul economic al războiului şi al ocupaţiei asupra unei zone potenţial prospere a fost unul negativ, şi chiar cei pe care Rusia sperase să-i atragă de partea ei prin prezenţa sa în Principate aveau deseori o reacţie de respingere din cauza exceselor armatei de ocupaţie. Cea mai bună dovadă în acest sens e scăderea importantă a populaţiei, datorată numărului mare de refugiaţi din timpul războiului. Pe lângă mereu prezentul perceptor, perturbarea ciclului de semănare şi recoltare făcea şi mai grea soarta celor rămaşi.

Rareori se întâmplă ca o naţiune să aibă subtilitatea şi superioritatea militară de a duce un război şi de a face faţă în acelaşi timp consecinţelor sale şi, cu siguranţă, Rusia începutului de secol al XIX-lea nu se număra printre membrii acestui grup select. Nu se putea aştepta de la ea o preocupare serioasă pentru nevoile şi bunăstarea unui teritoriu pe care îl călcase de cinci ori în decurs de un secol. Se mai retrăsese din Principate şi înainte, iar acest lucru avea să se întâmple din nou. Exceptând dorinţele câtorva generali şi consilieri de politică externă, în timpul dominaţiei sale din perioada 1806-1812, Rusia nu era serios interesată să-şi consolideze controlul asupra Principatelor. Nu avea nici timpul, nici fondurile necesare pentru aşa ceva. Reformele sistematice menite să transforme guvernarea fanariotă în varianta rusească a unei administraţii birocratice erau imposibil de realizat.

Timpul necesar şi situaţia internaţională periculoasă împiedicau Rusia să facă paşii care ar fi condus la reuşita ocupaţiei. Cele mai luminate minţi ale imperiului erau preocupate de permanenta ameninţare a lui Napoleon. Din cauza nevoii

constante de rezerve, cu orice preţ, nu era posibilă nici o reformă guvernamentală majoră. Diferenţele culturale profunde, care duceau la conflicte de opinii privind legile, limbile, practicile şi etica, făceau din români nişte biete marionete puse să ducă la îndeplinire obiectivele ruşilor, iar numirea unui rus în fruntea unei structuri neruseşti avea să aibă doar o slabă influenţă asupra politicii.

Boierii pământeni, oportunişti, au profitat la fel de mult de ruşi cum profitaseră şi de turci, adică au cooperat doar atât cât era nevoie pentru a-şi menţine statutul, nu mai mult. Modul diferit de a concepe datoria era doar una dintre diferenţele care au apărut între ruşi, preocupaţi să pară „europeni", şi fanarioţi şi boieri. Discrepanţa dintre felul în care înţelegeau guvernarea reprezentanţii unei naţiuni preocupate de forma şi mai puţin de substanţa unui stat birocratic modern şi conducătorii unei structuri de conducere în care supravieţuiau cei tari şi prosperau cei cinici făcea imposibilă o guvernare eficientă. Pentru ca cele două părţi să se angajeze într-o acţiune comună era nevoie de mult mai mult decât de un duşman comun.

Învăţămintele ocupaţiei le-au fost clare tuturor. Fie el condus de Ipsilanti sau de Kuşnikov, sistemul divanului nu se supunea voinţei nici unui stăpân. Plecând de la presupunerea că Rusia avea cele mai bune intenţii, era imposibil de dus un război şi de împlinit în acelaşi timp obiectivul lui Prozorovski de a „ridica nivelul moral al oamenilor". Ruşii şi-au dat seama că guvernarea prin intermediul unei elite nedrepte şi nereprezentative, pornită să profite pe seama propriului popor şi a eliberatorilor, nu le îndeplinea nici măcar cerinţele minime şi, în plus, punea în umbră mare parte din rezultatele victoriei. Ipoteza că creştinii ortodocşi ar putea fi toţi mobilizaţi în lupta împotriva unui duşman comun, fie el turc sau francez, s-a dovedit falsă în cursul campaniei lui Ciceagov. Cea mai importantă lecţie a fost aceea că distanţa, costurile şi diferenţele culturale aveau să-i silească pe ruşi să se implice în acţiuni politice contradictorii. Cum aceşti factori făceau imposibil transferul unui întreg aparat administrativ rusesc, trebuia lucrat cu cel existent. Fiind nevoie să se recurgă la compromisuri, acest mod de operare a dus la paralizarea aproape totală a autorităţii ruse în afacerile interne ale regiunii ocupate.

Cu excepţia unei oarecare înaintări teritoriale pe termen scurt, politica de guvernare a Rusiei, în acord cu drepturile, privilegiile şi obiceiurile Principatelor, nu a servit nici intereselor imperiului, nici nevoilor populaţiei locale. Reuşita expansiunii însemna mai multe probleme pentru ruşi, deoarece prin anexarea Basarabiei toate dificultăţile cu care s-au confruntat în timpul ocupaţiei Principatelor au devenit probleme interne ale Imperiului Rus.

CAPITOLUL 3

Obstacolele în calea consolidării

I. Schimbare de obiective

În cursul verii anului 1812, ruşii s-au retras din Principate în Basarabia. Trecând de la teatrul de război în noua lor provincie, oficialii ţarişti şi-au schimbat obiectivele : nu îi mai preocupa asigurarea sprijinului logistic pentru armată, ci instalarea administraţiei locale la Chişinău. Însă, obstacolele pe care le-au întâmpinat au fost aceleaşi şi într-un caz, şi în celălalt pentru a îndeplini cu succes obiectivele.

Împrejurările care îi siliseră pe ruşi să colaboreze cu conducerea Principatelor erau identice cu cele din Basarabia în primii şaisprezece ani de apartenenţă la Imperiul Rus. Distanţa mare faţă de capitală, resursele financiare insuficiente, războiul care cuprinsese Europa şi consecinţele lui, precum şi alte priorităţi interne, mai imperioase, i-au obligat pe ruşi în cea mai mare parte a acelei perioade să acorde provinciei o autonomie locală considerabilă. Ei au încercat să administreze Basarabia prin intermediul sistemului social, politic şi fiscal local deja existent.

Administrată corespunzător, Basarabia ar fi putut aduce mari bogăţii Rusiei. Provincia era situată strategic, la frontiera cu Imperiul Habsburgic şi cu cel Otoman, avea potenţial agricol, iar faptul că o străbăteau rute comerciale importante promitea un viitor prosper. O administraţie corectă ar fi putut aduce imperiului avantaje considerabile în ceea ce priveşte politica externă, deoarece imaginea unei populaţii minoritare fericite sub dominaţie rusească ar fi părut tentantă slavilor din Balcani şi românilor. Însă pentru a transforma efectiv aceste avantaje potenţiale în beneficii reale, ruşii trebuiau să abordeze cu succes chestiunea conducerii locale, a sistemului social şi a celui fiscal şi problema, aproape la fel de gravă, a slabei populări a Basarabiei.

Politica ţaristă de acordare a autonomiei locale punea răspunderea pentru succesul sau eşecul guvernării noii provincii pe seama conducătorilor locali şi a sistemului lor social şi fiscal. Ruşii descoperiseră că mulţi dintre protejaţii lor din Principate îşi folosiseră poziţia doar în scopuri personale şi dintre aceştia făceau parte şi reprezentanţii grupului de susţinători care, acţionând prin intermediul

aceloraşi filiere ale puterii, a devenit dominant în Basarabia. Alături de câţiva români sincer devotaţi au venit la Chişinău şi profitori, şi aventurieri hotărâţi să obţină cât mai multe avantaje din legătura lor cu ruşii. Diferenţa majoră dintre acţiunile întreprinse în Basarabia şi guvernarea din timpul ocupaţiei Principatelor era pacea care a domnit în această regiune în perioada 1812-1826. Rămânea de văzut dacă această diferenţă avea să tempereze interesele egoiste ale boierilor.

Cea mai mare reuşită a ruşilor s-a înregistrat într-un domeniu în care conducerea pământeană nu avea nimic de spus : politica de imigrare. Şi chiar şi în această privinţă pentru a obţine un succes relativ mic, au întâmpinat obstacole serioase cum ar fi ciuma, moşierii din regiune şi administraţia locală prost organizată.

În 1812, oficialii locali din Basarabia au început să lucreze la realizarea noului lor obiectiv, şi anume instaurarea unei administraţii corecte şi eficiente. O privire atentă asupra forţelor cu care trebuiau să colaboreze ne arată că îndeplinirea acestei sarcini nu a fost deloc uşoară.

II. Noua provincie

Multă vreme Basarabia a fost o regiune controversată. Mărginită de Prut, Nistru şi Dunăre, această fâşie de pământ a fost terenul de întâlnire şi de confruntare a Imperiilor Otoman, Habsburgic şi Rus, păşunea popoarelor nomade şi premiul pus în joc în disputa dintre şoviniştii ruşi şi români[1].

E greu de găsit numele acestei regiuni în perioada de cinci sute de ani de dinaintea anexării ei la Rusia. În 1812 nu avea încă o denumire statornicită[2]. Nu constituise niciodată o unitate administrativă separată[3] şi, până în 1814-1815, nu a căpătat numele oficial de Basarabia. Înainte, oficialii ruşi vorbeau despre „nou anexata *oblastie* (regiune) dintre Nistru şi Prut[4]".

Se consideră în general că numele de Basarabia derivă de la puternica familie Basarab din secolul al XIV-lea[5] şi fusese folosit încă de pe atunci pentru a denumi fie Moldova şi Ţara Românească, fie Moldova, fie Ţara Românească, fie

1. Pentru a vedea acest conflict, nu trebuie citite decât studiile lui Nacco şi Rosetti despre primii şase ani de dominaţie rusă asupra Basarabiei.
2. Cerepnin, p. 380. *Polnoe Sobranie Zakonov*, vol. 32 (Sankt Petersburg, 1830), No. 25110, pp. 316-322.
3. A. Skalkovski, „Istoriceskoe vvedenie v statistisceskoe opisanie Bessarabskoi oblasti", partea I, în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, 13, februarie 1846, p. 171. A. Zaşciuc, „Bessarabskaia Oblast", în *Materialî dla geografii i statistiki Rossii, sobrannîie ofiţerami generalnago ştaba* (Sankt Petersburg, 1862), p. 146.
4. Vezi tratatul de la Bucureşti pentru descrierea concesiei teritoriale. Vezi de asemenea mai jos diversele referiri la această fâşie de pământ.
5. Skalkovski, I, pp. 167-170.

Moldova de peste Prut şi Bugeacul[6], acest ultim sens fiind cel mai frecvent întrebuinţat în 1806. N.P. Rumianţev a fost unul dintre primii oficiali ruşi importanţi care a folosit cuvântul Basarabia referindu-se la întregul ţinut ce avea să fie încorporat în Imperiul Rus[7].

În momentul anexării sale, noua provincie a fost împărţită în trei regiuni : Moldova de peste Prut, zona din jurul cetăţilor turceşti (numită *raia* sau *sangeac*) şi Bugeac. Cea mai mare parte a populaţiei, adică în jur de treizeci de mii din cele aproximativ patruzeci şi cinci de mii de familii, erau români stabiliţi în Moldova de peste Prut. Înainte şi în timpul războiului, această regiune a rămas sub jurisdicţia divanului de la Iaşi şi nu putea fi nicicum considerată ca separată juridic, cultural, politic sau etnic de Principate. Datorită expulzării din Bugeac a tătarilor originari din Crimeea şi a modificărilor suferite de populaţia din zona cetăţilor Tighina (Bender), Akkerman, Ismail, Hotin şi Chilia, celelalte două regiuni erau foarte puţin populate, cu excepţia fugarilor veniţi de dincolo de Dunăre şi din Rusia în timpul războiului şi stabiliţi aici în perioada în care Kuşnikov se afla la conducerea Principatelor[8]. În 1812, Basarabia număra 12 unităţi administrative, 17 târguri, 683 de sate şi 43.160 locuitori de sex bărbătesc şi avea o suprafaţă de 4.176.461 de desetine, constituind 1/140 din Rusia europeană şi 1/570 din Imperiul Rus[9].

În Basarabia, s-a păstrat în mare sistemul administrativ, social, fiscal şi juridic deşi lipsa de eficienţă dovedită în veacul precedent nu prevestea nimic bun. Populaţia nu numai că trăia în condiţiile mizere provocate de oameni, dar era ameninţată şi de boli şi dezastre naturale. Bolile găsiseră teren propice mai ales în ţinuturile mlăştinoase din Delta Dunării. Vreme de şaisprezece ani, ciuma a lovit năprasnic regiunea ; din 1812 până în 1822 şi apoi în perioadele 1812-1825 şi 1828-1830 epidemiile au revenit de mai multe ori, cele mai grave fiind cele din 1812 şi în 1819 când, în anumite părţi, au determinat încetarea activităţilor comerciale. Şi alte orori ameninţau locuitorii Basarabiei : holera, variola, tifosul, dizenteria, furunculoza şi scorbutul[10]. Nivelul de sănătate era atât de scăzut încât mortalitatea infantilă era de 60 la o sută de nou-născuţi[11].

În primii şaisprezece ani, numărul de locuitori a crescut neregulat. La un moment dat, într-o perioadă de doi ani muriseră din cauza bolilor 100.000 de

---

6. C.U. Clark, *Bessarabia* (New York, 127), p. 34. B. Nolde, *La Formation de l'Empire Russe*, vol. 2 (Paris, 1953), p. 282.
7. Casso, p. 49.
8. A. Skalkovski, „Istoriceskoe vvedenie v statisceskoe opisánie Bessarabskoi oblasti", partea a II-a, *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, 13, martie 1845, pp. 408-412. Zaşciuk, p. 146.
9. Zaşciuk, pp. xii, 9-10 şi 22. 1 desetină = 2,7 acri sau 1, 093 hectare.
10. Zaşciuk, pp. 11 şi 186. Kabuzan, p. 234, descrie consecinţele ciumei.
11. N.V. Laşkov, *Bessarabia k stoletiiu prisoedineniia k Rossii* (Chişinău, 1912), p. 71.

persoane. Guvernarea proastă contribuia şi ea la problema demografică generală şi numai politica Rusiei privitoare la imigrare a putut opri procesul. Statisticile arată că provincia număra 240.000 de locuitori în 1812, 340.000 în 1813, 491.679 în 1816, 389.000 în 1818, 550.000 în 1823 şi 409.110 în 1828. Cifrele sunt cu siguranţă inexacte din cauza metodelor haotice de efectuare a recensămintelor şi a fricii ţăranilor de recenzor. Acesta ocupa deseori şi funcţia de perceptor şi, cel mai frecvent, oamenii se ascundeau la venirea lui[12]. Astfel, la începutul încercărilor lor de a guverna Basarabia, ruşii nu ştiau prea bine câţi noi supuşi au şi cât de întins e noul teritoriu.

III. Conducerea Basarabiei

Imigraţia finanţată oficial constituia o politică foarte importantă a Rusiei în Basarabia. Cel mai important grup venit în oblastie ca urmare a acestui plan era format din membrii partidei rusofile din Principate. Mulţi dintre aceşti boieri români fuseseră un braţ activ al politicii Rusiei în ultimul sfert de secol şi, pentru a-şi primi cuvenita răsplată, au trecut dincolo de Prut în cursul celor optsprezece luni ale perioadei de graţie prevăzute de Tratatul de la Bucureşti[13].

Acolo au primit pământuri întinse şi dreptul de a participa la guvernarea noii provincii ruseşti. Acordarea de terenuri nu era o politică nouă. În anii de după 1790, Ecaterina a II-a făcuse danii de moşii substanţiale unora dintre susţinătorii ei români în *gubernia* (provincia) Herson şi încă de atunci alţii fuseseră asiguraţi că vor fi răsplătiţi şi în cazul unui eşec militar al Rusiei în regiune. În războiul din 1806-1812, mulţi tineri boieri au primit moşii în zona situată imediat la sud de Moldova de peste Prut, iar cei mai merituoşi susţinători ai cauzei ruse au primit Crucea Sfântului Vladimir pentru serviciile lor[14].

Reprezentanţi ai celor mai ilustre familii româneşti – Catargiu, Ghica, Balş, Dimachi, Cantacuzino, Vârnav, Paladi, Rosetti, Escaporitu şi Sturdza, ca să nu menţionăm decât câteva[15] – au plecat în Basarabia pentru a-şi ocupa locul meritat în noua *dvoriane* (nobilime) basarabeană. Îndatoririle lor erau diverse : de la a-l ajuta pe amiralul Ciceagov să instaureze prima administraţie a provinciei în 1812, cum a făcut Scarlat Sturdza, până la a revendica pământurile nelocuite. Unele familii au mers dincolo de Prut înainte de sfârşitul războiului pentru a încerca să

12. Zaşciuk, pp. 147-148.
13. N. Iorga, *Histoire des relations Russo-Roumaines* (Iaşi, 1917), pp. 247-249. *Polnoe Sobranie Zakonov*, vol. 32 (Sankt Petersburg, 1830). No. 25110, articolul VII, p. 319.
14. Skalkovski, II, p. 422. Le Doulx către Champagny, 5 august 1810, Bucureşti. *Hurmuzaki*, XVI, pp. 867-869.
15. Skalkovski, II, p. 422

obţină moşii întinse[16]. Poate că cele mai importante persoane care au trecut Prutul au fost liderii religioşi Gavriil Bănulescu Bodoni şi Dimitrie Sulima, care au stabilit standardele morale şi intelectuale ale provinciei pentru primii treizeci de ani[17]. Ca răsplată pentru venirea lor în Imperiul Rus, boierii au primit, pe lângă pământuri, aceleaşi drepturi ca şi nobilii – *dvorianstvo* – din provinciile interne, păstrându-şi în plus dreptul de a guverna în conformitate cu legile, obiceiurile şi privilegiile locale[18].

O dată cu vechile familii au venit aici cu intenţia de a face avere şi mici boieri şi ne-aristocraţi ambiţioşi. Ruşii nu au avut timp să cerceteze dovezile care atestau rangul noilor nobili în primii şase ani, timp în care şi-au clădit o poziţie solidă şi boierii vechi şi cei noi, dar şi boierii falşi[19]. Pentru a primi pământ nu era nevoie decât de dovada de rang şi aceasta era uşor de contrafăcut. La Iaşi, Chişinău, Bălţi şi Orhei, falsificatorii câştigau bani buni întocmind pe loc astfel de documente. De obicei, cele mai bune falsuri proveneau din Moldova; acolo, într-un atelier ca cel al lui Grigorie Ghica, se puteau falsifica acte „într-o clipită". Falsificarea documentelor era favorizată şi de obiceiul celor mai multe birouri din divan de a nu păstra în ordine catastifele şi revendicările. În plus, schimbarea anuală a majorităţii membrilor divanului şi lipsa unor arhive făceau să se piardă uşor date importante. Descendenţii principilor aveau deosebitul avantaj de a lucra cu pecetea străbunului lor domnitor şi, cum nu exista un registru oficial complet cu actele, documentele sau declaraţiile domnilor, falsificatorii care deţineau peceţi oficiale puteau obţine cu uşurinţă legi şi titluri de o autoritate incontestabilă[20].

Dată fiind generozitatea de care dăduse anterior dovadă Rusia faţă de susţinătorii ei, până la urmă au trecut peste Prut şi un mare număr de falşi boieri[21], iar adâncirea acestui grup de oportunişti a determinat ca în ansamblu calitatea nobilimii basarabene să scadă[22]. Când s-a făcut în sfârşit o verificare minuţioasă a actelor doveditoare, tribunalele au devenit supraaglomerate datorită litigiilor cauzate de revendicările funciare nejustificate.

În primii ani, care au constituit o perioadă haotică, oficialii ruşi nu prea au avut ocazia să conteste pretenţiile nobilimii pământene privitoare la poziţia sa înaltă, iar ţărănimea o ducea înfiorător de greu din cauza căutătorilor de avere ce împânziseră ca o molimă ţinutul.

16. Cerepnin, p. 404.
17. Iorga, pp. 248-249.
18. A.V. Romanovici-Slavatinski, *Dvorianstvo v Rossii ot naceala XVIII veka do otmenîi krepostnago prava* (Sankt Petersburg, 1870), p. 111.
19. Iorga, p. 250.
20. Zaşciuk, p. 13, nota nr. 1. Cerepnin, p. 404.
21. *Ibidem.*
22. F.F. Vighel, „Zameceaniia na nîneşnee sostoianie Bessarabii", în *Ruskii Arhiv*, 1, 1893, p. 4.

Şi reprezentanţii Rusiei au primit moşii întinse în Basarabia. Contele Benkendorff şi contele Kankrin au primit fiecare 28.000 de desetine de teren, iar contele Nesselrode şi generalul I.V. Sabaneev, fiecare câte 10.000 de desetine. În general, românii primeau suprafeţe mai mici decât ruşii, Sturdza şi Cantacuzino, de pildă, primind fiecare câte 6.000 de desetine. În decurs de douăzeci de ani, boierii ruşi şi români şi reprezentanţii oficiali ai imperiului au primit în total 300.000 de desetine în Basarabia[23]. În 1817, cea mai mare parte a pământului fusese deja distribuită[24].

Aceste cifre nu includ şi pământurile Bisericii, ale cărei mânăstiri deţineau înaintea Marilor Reforme o suprafaţă de aproximativ 241.970 desetine[25]. În partea de nord a Basarabiei, în Moldova de peste Prut, boierii şi reprezentanţii oficiali ruşi deţineau 94% din teritoriu. În sud, unde coroana era proprietara celei mai mari părţi a ţinutului, *pomeşcicii* (moşierii nobili) deţineau 30% din suprafaţă. Per total, se estimează că 146 de pomeşcici deţineau mai mult de 1 milion de desetine de pământ[26].

Având în vedere dovezile îndoielnice prezentate de mulţi dintre micii boieri, împărţirea acestei suprafeţe a dus la o mulţime de conflicte privind moşiile. Situaţia nu a fost îmbunătăţită nici de lentoarea cu care se efectua prospecţiunea regiunii. În 1861, fusese prospectat doar 9% din teritoriu[27]. Boierii şi reprezentanţii oficiali care primeau pământ nu ştiau nici unde se vor afla, nici ce suprafaţă vor avea moşiile lor. În primii şaisprezece ani de administrare rusă a Basarabiei, guvernatorii provinciei primeau neîncetat cereri de a se îngriji de diverse danii de moşii[28]. Printre alţii, contele Nesselrode a profitat de programul încărcat al lui M.S. Voronţov în anii 1823-1824 când acesta din urmă era ocupat cu introducerea reformelor necesare în oblastie[29].

Economia agricolă a Basarabiei promitea câştiguri mari proprietarilor de pământ, însă pomeşcicii care nu îşi administrau bine moşiile sau care nu aveau

---

23. Cerepnin, pp. 374-375.
24. Generalul I.V. Sabaneev către M.S. Voronţov, 1 octombrie 1817, Tiraspol, *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 39 (Moscova, 1893), pp. 448-449.
25. Ia. S. Grosul şi I.G. Budak, *Ocerki Istorii Narodnogo Hoziaistva Bessarabii 1812-1861* (Chişinău, 1967), p. 87, arată faptul că în Basarabia 12 moşieri controlau o suprafaţă egală cu 80% din cea deţinută de pomeşcici.
26. *Ibidem.*
27. Zaşciuk, p. xi.
28. Generalul I.V. Sabaneev către M.S. Voronţov, 19 februarie 1817, Tighina. *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 39 (Moscova, 1893), p. 440. K.V. Nesselrode către contele A.H. Benkendorff (data şi locul nu sunt menţionate), *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 35 (Moscova, 1889), pp. 491-492.
29. K.V. Nesselrode către M.S. Voronţov, 20 noiembrie 1823, 11 decembrie 1823, 8 martie 1824 şi 7 iunie 1824; toate scrisorile sunt trimise de la Sankt Petersburg. *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 40 (Moscova, 1895), pp. 5-12.

suficientă forţă de muncă erau ameninţaţi cu ruina. Contele Nesselrode îi explica ce dificultăţi presupuneau speculaţiile agricole în Basarabia contelui Benkendorff. Pentru a face ca pământul de lângă Akkerman să devină productiv şi pentru a obţine şi un profit, el estima că trebuie investite până la 80.000 de ruble, dar era nevoie şi de condiţii favorabile, noroc, un administrator competent şi cinstit şi de un număr suficient de oameni care să lucreze pământul. După cum sublinia Nesselrode, „aceasta îţi va arăta că Basarabia nu e Peru". Cum Benkendorff era „silit să se stabilească în mohorâta Basarabie", îl sfătuia să nu ia „mai mult de 30.000 de desetine". Această suprafaţă ar fi necesitat o cheltuială imediată de 100.000 de ruble „şi poate că în zece ani de acum încolo datoriile (pentru fiicele dumitale) vor fi de două ori mai mari de atât"[30].

De la bun început, atât nobilii ruşi, cât şi boierii români au văzut în zona de frontieră un loc potrivit pentru a-şi spori averile şi nu pentru a lucra în interesul imperiului. Turner şi alţii au observat că dominarea individului în regiunile de graniţă încurajează formele democratice de guvernământ. În Basarabia însă, indivizii formau o elită opresivă, susţinută de sistemul social şi fiscal tradiţional şi slujind prea puţin nevoilor provinciei şi ale Rusiei.

IV. Structura socială a Basarabiei

Aproximativ trei pătrimi din populaţie trăia conform formei basarabene a sistemului social din Principate. Pe măsură ce ruşii îşi consolidau poziţia, caracteristicile româneşti se simplificau sau, deseori, erau ignorate. În încercarea de adaptare a sistemului românesc la condiţiile din Rusia, ţarul refuza mereu să introducă iobăgia şi în această provincie. Deşi lipsa unui sistem opresiv părea să promită o viaţă mai bună ţăranilor din Basarabia decît condiţiile mizerabile din Rusia, în realitate cea mai mare parte a populaţiei era victima unor mari abuzuri. Când ruşii încercau să îndrepte o formă de abuz specifică Ţărilor Române, se ciocneau de puternicele obiecţii ale boierilor pământeni.

Câteva cifre din recensământul efectuat în 1861 în această mică oblastie ne arată ce avantaj aveau aceştia din urmă. Cei aproximativ 405.000 de ţărani, adică 58,6% din populaţie, nu deţineau deloc pământ; clerul şi boierii, adică 3,3% din populaţie, deţineau 71,6% din pământul Basarabiei; coloniştii, ţăranii statului şi cazacii formau 24,2% din populaţie şi deţineau 22,5% din pământ[31]. Această situaţie era favorizată de sistemul social şi de cel fiscal.

---

30. K.V. Nesselrode către contele A.H. Benkendorff (data şi locul nu sunt precizate), *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 35 (Moscova, 1889), pp. 491-492.
31. Cerepnin, p. 403.

O dată cu anexarea Basarabiei, boierii au intrat în rândurile nobilimii imperiului (*dvorianstvo*), păstrându-şi şi vechile privilegii[32]. Boierimea, cea mai înaltă clasă socială, era împărţită în trei mari categorii, în cadrul cărora se diferenţiau rangurile, fiecărui rang corespunzându-i o anumită funcţie sau post. Printre marii boierii se numărau cei care ocupau funcţiile de mitropolit, judecători superiori, vistiernic, responsabil cu renta soţiilor boierilor săraci, aprod al divanului, responsabil cu corespondenţa externă şi alte dregătorii din cadrul divanului. Boierii din starea a doua se ocupau de strângerea dărilor pe vin, rachiu şi tutun, se aflau pe poziţiile de paharnic al domnitorului şi de comis şi îndeplineau alte funcţii formale. Boierii din starea a treia ocupau poziţii la fel de banale, precum cele de superintendent al trăsurilor divanului, gărzi ale boierilor de treapta întâi şi ajutoare ale celor din starea întâi şi a doua. Aceste dregătorii, aparent neînsemnate, aveau o mare importanţă în acele vremuri. Chiar dacă în majoritatea cazurilor nu se mai exercitau funcţiile propriu-zise, titlurile se păstrau şi erau folosite, un boier neputând fi niciodată numit doar cu numele său într-o conversaţie. Pentru a-şi susţine titlul nobiliar, majoritatea boierilor pretindeau că au o lungă şi glorioasă moştenire, iar unii, mai plini de imaginaţie, pretindeau chiar că sunt înrudiţi direct cu împăraţii Imperiului Bizantin. Principalul motiv pentru care îi preocupa într-atât statutul era faptul că cei cu titlul de *vel* erau scutiţi de toate taxele în Principate şi aveau acces la cele mai puternice poziţii din divan. De aceea, boierii îşi păzeau cu grijă titlul şi pretindeau că sunt egali cu nobilimea rusă şi germană în ceea ce priveşte fastul şi pompa. După ce au devenit membri ai nobilimii ruse, micii boierii au luptat în permanenţă să ajungă în rândurile boierilor înalţi sau în clasa echivalentă acestora[33].

Două clase relativ mici din cadrul structurii sociale româneşti le constituiau *mazilii* şi *boiernaşii*. Mazilii erau o pătură privilegiată provenită din mica nobilime şi, deoarece îşi pierduseră drepturile boiereşti, nu puteau ocupa decât posturi corespunzătoare poziţiei lor şi nu aveau decât anumite privilegii. Puteau cumpăra şi vinde pământ şi nu aveau de plătit atâtea taxe şi de efectuat la fel de multe munci obligatorii precum ţăranii. Ocupau o poziţie suficient de înaltă ca să aibă propriul organism de autoadministrare, în frunte cu *căpitanul mazililor*, să îşi conducă propriile afaceri şi să perceapă propriile taxe. Fiind cea mai joasă clasă a boierimii, boiernaşii nu au căpătat, la intrarea în Imperiul Rus, aceleaşi drepturi

32. Romanovici-Slavatinski, p. 111.

33. „Klassah Bessarabskih Jitelei", în *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii Drevnostei pri Moskovskom Universitete*, 1875, 1, p. 153. Wilkinson, pp. 51-58. Skalkovski, II, pp. 413-419. „Prava sostoianiia raznîh klassov narodonaseleniia Bessarabskoi oblasti", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennikh Del,* partea a 3-a, iulie 1843, pp. 53-57. Laşkov, p. 67. Zaşciuk, pp. 190-191. Cerepnin, p. 406. Blaramberg, pp. 227-327.

ca cei din *dvorianstvo*. Această pătură socială a scăzut simţitor până în 1828, boiernaşii mai bine poziţionaţi trecând în *dvorianstvo*, iar ceilalţi devenind mazili[34].

Marea majoritate a locuitorilor noii oblastii o constituiau mai multe categorii de ţărănime : *ţăranii liberi*, *răzeşii*, *ruptaşii* şi *breslaşii*. Mai jos, în secţiunea a VI-a, vor fi luate în discuţie şi alte categorii ale ţărănimii[35]. Fără îndoială că partea cea mai numeroasă a populaţiei erau ţăranii. Deşi erau liberi din punct de vedere juridic, erau atât de împovăraţi de dări şi de obligaţii încât libertatea devenise o povară. Principala dare era capitaţia, urmată de o întreagă serie de impozite pe recolte şi activităţi. În plus, trebuiau să dea a zecea parte din cele mai bune produse agricole moşierului, care îşi alegea partea dintre cei mai frumoşi snopi, şi să lucreze douăsprezece zile pe pământul acestuia. Ţăranii trăiau pe pământul boierului sau al Bisericii şi, după 1817, preferau în general să nu plece de aici, descurajaţi fiind de un decret al guvernului. Libertatea lor personală a fost confirmată prin lege de către ţar în anii 1816, 1818 şi 1828[36].

Două categorii sociale apropiate ţăranilor liberi erau răzeşii şi breslaşii. Primii erau ţărani proprietari ai propriului pământ, iar breslaşii slujeau ca servitori şi tăietori de lemne sau făceau alte munci neagricole[37].

Ruptaşii formau o categorie mai greu de definit, situată undeva între mazili şi ţărani liberi. Se diferenţiau de aceştia din urmă prin impozitele pe care trebuiau să le plătească şi prin obligaţiile pe care le aveau. Ei îşi cereau privilegiile specifice în temeiul faptului că descindeau din preoţi, diaconi, străini sau mici boieri. În 1828, această clasă se confunda deja cu cea a ţăranilor liberi şi trăsăturile caracteristice ale grupului au dispărut[38].

Breslaşii şi *scutelnicii* erau ţărani care fuseseră scutiţi de obligaţiile faţă de stat şi care ajunseseră să depindă fie de o mănăstire, fie de gospodăria unui boier. Ocupau diverse posturi neagricole şi puteau, ceea ce se şi întâmpla, să primească leafă pentru munca lor. Nu plăteau impozite, dar îşi pierduseră în schimb libertatea de mişcare. Mulţi ţărani au ales să facă parte din aceste categorii sociale pentru a scăpa de perceptor. În 1816, numărul breslaşilor

---

34. Zaşciuk, pp. 191-192. „Prava...", pp. 56-57. Laşkov, p. 68. „Klassah...", pp. 153-154. Cerepnin, p. 406.
35. V. Ia. Anţupov *et al.* (ed.), *Polojenie krestian i krestianskoe dvijenie v Bessarabii (1812-1861)*, partea 1 (Chişinău, 1962), p. 5.
36. Skalkovski, II, p. 414. Cerepnin, pp. 324-326. şi 400-411. „Prava...", pp. 59-62. Laşkov, 68-69. „Klassah...", p. 155. Zaşciuk, pp. 193-194. Grosul şi Budak notează că în 1817 ţăranii foloseau 80% din pământul pomeşcicilor.
37. Cerepnin, pp. 406-407. „Klassah..", p. 155. Zaşciuc, pp. 194. Laşkov, p. 69. „Prava...", pp. 61-62. Skalkovski, II, p. 414. Grosul şi Budak, p. 38.
38. M.P. Muntian şi F. Ia. Marialokovski, „Ruptaşi Bessarabii v pervoi polovine XIX v", în *Ucenîe Zapiski* (Seriia Istoriceskaia), vol. 72 (Chişinău, 1964), pp. 59-69. Cerepnin, p. 57. Zaşciuk, p. 192. „Klassah...", pp. 154-155. Laşkov, p. 67. „Prava...", p. 57.

şi scutelnicilor crescuse deja foarte mult, în detrimentul veniturilor oblastiei provenite din impozite[39].

La nivelul cel mai de jos al scării sociale se aflau ţiganii, singurii care nu erau liberi din punct de vedere juridic în Basarabia. Erau în general priviţi cu dispreţ de populaţie şi aveau diverse ocupaţii neagricole, precum tăietori de lemne, muzicieni, slujitori şi îngrijitori de cai. Şi ei erau împărţiţi în trei categorii : cei care slujeau statului, cei care slujeau la boieri şi alte clase privilegiate şi cei care slujeau la mânăstiri[40].

Alte categorii ale sistemului social erau orăşenii[41], care se supuneau unei administraţii aparte, şi evreii. Aceştia din urmă constituiau un procent important din populaţia oblastiei şi îşi făceau simţită prezenţa mai ales prin controlul pe care îl exercitau asupra majorităţii activităţilor comerciale din oraşe. Destul de puţini evrei trăiau din agricultură, în unele ţinuturi existând restricţii cu privire la deţinerea de pământ. Din cauza poziţiei dominante pe care o ocupau în activităţile comerciale şi a antisemitismului ce subzista în regiune, rareori se poate citi într-o sursă din secolul al XIX-lea ceva care să nu se alinieze la atitudinea generală de condamnare a acestui „trib", cum sunt numiţi într-un document[42].

O dată trecută perioada de consolidare de şaisprezece ani, liniile de demarcaţie între clase, cândva rigide, au dispărut treptat. Până în 1861, categoriile inferioare ale clasei boiereşti se contopiseră fie cu răzeşii, fie cu ţăranii liberi[43]. Chiar şi cu această simplificare, structura socială opresivă stătea în calea încercărilor Rusiei de a face ordine în administraţie, din cauza preocupării excesive pentru rang şi a lipsei oricărui compromis de dragul eficienţei care rezulta din această preocupare. Promisiunile iniţiale, de a menţine drepturile, obiceiurile şi privilegiile locale, răpeau Imperiului o ocazie de a moderniza structura socială[44].

V. Sistemul fiscal din Basarabia

Cea mai vădită dovadă a inegalităţii ce domnea în sistemul social se găseşte în structura fiscală. Până în 1825, sistemul fiscal din Basarabia păstrase toate inechităţile din sistemul agricol bazat pe dări al Principatelor. În graba lor de a

39. Skalkovski, II, pp. 413-414. Zaşciuk, pp. 194-195. „Klassah...", pp. 155-156. „Prava...", p. 62. Skalkovski, II, p. 414. Cerepnin, p. 317. Zaşciuk, pp. 175-178. Drujinina, p. 101.
40. „Prava...", p. 62. Skalkovski, II, p. 414. Cerepnin, p. 317. Zaşciuk, pp. 175-178. Drujinina, p. 101.
41. Skalkovski, II, pp. 413. Zaşciuk, p. 194.
42. Zaşciuk, p. 171.
43. Cerepnin, p. 403.
44. Anţupov *et al.*, *passsim.* Cerepnin, pp. 405-406.

obţine profituri cât mai mari în anul în care îşi exercitau funcţia, ispravnicii foloseau deseori forţa pentru a-şi spori „recolta” fiscală. Aceasta a făcut ca mulţi ţărani să fugă de perceptor, astfel că situaţia devenea şi mai grea pentru cei care respectau legea şi rămâneau în sat, deoarece ei trebuiau să plătească şi partea ce le revenea fugarilor[45]. Pedeapsa corporală era utilizată frecvent pentru a-i face pe oameni să plătească şi ţăranii din Basarabia se plângeau că sunt privaţi de pământul şi libertatea strămoşilor lor şi că „tânguirile soaţelor şi copiilor noştri umplu văzduhul..., iar lacrimile lor udă pământul...”. Încetineala cu care ruşii făceau schimbări a dăunat în primul rând pentru că a împiedicat îndreptarea abuzurilor fiscale, iar dezordinea provocată de sistemul fiscal injust era principalul motiv pentru care efectele benefice ale apartenenţei la Imperiul Rus nu se făceau simţite[46].

Sistemul fiscal, ca şi cel social, era foarte complex şi îşi avea originea într-un trecut la fel de ceţos ca şi rangurile. În practică, acest sistem apăsa greu asupra ţărănimii; strângerea dărilor continua să fie văzută ca o profesie onorabilă, iar ispravnicii nu şi-au schimbat prea mult metodele de lucru sub guvernarea rusă.

În Principate şi în Basarabia primilor ani de administrare rusă, strângerea impozitelor începea cu o consfătuire preliminară ce avea loc în capitală la început de an, consfătuire în cursul căreia boierii sau guvernul oblastiei stabileau sumele necesare în funcţie de numărul de locuitori din fiecare ţinut. Perceptorul de la nivel de ţinut primea cererile de la conducerea centrală şi le transmitea mai departe, în diversele părţi ale zonei sale de jurisdicţie. Aici, perceptorul împărţea din nou valoarea solicitată şi cerea fiecărui sat o anumită sumă. Vornicii satului era obligaţi să strângă banii, care străbăteau apoi drumul invers, fiecare funcţionar, începând cu vornicul, luându-şi partea cuvenită pentru munca depusă.

Erau multe tipuri de taxe: taxa pe persoană, o taxă specială pentru mazili şi ruptaşi, taxa pe oi şi capre, pe fiecare vadră de vin, pe instrumentele de măsură, pe sarea strânsă din lacurile sărate sau din Marea Neagră, pe vânzarea de băuturi, pe fiecare vită, pe vânzările din prăvălii, o taxă caritabilă şi alta pentru acoperirea cheltuielilor pe care le presupunea încasarea dărilor[47]. În plus, ţăranul trebuia să lucreze la drumuri şi în sistemul poştal, să dea lemn pentru centrele de carantină, să-i ajute pe coloniştii străini şi, dacă era nevoie, să găzduiască soldaţii. Unele dintre dări ajungeau la moşier, iar altele, în special taxa pe persoană, ajungea la conducerea centrală.

45. Anţupov *et al.*, p. 10.
46. Anţupov şi colaboratorii, p. 51. Jalbele răzeşilor din ţinutul Orhei către A.N. Bahmetiev, *polnomocinîi namestnic* al Basarabiei, 7 iulie 1817.
47. Zaşciuk, II, pp. 55-56. Skalkovski, II, pp. 419-442. Laşkov, pp. 154-158.

Toate aceste dări şi obligaţii trebuie văzute în contextul unui sistem social în cadrul căruia partea cea mai bogată a populaţiei nu plătea nici un impozit. Sărăcirea claselor inferioare îi determina pe mulţi ţărani să intre de bunăvoie în categoria scutelnicilor pentru a nu mai avea de plătit dări, însă, cum tot mai mulţi recurgeau la această soluţie, povara de pe umerii celor ce rămâneau devenea tot mai grea[48].

Perceptorii au continuat să strângă anual dările, în mod la fel de profitabil. În 1816, perceptorul unui ţinut câştigase peste 300.000 de lei de la ţărănime. Doi ani mai târziu, în sudul Basarabiei, un alt perceptor câştiga peste 200.000 de lei[49].

În forma în care era, sistemul acesta avea efect demoralizant asupra populaţiei şi sufoca spiritul de iniţiativă. Productivitatea agriculturii a scăzut deoarece se întâmpla frecvent ca ţărănimea să refuze să semene culturi doar ca să-i poată da bani perceptorului[50]. În 1825, s-a pus în aplicare o reformă fiscală de amploare, însă această îmbunătăţire venea prea târziu pentru a mai ajuta administraţia locală, care se bucura încă de autonomie în cadrul imperiului.

Sistemul social şi cel fiscal au împiedicat dezvoltarea economică a unei regiuni ce ar fi putut fi extrem de prosperă. P.I. Svinin, un reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe, a întreprins o călătorie de inspectare a oblastiei în 1815 şi 1816 şi şi-a dat seama că zona aceasta are un potenţial agricol neobişnuit de mare. Pământul părea să fie atât de fertil încât „(oblastia) nu are nevoie de mai mult de o optime din producţia sa totală pentru a-şi hrăni locuitorii"[51]. Svinin prevestea că Basarabia va avea un viitor prosper dacă îşi va exporta produsele.

Totuşi, înainte de a se putea ajunge la acest nivel, regiunea trebuia să-şi revină din haosul economic la care o dusese războiul. Înainte de conflict, Basarabia asigura mai mult de două treimi din cantitatea de grâne trimisă de Moldova la Istanbul şi exporta un număr important de vite şi de piei către Austria. După război, comerţul a fost foarte afectat de închiderea frontierelor şi înainte ca oblastia să se apropie măcar de bunăstarea ei potenţială acestea trebuiau redeschise[52].

Svinin spunea că a doua prioritate pentru dezvoltarea economică a regiunii era ca administraţia să încurajeze ţărănimea să facă o agricultură eficientă, asigurând preţuri corecte şi nu penalizând ţăranul pentru o producţie bună. Tot el observa

48. P. Svinin, „Opisanie Bessarabskoi Oblasti v 1816 goda", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i drevnostei*, vol. 6, 1867, pp. 216-217.
49. V. Ia. Anţupov, *Gosudarstvennaia derevnia Bessarabii v XIX veke (1812-1870 gg.)* (Chişinău, 1966), p. 53.
50. Anţupov, p. 54.
51. Svinin, p. 182.
52. Casso, p. 191. Zaşciuk, p. 357. Svinin, p. 189.

că graţie acestor reforme economice simple se va manifesta „dorinţa de profit" a ţăranilor, iar ordinea şi liniştea care ar rezulta de aici ar garanta reuşita guvernării.

Dată fiind situaţia agriculturii din Basarabia în 1814, Svinin nu putea fi totuşi optimist. „(Agricultura) e în cea mai proastă stare : (ţărănimea) nu cultivă bine pământul şi de însămânţat îl însămânţează încă şi mai rău. Desigur, calitatea excelentă a solului compensează îngrijirea necorespunzătoare". El considera că explicaţia acestor metode agricole ineficiente o constituie tradiţia de guvernare anarhică, starea de permanent război, jafurile şi recentele tulburări pricinuite de tătari. Dacă ţărănimii i s-ar asigura un minimum de linişte şi i s-ar răsplăti munca pe măsura efortului depus, Svinin prevestea Basarabiei un viitor economic strălucit[53]. Surplusul agricol putea fi încărcat pe vase în porturile basarabene la Dunăre şi Marea Neagră. Situată la hotarul a trei mari imperii şi controlând gurile celei mai importante artere comerciale a Europei centrale, noua oblastie avea potenţial necesar pentru a deveni o însemnată punte economică între Rusia, Balcani şi Europa apuseană[54].

VI. Politica rusească privitoare la imigrare

Ruşii şi-au dat seama că, pe lângă reformele din domeniul social, fiscal şi comercial, va fi nevoie şi de aducerea în Basarabia a unui mare număr de imigranţi, care să populeze fâşiile de pământ din partea centrală şi sudică a oblastiei. Politica Rusiei în acest sens s-a dovedit destul de înţeleaptă şi generoasă şi una dintre cele mai mari reuşite ale ruşilor în Basarabia a fost încercarea lor de a popula această nouă provincie. Au procedat astfel în ciuda opoziţiei constante a boierilor români, care aveau nevoie de mână de lucru pe moşiile lor, dar se temeau de privilegiile speciale pe care le-ar primi noii rezidenţi; interesele ruşilor făceau necesară venirea coloniştilor străini.

Cei care au călătorit prin Ţările Române şi Basarabia în prima parte a secolului al XIX-lea au făcut diverse comentarii cu privire la slaba populare a regiunii. Amiralul Ciceagov a remarcat această problemă în 1812, în drumul către noul său post din Principate[55]. Şase ani mai târziu, un alt observator scria că a parcurs 150 de *verste* în Basarabia fără să vadă nici un singur sat locuit[56].

53. Svinin, p. 182.
54. I.D. Puhalski, „Nekotorîie dannîie o roli Bessarabii vo vneşnei torgovle Rossii v pervoi polovine XIX v.", în *Dokladîi Naucinoi Sessii 1963 g.* (Chişinău, 1964), pp. 35-36.
55. M. Kabuzan, „Narodonaselenie Bessarabskoi oblasti (Gubernii) vpervoi polovine XIX v.", în *Istoriceskie Zapiski*, LXXXII, 1969, pp. 232-233. Casso, p. 188. Ciceagov, *Mémoires...*, p. 71. 1 verstă = 0,66 mile = 1, 067 km.
56. Casso, p. 188. Ciceagov, *Mémoires...*, p. 71. 1 verstă = 0,66 mile = 1, 067 km.

La fel ca în cea mai mare parte a sudului Rusiei, şi în Basarabia era nevoie de oameni care să se stabilească în vastele zone de câmpie nelocuite. Guvernul rus şi-a manifestat de la început dorinţa de a aduce aici persoane „cu drag de muncă" pentru ca această provincie să devină o „vitrină" care să arate avantajele pe care le aduce cu sine ocârmuirea rusă[57]. Locuită de o populaţie prosperă, această zonă de frontieră putea servi şi de bază logistică viitoarelor campanii în Imperiul Otoman[58]. Pentru a atrage colonişti, guvernul rus a pus la punct un agresiv, dar generos proiect de acordare de terenuri, privilegii fiscale şi drepturi locale imigranţilor veniţi atât din interiorul, cât şi din afara imperiului.

Problema demografică nu era nouă pentru imperiul în plină expansiune. Ecaterina a II-a fusese deosebit de activă în acest sens, încercând să aducă în Rusia colonişti din alte state şi să strămute ţăranii din zonele suprapopulate. În timpul domniei ei, recrutorii ruşi mergeau în Germania şi Elveţia pentru a încuraja imigrarea. Tot în această perioadă, s-au stabilit în Rusia foarte mulţi români şi bulgari şi 75.000 de persoane din Europa Centrală[59]. După Revoluţia Franceză, Ecaterina a devenit mai riguroasă în ceea ce priveşte selectarea coloniştilor şi a încercat să ţină departe de imperiul ei ideile periculoase venite din Apus. La fel a făcut şi Pavel I, iar până la domnia lui Alexandru I procesul de recrutare nu s-a mai reluat la o scară atât de largă. Până în 1817, imigranţilor li s-au acordat cu generozitate pământuri şi sprijin financiar. După 1817, s-au stabilit din nou limitări în privinţa coloniştilor şi numărul de imigranţi a scăzut drastic. După 1819, s-au impus noi restricţii şi imigranţii aveau nevoie de o permisiune specială ca să poată intra în Rusia. Au fost de asemenea diminuate avantajele şi scutirile acordate străinilor[60].

În timpul perioadei de imigrare liberă, această politică a atras persoane de origini diverse, după cum o arată structura etnică a populaţiei în anii 1850: 66,4% români, 13,1% ruteni, 8,6% evrei, 5,2% bulgari, 2,6% germani, 2,1% ruşi din Marea Rusie, 1% ţigani, 0,5% ucraineni, 0,2% armeni şi 0,1% polonezi şi elveţieni[61]. Ruşii îşi începuseră deja acţiunile menite populării ţinuturilor pustii

57. Zaşciuk, p. 12. V. Ia. Grosul şi I. Budak, *Krestianskaia Reforma 60-70h godov XIX v. v Bessarabii* (Chişinău, 1956), p. 135. A. Suga, *Die völkerrechtliche Lage Bessarabiens in der geschichtlichen Entwiklung des landes* (Bonn, 1958), pp. 27-28.
58. Casso, p. 197. Cerepnin, p. 308. Léon Crousaz-Crétet, *Le Duc de Richelieu en Russie et en France* (Paris, 1897), p. 89.
59. Walther Kirchener, „Emigration to Russia", în *The American Historical Review*, 54, aprilie 1950, 3, pp. 552-556. Jerome Blum, *Lord and Peasant in Russia from the Ninth to the Nineteenth Century* (New York, 1964), p. 483. Iorga, *Histoire...*, pp. 126-127. Drujinina, pp. 177-178. Kircehener, pp. 557-561.
60. Kircehener, pp. 557-561. Zaşciuk, p. 180. Kabuzan, p. 240. Grosul şi Budak, p. 61.
61. Zaşciuk, p. 180. Kabuzan, p. 240. Grosul şi Budak, p. 61.

încă din timpul războiului din perioada 1806-1812. V.P. Kociubei, ministru de Interne între anii 1803-1807 şi 1819-1825, scria în timpul acestui conflict că „trebuie să profităm de prezenţa noastră în Moldova şi Ţara Românească pentru a atrage câteva mii de oameni în teritoriile nelocuite". Pentru a facilita aşezarea imigranţilor transdanubieni, atât ducele de Richelieu, aflat la Odessa, cât şi senatorul Kuşnikov au oferit un ajutor guvernamental de 300.000 de ruble[62].

În această perioadă, statutul juridic al ţărănimii din Noua Rusie a fost unul confuz[63], iar în Basarabia existau temeri că s-ar putea institui şi aici iobăgia. Însă aceasta a fost interzisă de mai multe ori între anii 1812 şi 1828 prin ordine date de ţar[64]. Guvernul rus raţiona corect : dacă s-ar fi introdus iobăgia, noua oblastie nu i-ar mai fi atras pe imigranţi. În ciuda asigurărilor repetate ale ţarului şi a promisiunilor oficiale ale lui Gavriil Bănulescu Bodoni, în primii ani de după anexare, zvonurile despre iminenta introducere a sistemului rusesc au continuat să circule în rândurile ţărănimii[65].

Activităţile proprietarilor de pământuri dăunau mai mult politicii demografice pe care o duceau ruşii în Basarabia decât zvonurile despre iobăgie. În primii şaisprezece ani de după 1812, moşierii români şi-au intensificat abuzurile şi opresiunea asupra ţărănimii. Pretenţiile pe care le aveau de la ţărani – exprimate în timp sau în bunuri – i-au dus pe mulţi dintre aceştia la sapă de lemn, determinându-i să-şi caute norocul dincolo de Prut, în Principate. Alţii au încercat să se răzbune organizând cete de tâlhari care îi jefuiau pe cei avuţi, provocând daune materiale importante şi ajungând chiar la crimă[66].

Date fiind condiţiile în care ruşii şi-au pus în aplicare politica demografică, ceea ce au realizat constituie o oarecare reuşită. În ciuda bolilor, a proastei guvernări şi a sistemului social şi fiscal opresiv, numărul de locuitori a continuat să crească până în 1828, aproximativ 25% din noua populaţie fiind imigranţi.

Basarabia era împărţită în două mari zone[67] : porţiunea de nord era controlată de moşieri, şi cea de sud – 45% din suprafaţa provinciei – era domeniu al coroanei. În partea de nord, erau puţini imigranţi deoarece pe moşiile de aici locuiau ţăranii autohtoni. În sud, după o perioadă mai dificilă, imigranţii au ajuns să trăiască relativ nestingheriţi de moşieri, fiind favorizaţi de statutul lor de colonişti[68].

62. Crousaz-Crétet, p. 89.
63. S.L. Avaliani, „Gr. M.S. Voronţov i krestianski vopros", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, vol. 32, 1915, *passim.*
64. Blum, p. 419.
65. Casso, pp. 202-203.
66. A. Nacco, „Ocerk grajdanskago ustroistva Bessarabskoi Oblasti s 1812-1828 g", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, vol. 22, 1900, p. 217.
67. Cerepnin, pp. 373-376.
68. Zaşciuk, p. 159.

Două treimi din populaţia Basarabiei erau români, majoritatea dintre ei locuind deja în Moldova de peste Prut în momentul anexării la Rusia. În perioada studiată de noi, au trecut Prutul dinspre Moldova aproximativ 9.000 de ţărani, număr suficient pentru a echilibra mişcarea inversă a românilor nemulţumiţi de stăpânirea rusă[69]. Poziţia lor în societate şi nivelul lor de trai au rămas neschimbate în perioada de dominaţie rusă. Principala diferenţă dintre stăpânii vechi şi cei noi părea să fie aceea că, în primii ani de administraţie rusă, boierii erau încă şi mai lipsiţi de compasiune pentru ţărani. Libertatea de mişcare a acestora din urmă a fost şi mai mult îngrădită de ordinele ruseşti care le interziceau să se aşeze pe domeniile coroanei. Ţăranii constituiau baza populaţiei oblastiei şi foarte frecvent erau siliţi să-i ajute pe imigranţii din Rusia, Balcani şi Europa Centrală să se stabilească în Basarabia.

Primii ţărani ruşi care au trăit pe fâşia de pământ dintre Nistru şi Prut erau iobagi plecaţi de pe moşii, schismatici şi fugari certaţi cu legea care căutau adăpost în zona de frontieră înaintea anexării şi care după 1812 au rămas în Basarabia. De-a lungul secolului al XIX-lea, ţăranul rus vedea în Basarabia un dar de la Dumnezeu. Înainte de 1861 era un tărâm al eliberării din iobăgie, iar după 1861, un meleag al prosperităţii. În 1806-1807, expulzarea tătarilor a eliberat o mare întindere de pământ, unde în 1808 au început să sosească primii colonişti ruşi. Imperiul se afla într-o situaţie delicată în ceea ce-i priveşte pe aceşti ţărani stabiliţi ilegal aici. Autorităţile ruse voiau să respecte legea, dar şi să colonizeze ţinutul. Aceste obiective contradictorii sunt ilustrate de *ucazul* din 13 octombrie 1817, prin care se interzicea unui pomeşcic din guberniile interne să-şi caute iobagii refugiaţi în Basarabia din cauza tulburării pe care ar provoca-o o asemenea căutare. În acelaşi timp, guvernul emitea un ordin care le interzicea ţăranilor să-i primească pe fugari. Prietenoşi, românii de cele mai multe ori nici nu ştiau de acest ordin şi astfel s-a născut zicala: „Tata-rus, mama-rus, iar Ivan-moldovan". Când apărea perceptorul cu atitudinea lui inchizitoare, se schimbau imediat numele. Putem deduce amploarea acestei imigrări neoficiale din următoarele cifre: în anii 1860, în Basarabia erau aproape 300.000 de ucraineni şi ruşi, iar în această perioadă guvernatorul general al provinciei, Fedorov, a expulzat 48.000 de ţărani fără documente de trecere a frontierei[70].

Principala încercare oficială de a încuraja ţăranii din guberniile interne să se stabilească în Basarabia a fost strămutarea unui mare număr de ţărani ai statului în noua oblastie. În linii mari, aceştia erau acei ţărani care lucrau pe proprietăţi deţinute de stat şi administrate de trezorerie[71] şi constituiau un capital uman

69. Cerepnin, p. 377.
70. Anţupov, pp. 33 şi 35. Cerepnin, p. 376. Drujinina, pp. 103-104.
71. Blum, p. 476. Drujinina, p. 93.

semnificativ pentru imperiu, deoarece în 1828 în această categorie intrau 6.528.243 bărbaţi, adică în jur de 38% din populaţia rusă care se ocupa de agricultură[72].

Viaţa lor era diferită de cea a ţăranilor liberi români prin faptul că aveau mai puţine obligaţii de îndeplinit şi purtau răspunderea comună faţă de stat pentru plata taxelor. Ei s-au stabilit pe domeniile coroanei şi, în vremea războiului din Crimeea, în Basarabia erau deja 100 de sate de ţărani ai statului, cu o populaţie totală de 75.000 de locuitori. Printre ei se numărau şi cazaci, soldaţi în rezervă, ţigani, fermieri evrei, feluriţi fugari români şi ruşi, iobagi eliberaţi şi ţărani care trăiau deja în aceste ţinuturi la momentul anexării. Numărul lor nu a depăşit niciodată 10% din totalul populaţiei Basarabiei[73].

În primii şaisprezece ani ţăranii statului au fost afectaţi de acelaşi haos administrativ intern ca şi ţăranii liberi români din nord şi au fost victimele aceluiaşi guvern decadent, ale prezenţei militarilor pe domeniile coroanei, ale incursiunilor făcute de unii boieri români în sud pentru a obţine mai multe pământuri şi a poverii pe care o reprezenta întreţinerea drumurilor şi a sistemului poştal. În ciuda acestor condiţii, mulţi ţărani ai statului din guberniile interne foarte populate cereau guvernului să le permită să se mute în Bugeac. Cea mai importantă încercare a guvernului de a muta în mod organizat ţărani ai statului în Basarabia a avut loc în 1824 şi 1825, când 20.000 de ţărani din Cernigov, Poltava, Orlov, Kaluga, Harkov, Tavrida şi alte gubernii au fost transferaţi pe 252.264 de desetine de pământ de lângă Akkerman. Fiecare familie a primit 30 de desetine şi au fost scutiţi de impozite şi de serviciul militar timp de trei ani. Puteau merge în Basarabia numai familiile suficient de numeroase şi cu destule vite de povară, iar o dată ajunse acolo trebuiau să promită că nu vor împovăra autorităţile cerându-le ajutorul. Promiteau să-şi plătească datoriile la termenul stabilit şi să se achite de obligaţiile fiscale ale obştii. Cei 20.000 de imigranţi au întâmpinat greutăţi mari deoarece nu le ajungea lemnul pentru case şi, trei ani mai târziu, nici banii necesari pentru plata taxelor[74].

După 1812, ţăranii din guberniile vecine au trecut Nistrul în număr din ce în ce mai mare pentru a se aşeza pe pământurile coroanei. P.D. Kiseleff, ministru al Domeniilor Statului, estima în 1843 că cea mai mare parte a ţinutului Akkerman era locuită de fugari. Aici, ca şi în restul oblastiei, politica guvernului continua să fie contradictorie interzicând fugarilor dreptul de a se stabili în Bugeac, dar primindu-i pe domeniile de stat şi făcându-i ţărani ai statului[75].

---

72. N.M. Drujinin, „Gosudarstvennîie krestiane v dvorianskih i pravitel stvennîh proektah 1810-1833 gg.", în *Istoriceskie Zapiski*, 7, 1940, p. 149.
73. Anţupov, pp. 22-23 şi 35.
74. *Ibidem*, pp. 26-29.
75. *Ibidem*, pp. 32-36.

Din 1812 până în 1825, aceştia erau supuşi aceluiaşi sistem fiscal ca şi ţăranii liberi, plătind şi ei taxe ispravnicului. În 1825, s-a introdus reforma fiscală, ţărănimea trebuind acum să plătească o taxă fixă direct la vistierie[76]. Drepturile ţăranilor statului au continuat să fie foarte restrânse. Puteau fi mutaţi după voia statului, chiar dacă la nivel de sat ajunseseră să fie consideraţi liberi din punct de vedere juridic. Deşi poziţia lor în societate nu a fost niciodată prea bine definită, viaţa lor era mult mai bună decât cea a iobagilor, atât din punctul de vedere al drepturilor personale, cât şi al drepturilor de proprietate[77].

Coloniştilor proveniţi din guberniile interne ale Rusiei li s-au alăturat şi un număr restrâns de imigranţi străini. La sfârşitul lui 1813, liderul revoluţionar Gheorghe Petrovici (Karagheorghe) a fost urmat în Basarabia de un mic grup de sârbi[78], iar după 1812 au venit de pe teritoriul turc armeni catolici, împreună cu câţiva creştini turcofoni[79].

Mai numeroşi erau imigranţii germani de la Württemberg, Branderberg şi din Ducatul Varşoviei. Călcând pe urmele predecesorilor lor, care s-au aşezat în Noua Rusie pe vremea domniei Ecaterinei a II-a, aceştia veneau în căutarea libertăţii religioase şi pentru a scăpa de foametea care a afectat o mare parte a Europei Centrale în anii de după războaiele napoleoniene. În schimbul aşezării lor în Basarabia, germanii primeau pământuri întinse şi li se asigura libertatea de exprimare şi religioasă, precum şi toate drepturile civile şi cutumiare de care se bucurau în patria lor. Erau scutiţi de plata taxelor şi de îndeplinirea obligaţiilor legate de munca pământului pe o perioadă de cinzeci de ani, existând posibilitatea extinderii acestor drepturi. Pentru construirea caselor, statul le oferea împrumuturi cu dobândă mică şi ajutorul ţărănimii locale[80].

Primul grup mare de germani, sosit în Basarabia în 1814, era format din 1.743 de luterani şi 121 de familii romano-catolice, care au început să-şi clădească aici case. Alte grupuri mari de germani au venit în 1816 şi 1817. Mulţi dintre ei au avut de suferit pe durata lungii călătorii din Germania şi, o dată ajunşi la frontieră, au trebuit să petreacă cinzeci până la şaizeci de zile în

76. *Ibidem*, pp. 52-55.
77. *Ibidem*, pp. 62-64.
78. „Otnoşenie k upravliaiuşemu Bessarabskoi oblastiu bîvşago serbskago vojdia Georgiia Petrovicia cernago", 13 noiembrie 1815. *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii i Drevnostei Rossiskih pri Moskovskom Universitete*, 1875, nr. 1, pp. 159-160. Skalkovski, II, pp. 435-436.
79. Zaşciuk, p. 170.
80. Laşkov, pp. 62-63. N. Varadinov, „Istoriia Ministerstva Vnutrennih Del", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, 38, septembrie 1859, pp. 227-235. Zaşciuk, pp. 159-160. A. Eckert, *Die Mundarten der deutschen Mutterkolonien Bessarabien s und ihre Stammheit* (Marburg, 1941), p. 5. G. Leibbrandt, *Die deutschen Kolonien in Cherston und Bessarabien* (Stuttgart, 1926), p. 119. A. Cammann, *Vom Völkstum der Deutschen aus Bessarabiens* (Göttingen, 1962), pp. 9-11. Drujinina, pp. 126-149.

carantină. Grupul din 1816 a fost crunt lovit de ciumă şi au pierit probabil în jur de 1.500 de persoane. În acel an, în centrul de carantină de la Ismail, au murit de ciumă mai mult de 700 de persoane dintr-un grup de 1.300. Puţine familii au rămas neatinse de acest flagel. Germanii ajunşi cu bine în Basarabia s-au aşezat pe fostul teritoriu tătăresc, unde, animaţi de aceeaşi înflăcărare ca şi mormonii la întemeierea coloniei lor din statul Utah, au reuşit să se statornicească. Disciplina riguroasă şi tehnicile agricole avansate ale germanilor nu au avut nici un ecou în rândurile vecinilor lor slavi şi români. Soliditatea relaţiilor familiale şi refuzul de a învăţa limbile vecinilor lor au dezamăgit guvernul rus, care sperase că germanii ar putea ridica nivelul general de civilizaţie[81]. Din Europa Centrală au mai venit în Basarabia şi elveţieni, stabiliţi în colonia de la Şaba. Ca şi germanii, au avut de suferit de pe urma ciumei[82].

Cel mai numeros grup de imigranţi străini îl constituiau bulgarii. Aceştia începuseră să emigreze în Rusia la sfârşitul secolului al XVIII-lea, numărul lor crescând substanţial în cursul războiului dintre 1806 şi 1812. În 1804, un emisar bulgar a sosit la Sankt Petersburg pentru a-l înştiinţa pe ţar despre greutăţile pe care le întâmpină bulgarii din cauza acţiunilor lui Pasvan-Oglu şi a cere ajutorul imperiului. Încă de la începutului veacului al XIX-lea, episcopul Sofroni Vraceanski considera Rusia ca singura naţiune capabilă să-i ajute pe conaţionalii săi şi să joace rolul de intermediar între ruşi şi fraţii lor ortodocşi de la sud. În 1808, ţarul Alexandru i-a dat instrucţiuni generalului Prozorovski să ia legătura cu Sofroni, care se afla la Bucureşti din 1803, pentru a organiza emigrarea bulgarilor peste Dunăre[83]. Discuţiile dintre cei doi au întărit invitaţia adresată bulgarilor de către ţar în 1806. În schimb, aceştia promiteau că dacă ruşii se vor retrage din Principate, ei îi vor urma[84].

Această naţie venise pentru prima dată pe teritoriul dintre Nistru şi Prut în timpul războiului ruso-turc din anii 1769-1774. Au urmat apoi mişcările de migrare peste Dunăre în perioadele 1787-1791 şi 1806-1812, până când bulgarii au ajuns să ocupe a noua parte din suprafaţa Basarabiei[85]. Acesta este unul dintre rarele cazuri întâlnite în procesul de populare a provinciei în care un factor motivant major era afecţiunea pentru Rusia şi nu doar

81. G. Leibbrandt, *Die Auswanderung aus Schwaben nach Russland 1816-1823* (Stuttgart, 1928), pp. 6, 25-28 şi 135-137. J. Becker, *Bessarabien und sein Deutschtum* (Württemberg, 1966), pp. 1-56.
82. Kirchener, p. 562.
83. Narociniţki, *V.P.R.*, 4, pp. 622-624. Nota nr. 187.
84. Comandantul armatei moldoveneşti, I.I. Michelson, către ministrul Afacerilor Externe, A. Ia. Budberg, 28 mai (9 iunie) 1807, Ismail, *V.P.R.*, 3, pp. 594-595. Alexandru I către comandantul armatei moldoveneşti, 15 (27) noiembrie 1806, Sankt Petersburg. Narociniţki, *V.P.R.*, 3, pp. 390-391.
85. A. Skalkovski, *Bolgarskiia Kolonii v Bessarabii i Novorossiiskom Krae* (Odessa, 1848), p. 12.

bogatele sale întinderi pustii şi absenţa iobăgiei. În calitatea sa de apărător al ortodoxiei, Imperiul Ţarist exercita o puternică influenţă asupra bulgarilor. Elementul religios jucând un rol însemnat în cursul războiului din anii 1806-1812[86], Rusia a avut de câştigat de pe urma acestei influenţe: un grup numeros de bulgari muncitori care s-au stabilit în Bugeac.

După ce au traversat Dunărea şi în loc de salvatorul rus au dat peste ispravnicul moldovean sau muntean, mulţi dintre bulgari au făcut cale întoarsă[87]. În iunie 1807, Michelson scria că în cursul discuţiilor pe care le-a avut cu nişte bulgari din Moldova i s-a spus că „dacă Moldova nu rămâne sub dominaţie rusă, atunci suntem pregătiţi să emigrăm în Rusia"[88]. Drept urmare, în septembrie 1807, ruşii i-au încurajat pe bulgari acordându-le o serie de avantaje şi privilegii de care avea să se bucure orice persoană ce ar fi dorit să intre sub protecţia Rusiei. Imigranţii aveau să-şi păstreze toate vechile drepturi şi privilegii şi nu puteau fi în nici un fel supuşi la iobăgie, bucurându-se în acelaşi timp de un statut special în cadrul imperiului. Cei care aveau o meserie sau se ocupau de negoţ erau încurajaţi şi sprijiniţi. Vreme de zece ani de la sosirea lor, bulgarii erau scutiţi de toate taxele şi obligaţiile de muncă a pământului. De asemenea, ei au primit împrumuturi şi ajutor pentru seminţele de la prima însămânţare şi hrana necesară supravieţuirii până la prima recoltă. În plus ruşii le-au acordat şi lor scutirea de serviciu militar şi libertatea religioasă[89].

Mii de bulgari au dat curs ofertei ruse. E greu de calculat numărul exact al celor care au trecut Dunărea în momentul de apogeu al imigraţiei, însă rapoarte disparate ale consulilor francezi şi ale unor generali ruşi arată că în septembrie 1809 au traversat fluviul 6.000 sau 7.000 de persoane. O lună mai târziu, au venit pe teritoriul rus încă 3.000 de bulgari, iar în august 1810, generalul Kamenski a mai adus încă 6.000 de familii bulgare. Un general rus îi spunea consulului francez, Fornetty, că în 1810 au venit sub protecţia Rusiei 12.000 de bulgari, iar Kamenski îl informa pe Sofroni că 4.000 de bulgari erau gata să treacă Dunărea la căderea cetăţii Sviştov şi dintre aceştia mulţi au ajuns în Basarabia[90].

86. V.N. Zlatarski, „Politiceskaia rolia na Sofronia Vraceanski prez Rusko-Turskata Voina 1806-1812 g.", în *Godişnik na Sofiiskiia Universitet* (Istoriko Filoloceski Fakultete), vol. 19 (Sofia, 1923), pp. 47-66.
87. Nacco, „Ocerk... s 1806-1812", p. 291.
88. Comandantul armatei moldoveneşti, I.I. Michelson, către ministrul Afacerilor Externe, A. Ia. Budberg, 28 mai (9 iunie) 1807, Ismail. Narociniţki, *V.P.R.*, 3, pp. 594-594.
89. K.P. Krîjanovskaia şi E.M. Ruseev (ed.), „Ustroitvo Zadunaiskih Pereselenţev v Bessarabii i deiatelnost A.P. Iuşbevskogo, Sbornik Dokumentov", în *Istoriia Moldavii: Dokumentî i Materialî*, vol. 2 (Chişinău, 1957), privilegiile acordate bulgarilor care voiau să se stabilească în Rusia, 1 septembrie 1807, p. 551.
90. Le Doulx către Champagny, 25 august 1810, Bucureşti, p. 869. Le Doulx către Champagny, 8 septembrie 1810, Bucureşti, p. 871. Le Doulx către Champagny, 26 septembrie 1810, Bucureşti, p. 873. *Hurmuzaki*, XVI.

Deşi toţi comandanţii ruşi din Principate s-au ocupat de problemele bulgarilor, generalul M.I. Kutuzov a jucat rolul cel mai important pentru stabilirea lor în Basarabia. În 1809, el a ordonat să se întreprindă toate eforturile pentru a atrage mai mulţi bulgari prelungind promisiunile făcute în 1807 pentru încă trei ani[91], a supravegheat personal sosirea lor în Principate şi a ajutat la organizarea unei forţe bulgăreşti care să lupte alături de ruşi[92]. În 1811, când se întrevedea deja sfârşitul războiului, aceştia din urmă au început să faciliteze plecarea bulgarilor în Basarabia[93] şi au pus în aplicare promisiunile făcute de Kutuzov în aprilie 1811. Din cauza confuziei ce domnise în vremea războiului şi a numeroaselor făgăduieli făcute pentru a-i aduce pe bulgari în Rusia, statutul exact al imigranţilor transdanubieni rămânea ambiguu. V.I. Krasno-Milaşevici remarca necesitatea de a lămuri exact ce drepturi şi privilegii aveau bulgarii faţă de români. Deosebit de tulburi erau şi chestiunile privind taxele pe care trebuiau să le plătească bulgarii aflaţi pe pământ românesc şi relaţia coloniilor bulgăreşti cu administraţia centrală de la Chişinău[94].

Între anii 1812 şi 1820, problema statutului bulgarilor din Basarabia a fost intens dezbătută. Acum că reuşiseră să atragă locuitorii de care aveau atât de mare nevoie, ruşii ar fi putut să dea uitării promisiunile făcute în timpul războiului. După cum îi scria consulul francez, Martin, lui Champagny : „Adevăratul avantaj obţinut de ruşi în războiul acesta e trimiterea populaţiei din Dobrogea şi Bulgaria în Basarabia şi Odessa, în vederea repopulării zonei"[95]. Promisiunile făcute de Kutuzov în aprilie 1811 ar fi putut fi uşor trecute cu vederea în Basarabia, mai ales că ruşii permiseseră boierilor români să guverneze în conformitate cu drepturile, obiceiurile şi privilegiile lor[96]. Aceştia au remarcat imediat că ceea ce făgăduise Kutuzov era în directă contradicţie cu ceea ce li se promisese lor şi au început să-i trateze pe bulgari – dintre care mulţi se aşezaseră pe pământurile neocupate ce au fost repartizate mai târziu boierilor – ca pe ţăranii români.

---

91. Ordinele lui M.I. Kutuzov către P.K. Essen de a acorda asistenţă bulgarilor care vor să se stabilească în Rusia. L.G. Beskrovni, *M.I. Kutuzov Sbornik Dokumentov*, vol. 3 (Moscova, 1951), pp. 314-315. N.I. Kazakov, „M.I. Kutuzov i naţional no-osvoboditelnoe dzijenie narodov Balkan v period Russko-Tureţkoi voinî 1806-1812 gg.", în L.G. Beskrovnîi, *Polkovodeţ Kutuzov* (ed.) (Moscova, 1955), pp. 141-143.
92. Ordinele lui M.I. Kutuzov către secreatrul de stat A. Ia. Koronelli privind organizarea modului de guvernare a bulgarilor de pe malul stâng al Dunării, 24 aprilie 1811, Bucureşti. Beskrovni, pp. 337-338. Declaraţia de drepturi şi privilegii extinse asupra imigranţilor transdanubieni, 26 aprilie 1811, Bucureşti. Krîjanovskaia şi Ruseev, pp. 1-2.
93. Scrisoarea lui A. Ia. Koronelli către Kutuzov privind stabilirea bulgarilor, 15 noiembrie 1811, Bucureşti. Krîjanovskaia şi Ruseev, pp. 21-27.
94. Memorandumul de la Krasno-Milaşevici către M.I. Kutuzov privind problemele pe care le pune aşezarea bulgarilor în Basarabia, 9 mai 1812, Iaşi. *Ibidem*, pp. 45-59.
95. Martin către Champagny, 27 septembrie 1810, Iaşi. *Hurmuzaki*, XVI, p. 86.
96. V.I. Meşceriuk, *Antikrepostniceskaia Borba Gagauzov i Bolgar Bessarabii v 1812-1820 gg.* (Chişinău, 1957), pp. 17 şi 22-23.

Bulgarii din Basarabia erau împărţiţi în două categorii : cei sosiţi aici înainte de 1801 şi noii veniţi. Primii aveau propriile sate şi, în general, nu simţeau oprimarea boierilor în aşa mare măsură ca cei proaspăt ajunşi. Fără prieteni, precum căpitanul D.P. Vatikioti şi I.P. Iuşnevski, care să le apere interesele, aceştia nu ar fi putut face faţă prea mult timp pretenţiilor boierilor. Confuzia juridică din noua oblastie era atât de mare încât drepturile bulgarilor erau în mod constant încălcate[97]. Într-o regiune atât de slab populată, acest grup de peste 20.000 de persoane reprezenta o forţă de muncă atractivă.

Boierii au pretins imediat o zecime din producţia agricolă obţinută de bulgari, douăsprezece zile de muncă şi plata tuturor taxelor. Aproximativ jumătate dintre ei au simţit povara acestor cereri şi, într-un singur an, de pe moşia unui singur boier român au fugit 1.000 de bulgari[98]. Cei rămaşi trebuiau să compenseze pierderea pricinuită boierului de conaţionalii lor fugari prin neplata dărilor.

În primii patru ani, bulgarii au primit foarte puţin ajutor din partea ruşilor. În septembrie 1815, şase dintre conducătorii lor i-au prezentat situaţia generalului L.L. Benningsen, la Tulcin, şi au cerut următoarele : toţi bulgarii să fie reuniţi în colonii speciale, să li se confere acelaşi statut ca şi cazacilor din regiunea Donului, să li se dea suficient pământ, să fie numit un oficial rus însărcinat să le apere interesele şi să fie creată o structură administrativă conform instrucţiunilor date de Kutuzov în timpul războiului. Când s-a aflat la Sankt Petersburg de situaţia bulgarilor, a fost instituită o comisie specială care să le analizeze plângerile şi să găsească o soluţie echitabilă pentru problemele lor. Dacă mii de bulgari s-ar fi întors de pe pământul rusesc în patrie şi ar fi povestit că au fost asupriţi de ruşi, politica imperiului în Balcani ar fi avut numai de suferit[99].

Comisia însărcinată de ministrul de Interne, O.P. Kozodavlev, să rezolve plângerile bulgarilor cu privire la privilegiile boierilor s-a reunit pentru a verifica promisiunile făcute de Kutuzov, a analiza jalbele şi a face o evaluare generală a numărului bulgarilor, a condiţiilor în care trăiesc şi a vedea câţi dintre ei care trăiau pe moşiile boierilor[100]. După patru ani de deliberări, drepturile bulgarilor, aşa cum au fost ele formulate de Kutuzov, au fost recunoscute. Li s-au oferit oficial libertatea religioasă, scutirea de taxe şi de obligaţiile legate de munca pământului pe o perioadă de zece ani, taxe egale cu cele plătite de alţi colonişti după expirarea acestui termen, scutirea de serviciul militar şi de încartiruire a militarilor, împrumuturi generoase cu dobânzi mici, şaizeci de desetine de pământ

97. Skalkovski, *Bolgarskia Kolonii...*, pp. 13-15. Zaşciuk, pp. 160-168. Vezi documentele cuprinse în Krîjanovskaia şi Ruseev, *passim*.
98. Meşceriuk, pp. 23-25. Drujinina, pp. 111-114.
99. *Ibidem*, p. 30.
100. *Ibidem*, pp. 41-43.

pentru fiecare familie şi alte drepturi[101]. Bulgarii au primit aceleaşi drepturi ca şi alţi colonişti străini şi a fost numit un oficial rus care să le reprezinte interesele.

În 1828, Basarabia continua să fie o oblastie subpopulată şi, dacă politica rusă de sprijinire a imigrării străinilor şi ţăranilor statului n-ar fi avut cât de cât succes, numărul de locuitori ar fi crescut şi mai puţin în aceşti şaisprezece ani. Într-adevăr, oblastia a devenit într-o oarecare măsură o „vitrină" pentru Balcani, arătând câteva dintre avantajele aduse cu sine de stăpânirea rusă după 1820, şi în acelaşi timp o valvă de presiune pentru elementele răzvrătite din provinciile interne ale Rusiei. În perioada 1812-1828, politica demografică a rămas cea mai mare reuşită a Imperiului Rus în administrarea Basarabiei.

VII. Potenţiala bunăstare şi potenţialele probleme

Noua provincie prezenta un mare potenţial pentru Imperiul Rus. Dăruită cu pământ bogat şi aşezare strategică, Basarabia nu avea nevoie decât de o guvernare dreaptă şi eficientă pentru a transforma promisiunile în realitate. Dacă se putea găsi un mod de a pune la lucru puternica ambiţie a boierilor pământeni pentru ca aceştia să devină nişte ocârmuitori luminaţi, rezultatul ar fi fost prosperitatea. Era limpede că ruşii trebuiau să acţioneze prin intermediul acestui grup social; singura întrebare era cum să formeze o conducere care să se bucure de sprijinul lui. Constantin Ipsilanti abordase deja această chestiune elementară în amplul său memoriu trimis guvernului rus în 1807[102]. El scria atunci despre marea dorinţă a Principatelor de a deveni parte a Imperiului ţarist şi observa că, dacă această speranţă avea să se materializeze, vor apărea şi câteva probleme. Evident, guvernarea nu putea fi lăsată pe mâna vechiului regim fanariot; unii dintre greci îşi exprimaseră plini de mărinimie disponibilitatea de a domni asupra Ţărilor Române, însă ţarul trebuia să găsească o nouă formă de guvernământ pentru Principate sau cel puţin pentru acea porţiune din ele care ar urma să fie alipită imperiului său. El spunea că existau aici suficiente elemente pe care să se întemeieze o formă de ocârmuire care să respecte tradiţiile şi practicile populaţiei locale. „Există plângeri cum că boierii, cu precădere cei din Ţara Românească, sunt foarte dezbinaţi şi corupţi. Aceasta este voia şi lucrarea constantă a conducerii lor. Însă luaţi fiecare în parte, sunt oameni cu suflet şi de caracter... Sub influenţa unei religii mai luminate, mai morale şi mai puţin superstiţioase şi sub o autoritate nobilă, echitabilă şi paternă, moldovenii şi muntenii vor deveni o naţiune foarte

101. Skalkovski, *Bolgarskia Kolonii...*, pp. 29-33. V. Dîakovici, *Bulgarite v Bessarabiia* (Sofia, 1930), pp. 9-11.

102. *Mémoire sur les Principautés de Moldavie et de Valachie*, 1807, Ipsilanti către guvernul rus. Panaitescu, pp. 72-86.

respectabilă". Ipsilanti prevestea ziua în care ei aveau să devină o singură naţiune şi în restul memoriului său, menit în cea mai mare măsură să-i susţină propriile interese, şi stabilea cadrul necesar înscăunării unui principe, care, din fericire, putea fi chiar el. Cheia succesului viitor erau boierii, „mari moşieri sau seniorii, nobilii, boierii, numele nu contează". El spunea că, în cadrul noii guvernări, structura politică va trebui să depindă de boieri şi să circumscrie cu precizie şi fermitate puterile acestora, astfel încât ambiţia ce îi mâna să nu ducă ţara la ruină. După părerea lui Ipsilanti, cea de-a doua categorie socială, ţărănimea, „mereu ameninţată de ambiţia nobilimii urbane", trebuia protejată pe viitor deoarece era cea care „susţinea statul prin munca sa". Ipsilanti era conştient că regiunea avea în faţă un viitor prosper, însă dacă boierii continuau să domine prin intermediul unui divan, starea de haos avea să persiste deoarece „abuzul (în dauna ţării) face parte din natura lor". O conducere dominată de boieri ar fi atât de groaznică încât „cel mai sălbatic paşă ar fi de preferat acestei aristocraţii, fiindcă aşa nu ar exista decât un singur tiran în loc de o sută".

Memoriul lui Ipsilanti arăta practic ce promiţător şi ce periculos ar fi un stat român ieşit de sub stăpânirea fanariotă. Cheia unei consolidări reuşite se găsea în orientarea ambiţiei boierilor dinspre oprimarea ţăranilor înspre creşterea prosperităţii regiunii şi, după cum aveau să afle ruşii, această misiune era mai uşor de definit decât de împlinit.

Rusia nu a reuşit să instaureze o ocârmuire eficientă în provinciile sale interne. După cum remarca recent un specialist în problemele guvernamentale ale Rusiei, conducerea din timpul domniei lui Alexandru I a fost incapabilă să înfăptuiască un act constituţional: „Nu era în stare nici să înfiinţeze o instituţie legală funcţională, dar nici să înlăture pe vreuna dintre ele". La începutul secolului al XIX-lea, Sankt Petersburgului îi era de asemenea imposibil să impună boierilor restricţii adecvate. Acelaşi cercetător scria în studiul său că „ierarhiile piramidale ale administraţiei... erau vizibile doar din capitale"[103]. Ambiţiile boierilor nu aveau să fie orientate corespunzător. Speranţa ruşilor de a transfera ordinea şi aparatul birocratic în Basarabia, în condiţiile în care acestea erau atât de firave în interiorul imperiului, s-a dovedit un eşec.

Ruşii au trebuit să colaboreze cu boieri oportunişti şi să se servească de o structură socială opresivă şi de un sistem fiscal dezastruos. Ei au extins autonomia locală şi asupra Basarabiei şi, nevoiţi să acţioneze pe aceste căi, nu au făcut decât să adâncească abuzurile deja existente. Şansele de succes ale consolidării noii provincii erau mici. În ceea ce-i priveşte pe ruşi, o reuşită ar fi adus după sine înlocuirea practicilor tradiţionale ale românilor, care stăteau sub semnul arbitrarului, cu proceduri administrative şi birocratice occidentale. În lipsa unei forţe extrem

103. G.L. Yaney, *The Systematization of Russian Government* (Urbana, 1973), pp. 99 şi 105.

de puternice, era puţin probabil ca românii să îşi schimbe complet modul de acţiune în politică doar pentru că au trecut Prutul şi au schimbat un stăpân slab şi corupt cu un altul, poate bine intenţionat, dar mult prea îndepărtat. Transferarea propriului sistem social, politic şi fiscal condamna eforturile de guvernare iniţiale ale Rusiei la eşec. Şi în vreme de pace, şi în vreme de război, conflictele dintre cele două sisteme culturale au dus la o paralizare a puterii ruse.

CAPITOLUL 4

Basarabia sub stăpânirea rusă : 1812-1826

I. Prima etapă a consolidării

Datorită abilităţii diplomatice şi militare a lui Kutuzov, ruşii au încheiat cu bine războiul cu Turcia din 1806-1812. Dacă retragerea din Principate ar fi întârziat o lună în cursul invaziilor napoleoniene, ar fi fost siliţi poate să cedeze Basarabia, deoarece în 1812 cea mai imperioasă necesitate pentru ei era aceea de a strânge o cât mai puternică forţă de rezistenţă împotriva francezilor. Tratatul de la Bucureşti permitea Rusiei să păstreze fâşia de pământ dintre Nistru şi Prut ca o dovadă a reuşitei eforturilor sale.

După ce cea mai mare parte a trupelor au pornit înspre nord, în sud a rămas o forţă militară minimă care să se ocupe de cele două consecinţe imediate ale războiului, mai precis de stabilirea ordinii în Principate şi de instaurarea unei guvernări eficiente în Basarabia. Pentru a duce la împlinire prima misiune, ruşii nu trebuiau decât să-şi reafirme autoritatea în Ţara Românească şi ce mai rămăsese din Moldova, pe baza celor stabilite în 1802. Instituirea unei administraţii funcţionale în noua provincie era, însă, o sarcină mult mai grea. Din păcate, consolidarea poziţiei Basarabiei în cadrul Imperiului Rus trebuia făcută într-una dintre cele mai dificile perioade din istoria ţării. În primii patru ani, guvernul, preocupat de invazia lui Napoleon şi de războiul din Europa, avea prea puţin timp să se ocupe cu atenţie de detaliile pământeşti ale administrării Basarabiei şi, în consecinţă, oficialilor ruşi de la Chişinău le-a revenit însărcinarea de a pune la punct politica administrativă.

În ultimii trei ani ai războaielor napoleoniene, problemele provinciilor îndepărtate erau neînsemnate în ochii înalţilor oficiali ruşi. Administrarea internă nu se bucura în general de prea multă atenţie, după cum se poate vedea din faptul că volumul ce cuprinde colecţia completă a legilor ruseşti din acei ani e destul de subţire. Invazia napoleoniană a fost un dezastru : trei pătrimi din Moscova au ars şi în calea trupelor duşmane pământul fusese pârjolit. Deprecierea monedei, împrumuturile enorme necesare purtării războiului, pierderile efective şi declinul

demografic erau toate indicii ale amplorii conflictului şi ale uriaşelor eforturi de reconstrucţie. Administrarea Basarabiei putea fi tratată mai superficial pentru moment. Napoleon trebuia înfrânt, iar în Europa trebuia restabilită ordinea pentru a nu se produce o altă dezechilibrare a puterii continentale. Erau lăsate de-o parte reformele constituţionale şi juridice majore.

Din motive militare şi personale, atenţia ţarului se îndrepta când înspre reformele din timpul mandatului lui Speranski, când înspre supravieţuirea naţională, astfel că treburile interne au ajuns să fie conduse de Consiliul de Miniştri. În 1812, împăratul fiind exclusiv preocupat de treburile militare, acest consiliu a fost învestit, pe durata stării de urgenţă determinate de invaziile lui Napoleon, cu puteri extraordinare, reînnoite aproape în fiecare an de război. Astfel acest organism a ajuns practic răspunzător de administrarea internă a imperiului. În cadrul acestui grup se luau cele mai importante decizii administrative şi juridice interne, atenuându-se antagonismul dintre organele birocratice ale statului şi elementele locale, cum va fi fost cazul şi în prima perioadă de autonomie a Basarabiei.

Fără a fi complet paralizate, treburile administrative ale Rusiei au fost ţinute într-un fragil echilibru până la sfârşitul domniei ţarului. Fără voia şi puterea acestuia din urmă nu se puteau face nici cele mai urgente îmbunătăţiri deoarece stătea în natura birocraţiei să se revină la politica mai sigură a *statu quo*-ului. Pentru chestiuni de cea mai mare importanţă, liderul Consiliului de Miniştri – un membru ce prezida patru întâlniri consecutive – îl contacta pe ţar prin corespondenţă. Când acesta nu putea fi contactat în acest mod sau când problema era considerată prea măruntă pentru a-i solicita lui atenţia, Consiliul lua singur deciziile, cu majoritate de voturi. În perioada cuprinsă între septembrie 1812 şi primăvara lui 1816, Alexandru a acordat destul de puţină atenţie treburilor interne, considerând chiar şi aşa că s-a implicat prea mult, drept pentru care critica uneori Consiliul că îl deranjează degeaba pentru chestiuni pe care le aprecia ca irelevante şi mărunte. Pentru rezolvarea problemelor dificile, erau organizate subcomisii, însă acestea erau prea puţin eficiente.

Ţarul considera că treburile externe erau mai importante şi avea încredere în Consiliu. Acesta aplana conflictele dintre administraţia locală şi moşieri trimiţând la faţa locului senatori care să cerceteze problemele şi să facă rapoarte. Pe scurt, acest Consiliu se ocupa de bunul mers cotidian al maşinăriei, fără presiuni din partea ţarului. Nu se puteau face schimbări fundamentale, problemele esenţiale trebuind ignorate sau date de-o parte, mai ales în perioada 1812-1815. Nu se putea face nimic.

În primii patru ani, administrarea noului teritoriu a fost în mâinile a doi militari, amiralul P.V. Ciceagov şi generalul I.M. Harting. Nici unul dintre ei nu era apt pentru dificila sarcină de a lucra cu românii. Firea idealistă a lui Ciceagov şi lipsa de răbdare a lui Harting când era vorba de îndeplinirea îndatoririlor îi

făceau nepotriviţi pentru misiunea de la Chişinău. Amândoi ştiau cât de grave fuseseră problemele Rusiei pe perioada ocupării Principatelor şi înţelegeau că încercarea din timpul războiului de a folosi structura politică a acestora în slujba imperiului eşuase, dar ştiau şi că, pentru moment, împrejurările îi vor sili pe ruşi să opereze conform drepturilor, privilegiilor, obiceiurilor şi practicilor locale.

Cei doi aveau moduri diferite de a aborda problema Basarabiei. Ciceagov propunea o schemă administrativă optimistă în care o formă modificată a sistemului de guvernare prin divan avea să atingă un număr de obiective extrem de optimiste. Pentru a-şi pune în aplicare planul, amiralul l-a ales pe vârstnicul Scarlat Sturdza ca guvernator al provinciei. Acesta fusese un loial partizan al ruşilor încă de pe vremea Ecaterinei a II-a, dar această fidelitate nu era suficientă pentru a putea lucra eficient în cadrul structurii administrative a lui Ciceagov. Boierii nu au luat în seamă apelul lui la o guvernare dreaptă şi se purtau şi sub stăpânirea ruşilor cam cum se purtaseră şi în vremea când fuseseră sub suzeranitatea turcilor. Sturdza a rămas la putere în jur de un an. Harting nu-şi făcea iluzii în ceea ce priveşte devotamentul cu care vor lucra românii pentru bunăstarea Imperiului Rus. Şi-a dat repede seama că structura concepută de Ciceagov nu era funcţională şi a ajuns şi el la părerea colegilor lui din timpul războiului, care se întrebau exasperaţi dacă vor putea colabora vreodată cu românii. El a pledat deschis pentru rusificarea Basarabiei, dar a fost sabotat de opoziţia boierimii pământene.

În primii patru ani ai Basarabiei ca provincie rusă, reprezentanţii ţarului s-au confruntat cam cu aceleaşi probleme ca şi în timpul război din perioada 1806-1812. Condiţiile grele în care lucrau făceau ca încercările lor de a ajusta administraţia locală la sistemul rusesc să fie inutile. Schimbările produse de trecerea de la război la pace, de la o tentativă de administraţie de ocupaţie la o structură permanentă nu au adus nici o îmbunătăţire în privinţa eforturilor ruşilor şi românilor de a cârmui împreună.

II. Planurile amiralului Ciceagov pentru Basarabia

Amiralul P.V. Ciceagov a supravegheat trecerea de la starea de ocupaţie din Principate la guvernarea pe timp de pace din Basarabia. Urmărindu-şi în acelaşi timp propriul scop – de a crea „o mare diversiune" – el a conceput planul structurii administrative a teritoriului nou anexat dintre Nistru şi Prut. În ceea ce priveşte forma de guvernământ, nu avea ordine precise din partea ţarului, spunându-i-se să se bazeze pe propria „judecată şi înţelepciune"[1].

1. Instrucţiunile lui Alexandru I către amiralul Ciceagov, 9 (21) aprilie 1812. Narociniţki, *V.P.R.*, 6, pp. 363-364.

Ciceagov a reuşit să înţeleagă întrucâtva problemele cu care avea să se confrunte atunci când a străbătut regiunea ce urma să o administreze. Deşi Basarabia nu avusese atât de mult de suferit de pe urma războiului ca Principatele, amiralul a putut constata scăderea demografică însemnată şi distrugerile grave. Din discuţiile cu cei care locuiseră acolo a aflat că depopularea regiunii fusese cauzată parţial de efectele neprevăzute ale politicii oficiale de război a Rusiei din timpul ocupaţiei, în timp ce alţi locuitori fugiseră din calea războiului pentru a scăpa de jafurile şi hoţiile ce însoţeau, inevitabil, trupele ruseşti[2].

Amiralul rus era consternat de pierderile materiale enorme şi nu trebuia să caute prea departe pentru a găsi ceea ce considera el a fi partea vinovată: conducerea armatei ruse. Generalul Kutuzov a fost obiectul unor atacuri dure din partea lui Ciceagov; lucru nedrept şi inexact deoarece acesta din urmă nu ştia nimic despre eforturile făcute de general pentru a ţine sub control trupele, a proteja ţărănimea şi a instaura ordinea şi nici nu îşi dădea seama că în cea mai mare parte dezordinea îşi avea originea în sistemul administrativ şi fiscal al Principatelor. Din cauza ostilităţii lui faţă de Kutuzov nu reuşea să înţeleagă faptul că problemele ţăranilor erau în egală măsură cauzate de stăpânii români şi de armata rusă[3].

După plecarea lui Kutuzov, Ciceagov şi-a dat seama care e adevărata problemă pe care o avea de rezolvat. A văzut ispravnicii sporindu-şi pretenţiile de la cinzeci de căruţe la 500 şi, ajuns la Bucureşti, a scăzut cu o treime cantitatea de provizii solicitată şi a ordonat ca „toţi cei care colectează produsele... să ia doar atât cât cer nevoile reale”[4]. A mai făcut şi alte încercări de a corecta efectele negative ale celor şase ani de ocupaţie rusă, însă impactul acţiunilor sale nu poate fi măsurat. Afirmaţiile lui Ciceagov cu privire la stăpânirea rusă în Principate arată că ar fi putut întreprinde câteva schimbări esenţiale în structura administrativă. El observa faptul că şi Kuşnikov şi Krasno-Milaşevici încercaseră plini de curaj să facă faţă sistemului divanurilor, dar că, în mod clar, eşuaseră[5]. Ciceagov a căpătat o dovadă edificatoare în acest sens atunci când a cerut o evaluare a resurselor şi caracteristicilor regiunii şi când, solicitând o hartă care să îl ajute să îşi pună la punct proiectul, a constatat că nu i se pregătise nici una. Când a cerut să i se facă nişte hărţi precise, i s-a răspuns că nu existau instrumentele necesare[6]. Era vorba aici de mai mult decât presupusele abuzuri de care era bănuit Kutuzov. Amiralul trebuia să se confrunte cu oportunismul românilor şi ineficienţa ruşilor.

---

2. Ciceagov, *Mémoires...*, p. 71.
3. *Ibidem*, pp. 56, 71.
4. *Ibidem*, p. 73.
5. *Ibidem*, p. 74.
6. *Ibidem*.

Ţarul l-a sfătuit pe Ciceagov să „fie cel mai mare duşman al arbitrarului pentru a repara excesele comise de noi". Amiralul trebuia să „uşureze situaţia locuitorilor şi să îi facă să se simtă ataşaţi de sceptrul Nostru"[7]. Învestit cu puteri discreţionare depline, Ciceagov urma să instaureze o administraţie care „să stârnească (oamenilor) un sentiment de devotament faţă de Imperiul Nostru şi, astfel, să îndrepte toate resursele de aici către folosinţa Imperiului Nostru"[8]. Cum ruşii aveau să plece în curând din Principate, Ciceagov nu putea face mare lucru pentru a schimba fundamental modul de operare al administraţiilor locale. Prin tratatul de la Bucureşti, Principatele reveneau la poziţia lor din 1802 faţă de Rusia şi de Poartă şi înainte de a pleca amiralul i-a asigurat pe rusofili că îşi puteau păstra posturile înalte pe care le ocupau.

Cel mai important personaj al Bisericii din Principate, Gavriil Bănulescu Bodoni, i-a urmat pe ruşi în Basarabia. Pentru a fi siguri că acesta va avea un succesor pe care să poată conta şi fiind amândoi oameni înţelepţi, care ştiau ce influenţă extraordinară aveau „religia şi superstiţiile" asupra românilor şi ce putere politică avea Biserica[9], Ciceagov şi ţarul l-au ales pe mitropolitul Ignatie. Alexandru scria că „nimic nu e mai important decât să statornicim puternica influenţă pe care o are clerul asupra oamenilor în acest moment"[10]. Cel ales de ei era, după cum spunea ţarul, „un om în vârstă, foarte respectabil, pe care dumneavoastră va trebui să-l ţineţi sub control"[11]. O dată treburile bisericii aranjate şi rusofilii din Principate reveniţi pe poziţiile lor incontestabile, ruşii şi-au îndreptat atenţia către instaurarea unei ordini administrative în Basarabia.

Sistemul de guvernare a Principatelor îl convinsese pe amiral că „administrarea regiunii e atât de complicată şi de alambicată încât rareori poţi prevedea ce va fi în viitorul imediat". În ciuda acestei păreri, a ajuns curând să lucreze cu un sistem asemănător celui al divanurilor şi să colaboreze cu boierii români[12]. Aceeaşi factori lingvistici, juridici şi etici, distanţa mare de la Sankt Petersburg şi lipsa unui personal calificat – elemente care împiedicaseră şi forţele de ocupaţie să conlucreze cu divanurile – stăteau şi în calea planurilor lui Ciceagov de administrare a Basarabiei. Amiralul nu avea altă variantă decât să colaboreze cu boierii români, care guvernau conform drepturilor, privilegiilor şi obiceiurilor locale. Aşa cum se îmbogăţiseră şi în timpul ocupaţiei, rusofilii aveau să profite şi de poziţia lor în tabăra rusă pentru a face avere pe seama imperiului. Acest

7. *Ibidem*, pp. 57-58.
8. *Ibidem*, pp. 58-59.
9. Amiralul Ciceagov către Alexandru I, 2 mai 1812, Moghilev. Goriainov, p. 42.
10. *Ibidem*, p. 43.
11. Alexandru I către Ciceagov, 14 mai 1812, Vilna. *Ibidem*, pp. 44-49.
12. Ciceagov către Alexandru I, 29 iunie 1812, Bucureşti. *Ibidem*, pp. 74-78.

mod materialist de a concepe guvernarea nu slujea nici intereselor Rusiei şi nici intereselor populaţiei locale.

Amiralul Ciceagov l-a ales pe Scarlat Sturdza pentru a-l asista în misiunea de instituire a administraţiei noii oblastii. Acesta era un rusofil dovedit care îi slujise bine Ecaterinei a II-a şi care în 1790 primise de la ţarină, ca recompensă pentru serviciile lui, o moşie întinsă. În cei douăzeci de ani care au urmat, a continuat să apere interesele Rusiei în Principate. După cum îl descria Ciceagov ţarului, „e un om cu principii şi cinstit şi înţelege mai bine ca oricine de aici natura acestei ţări pe care o cunoaşte în cele mai mici amănunte"[13].

În cele trei luni tumultuoase pe care le-a petrecut în regiune, Ciceagov a pus la punct planul marii diversiuni – sortit eşecului, a reinstaurat ordinea în Principate şi a supravegheat înfiinţarea administraţiei provizorii a Basarabiei. Dintre toate, această ultimă activitate a avut cel mai puternic impact. Nu reuşise să pună în practică diversiunea, însă, în ceea ce priveşte întocmirea documentelor privind Basarabia, spiritul său inovator a fost la înălţime. Ajutaţi de ofiţerii lui Krasno-Milaşevici şi sfătuiţi de contele Capodistria, Ciceagov şi Sturdza au finalizat planul administraţiei Basarabiei şi, pe data de 12 iulie, l-au înaintat ţarului, care l-a aprobat unsprezece zile mai târziu[14].

În prefaţa documentului, Ciceagov îi îndemna pe Sturdza şi pe oficialii ruşi din Basarabia să ridice nivelul regiunii „garantând proprietatea şi oferind locuitorilor Basarabiei avantajele unei guvernări generoase şi părinteşti"[15]. Sturdza avea să ocupe poziţia imediat următoare celei deţinute, de comandant al armatei dunărene, şi de aceea nu avea autoritate asupra cetăţilor Hotin, Tighina (Bender), Chilia şi Akkerman şi nici asupra acţiunilor sau cererilor trupelor ruseşti din oblastie. El se ocupa de populaţia civilă, fără amestecul autorităţilor militare. Gărzile puteau fi aduse doar la solicitarea autorităţilor civile, pentru a ajuta la menţinerea ordinii. Separarea puterilor favoriza partea militară a administraţiei, comandanţii neajungând astfel să se implice în intrigile meschine ale politicii boiereşti. Instaurarea unei administraţii civile fără legătură cu operaţiunile militare făcea posibilă o separare de funcţiuni eficientă. Pentru ca armatei să nu-i revină şi sarcina de a veghea la respectarea legii locale, guvernul civil a primit ordinul direct de a forma o gardă care să se ocupe de infracţiunile mărunte. Aprovizionare continua să depindă în cea mare măsură de populaţia locală, dar mijloacele prin care ajungeau proviziile la armată erau mai transparente în Basarabia şi astfel boierii aveau mai puţine ocazii de a profita de situaţie. Sarcina susţinerii armatei a devenit mai uşoară pentru ţărănime.

13. Ciceagov către Alexandru I, 2 iulie 1812, Bucureşti. *Ibidem*, pp. 79-84.
14. Casso, p. 196. Nolde, p. 284.
15. Nolde, p. 284.

După separarea puterilor, Ciceagov a garantat locuitorilor Basarabiei că în materie de afaceri civile vor fi respectate propriile lor drepturi, obiceiuri, privilegii şi legi sub oblăduirea guvernatorului. În condiţiile în care legile din Principate erau într-o stare de extremă confuzie şi sistemul social, şi cel fiscal erau opresive pentru cea mai mare parte a populaţiei, aceasta însemna că vechile nedreptăţi erau pur şi simplu transferate *in toto* în noua oblastie. Până când s-ar fi ajuns la o codificare corespunzătoare a legilor, reconcilierea contradicţiilor depindea de vârstnicul guvernator Sturdza[16].

Ca şi în Principate, cea mai mare parte a poverii administraţiei locale stătea pe umerii ispravnicilor. Aceştia erau aleşi de guvernatorul civil doar dintre acei români care îşi arătaseră credinţa faţă de Rusia. Amiralul îi încuraja să îşi folosească în aşa fel puterile încât să atragă colonişti în provincie, mai ales dintre cei pricepuţi la diverse meşteşuguri, agricultură şi afaceri. Noilor veniţi li se permitea să devină imediat cetăţeni ruşi[17].

Planul amiralului punea un accent deosebit pe guvernarea reprezentativă. Pentru ca administraţia civilă să poată acţiona în interesul imperiului, s-au creat două departamente: primul se ocupa de chestiunile juridice şi spirituale, iar cel de-al doilea de problemele economice şi administrative. Ciceagov îi îndemna pe funcţionari să fie receptivi la nevoile populaţiei basarabene. Conducerea locală urma să fie compusă din moşieri asistaţi de consilieri ruşi. Funcţionarii aleşi trebuiau confirmaţi în final de guvernatorul militar.

Cu ajutorul acestei structuri şi prin folosirea micii nobilimi locale, administraţia trebuia să ofere mai multe şanse la educaţie şi să ridice nivelul moral al oamenilor. Pentru a evita multe dintre abuzurile din sistemul divanurilor, Ciceagov a susţinut instituirea sistemului de salarizare din banii proveniţi din impozitele locale, după trecerea perioadei iniţiale de scutire de taxe. Mica nobilime pământeană nu a luat în seamă aceste indicaţii, astfel că scutirea promisă de ţar nu a venit în sprijinul marii majorităţi a populaţiei. Scutirea de serviciul militar era singurul avantaj major de care s-au bucurat noii cetăţeni, avantaj pe care amiralul l-a acordat probabil ca urmare a experienţei avute cu organizarea de miliţii în Principate[18].

Mai târziu, Ciceagov s-a concentrat asupra îndatoririlor şi responsabilităţilor lui Sturdza, deja în vârstă de optzeci de ani. În scrisoarea sa, amiralul îi spunea acestuia că, în calitate de guvernator civil, va trebui să clădească temelii solide pentru întreaga „Basarabie şi partea din Moldova cedată de Poartă". Primul lucru pe lista lui de priorităţi era necesitatea de a avea o administraţie „părintească şi generoasă" care să atragă în mod favorabil atenţia românilor, grecilor, bulgarilor

16. Nacco, „Ocerk... 1812-1828", p. 111.
17. A.O. Egunov (ed.), „Materialî dla noveişei istorii Bessarabii", în *Zapiski Bessarabskago Oblastnago Statisticeskago Komiteta*, III (Chişinău, 1868), pp. 108-110.
18. *Ibidem.*

şi sârbilor şi „tuturor popoarelor ataşate de Rusia". În calitatea sa de lider al unei administraţii drepte, Sturdza urma să contribuie la salvarea acestor naţii de „influenţa duşmanilor noştri" şi, prin încurajarea unei relaţii comerciale active cu popoarele din Balcani, să ajute la atingerea obiectivelor comerciale şi de politică externă ale Rusiei. Amiralul sublinia natura provizorie a noii structuri spunând că rolul poporului în această administraţie nu se putea „afirma într-un timp atât de scurt". Înainte de a finaliza planul administraţiei, era nevoie să se facă un studiu amănunţit al regiunii şi principalul obiectiv al lui Sturdza era să determine structura populaţiei, numărul de moşieri şi suprafaţa regiunii. O dată administraţia Basarabiei aşezată pe o bază solidă, Sturdza trebuia să se ocupe de creşterea numărului de locuitori. Ciceagov ştia că „bulgarii, sârbii şi românii sunt în căutarea unei patrii, pe care le-o puteţi oferi dumneavoastră în acest ţinut". În viziunea amiralului, această guvernare cinstită şi dreaptă putea asigura prosperitatea noii oblastii.

Reuşita putea fi garantată de colaborarea dintre un guvernator drept şi partea cea mai responsabilă a moşierimii fiindcă, asociaţi, aceştia ar fi protejat drepturile locale, ar fi codificat legile româneşti şi ar fi instaurat ordinea în provincie. O conducere bine organizată ar fi sprijinit exploatarea resurselor bogate ale Basarabiei, inclusiv a lacurilor sărate, a pădurilor şi cherhanalelor. Datorită prosperităţii, locuitorii ar fi ajuns să simtă „dragoste pentru ţară şi pentru cârmuitorii ei". Administrarea chibzuită şi resursele bogate ar fi atras, în viziunea amiralului, investiţii străine: „Oferiţi capitaliştilor orice stimulent posibil"[19].

Obiectivele lui Ciceagov erau într-adevăr realizabile şi, evident, admirabile, însă şi acum amiralul dovedea aceeaşi lipsă de realism şi în privinţa administrării interne a Basarabiei cum dovedise şi în cazul planurilor pentru „marea diversiune".

Ţarul Alexandru i-a scris lui Ciceagov şi l-a felicitat pentru proiectele sale privind noua provincie. „Organizarea pe care aţi conceput-o pentru Basarabia e foarte bună şi nu i-aş aduce nici cea mai mică modificare"[20]. În drumul său spre nord, pentru lupta cu Napoleon, amiralul îi scria ţarului că „Basarabia e o ţară frumoasă, Maiestate. Ne oferă multe avantaje, însă îi trebuie o perioadă de repaus. Am încercat să obţin o serie de privilegii pentru marea masă a locuitorilor astfel ca stăpânirea noastră să apară în cea mai bună lumină în comparaţie cu viaţa din teritoriile vecine"[21]. El considera că principala problemă a regiunii era numărul mic de locuitori şi propunea ca în cele din urmă aceeaşi guvernare

19. Egunov, instrucţiunile date de Ciceagov lui Sturdza, pp. 110-113. *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve i drevnostei Rossiskih pri Moskovskom Universitete*, 1875, 1, pp. 144-147.
20. Casso, p. 198.
21. M.I. Bogdanovici (ed.) „Pisma Admirala Ciceagova k Imperatoru Aleksandru I-mu", în *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, VI, p. 28. Ciceagov către Alexandru I, 6 august 1812.

benefică „de care se bucură şi poporul nostru să fie oferită şi Basarabiei, în speranţa că acest lucru îi va atrage şi pe cei ale căror averi sunt acum sufocate de guvernele puterilor străine"[22].

Comentând pe marginea celor trei luni petrecute în Principate şi în Basarabia, Ciceagov scria în ale sale *Mémoires* că „a fost reinstaurată ordinea..., poverile ce apăsau asupra ţării au fost reduse cu două treimi, iar locuitorii, mai puţin apăsaţi, s-au întors în satele şi oraşele lor plini de afecţiune faţă de Rusia"[23]. Amiralul îi dădea lui Sturdza un ultim sfat: „Administrând Basarabia veţi pune bazele unui mare edificiu defensiv... Ultimul război a dat mari speranţe popoarelor creştine". Sturdza trebuia să împlinească aceste speranţe şi să extindă influenţa Rusiei în Balcani[24]. În lumina evenimentelor ce au urmat, e limpede faptul că erau bazele unui edificiu clădit pe teren extrem de nesigur.

III. Administraţia lui Sturdza

Cu excepţia câtorva restricţii minore impuse de administraţia provizorie a lui Ciceagov, boierii pământeni continuau să conducă Basarabia aşa cum conduseseră şi Principatele. Neluând în seamă indicaţiile bine gândite ale amiralului şi înşelând uşor slaba vigilenţă a lui Sturdza şi a oficialilor ruşi, boierii făceau imposibilă existenţa oricărui potenţial aspect pozitiv al administraţiei ruse pentru marea masă a populaţiei. În timp ce Ciceagov se îndrepta spre nord spre a se alătura cu abilităţile lui îndoielnice luptei împotriva lui Napoleon[25], Sturdza şi-a început scurtul şi anarhicul mandat de guvernator al nou anexatei oblastii. În funcţia de oficial însărcinat cu activităţile militare şi civile din Basarabia amiralul a fost în locuit de I.M. Harting.

Bătrân şi bolnav, Sturdza trebuia să guverneze o populaţie al cărei număr nu era cunoscut servindu-se de legi încâlcite şi să rezolve problemele legate de reconstruirea aproape completă a drumurilor, să supravegheze aşezarea a boierilor români şi a coloniştilor străini în oblastie, să treacă la măsurarea terenului şi să organizeze o forţă poliţienească[26]. Ţăranii, nemulţumiţi că li se încalcă drepturile, au venit cu jalbe de la bun început. Faptul că guvernatorul era numit în funcţie doar temporar şi că, la rândul ei, administraţia avea caracter provizoriu era un indiciu pentru ispravnici că nu sunt ţinuţi sub supraveghere şi, prin urmare,

---

22. *Ibidem*.
23. Ciceagov, *Mémoires...*, p. 75.
24. *Ibidem*, p. 110.
25. Ciceagov nu a fost la înălţime lângă Berezina în noiembrie 1812. Hugh Seaton-Watson, *The Russian Empire 1801-1917* (Oxford, 1967), pp. 139-141.
26. Nacco, p. 111. Casso, p. 192.

aceştia au început să ignore promisiunea ţarului privind scutirea de taxe pe o perioadă de trei ani.

Opresiunea ispravnicilor a dat naştere zvonului că în curând se va introduce în Basarabia iobăgia şi ţăranii liberi îşi vor pierde drepturile. În sprijinul acestui zvon a venit şi o dovadă clară : în decembrie 1812, câţiva nobili ruşi şi-au adus iobagii pe moşiile lor din Basarabia. Guvernatorul Sturdza a protestat imediat într-o scrisoare către Ciceagov şi către guvernul central de la Sankt Petersburg. El spunea că dacă s-ar tolera existenţa iobăgiei în Basarabia şansele de a mai atrage noi locuitori dintre slavii din Balcani ar fi mici şi cu greu populaţia locală ar mai putea fi împiedicată să fugă de sub stăpânirea rusească. El condamna o asemenea acţiune, considerând-o adevărată catastrofă. Oficialii ruşi au răspuns prin intermediul administraţiei şi Gavriil a trimis o scrisoare pastorală pentru a-i asigura pe ţărani că Rusia nu are intenţia de a introduce iobăgia în Basarabia. Cu toate acestea, zvonul a persistat până în 1818, când ţarul a emis un *ustav* în care erau definite drepturile şi privilegiile oblastiei[27].

Apărarea drepturilor locale e cea mai mare realizare a lui Sturdza. El a mai încercat şi să ajute la organizarea Bugeacului şi a încurajat codificarea legilor locale. Cum povara responsabilităţilor îl apăsa prea greu, Sturdza s-a retras din funcţie. Făcuse un efort sincer de a conduce echitabil şi în conformitate cu indicaţiile date de Ciceagov, însă sănătatea îi era tot mai şubredă şi activitatea curentă de guvernare revenea subordonaţilor săi români şi ruşi, unele surse sugerând chiar că el nu ar fi cârmuit deloc[28]. Vagile tentative de a instaura ordinea şi legalitatea în Chişinău îi lăsau indiferenţi pe ispravnici[29].

În timpul mandatului lui Sturdza a fost întocmit un cod mai precis privind formarea oblastiei Basarabia, cod publicat oficial în februarie 1813. În acest document era descrisă şi o nouă împărţire a ţinuturilor din „Basarabia şi în Moldova de pe malul stâng al Prutului". Ca şi în planurile anterioare, administraţia cuprindea două departamente împărţite în direcţii, în cadrul cărora lucrau în cea mai mare parte boieri. În plus, era prevăzută o adunare generală a celor două departamente, care să discute chestiunile de mare importanţă şi să ia hotărâri cu majoritate de voturi.

Membrii departamentelor, ai direcţiilor şi ai adunării generale erau moşierii din oblastie, care ocupau aceste funcţii pe o durată de trei ani. Funcţionarii români erau asistaţi de consilieri ruşi anume aleşi şi erau în general de patru ori mai numeroşi decât ruşii. Primul departament se ocupa de chestiunile juridice,

27. Anţupov *et al.*, p. 14. Raportul guvernatorului Basarabiei S.D. Sturdza către P.V. Ciceagov cu privire la interzicerea aducerii de iobagi în regiune de către pomeşcici, 4 decembrie, 1812.
28. Meşceriuk, p. 16.
29. Nacco, pp. 114-115.

religioase şi politice. Conform proiectului din 1813, acest departament urma să funcţioneze după legile şi obiceiurile autohtone în cazurile civile şi să utilizeze codurile penale locale până când ar fi fost posibilă introducerea unui cod rusesc. Cel de-al doilea departament era însărcinat cu întreţinerea drumurilor, problemele economice, regulamentele comerciale şi ţinerea condicilor provinciei. La fiecare trei ani, funcţionarii din acest departament trebuiau să facă un raport general privind situaţia financiară a oblastiei. Cei numiţi în funcţii importante trebuiau aprobaţi de comandantul militar superior al regiunii sau de amiralul Ciceagov[30].

Exceptând introducerea adunării generale, care era un fel de divan modificat, structura originală concepută de Ciceagov a rămas în vigoare. În perioada 1812-1813, activităţi precum redactarea noului cod legislativ erau totuşi neimportante. În primul an de apartenenţă la Imperiul Rus, Basarabia s-a confruntat cu o foarte reală ameninţare de depopulare. Exercitând funcţiile de administratori, judecători locali şi perceptori, ispravnicii abuzau de ţărănime mai mult decît o făcuseră vreodată. Mulţi ţărani au încercat să se întoarcă dincolo de Prut, iar alţii au luat calea crimei şi a jafului şi bântuiau regiunea în cete de tâlhari[31].

Un alt semn al nemulţumirii crescânde din timpul administraţiei lui Sturdza era întoarcerea multora dintre micii boieri dincolo de Prut, în Principate[32]. În februarie 1813, consulul francez la Iaşi, Fornetty, le spunea superiorilor săi de la Paris că „malul stâng al Prutului va fi închis mai ermetic ca niciodată, sub pretextul izbucnirii unei epidemii de ciumă care există... doar în imaginaţia guvernatorului de la Chişinău... Locuitorii Basarabiei nu mai au voie să treacă pe malul drept al Prutului"[33]. Două luni mai târziu, Fornetty scria că „orice comunicare între cele două maluri e complet oprită pentru a împiedica imigrarea ţăranilor din Basarabia, care nu mai vor să trăiască sub dominaţia rusă"[34]. Era adevărat că bântuia ciuma, dar la fel de adevărat era şi că ţăranii fugeau înapoi în Principate. Mai târziu, când ciuma făcea ravagii în regiune, dar migrarea populaţiei încetase, ruşii nu s-au mai străduit să închidă graniţele atât de temeinic. În 1813, când plana ameninţarea pierderii unui mare număr de locuitori, ruşii au fost siliţi să închidă „ermetic" frontiera sub pretextul că astfel împiedică scăderea nivelului general de sănătate pe care ar fi provocat-o contactul cu locuitorii Principatelor. Privită din perspectiva cordonului de soldaţi ce păzeau frontiera vestică a Basarabiei pentru ca populaţia să nu fugă din imperiu, viziunea grandioasă a lui Ciceagov devenea o farsă.

30. *Cetenia...*, 1875, partea 1, pp. 148-152. Egunov, pp. 118-121.
31. Nacco, pp. 116. Casso, p. 203. Svinin, p. 211.
32. Iorga, p. 250.
33. Fornetty către Otto, 22 februarie 1813, Iaşi. *Hurmuzaki*, I, 2, p. 706.
34. Fornetty către Otto, 9 aprilie 1813, Iaşi. *Hurmuzaki*, I, 2, p. 708.

IV. Eparhia Chişinăului

Eşecul răsunător al încercării ruşilor de a crea o structură administrativă viabilă s-a răsfrânt asupra tuturor aspectelor administraţiei civile, însă înfiinţarea Eparhiei Chişinăului, singura creată pe durata domniei lui Alexandru I, a fost o reuşită[35]. Dintre toate instituţiile transferate în Basarabia şi dintre toate persoanele care au trecut Prutul, Biserica şi cei doi conducători ai ei, Gavriil Bănulescu Bodoni şi Dimitrie Sulima, au constituit un caz unic prin amploarea influenţei lor şi a beneficiilor aduse. Ei le făceau servicii importante atât ruşilor, cât şi românilor. Pentru ruşi, Gavriil era „un preţios colaborator... în acele vremuri grele, în care Rusia îşi consolida poziţia de-a lungul coastelor Mării Negre... Tot ce era rusesc îi servea de exemplu[36]". Pentru români, el era un important apărător al statutului lor special în cadrul imperiului.

Bodoni studiase la Braşov, Budapesta, Kiev, Muntele Athos, Smirna şi pe insula Patmos. Fusese un student strălucit şi a urcat repede treptele ierarhiei bisericeşti. Din 1787 până în 1804 a ocupat o serie de posturi importante în Biserica Rusă, iar în 1808 a devenit capul bisericilor din Moldova, Ţara Românească şi Basarabia, după formula folosită de ruşi în timpul ocupaţiei anterioare. A fost un colaborator apropiat al conducătorilor ruşi Kuşnikov şi Krasno-Milaşevici şi, la încheierea războiului, a plecat la Chişinău[37].

Prin ucazul din 21 august 1813, Alexandru I a autorizat înfiinţarea Eparhiei Chişinăului şi Hotinului (aproximativ zona cuprinsă între Bug şi Prut). Sub stăpânirea rusească, Biserica lui Bodoni a devenit un important factor de conservare a culturii şi limbii române. Datorită moşiilor întinse pe care le deţinea, eparhia lui reprezenta şi o forţă economică însemnată[38]. O sursă menţionează că în această eparhie existau 935 de biserici, în timp ce ucazul vorbeşte de mai mult de 700 de biserici în oblastia transnistreană[39].

Aproape toţi clericii din subordinele lui Bodoni erau analfabeţi şi bisericile aveau extrem de puţine Biblii. Pentru a rezolva această problemă, Bodoni a înfiinţat o tipografie la Chişinău şi şcoli în principalele oraşe ale provinciei. Atât timp cât nu intra în conflict cu legile Bisericii Ruse, el putea folosi aceste instrumente cum considera de cuviinţă. Gavriil a fost şi cel care a stabilit standardele morale şi intelectuale ale Basarabiei[40]. În 1815 a publicat prima carte

---

35. Igor Smolitsch, *Geschichte der russischen Kirche 1700-1917*, vol. 1 (Leiden, 1964), p. 361.
36. *Russkii Biograficeskii Slovar* (Sankt Petersburg, 1897), pp. 25-28.
37. Rosetti, pp. 652-656.
38. *Polnoe Sobranie Zakonov*, vol. 32 (Sankt Petersburg, 1830), nr. 25441, pp. 613-619.
39. Zaşciuk, II, pp. 33-34. Svinin, p. 209.
40. Clark, p. 100. Ştefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă* (Chişinău, 1923), pp. 38-39.

în limba română şi în următorii şase ani, cu ajutorul Societăţii Biblice, tipografia lui Bodoni a imprimat mai multe cărţi utile, printre care o gramatică a limbii române şi o Biblie în româneşte[41].

Ruşii nu aveau părere prea bună despre gradul de civilizaţie al românilor. În timpul stăpânirii ruseşti, Gavriil Bodoni, mitropolit până în 1821, şi Dimitrie Sulima, care a ocupat acest post până în 1844, au jucat amândoi un rol extrem de important în conservarea deosebitei şi valoroasei culturi române şi în apărarea drepturilor, privilegiilor şi obiceiurilor poporului român.

Nu se poate vorbi de existenţa unei culturi româneşti prolifice în secolul al XVIII-lea[42]. Tipografia de la mănăstirea Neamţ furniza clericilor de pe ţărmul Mării Negre cărţi liturgice şi Biblii. Şcoli existau la Hotin, Iaşi şi Dubăsari, acolo fiind educaţi fiii de preoţi şi boieri. Unii nobili mai prosperi îşi angajau acasă profesori din Apus.

Destul de puţin din această activitate s-a extins şi peste Prut înainte de 1812. Biserici se găseau multe, dar puţini preoţi cu ştiinţă de carte. În Bugeac nu exista nici o formă de învăţământ organizat. Chiar dacă procesul de educaţie era vag organizat doar în unele părţi ale oblastiei, două treimi dintre locuitori aveau o moştenire culturală românească bine definită, pe care o conservau bisericile. După cum aveau să descopere ruşii de-a lungul secolului al XIX-lea, tiparele culturale nu pot fi nici schimbate brusc, nici distruse cu uşurinţă[43].

Prin intermediul eparhiei înfiinţate de Alexandru I şi cu ajutorul resurselor Bisericii, Bodoni şi Dimitrie au contribuit la răspândirea culturii româneşti. Ruşii au câştigat aliaţi preţioşi în persoanele celor doi mitropoliţi[44], dar poate că avantajele pe termen scurt obţinute din colaborarea cu ei au acţionat până la urmă împotriva intereselor Rusiei, deoarece efectele de durată ale activităţilor lor educaţionale şi culturale au avut o influenţă decisivă în acest colţişor strategic al imperiului de azi.

V. Administraţia generalului Harting: 1813-1816

Bolnav şi împovărat de responsabilităţi, Sturdza nu putea cârmui efectiv[45]. De pe poziţia de subordonat pe care o ocupa, generalul Harting a încercat vreme de trei ani să guverneze în locul lui. Aflat în Ţările Române din 1808, Harting nu avea o părere bună despre talentele administrative ale boierilor români şi de la

41. Ciobanu, pp. 78-79.
42. Ciobanu, *passim.* Cerepnin, pp. 354-370 şi 454-456.
43. Laşkov, pp. 204. Ciobanu, p. 30.
44. Ciobanu, pp. 33-34.
45. O indicaţie privind lipsa de preocupare pentru afacerile interne se găseşte în vol. 32 din *Polnoe Sobranie Zakonov*, care tratează perioada 1812-1815 şi care e destul de puţin voluminos.

bun început eforturile sale de a instaura o „ordine mai raţională” în Basarabia au fost zădărnicite de incapacitatea lui de a colabora cu aceştia[46].

La drept vorbind, până în 1815, nimeni nu l-a înlocuit pe Sturdza şi structura administrativă concepută în februarie 1813 funcţiona fără guvernator civil. Încercările lui de a se ocupa mai întâi de conducerea militară şi civilă a oblastiei şi apoi doar de treburile civile l-au convins pe Harting că planul de guvernare Ciceagov-Sturdza era nefuncţional.

Oficialii de la Sankt Petersburg cel mai direct implicaţi în afacerile noii provincii – Capodistria, ministrul Poliţiei, S.K. Viazmitinov şi A.B. Kurakin, fost ministru de Interne – au început să primească rapoarte privind starea de haos din Basarabia în 1813. Principala sursă de informaţii care prezintă detaliat problemele noii regiuni e o scrisoare trimisă lui Kurakin de un reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe, L.S. Baikov. Acest document, scris în timpul unei inspecţii în oblastie, l-a impresionat atât de mult pe Kurakin încât acesta i-a recomandat lui Viazmitinov să facă imediat o schimbare în structura administraţiei din Basarabia. Cel mai şocant lucru descris aici era valul de imigranţi aflaţi pe drumul de întoarcere în Principate[47].

Raportul lui Baikov începea cu o critică îndreptată împotriva condiţiilor din Basarabia în general, a comportamentului moral al funcţionarilor oficiali şi a ineficienţei structurii administrative. Cu toate că Sturdza era „neexperimentat şi firav, dar bun la suflet”, nu putea fi învinovăţit pentru această stare de haos. Activitatea ispravnicilor şi lipsa legilor îi demonstrau lui Baikov că „aici obiceiul pământului constă în dreptul celui puternic şi al celui care dă mai mult persoanei potrivite”[48]. Într-o societate în care mita şi forţa erau cele care determinau mersul politicii, Baikov nu putea învinovăţi o singură persoană pentru situaţia oblastiei.

Abuzurile formei de guvernământ româneşti, puţin modificate pentru a se adapta structurii Ciceagov-Sturdza, l-au convins pe Baikov că nici cel mai mărunt petic din imperiu nu îşi putea permite un asemenea regim. El scria că boierii nu sunt capabili de autoguvernare şi tind să considere statutul de autonomie de care se bucură în cadrul imperiului o ocazie de a obţine profituri substanţiale din Basarabia. Evident, Rusia nu primea compensaţia corespunzătoare pentru „râurile de sânge şi milioanele de ruble pe care le-a investit pentru a aduce acest pământ sub stăpânirea ei”[49].

Baikov susţinea ideea desfiinţării imediate a sistemului dărilor şi introducerea treptată, dar constantă a legilor ruseşti în regiune. Planul său prevedea acordarea tuturor posturilor importante oficialilor ruşi, aflaţi în subordinea Senatului

46. Nacco, pp. 117-118.
47. Scrisoarea lui L.S. Baikov către A.B. Kurakin, toamna lui 1813, citată de Nacco, p. 119.
48. Baikov către Kurakin, *ibidem*, p. 120.
49. *Ibidem*, p. 120-121.

de la Sankt Petersburg. El nu vedea nici un alt mod de a aduce liniştea şi a instaura ordinea în această oblastie[50] şi scrisoarea lui a fost prima din seria de şaisprezece ani a protestelor oficialilor ruşi împotriva statutului de autonomie a Basarabiei.

Înlocuirea lui Sturdza cu Harting a modificat prea puţin calitatea de ansamblu a administraţiei. Lucrând în cadrul sistemului conceput în februarie 1813, Harting a ajuns curând să cadă în aceleaşi capcane ca şi predecesorii săi. Temându-se că nu va putea să împace niciodată instituţiile administrative româneşti cu nevoile Rusiei, el a început să trimită nenumărate scrisori către Sankt Petersburg, susţinând introducerea formelor de guvernământ ruseşti şi în această oblastie.

Începând din vara lui 1813, când a preluat puterea de la Sturdza, şi până la destituirea lui în primăvara lui 1816, Harting a condamnat sistemul în care lucra şi s-a plâns de lipsa unor legi civile funcţionale. Dispreţul general faţă de lege cu care s-a confruntat l-a determinat să scrie că Basarabia era condusă de principiul „dreptului celui puternic mai presus de stat". Vreme de trei ani a încercat să convingă guvernul central că singurul mod de a „reforma Basarabia era de a urma exemplul celorlalte gubernii ruseşti şi de a aduce oblastia... sub stăpânirea coroanei din toate punctele de vedere"[51]. El confirma spusele lui Baikov : fără asemenea schimbări, făgăduiala Rusiei că poate reprezenta interesele creştinilor ortodocşi din Balcani nu ar mai fi niciodată crezută. Harting nu a susţinut niciodată ideea impunerii imediate şi totale a legilor imperiului. Ruşii trebuiau să colaboreze cu boierii în cursul unei scurte perioade de tranziţie ; în acest timp ei ar fi trebuit să fie supravegheaţi mai strict pentru „a ridica nivelul moral al claselor înalte, a schimba mentalitatea oamenilor şi a le întări sentimentul de justiţie"[52].

Nimic nu îl pregătise pe Harting pentru a ţine sub control acest interval de tranziţie. Înainte avusese prea puţin de-a face cu treburile administrative ; reşedinţele somptuoase ale boierilor îl intimidau uşor şi se pierdea când era vorba de amănunte. În loc să îi înfrunte pe boieri şi să le expună opiniile exprimate în scrisorile trimise către Sankt Petersburg, el discuta cu ei şi le cerea părerea, pe care o cunoştea deja. Din scrisorile destinate mai multor oficiali de la Sankt Petersburg[53] reiese că ştia care sunt problemele oblastiei, dar deşi le identifica atât de uşor, nu ştia era cum să le abordeze. Până în 1816, treburile Basarabiei au fost neglijate de guvernul central, iar oblastia a rămas într-o stare de instabilitate. În 1814, Harting a căzut victimă climei nesănătoase şi a început să aibă veşnice probleme de sănătate, ceea ce nu l-a ajutat deloc să instaureze ordinea pe care şi-ar fi dorit-o atât de mult.

50. *Ibidem*, p. 122.
51. Nacco, p. 124.
52. *Ibidem*, p. 125-126.
53. Vighel, p. 7.

În 1814, el a propus schimbarea componenţei administraţiei pentru a include şi câţiva boieri noi, oameni de calitate, care veniseră în Basarabia în 1813 şi pe care voia să îi repartizeze în primul departament pentru a-i înlocui pe cei numiţi în timpul mandatului lui Sturdza. Aceştia se făcuseră vinovaţi de „practici dezgustătoare... Servindu-se de procedura majorităţii de voturi, ei şi-au folosit drepturile mai mult pentru a încălca legile decât pentru a sprijini respectarea lor". Pentru a înlătura din departament aceste persoane indezirabile, Harting a cerut sprijinul guvernului central, dar i s-a refuzat permisiunea de a face schimbările necesare[54]. Încercarea lui şi eşecul cu care s-a soldat au dus la constituirea unei opoziţii formate din români influenţi, pe care îi unea ideea că Harting nesocotea promisiunile făcute de ţar privind menţinerea drepturilor, legilor, privilegiilor şi obiceiurilor locale.

În februarie 1814, Harting a înaintat guvernului central o condamnare formală a structurii administrative Sturdza-Ciceagov, bazate pe modelul celei din Principate. El începea prin a atrage atenţia asupra faptului că administraţia Basarabiei nu funcţiona aşa cum prevăzuse amiralul. Ispravnicii nu fuseseră afectaţi de reformele din februarie 1813, iar adunarea generală şi departamentele nu erau decât rareori în acord[55]. Harting sublinia necesitatea existenţei unui guvernator civil care să arbitreze conflictele dintre grupurile de interese formate de boieri. Nu existau nici birouri, nici locuri pentru reuniuni regulate, nici personal permanent pentru departamente şi nici o ordine procedurală stabilă[56].

După o revizie a tuturor documentelor din fiecare departament, Harting a acuzat primul dintre ele de corupţie şi de luare de decizii în mod arbitrar. Lipsa unor legi precise şi procedurile bilingve ale tribunalelor făceau ca prezenţa ruşilor să fie mai mult simbolică. Românii votau mereu în bloc pentru a împiedica orice acţiune a consilierilor ruşi. „Din motive bine cunoscute, românii sunt de cele mai multe ori în acord unii cu alţii, şi nu cu ruşii". Numai „legea nemiloasă şi păgână a celui mai puternic..." avea efect asupra boierilor[57]. Şi pentru ca lucrurile să stea şi mai rău, aceştia dovedeau o totală lipsă de interes faţă de „vechile obiceiuri şi legi ale Imperiului Rus", de culegerile de legi, de documentele scrise şi faţă de ordine. „Ei acţionează după obiceiul românesc : nu fac apel la legislaţie şi încheie afacerile fără vreun document scris ; în birourile lor nu există nici cel mai banal registru de evidenţă sau măcar arhive, deoarece majoritatea hârtiilor redactate în limba moldovenească sunt distruse, iar cele care

54. Nacco, p. 127. Egunov, pp. 118-121. Părerea lui Harting privind guvernarea lui Sturdza.
55. A.O. Egunov, „Iscislenie neudobstv tepereşniago obraza pravleniia v oblasti i proishodiaşcih ot onîh posledstvii" trimisă de generalul Harting către Ministerul Poliţiei, decembrie 1814, p. 122.
56. *Ibidem*, pp. 122-124.
57. *Ibidem*, pp.125-127.

rămân sunt luate de diverşi membri ai departamentului acasă, unde sunt uitate sau pierdute"[58]. Cel de-al doilea departament, responsabil în principal cu finanţele, eşuase şi el în încercarea de a funcţiona în mod corect sau eficient[59]. Harting era de acord cu Baikov în privinţa activităţii ispravnicilor. Practicile lor dure îl neliniştau şi din cauza abuzurilor suferite de ţărănime şi pentru că populaţia Basarabiei îi asocia pe ei cu stăpânirea rusă şi judeca Rusia în consecinţă[60].

În concluzia memoriului său trimis la Sankt Petersburg, Harting cita instrucţiunile trimise de Prozorovski lui Kuşnikov în 1808 şi observa ce efect slab aveau asemenea idealuri în cazul ocârmuirii Principatelor. După părerea lui, singura soluţie pentru problemele Basarabiei era aplicarea riguroasă a legilor ruseşti, combinată cu o verificare strictă a tuturor oficialilor români[61].

Descrierea pesimistă făcută de generalul Harting a fost susţinută cu tărie de P. Svinin de la Ministerul Afacerilor Externe. Acesta vizitase Basarabia cu scopul precis de a investiga învinuirile aduse de Harting şi a face o evaluare generală a oblastiei. În perioada de un an şi jumătate pe care a petrecut-o în Basarabia, a constatat că administraţia era paralizată de propria ineficienţă, de corupţia de la Chişinău şi de pretenţiile ispravnicilor din ţinuturi. Spre deosebire de Harting, care atribuia o mare parte din vina pentru proasta administrare a Basarabiei exclusiv boierilor, Svinin considera că dezordinea şi corupţia îşi aveau originea în egală măsură în comportamentul oficialilor, precum şi în slăbiciunile inerente ale sistemului Ciceagov-Sturdza[62].

Situaţia satelor o considera extrem de gravă. „Personal am găsit aici câteva exemple care dovedesc clar starea mizeră a satelor." Svinin cita dările absurde ce îi apăsau pe ţărani, norma de muncă exagerată ce li se pretindea pentru întreţinerea drumurilor, a sistemului poştal şi a podurilor, obligaţia de a încartirui militari şi de a-i ajuta pe colonişti. „Dar cea mai grea povară dintre toate e faptul că familiile extrem de bogate sunt excluse de la plata taxelor către ispravnici."[63]

Svinin era şi el de aceeaşi părere cu Harting în privinţa legilor româneşti, care existau, dar erau ignorate de o administraţie „în cadrul căreia voia domnului şi stăpânului e lege şi drepturile celui puternic sunt pe primul plan, iar dreptatea se face în funcţie de împrejurări şi de rangul persoanei în cauză şi nu după cum dictează justiţia şi adevărul"[64]. Pentru a-i face pe români conştienţi de moştenirea legislativă pe care o au, Svinin pleda pentru ridicarea unor sedii administrative

58. *Ibidem*, pp. 127-130.
59. *Ibidem*, pp. 130-134.
60. *Ibidem*, pp. 135-139.
61. *Ibidem*, pp. 139-143.
62. Svinin, pp. 227-228.
63. *Ibidem*, pp. 211 şi 215-216.
64. *Ibidem*, pp. 215 şi 223.

care să găzduiască arhivele, birourile şi tribunalele. Astfel, se putea spera că funcţia va urma formei. O dată administraţia centrală în ordine, el recomanda o reformă completă a sistemului ispravniciilor[65]. Starea oblastei în anii 1815-1816 nu permitea explotarea potenţialului militar şi comercial al regiunii[66].

Deşi criticile lui Harting şi dovezile ajutătoare aduse de Svinin erau în general constructive şi detaliate, schimbările nu s-au petrecut curând. Harting nu a primit răspuns afirmativ la nici una dintre cererile lui. Planurile pentru o nouă organizare a Basarabiei – redactate de un subordonat al lui, P. Somov, şi înaintate Senatului – au fost respinse, iar el nu a primit nici aprobarea de a înlocui personalul de origine română. Plângerile trimise generalului Viazmitinov şi ministrului Justiţiei, D.P. Troscinski, au fost şi ele respinse. I se răspundea mereu că structura administrativă a Basarabiei trebuie păstrată aşa cum a fost stabilită în februarie 1813[67].

Opoziţia română ce se formase împotriva lui Harting trimitea şi ea petiţii guvernului central. Pe bună dreptate, boierii se temeau că Harting le va îngrădi statutul special de care se bucurau în cadrul imperiului şi îşi dădeau seama că dacă solicitările lui ar obţine răspuns favorabil puterea lor ar fi grav afectată. Opoziţia i-a înmânat lui Bodoni trei scrisori pe care să le transmită Consiliului de Miniştri, contelui Saltîkov şi ţarului Alexandru I. Mitropolitul a trimis toate cele trei petiţii la Sankt Petersburg prin intermediul Sfântului Sinod. Anticipând acuzaţiile lui Harting, boierii români îşi apărau obiceiurile, legile şi etica administrativă. Ei îi scriau ţarului: „Întoarce-ţi, augustule Monarh, urechea şi privirea de la cei ce ne consideră duşmani, căci românii îţi vor face voia plini de dăruire. Cei (românii) aflaţi sub jugul otoman îşi caută la Tine mângâierea şi vor să îţi fie supuşi pentru a avea un singur stăpânitor ortodox pe pământ şi un singur Dumnezeu în Ceruri". Acelaşi ton îl adoptau şi în scrisoarea către Saltîkov, preşedintele Consiliului de Miniştri. Aici, după ce luau apărarea obiceiurilor lor aparte, reaminteau faptul că ţarul l-a trimis pe Ciceagov în Basarabia pentru a forma o administraţie care să respecte tradiţiile, legile şi privilegiile locale. Dezordinea care a urmat nu era o consecinţă a greşelilor făcute de români, ci mai degrabă a bolii lui Sturdza şi a faptului că Harting nu înţelegea corect situaţia[68].

În faţa unor asemenea petiţii, Harting a avut prea puţin succes. În 1815 şi 1816, guvernul central nu putea face decât să privească plin de compasiune situaţia dificilă în care se afla Harting şi să încerce să colaboreze cu boierii. În timpul războiului, în Principate nu existase alternativă. Politica de autonomie avea să

65. *Ibidem*, pp. 226-232.
66. *Ibidem*, p. 246.
67. Nacco, p. 127.
68. *Ibidem*, pp. 127-129.

continue în Basarabia încă un deceniu. Observatori avizaţi, precum Svinin şi Baikov, puteau identifica abuzurile, ca şi Harting, însă cu toţii erau de acord că instaurarea imediată a unui sistem administrativ similar celui care funcţiona în *guberniile* interne era imposibilă.

Blocajul administrativ continua. În majoritatea cazurilor, boierii români nu ţineau seama de ordinele directe ale lui Harting. Cererile făcute de acesta la Sankt Petersburg fuseseră toate respinse şi, în ochii lor, acesta era un indiciu al puterii pe care o deţinea. Tot ce putea face era să se ocupe de probleme concrete, de detaliu, cum ar fi repararea reţelei de drumuri, începerea construcţiei unor spitale, încercarea de a-i supraveghea pe ispravnici şi instituirea unui cordon de carantină eficient[69]. Harting a încercat de asemenea să înfiinţeze postul de procurator provincial în care să-l numească pe A.P. Iuşnevski, un apărător al drepturilor bulgarilor; însă şi acest efort a eşuat[70].

Deşi, confruntat cu atâtea dificultăţi, Harting a făcut totuşi îmbunătăţiri semnificative în Basarabia, însă lucrurile avansau într-un an cât ar fi trebuit să avanseze într-o zi. Împovărat de boală, sabotat de o boierime necooperantă şi lucrând cu un sistem bilingv, bilegislativ şi bietic, generalul s-a chinuit în cei trei ani petrecuţi în funcţie să pună oblastia pe o temelie bine organizată. La sosirea lui Svinin în 1815, Harting era deja bolnav de cinci luni, timp în care administraţia fusese condusă de „câţiva funcţionari din biroul guvernatorului... care au luat în mâinile lor toată puterea asupra tuturor regiunilor oblastiei"[71].

În sfârşit, pe 22 februarie 1816, Consiliul de Miniştri s-a ocupat de o moţiune a lui Viazmitinov privind trimiterea în Basarabia a unui funcţionar public superior care să rezolve problemele oblastiei. Acestui reprezentant oficial urmau să i se acorde puteri depline pentru a instaura o nouă ordine administrativă, sub supravegherea unui comitet format din boieri locali şi consilieri ruşi. Guvernatorul civil al guberniei Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghe, a fost numit de Arakceev, confirmat de Consiliu şi trimis la Chişinău, unde avea să fie direct subordonat generalului A.N. Bahmetiev, guvernatorul militar al Podoliei. Kalagheorghe era acceptat de boierii români şi numirea lui constituia un eşec temporar al planurilor lui Harting[72].

În primii patru ani de după războiul ruso-turc, practicile „turceşti" funcţionau în paralel cu cele ale învingătorilor[73]. La capătul acestui interval, ruşii câştigaseră războiul cu Napoleon şi îşi puteau în sfârşit îndrepta atenţia către problemele complexe pe care le punea administrarea internă a celui mai mare stat din lume.

---

69. *Ibidem*, pp.130-131.
70. *Ibidem*, pp.131-132.
71. *Ibidem*, p. 131.
72. *Ibidem*, pp. 134-135.
73. M. Bugnion, *La Bessarabie Ancienne et Moderne* (Lausanne, 1846), p. 51.

Deşi situaţia haotică din Basarabia era o chestiune minoră în comparaţie cu dificultăţile de ordin economic şi social cu care se confrunta imperiul, observaţiile lui Baikov, Harting şi Svinin au contribuit din plin la contrazicerea predicţiilor destul de optimiste pe care le făcuse amiralul Ciceagov.

VI. Efectele a patru ani de autonomie

În 1816, Basarabia avea încă toate caracteristicile unei provincii de frontieră. Era un loc de trecere, unde exercitarea efectivă a puterii nu avea nimic de-a face cu liniile trasate pe hartă : ruşii luaseră Basarabia de la turci în 1812, însă cultura şi politica românilor erau dominante. Exceptând acele acţiuni în care s-a folosit forţa brută, cum ar fi cordonul de soldaţi ruşi organizat în 1813, românii deţineau controlul în această regiune vag definită de politica administrativă rusească. Pentru boieri, schimbarea de stăpân însemna o oarecare eliberare, ofiţerul de legătură rus de la Chişinău putând fi tratat cu un dispreţ ce le-ar fi fost fatal în vremea fanarioţilor. Sub un stăpân mai blând, care pretindea mai puţine taxe, ei au căpătat mai multă independenţă în administrarea propriilor afaceri. Pentru ţărani, trecerea la stăpânirea rusească însemna, pe lângă aceeaşi nobilime lacomă ca şi înainte, şi teama de iobăgie.

Într-un fel, în primii patru ani politica administrativă dusă de Rusia în Basarabia a fost caracterizată de lipsa unei strategii. După ce a fost stabilit statutul autonom al provinciei, ruşii păreau să nu mai aibă nici o influenţă asupra noilor supuşi. Această „politică" era justificată de faptul că guvernul central se concentra asupra războiului cu Napoleon şi de promisiunile făcute partizanilor lor în cursul războaielor anterioare cu turcii. A-l critica pe Ciceagov de lipsă de realism ar însemna să scăpăm din vedere esenţialul : ruşii nu aveau altă alternativă decât să lase puterea în mâinile românilor. A-i critica pe boieri pentru rapacitatea lor nu s-ar justifica decât dintr-un foarte îngust punct de vedere moral. Planurile lui Ciceagov presupuneau ca românii să treacă peste noapte de la practicile cinice din vremea fanarioţilor la statutul de cetăţeni ai imperiului. Deci, amiralul nu putea decât să spere.

Sturdza şi Harting au moştenit o situaţie imposibilă şi primul dintre ei a ales să se retragă din cauza vârstei înaintate. Cel de-al doilea nu putea reacţiona decât cu groază. Dusese o viaţă de antrenamente militare, într-o societate foarte organizată, şi era prea puţin pregătit pentru ceea ce-l aştepta la Chişinău. Sperând că va putea aplica proiectele Rusiei în cazul românilor nu făcea decât să apere un fel de viaţă pe care îl ştia funcţional. Atunci când apăra privilegiile românilor, Gavriil acţiona cam din aceleaşi considerente. Victoria îi aruncase pe toţi participanţii pe aceeaşi scenă, cea a Basarabiei, şi cei care fuseseră aliaţi pe timp de război nu erau neapărat colaboratori pe timp de pace.

CAPITOLUL 5

„Constituţia” Basarabiei: 1816-1818

I. Modul de abordare a problemei basarabene de către conducerea imperiului

În 1816, oficialii de la Sankt Petersburg puteau în sfârşit să-şi îndrepte atenţia asupra schimbărilor ce se impuneau în administraţia Basarabiei. Le era limpede faptul că administrarea haotică a noii provincii nu ajuta nici la creşterea bunăstării populaţiei locale şi nu servea nici intereselor imperiului. Obiectivele amiralului Ciceagov, deşi lăudabile, nu fuseseră îndeplinite. Nici Scarlat Sturdza, nici generalul Harting nu puteau conduce administraţia Basarabiei în forma concepută de Ciceagov. Trebuia creată o structură mai riguroasă, în cadrul căreia ruşii să controleze ambiţiile boierilor.

Războaiele napoleoniene o dată încheiate, ţarul se putea concentra suficient asupra Basarabiei. Scăpat acum de obligaţia de a readuce echilibrul în Europa şi intrigat de scrisorile lui Gavriil, Alexandru le-a poruncit subordonaţilor săi să găsească un mijloc de a integra mai eficient Basarabia în imperiu, păstrându-i în acelaşi timp structurile culturale, sociale şi politice specifice. Pentru rezolvarea acestei probleme administrative dificile nu se putea baza decât pe militari şi de data aceasta generalul A.N. Bahmetiev, guvernator militar general al Podoliei, a fost cel care a primit însărcinarea de a instaura în provincie o administraţie nouă şi dreaptă. De asemenea, el a primit ordinul de a începe pregătirea unui document care să reprezinte legea fundamentală a Basarabiei şi de a menţine statutul special al provinciei în cadrul imperiului.

Bahmetiev a început să aducă îmbunătăţiri administraţiei din Basarabia bucurându-se din partea Sankt Petersburgului de o autoritate şi un sprijin sporite. Şi el s-a lovit de aceleaşi probleme ca şi predecesorii săi în ultimii zece ani, în timpul ocupaţiei Principatelor şi a administrării Basarabiei. Victoria boierilor români în faţa generalului Harting i-a determinat pe aceştia să fie şi mai hotărâţi să-şi păstreze poziţia. În timp ce se ocupa de reforma administraţiei locale, Bahmetiev supraveghea şi redactarea regulamentului privind organizarea Basarabiei. El a

numit un grup de funcţionari ruşi şi de boieri români care să cerceteze precedentele juridice şi administrative pe care avea să se bazeze „constituţia" provinciei. Starea de confuzie în care se găseau codurile româneşti şi domniile dezorganizate din secolul anterior îngreunau activitatea comisiei. Munca aceasta lentă şi minuţioasă îi plictisea pe români şi mulţi dintre cei numiţi nu participau activ la redactarea proiectului, astfel că până la urmă regulamentul a fost scris de funcţionarii ruşi.

„Constituţia" din 1818 era o încercare curajoasă şi idealistă de a păstra caracteristicile de bază ale structurilor sociale şi politice româneşti în cadrul sistemului rusesc şi constituie un exemplu interesant pentru experimentele federaliste ale ţarului Alexandru. Codul menţinea majoritatea instituţiilor româneşti şi introducea un control mai riguros al ruşilor asupra conducerii locale. Erau tratate aici foarte pe larg toate nivelurile activităţii administrative din provincie, de la hotărnicii până la definirea drepturilor de bază ale locuitorilor; era un ultim efort al ruşilor de a sincroniza instituţiile sociale şi politice româneşti cu structura administrativă a imperiului. În ceea ce-l priveşte pe ţar, structura federalistă îi oferea o soluţie satisfăcătoare la problemele de administraţie internă ale Rusiei. Responsabilitatea locală însemna mai puţin personal şi mai puţini bani ceruţi de la capitală şi, în acelaşi timp, satisfacerea cererilor liderilor locali.

Totuşi, experimentul din Basarabia a arătat care sunt slăbiciunile planului federalist. Conducerea locală nu a mai fost încurajată să acţioneze într-un mod pe care ruşii l-ar fi considerat responsabil. Regulamentul din 1818 a ilustrat foarte bine reacţia guvernului central la expansiune, însă nu a ţinut seama de experienţa unui întreg deceniu.

II. Guvernarea generalului A.N. Bahmetiev şi pregătirea „constituţiei" din 1818

După zece ani în care au lucrat cu structuri administrative practic neschimbate în Principate şi în Basarabia, în 1816 ruşii au început să acorde o mare atenţie problemelor legate de organizarea unei administraţii sistematice în noua provincie. Haosul administrativ din perioada Sturdza-Harting a demonstrat Sankt Petersburgului că e nevoie de o schimbare. Guvernul central şi-a dat seama că era nevoie de reforme pentru a rezolva conflictele care făceau atât de dificilă administrarea zonelor de frontieră.

Generalul A.N. Bahmetiev a supravegheat încercarea de reformă a structurii politice din Basarabia în perioada 1816-1820. Ţarul îi poruncise explicit să coordoneze activităţile boierilor pământeni şi ale funcţionarilor ruşi, să amelioreze starea socială şi economică a oblastiei şi să pregătească un regulament

pentru Basarabia, sub un nou regim. Acest respectabil veteran de la Borodino ocupa postul din Podolia din 1814. Doi ani mai târziu, era numit *polnomocinîi namestnic* (viceregent plenipotenţiar) al Basarabiei. Pentru a-şi putea duce la îndeplinire numeroasele şi dificilele îndatoriri atribuite, el a primit o mai mare autoritate în ceea ce priveşte treburile locale decât avuseseră Sturdza şi Harting şi avea legături directe cu cei mai înalţi oficiali de la Sankt Petersburg[1].

Bahmetiev a primit una dintre primele notiţe privind îndatoririle sale de la Ministerul Apărării. I se spunea acolo că „locuitorii Moldovei n-au fost niciodată animaţi de spirit militar. Această atitudine faţă de chestiunile armatei le-a slăbit poziţia în ultimele două secole şi i-a adus în starea de dependenţă în care se găsesc acum. Nu se poate spera la o rapidă schimbare a acestei atitudini...". Datorită naturii paşnice a românilor, Bahmetiev a primit ordinul direct de a-i scuti pe locuitorii basarabeni de serviciul militar pe o perioadă de timp nedeterminată şi să nu-i folosească nici măcar ca străji la frontieră deoarece „probabil nici măcar un antrenament progresiv nu ar avea efect asupra lor"[2]. Cu această observaţie descurajantă privind utilitatea locuitorilor Basarabiei şi-a început generalul activitatea de reformă.

Din cauza problemelor dificile pe care avea să le întâmpine, generalul Bahmetiev avea legături directe cu fiecare ministru din Sankt Petersburg, pentru orice chestiune legată de Basarabia. Contele Capodistria, care era în continuare însărcinatul special cu treburile oblastiei, i-a oferit lui Bahmetiev toate documentele importante privitoare la Basarabia.

Generalului i s-a spus să guverneze provincia pornind de la presupunerea că aceasta este distinctă şi unică în felul ei şi că nu va fi permisă introducerea în totalitate a legilor, metodelor şi privilegiilor ruseşti. Împreună cu asistentul său special, I.H. Kalagheorghe, Bahmetiev a început să organizeze departamentul juridic şi să armonizeze oarecum administraţia din Basarabia cu celelalte administraţii provinciale din imperiu. Misiunile generalului erau suficient de importante pentru ca acestuia să i se permită accesul direct la împărat; pentru aceasta el trebuia să scrie *„po Bessarabii"* pe toate documentele trimise lui Alexandru[3]. La rândul lui, împăratul urma să comunice direct cu generalul. Încă de la început, Bahmetiev s-a bucurat de mai multă putere la nivel local, de o mai mare susţinere oficială şi de o mai mare prioritate acordată activităţii sale decât bietul Harting, având astfel şanse sporite de a face schimbările necesare în Basarabia.

1. *Russkii Biograficeski Slovar* (Sankt Petersburg, 1897), pp. 600-601.
2. *Sobranie zakonov i postanovlenii do ceastii voennago upravleniia otnosiaşcihsia*, vol. 2 (Sankt Petersburg, 1816), pp. 165-167. Fragment din aprobarea imperială, 21 mai 1816; ordin servind *polnomocinîi namestnic*-ului din Basarabia drept îndreptar pentru formarea administraţiei Basarabiei.
3. *Ibidem*, p. 188, Instrucţiunile Comitetului de Miniştri către A.N. Bahmetiev, 26 mai 1816.

La sosirea lui la Chişinău, condiţiile erau aceleaşi ca şi la venirea lui Harting. Într-o scrisoare trimisă în iunie, Capodistria îi descria lui Bahmetiev situaţia Basarabiei. El scria că îl preocupase încă din 1812 modul în care au început, s-au derulat şi au eşuat ulterior activităţile administraţiei provizorii a Basarabiei. Capodistria spunea că obiectivele lui imediate fuseseră de a face din Basarabia patria românilor şi refugiaţilor din teritoriile otomane şi o bază solidă a viitoarelor acţiuni ale Rusiei în Balcani. Nici unul dintre scopuri nu fusese atins ; în schimb, abuzurile din cei patru ani anteriori au avut efecte opuse celor dorite de Capodistria. El nota că dezamăgirea finală o suferise citind rapoartele despre fuga ţăranilor peste Prut. După ce identifica racilele oblastiei, el îl sfătuia pe Bahmetiev să nu uite că reformele trebuiau să respecte caracterul naţional al Basarabiei. Cu excepţia acestei singure îngrădiri, generalul era liber să facă tot ce credea de cuviinţă pentru a întări administraţia de la Chişinău şi a angaja mai mulţi funcţionari calificaţi în administraţie. Pe parcursul scrisorii sale, Capodistria îl avertiza pe Bahmetiev că va avea de-a face cu un popor cu educaţie „românească, adică turcească”[4].

Bahmetiev a continuat tradiţia militarilor implicaţi în controlarea treburilor civile prin puterea pe care o aveau asupra guvernatorului civil. Ca şi alţii înaintea lui, Bahmetiev spera să ridice nivelul eticii administrative a boierilor români şi de pe poziţia puternică pe care o ocupa avea şanse mai mari să facă această schimbare. După patru ani de eforturi, acest „om milităros, cinstit, amabil şi poate chiar înzestrat” făcuse doar cu puţin mai mult decât predecesorii lui pentru a îmbunătăţi condiţiile din *oblastie*, iar obiectivele lui Capodistria nu erau mai aproape de a fi împlinite[5].

Principalul obstacol întâmpinat de Bahmetiev – refuzul boierilor de a-şi schimba comportamentul – a continuat să-i submineze încercările de reformă vreme de patru ani. În timpul mandatului generalului, românii şi apărătorul drepturilor lor, Gavriil Bănulescu Bodoni, au căpătat o şi mai mare putere în diverse segmente ale administraţiei şi, după ce rezistaseră atacurilor lui Harting în 1814-1816, şi-au reîntărit poziţia graţie promisiunii ţarului Alexandru că statutul special al provinciei va fi păstrat.

În mesajul său către Gavriil, redactat ca răspuns la scrisorile boierilor de apărare împotriva acuzaţiilor lui Harting, Alexandru scria că, o dată cu intrarea lor în Imperiul Rus, locuitorii îşi câştigaseră dreptul de a se bucura de toate avantajele „ce puteau fi aşteptate din partea unei administraţii ce guvernează conform preceptelor Sfintei Noastre Credinţe”. Ţarul îi reamintea lui Gavriil că

4. Krîjanovskaia şi Ruseev, pp. 204-206. Instrucţiunile contelui Capodistria către A.N. Bahmetiev cu privire la problemele administrării Basarabiei, 4 iunie 1816, Sankt Petersburg.
5. Vighel, p. 4.

administraţia sa era provizorie şi experimentală pentru ca ruşii să poată învăţa din experienţă cum să guverneze Basarabia şi nota că prelungise perioada de trei ani de scutire de taxe pentru a ajuta oblastia să recupereze pierderile din timpul războiului. „Însă, spre marele meu regret, ştiu sigur că dorinţele mele nu au fost îndeplinite şi că, mai ales în ultima vreme, tulburările s-au intensificat considerabil, astfel că multe familii nevinovate şi-au părăsit căminul pentru a se refugia de cealaltă parte a frontierei". Deşi primii patru ani au fost dificili, ţarul a promis că va oferi „locuitorilor Basarabiei viitorul pe care şi-l doresc; voia lor coincide cu a mea". Bahmetiev urma să pună în aplicare intenţia pe care ţarul o făcuse cunoscută lui Gavriil, „de a da (Basarabiei) o administraţie civilă în conformitate cu morala, obiceiurile şi legile provinciei"[6].

Pentru prima dată, legământul de credinţă general faţă de ţar a fost făcut de boieri în faţa lui Gavriil la Chişinău, în decembrie 1816. Ţarul a primit o dată cu jurământul şi asigurarea că întreaga populaţie se alătură obligaţiilor sfinte ce i se impun. Semnarea legământului i-a ajutat pe ruşi şi să-şi facă o primă idee mai cuprinzătoare despre numărul şi starea boierilor. După jurământ, s-a făcut în sfârşit un recensământ complet, care a oferit administraţiei o bază statistică mai exactă de la care să pornească[7].

Ruşii s-au ocupat şi de alte aspecte pentru a instaura o conducere mai bine organizată. Kalagheorghe a colaborat eficient cu boierii basarabeni şi a înfiinţat un comitet al celor mai „înţelepţi" boieri pentru a-l ajuta pe Bahmetiev să formeze o administraţie autonomă în sânul imperiului. Generalul avea mai multă putere decât avusese Harting şi nu trebuia să ceară mereu instrucţiuni de la Sankt Petersburg. Acest nou mod de lucru promitea soluţii mai rapide şi mai eficiente la problemele legate de crearea unei noi structuri.

Administraţia din februarie 1813 a fost înlocuită de fapt cu o nouă administraţie provizorie formată din boieri români şi funcţionari ruşi. Kalagheorghe a rămas în continuare guvernator civil. Putea lucra mai bine cu românii datorită originii sale greceşti şi a cunoaşterii obiceiurilor regiunii. Noul consiliu a pus la punct o agendă de lucru care cuprindea compilarea unei baze legislative pentru administrarea Basarabiei, afirmarea drepturilor şi privilegiilor locuitorilor şi o mai strictă reglementare a politicii fiscale a oblastiei[8]. Consiliul condus de Kalagheorghe funcţiona deja la sosirea lui Bahmetiev la Chişinău[9] şi în perioada imediat următoare acesta s-a bucurat de un sistem cu care era mult mai uşor de lucrat decât fusese în anii anteriori. Kalagheorghe pusese puţină ordine în comitetul

6. Mesajul lui Alexandru I către Gavriil Bănulescu Bodoni, 1 aprilie 1816. *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii i Drevnostei Rossiskih pri Moskovskom Universitet*, 1875, 1, pp. 157-158. Krîjanovskaia şi Ruseev, pp. 140-142.
7. Skalkovski, II, p. 432.
8. *Ibidem*, pp. 431-433.
9. *Ibidem*.

provizoriu, iar arhiviştii şi secretarii pregătiseră o bază documentară pentru noua organizare a oblastiei[10].

În vara aceluiaşi an a început rezolvarea problemelor Basarabiei, iar guvernatorul civil şi Bahmetiev au făcut primii paşi în direcţia instaurării unei administraţii eficiente. La venirea toamnei, entuziasmul de scurtă durată pe care îl dovediseră boierii pentru munca administrativă a pierit şi paşii făcuţi în direcţia dezvoltării au rămas doar eforturi temporare, fără efecte benefice vizibile în următorii patru ani[11].

În ceea ce priveşte etica administrativă, standardele morale şi tranzacţiile financiare, Bahmetiev a întâmpinat aceleaşi probleme ca şi Harting. Dificultăţile de care s-a ciocnit după ce şi-a început efectiv activitatea de administrare a oblastiei proveneau din faptul că boierii cu care lucra priveau administraţia ca pe o cale de a-şi păstra sau de a-şi extinde proprietăţile.

Eficacitatea activităţii lui Kalagheorghe şi a consiliului a scăzut, discuţiile prelungindu-se până în 1817. Administraţia provizorie, formată din membri ruşi şi români, se ocupa de diferite aspecte privind reforma sistemului isprăvniciilor şi efectua munca lentă, de precizie, care stătea la baza noului cod de guvernare a Basarabiei[12]. Pe măsură ce lunile treceau, era tot mai limpede că oficialii ruşi erau principala forţă din spatele activităţilor de guvernare a provinciei.

La început, Bahmetiev nu şi-a dat seama cum stau lucrurile cu administraţia provizorie şi şi-a făcut mari speranţe în legătură cu activitatea acesteia. Într-o scrisoare către ţar, el scria că „am instituit o administraţie provizorie (pentru a pune capăt) opresiunii îngăduite aici, manifestată prin încălcarea drepturilor locuitorilor, cu precădere ale oamenilor simpli". El se plângea că situaţia poporului nu putea fi îmbunătăţită fără o schimbare majoră în administraţia de la nivel local, „atât de strâns legată de interesul personal al ispravnicilor". Generalul voia să realizeze o administraţie „bazată pe legi, care să garanteze libertatea oamenilor" şi să organizeze o operaţiune de inspectare a activităţilor ispravnicilor pentru a îngrădi abuzurile acestora. Bahmetiev îi mai spunea ţarului că intenţionează să efectueze un studiu minuţios asupra structurii fiscale şi să reorganizeze centrele de carantină, posturile de frontieră, sistemul de percepere a taxelor şi sistemul poştal[13].

Ducerea la îndeplinire a acestui plan ambiţios şi a ordinelor anterioare ale ţarului, ar fi pus la încercare şi un corp legislativ cu experienţă. Comitetul, cu cei zece membri ai săi, aleşi dintre boierii români şi consilierii ruşi, nu era, în

---

10. Nacco, pp. 142-143.
11. N. Varadinov, „Istoriia Ministerstva Vnutrennih Del (1815-1816)", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, partea 32, 1858, pp. 202-203.
12. Nacco, pp. 152-153.
13. A.N. Bahmetiev către Alexandru I, 7 iulie 1816. „Doneseniia po upravleniiu Bessarabskoiu Oblastiu polnomocinago Bessarabskoi Oblasti General-Leintenanta Bahmetieva", partea a 7-a, în *Sbornik Istoriceskih Materialov izvlecennîch iz arhiva ego Imperatoskago Velicestva sobstvannoi ego Imperatoskago Velicestva Kanţeliarii* (Sankt Petersburg, 1895), pp. 301-304.

mod clar, la înălţimea misiunii de realizare imediată a acestor reforme. Stânjeniţi de lipsa birourilor permanente pentru funcţionari, arhivişti, traducători şi secretari, membrii Comitetului se mutau de la reşedinţa unui boier la reşedinţa altuia, până când au închiriat casa unui boier pământean. Însă crearea unui sediu permanent nu a adus după sine şi o îmbunătăţire semnificativă a eficienţei administraţiei provizorii[14].

Una dintre cele mai mari nedreptăţi privea modul în care mulţi dintre ţărani şi dintre micii boieri intrau în categoria scutelnicilor. După cum arătam înainte, un individ împovărat de dări era eliberat de toate obligaţiile sale fiscale dacă renunţa la libertatea sa de mişcare şi intra în serviciul unui mare boier. Bahmetiev considera că această practică genera două probleme mari ale oblastiei: instituia o formă de cvasirobie în Basarabia şi sporea povara fiscală de pe umerii celorlalţi locuitori. Viceregentul – *polnomocinîi namestnic* – a început imediat să cerceteze cauzele răspândirii galopante a acestui fenomen şi a aflat că Harting îngăduise creşterea numărului de scutelnici din cauza dorinţei multor nobili de a avea mai mulţi lucrători şi a multor ţărani de a scăpa de plata dărilor către ispravnici. Bahmetiev a acţionat imediat şi a abolit această practică. Astfel, prin Regulamentul de organizare a Basarabiei din 1818, generalul reuşea să pună capăt măcar unei nedreptăţi[15]. Era, din păcate, una dintre puţinele forme de abuz ce aveau să fie abordate atât de eficient.

Speranţele ambiţioase ale generalului privind o coaliţie guvernamentală formată din boieri şi ruşi au fost repede spulberate, boierii nemanifestând nici o dorinţă de a se ocupa de treburi administrative. La prima întâlnire cu Bahmetiev, aceştia fie au lipsit, fie au adormit în timpul discuţiilor. În consecinţă, numărul treburilor nerezolvate a crescut şi procesul decizional a fost blocat.

Bahmetiev s-a plâns ţarului de lentoarea procedurilor juridice din primul departament al administraţiei. Analizând cauzele cărora se datora supraaglomerarea calendarului tribunalului, el a aflat că în majoritatea cazurilor era vorba despre probleme de hotărnicie, de dispute legate de drepturile fiscale ale diferitelor categorii sociale, de litigii fiscale şi de ineficienţa şi corupţia funcţionarilor din tribunale. Generalul recomanda o restructurare totală a sistemului juridic pentru că, în lipsa unor reforme, oamenii vor continua să „geamă sub apăsarea acestei nedreptăţi" şi caracteriza administraţia civilă ca o forţă negativă care, nereuşind să facă faţă problemelor regiunii, i-a silit pe mulţi să „fugă înapoi (peste Prut)..."[16].

De-a lungul anului 1817, administraţia civilă şi-a continuat activitatea poticnindu-se. Cum membrii administraţiei provizorii nu erau decât rareori prezenţi la

14. Nacco, p. 154.
15. A.N. Bahmetiev către Alexandru I, 24 iulie 1816, Chişinău. *Doneseniia*..., pp. 304-306. Scrisoare urmată de o tabelă cu categoriile de supuşi din Basarabia, pp. 308-321.
16. A.N. Bahmetiev către Alexandru I, 12 august 1816, Chişinău. *Doneseniia*..., pp. 323-334. Nacco, pp. 155-156.

posturile lor, funcţionarii şi secretarii erau singurii care reuşeau să menţină în mişcare maşinăria guvernamentală. Preşedintele comitetului, Kalagheorghe, a încercat, fără succes, să corecteze atitudinea nonşalantă pe care o aveau boierii faţă de funcţiile lor. Bahmetiev nu-şi putea dedica tot timpul treburilor Basarabiei deoarece era în continuare guvernatorul regiunii Podolia; singurul lucru pe care-l putea face era să îl determine pe preşedintele administraţiei provizorii să frecventeze întâlnirile guvernamentale. În ciuda aluziilor şi ameninţărilor subtile, boierii, nefiind obişnuiţi cu disciplina cotidiană pe care o presupune munca de birou, au continuat să lipsească de la şedinţe.

În încercarea sa de a stimula activitatea administraţiei provizorii, Bahmetiev a reorganizat instituţia, reducând numărul membrilor diverselor comitete, conferind o autoritate sporită preşedintelui şi vicepreşedintelui şi impunând un program regulat pentru discutarea problemelor. Chestiunile judiciare aveau să fie discutate marţea şi sâmbăta, iar în restul săptămânii urma să se lucreze în cadrul Comitetului la conceperea noii structuri a oblastiei. Pentru supravegherea lucrărilor veşnic ineficientei adunări generale, urmau să fie numiţi trei oficiali a căror responsabilitate era aceea de a încuraja participarea la şedinţele care se desfăşurau o dată la două săptămâni[17].

Boierii pământeni nu erau nici pregătiţi şi nici îndeajuns de disciplinaţi pentru munca serioasă şi minuţioasă pe care o presupunea conceperea structurii noii oblastii şi integrarea ei în sistemul juridic rusesc. După cum am menţionat deja, erau incapabili să se ocupe de treburi economice şi fiscale profitabile, dar mai monotone. Chiar şi în cadrul noului sistem, mai bine organizat, mulţi dintre membrii administraţiei nu mergeau la biroul lor pentru a-şi îndeplini obligaţiile. După doi ani de eforturi intense, Kalagheorghe s-a declarat învins şi a cerut permisiunea de a se retrage în gubernia Ekaterinoslav. El a fost înlocuit de doi funcţionari ruşi, K.A. Katakazi şi F.I. Nedoba. Katakazi a preluat departamentul juridic, iar Nedoba a devenit preşedintele Comitetului Provizoriu. Văzând cât de puţin le surâdea boierilor ideea unei autoguvernări bazate pe un sistem organizat, Katakazi i-a avertizat că fie îşi îndeplinesc îndatoririle, fie îşi pierd autoritatea asupra propriilor afaceri. Mustrarea i-a afectat prea puţin pe boieri, aceştia continuând să lucreze la fel de ineficient şi sub conducerea lui Katakazi ca şi sub cea a lui Kalagheorghe. Nedoba a întâmpinat şi el aceeaşi lipsă de colaborare.

S-a făcut şi o încercare de a reveni la notarea prezenţei la fiecare şedinţă şi raportarea motivelor de absenţă, dar fără mare rezultat. Secretarii şi funcţionarii care prezidau întâlnirea erau de cele mai multe ori singurii prezenţi. În sfârşit, în decembrie 1817, Katakazi a devenit guvernator civil al Basarabiei şi a început munca de compilare a noului regulament de organizare a oblastiei basarabene[18].

---

17. Nacco, pp. 156-157.
18. *Ibidem*, pp. 157-158.

III. Redactarea Regulamentului

Cea mai explicită formulă de organizare a Basarabiei datează din 1818, la şase ani după anexare. Codul era rodul colaborării dintre cei mai luminaţi boieri locali şi oficialii ruşi de la Chişinău. Cei doi ani de muncă la acest proiect ar fi trebuit să fie o extraordinară fuziune între cutuma românească şi forma rusească, însă, deoarece boierii pământeni din consiliu nu îşi îndeplineau obligaţiile, documentul a fost rezultatul cercetărilor înverşunate ale lui Katazi şi Nedoba şi al muncii de redactare a lui G. Kriniţki. Acesta din urmă a întocmit cea mai mare parte a documentului în calitatea sa de şef al biroului viceregentului, pornind de la datele incomplete strânse de cei doi superiori ai săi, presat de un termen limită irealist şi fără a poseda o cunoaştere exactă a situaţiei din Basarabia. Astfel, Regulamentul avea extrem de multe imperfecţiuni. Totuşi, dacă avem în vedere obstacolele întâmpinate de ruşi, el constituie totuşi o realizare majoră. Vighel spunea că ţarul a observat neajunsurile lucrării şi a preferat să îl aprobe doar, fără a-l ratifica, şi să încerce să îl folosească experimental pentru ca imperfecţiunile să nu se manifeste în practică[19].

Regulamentul încuraja acelaşi spirit tolerant pe care, de nevoie, îl arătaseră ruşii în relaţiile din ultimii zece ani cu românii. Bahmetiev primise intrucţiuni de la ţar să considere Basarabia ca o oblastie separată şi deosebită, care „nu se află în acelaşi fel de relaţie de dependenţă ca şi provinciile ruseşti interne"[20]. Suveranul îşi ţinea promisiunea făcută mitropolitului Chişinăului şi Hotinului, Gavriil Bănulescu Bodoni, de a administra Basarabia în conformitate cu legile, obiceiurile şi drepturile autohtone. La urma urmei, după cum spunea Gavriil, Basarabia era „o fostă colonie romană"[21]. Regulamentul proteja statutul special ocupat de provincie în cadrul Imperiului Rus.

Punctul de vedere al românilor – „aici n-a fost niciodată administraţie turcească" – s-a dovedit corect[22]. Ei îşi afirmau astfel credinţa că administraţia lor se baza exclusiv pe tradiţiile juridice şi instituţionale romane. Ruşii s-au angajat să infirme această idee arătând că modul de guvernare al românilor e mai apropiat de cel turcesc decât de cel apusean. De-a lungul secolului al XIX-lea, ei au afirmat că, teoretic, Codul lui Iustinian exista în Principate, dar că degenerase în cursul veacurilor de ignoranţă, de aplicare a obiceiului pământului şi de

19. A.N. Bahmetiev către Alexandru I, 12 august 1816, Chişinău. *Doneseniia...*, pp. 323-332. Vighel, p. 4. Nacco, pp. 157-158.
20. Nolde, p. 286.
21. L.A. Casso, *Vizantiiskoe Pravo v Bessarabii* (Moscova, 1907), p. 8.
22. Z.C. Arbure, *Basarabia în secolul al XIX-lea* (Bucureşti, 1898), p. 537.

corupţie şi în realitate nu prea mai influenţa practicile juridice din Basarabia[23]. Pentru a respinge acuzaţia că românii nu au legi codificate, în 1818 boierii au considerat că e suficient să menţioneze activitatea de codificare ce se desfăşura în Moldova şi să se declare familiarizaţi cu codul respectiv. Ei îşi întăreau argumentele prezentând exemple de compilaţii româneşti de legi realizate între secolul al XIV-lea şi secolul al XVII-lea. Raţionamentele lor au funcţionat, astfel că Gavriil îi scria ţarului elogiindu-l pentru „mila nemărginită" pe care a arătat-o „îngăduindu-ne (locuitorilor Basarabiei) să ne slujim de obiceiurile şi legile noastre, vechi de aproape patru veacuri"[24].

Faptul că argumentele lor aveau mai degrabă o importanţă ştiinţifică decât una practică nu i-a influenţat prea mult pe cei care au compilat codul din 1818. Orice caracteristică specifică unei societăţi bazate pe domnia legii aproape dispăruse în veacul trecut, lucru pe care îl dovedea activitatea boierilor în cadrul administraţiei locale în primii patru ani. Orice atitudine de răspundere colectivă şi de corectitudine, atât de importante pentru o guvernare sistematică, lipsea în cazul boierilor români din Basarabia. Obiceiul pământului, preluat cu precădere din tradiţia orală, era folosit de cei puternici pentru a-şi justifica stăpânirea opresivă[25].

Când a auzit ce anume conţine „constituţia", generalul I.V. Sabaneev i-a scris o scrisoare de protest viitorului guvernator al Basarabiei, M.S. Voronţov. „În Basarabia, Bahmetiev coordonează redactarea unei constituţii. Boierii, fiinţe meschine şi fără inimă, nu vor face cu siguranţă nimic bun, mai ales dacă această constituţie va deveni un mijloc de a perpetua despotismul atroce şi robia care au dăinuit în regiune până în ziua de azi"[26].

O primă versiune a proiectului lui Bahmetiev a apărut în aprilie 1817. Se menţiona în ea că statutul special al boierilor va fi menţinut, că centrul administrativ se va afla la Tighina şi că oblastia va fi împărţită în şase ţinuturi. Această versiune prevedea o administraţie centrală mai puternică decât cea care funcţiona începând cu anul 1812. Cea mai mare autoritate urma să o aibă *Sfatul Suprem al Oblastiei*, format dintr-un preşedinte, un guvernator civil, un viceguvernator, un secretar şi patru reprezentanţi ai nobilimii locale. Hotărârile privind chestiunile administrative, fiscale, executive şi juridice aveau să se ia cu majoritate de voturi, existând şi drept de apel pentru părţile nemulţumite. De problemele cotidiene aveau să se ocupe două departamente : primul însărcinat cu chestiunile

23. Casso, *Vizantiiskoe Pravo*, pp. 14-21. Vezi de asemenea articolul despre legile locale din Basarabia („Bessarabian Local Laws"), în *Enţiklopediceskii Slovar* (Brockhaus-Efron), vol. 3a (Sankt Petersburg, 1891), pp. 604-605.
24. Casso, *Vizantiiskoe Pravo*, p. 17, nota de subsol 2.
25. *Ibidem*, pp. 21-28 şi 33.
26. Generalul I.V. Sabaneev către M.S. Voronţov, 18 mai 1817, Tiraspol, *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 39 (Moscova, 1893), p. 444.

civile şi fiscale, iar cel de-al doilea însărcinat cu cele juridice. Cele două secţiuni administrative aveau să lucreze în strânsă legătură cu Sfatul Suprem al Oblastiei. Activitatea urma să se desfăşoare atât în rusă, cât şi în română, iar hotărârile aveau să fie luate tot cu majoritate de voturi, cu asistenţa unor consilieri ruşi. Urmau să se aducă îmbunătăţiri câtorva dintre birourile auxiliare care se ocupau de hotărnicii, de asistenţă medicală şi de arhitectura oblastiei. Şi, cel mai important, conform acestei prime versiuni, ispravnicii aveau să fie puşi sub stricta supraveghere a guvernatorului de ţinut, dar chiar şi aşa îşi păstrau competenţele extinse pe care le aveau şi înainte. Tuturor categoriilor sociale li se garantau drepturile şi privilegiile, iar libertatea personală a ţăranilor era menţinută. Comerţul urma să se desfăşoare conform legilor ruseşti. Membrii nobilimii îşi păstrau dreptul de a se autoadministra prin intermediul celor aleşi de ei[27].

Atunci când încercase să aducă sistemul administrativ din oblastie mai aproape de structura celui din imperiu şi de a pune ispravnicii sub o supraveghere mai atentă, Ciceagov nu abordase problemele regiunii în mod atât de amănunţit ca proiectul din 1817. În versiunea finală a acestuia, comitetul lui Bahmetiev propunea un Sfat al Oblastiei încă şi mai puternic pentru a asigura autonomia locală şi a rezolva în acelaşi timp problema abuzurilor din administraţia basarabeană.

IV. „Constituţia" Basarabiei

Conform proiectului de reorganizare a Basarabiei din 1817, noua oblastie îşi păstra autonomia şi primea dreptul de a-şi administra ca şi până atunci treburile interne, după legile, obiceiurile, practicile şi privilegiile autohtone. Interesele locale continuau să ocupe un loc important în cadrul administraţiei deoarece în Sfatul Suprem al Oblastiei nobilii pământeni erau majoritari. Sfatul făcea ca forma de guvernământ a Basarabiei să fie diferită de tiparele administrative ale celorlalte provincii ruseşti şi era unic în imperiu prin ampla sa jurisdicţie şi autoritate pe care o avea în privinţa treburilor interne ale oblastiei. Funcţiile exercitate de Sfat confereau Basarabiei cel mai înalt grad de autonomie întâlnit în provinciile sau regiunile imperiului.

Structura de bază a codului din 1817 a fost extinsă pentru realizarea Regulamentului din 1818. Dacă definim constituţia aşa cum era concepută de unii în Rusia de la începutul secolului al XIX-lea, putem spune că Basarabia avea o astfel de lege fundamentală. Contele P.A. Stroganov, membru al Comitetului

27. A.O. Egunov, *Proekt glavnîh osnovanii k obrazovaniiu vnutrenniago rajdanskago upravleniia v Bessarabskoi oblasti*, 6 aprilie 1817, pp. 146-154.

Secret, dădea o definiţie concisă: „o constituţie e recunoaşterea legală a drepturilor unei naţiuni şi a modului în care aceste drepturi pot fi exercitate...”[28].

În cursul domniei sale, Alexandru I a studiat posibilităţile de a aplica federalismul, având probabil în minte ca scop final acordarea acestui statut special Finlandei, Regatului Poloniei şi Basarabiei. Modul în care ţarul vorbea despre abordarea situaţiei din Finlanda (1809) şi Polonia (1818) sugera că, în încercarea de ridica nivelul de trai din Rusia, experimenta aici diverse forme de guvernământ. Ideea de a da ţării sale o constituţie îl atrăsese încă de pe vremea când educaţia lui era în mâinile republicanului Frédéric César La Harpe. Drepturile speciale pe care le-a acordat Alexandru acestor naţiuni şi pe care le-a menţinut până la sfârşitul domniei sale au stârnit opoziţia celor mai diverse medii de la Sankt Petersburg.

Menţinând autonomia locală a Basarabiei, el acţiona împotriva protestelor constante ale multora dintre proprii săi sfătuitori[29]. Cea mai bună explicaţie pentru acţiunile sale se găseşte probabil în răspunsul pe care l-a dat atunci când a fost întrebat despre generozitatea manifestată faţă de polonezi după 1812. El spunea că blândeţea arătată polonezilor fusese „o politică dreaptă şi bună”[30]. Modul practic în care abordase problema relaţiilor cu un popor oprimat care se ridicase împotriva lui în timpul invaziei lui Napoleon s-ar fi potrivit şi relaţiilor cu românii din Basarabia, care fuseseră partizani ai ruşilor încă de pe vremea domniei bunicii lui. Regulamentul din 1818 ilustra o politică bună deoarece încerca să folosească pe timp de pace resursele şi personalul unui popor străin, aflat departe de Sankt Petersburg, în interesul imperiului. După războaiele napoleoniene, Rusia nu-şi putea permite să trimită o armată de funcţionari la Chişinău. Alexandru a luat la cunoştinţă situaţia din sud-vestul Rusiei şi a optat pentru persuasiune în locul constrângerii. Regulamentul făcea dreptate deoarece recunoaştea că Gavriil şi boierii erau reprezentanţii unei culturi bogate şi moştenitorii unor practici administrative aparte, ce se pretau la reformă.

Ţarul a aprobat ustavul pe 29 aprilie 1818, în timpul vizitei sale la Chişinău, după ce deschisese lucrările *Seimului* de la Varşovia în martie[31]. Generozitatea lui nu i-a impresionat pe prea mulţi dintre funcţionarii ruşi direct implicaţi în relaţiile cu boierii din Basarabia. Mai târziu, Vighel scria că privilegiile speciale acordate noii oblastii ar fi trebuit să fie genul de onoruri „destinate unui popor de seamă”. După părerea lui, de asemenea drepturi şi privilegii ar fi trebuit să se bucure popoarele baltice, şi nu boierii, cu versiunea lor modificată a sistemului divanului[32].

28. Nikolai Mihailovici, *Graf Pavel A. Stroganov*, vol. 2 (Sankt Petersburg, 1903), p. 40.
29. A. Kizevetter, *Istoriceskie Siluetî* (Berlin, 1931), p. 135. Casso, *Vizantiiskoe Pravo*, p. 5.
30. Afirmaţia făcută de Alexandru I către Frederic César La Harpe la Viena în 1814, citată de N.K. Shilder, „Imperator Nikolai I i Polska”, în *Russkaia Starina*, februarie 1900, p. 293.
31. Nacco, p. 175.
32. Vighel, p. 6.

Basarabia anului 1818 e doar un exemplu minor pentru problemele grave cu care se confruntau ruşii în procesul de administrare a celui mai mare stat din lume. Oficialii ţarişti aveau de-a face cu tradiţii juridice şi administrative, limbi şi religii diferite peste tot la periferia imperiului. În majoritatea regiunilor, încercau pur şi simplu să lucreze conform modului de guvernare local, nevoia silindu-i deseori să trateze cu toleranţă diversitatea naţională. Cel mai bun răspuns la această dilemă birocratică era o structură descentralizată edificatoare, însă problemele întâmpinate în timpul aplicării reformelor Ecaterinei a II-a în 1775 şi 1785 demonstraseră că descentralizarea eficientă e un lucru irealizabil. Lipsa de funcţionari pregătiţi şi lipsa, la nivel local, a unor cetăţeni devotaţi care să-şi ducă la îndeplinire îndatoririle răpea de cele mai multe ori orice şansă de succes administraţiei locale. La periferia imperiului se întâmpla frecvent ca armata să fie chemată în ajutorul autorităţilor civile, suprasolicitate.

Această situaţie constituia o permanentă problemă pentru ţarul Alexandru I, care avea în vedere mai multe planuri de reformă. În 1809, Speranski a redactat la cerea lui o constituţie, dar ea nu a fost niciodată aplicată. Alexandru şi Thomas Jefferson purtau o corespondenţă în care abordau uneori şi probleme legate de guvernarea regiunilor întinse şi subpopulate. În perioada 1818-1819, N.N. Novosilţov a conceput pentru ţar o constituţie bazată pe o abordare federalistă. Conform acestui proiect, Rusia urma să fie împărţită în douăsprezece unităţi administrative, fiecare din ele, precum şi oraşele Sankt Petersburg şi Moscova având două *Dume* bicamerale. Membrii acestora urmau să fie numiţi de ţar sau aleşi prin sufragiu restrâns. Dumele ar fi guvernat pe baza legilor propuse de împărat cu ocazia întâlnirii lor o dată la trei ani. Din Dumele inferioare s-ar fi creat o *Dumă Imperială* care s-ar fi reunit la fiecare cinci ani şi care ar fi fost la rândul ei formată din membri ai elitei cu putere riguros limitată. În 1819, ţarul îşi manifesta intenţia de a pune în aplicare un cod de legi fundamentale de îndată ce o vor permite împrejurările şi cam despre aceleaşi planuri îi vorbea şi lui Karamzin în vara lui 1825[33].

În ultimii cinci ai domniei lui Alexandru au devenit vizibile diferite aspecte ale reformei. El a numit oameni precum A.D. Balaşov, P. Paulucci şi M.S. Voronţov în regiuni unde puterile locale erau foarte importante, iar în Siberia Speranski a fost cel care a încercat să întreprindă o reformă a administraţiei locale. Regulamentul din 1818 din Basarabia şi încercările ulterioare de reformă indicau faptul că Alexandru îngăduia un experiment de autonomie locală extinsă într-o formă extrem de codificată[34].

---

33. Seton-Watson, pp. 157-159. George Vernadsky, *La Charte constitutionnelle de l'Empire Russe de l'an 1820*, tradusă de Serge Oldenburg (Paris, 1933), p. 48.
34. Seton-Watson, p. 159. Verdnasky, pp. vii, 3-4, 33-34 şi 35-37. Vezi de asemenea articolul „Gubernia" din *Enţiklopediceskii Slovar* (Brockhaus-Efron), vol. 9a (Sankt Petersburg, 1893), p. 841. Marc Raeff, *Siberia and the Reforms of 1822* (Seattle, 1956), pp. 39-48.

Numirea lui Bahmetiev în funcţia de *polnomocinîi namestnic* şi unele aspecte ale Regulamentului din 1818 par să coincidă cu planul conceput de Novosilţov. Conform acestui document, pentru activităţile curente administraţia avea în fruntea ei un guvernator civil subordonat guvernatorului general militar şi era împărţită în două secţiuni şi fiecare secţiune în departamente, iar Sfatul Suprem al Oblastiei era foarte asemănător cu comitetele locale descrise în planurile lui Novolsiţov[35]. Comparaţia dintre proiectul pentru o constituţie a Rusiei din 1818-1819 şi Regulamentul Basarabiei pune în evidenţă câteva diferenţe, însă asemănările, întâmplătoare sau intenţionate, sunt uimitoare; aceasta indică faptul că ţarul intenţiona probabil să folosească acest cod din 1818 într-o plănuită reformă a imperiului. Însă până la găsirea unei dovezi clare care să stabilească legătura dintre codul basarabean şi proiectul lui Novosilţov, nu se poate face nici o legătură între Regulamentul Basarabiei din 1818 şi constituţia plănuită de ţar.

V. Regulamentul de organizare a oblastiei Basarabia

Forma finală a documentului *Ustav obrazovaniia Bessarabskoi Oblasti* ocupă cinzeci şi nouă de pagini din *Colecţia completă de legi ale Imperiului Rus*. Examinarea câtorva dintre cele mai importante puncte conferă o oarecare consistenţă încercărilor ruşilor de a armoniza practicile administrative ale românilor cu cele ale imperiului. Regulamentul acordă o mare atenţie practicilor locale şi conţine prevederi legate de administraţia bilingvă şi dreptul civil românesc. Sistemul social şi cel fiscal erau asimilate celor din imperiu şi se introducea un cod penal rusesc mai drept[36].

Cei care au compilat Regulamentul au pus accentul pe reforma structurii oblastiei în lumina experienţei din cei zece ani anteriori. Documentul conţinea articole privind structura şi procedurile tribunalelor, ispravnicii şi finanţarea unui număr destul de mare de birouri administrative. Cu toate acestea, chiar şi dacă ar fi fost aplicate, asemenea reforme n-ar fi avut decât un efect superficial asupra problemelor oblastiei.

În preambulul Regulamentului, ţarul accentua faptul că noua formă de guvernământ era provizorie şi că avea să fie ratificată doar dacă se dovedea o experienţă reuşită[37]. El voia să ţină sub observaţie timp de cel puţin un an modul de aplicare a Regulamentului înainte de lua hotărârea finală privind aprobarea lui deplină. În acest preambul, adresat lui Bahmetiev, ţarul afirma că proiectul fusese examinat

35. Vernadsky, pp. 229 şi 235-237.
36. *Polnoe Sobrania Zakonov*, vol. 35 (Sankt-Petersburg, 1830), nr. 27357, pp. 222-281 (mai jos, *P.S.Z.*, 35).
37. *P.S.Z.*, 35, p. 222.

de un consiliu format din persoane „cărora situaţia şi nevoile de bază ale regiunii le sunt cunoscute". El prevedea că, dacă Regulamentul va fi aplicat în mod corespunzător, Basarabia va prospera, sub oblăduirea unei administraţii ce va deveni cunoscută pentru „liberalismul modului său de conducere" şi pentru imparţialitatea riguroasă cu care va cârmui regiunea. „Oblastia basarabeană îşi va păstra structura sa naţională şi de aceea va primi o formă de guvernământ specială". În continuare, Alexandru susţinea că în cadrul noului sistem toţi vor fi guvernaţi în mod cinstit şi nu va avea de cîştigat doar o pătură socială, cum fusese cazul înainte. „Va fi, mai ales pentru agricultori, începutul unei îmbunătăţiri treptate a vieţii. Au suferit mult timp din cauza jugului ce li s-a pus pe grumaz, din cauza intereselor personale şi a ignoranţei. Vigilenţa strictă şi constantă a administraţiei trebuie să aibă drept scop eliberarea lor de această povară"[38].

După ce a trecut în revistă codul, ţarul scria: „Sunt întru totul de acord cu... desfiinţarea categoriei scutelnicilor. Îmi place să văd în aceste acţiuni înţelepte un indiciu al mijloacelor pe care le va folosi administraţia pentru a uşura acestei ţări calea către iluminare". El credea că, o dată cu reorganizarea structurii administrative a Basarabiei prin intermediul Regulamentului, soarele va străluci din nou pentru această oblastie. „Există resurse bogate. Mijloacele de exploatare sunt pregătite." Ştiindu-l pe hotărâtul Bahmetiev la conducerea Basarabiei, ţarul aştepta cu nerăbdare ziua în care va putea vizita provincia şi vedea „la fiecare pas roadele instituţiilor create de mine şi experienţa scrupuloasă şi meticuloasă a funcţionarilor în mâinile cărora se va afla funcţionarea acestora"[39].

După preambulul ţarului, care stabilea ţelurile înalte ale administraţiei oblastiei, urmau cinzeci şi şase de pagini în care se descria structura prin intermediul căreia puteau fi ele atinse.

Tot teritoriul nou anexat dintre Nistru şi Prut primea numele de Basarabia. Din cauza poziţiei de frontieră a provinciei şi a numărului mare de cetăţi importante era necesar ca guvernatorul civil să fie subordonat guvernatorului general militar, care locuia fie în Basarabia, fie în Podolia. Capitala rămânea la Chişinău. Centrele administrative ale ţinuturilor Iaşi, Hotin, Orhei, Tighina, Akkerman şi Ismail erau oraşele Bălţi, Hotin, Chişinău, Tighina, Akkerman şi respectiv Ismail.

Pentru supravegherea administraţiei civile, a fost creat un Sfat Suprem al Oblastiei, compus dintr-un preşedinte, patru membri ai administraţiei oblastiei (guvernatorul civil, viceguvernatorul şi şefii tribunalelor civil şi penal) şi şase deputaţi din rândurile nobilimii oblastiei (*dvorianstvo*) aleşi pentru un mandat de trei ani de către boieri şi aprobaţi de guvernatorul general militar al Podoliei,

38. *Ibidem.*
39. *P.S.Z.*, 35, pp. 222-223.

care era şi preşedintele Sfatului. Printre aceşti şase membri trebuia să se numere şi reprezentantul nobilimii din Basarabia.

Sfatul avea responsabilitatea de a administra toate afacerile generale ale oblastiei, inclusiv chestiunile executive, fiscale şi juridice, şi de a încuraja dezvoltarea economică de ansamblu a provinciei, de a servi drept curte de apel şi factor decizional suprem în litigiile de hotănicie, divorţuri şi procese între ţărănime şi moşieri. Toate deciziile se luau cu majoritate de voturi, necesitând un cvorum de nu mai puţin de şase membri, şi erau decizii finale, aplicate imediat. Partea nemulţumită putea depune plângere la Senatul de la Sankt Petersburg prin intermediul Ministerului Justiţiei sau al procuratorului oblastiei, însă nu se putea spera la mare ajutor dinspre capitală.

Sfatul trebuia să se reunească în prezenţa guvernatorului general al Podoliei sau a guvernatorului civil şi îşi desfăşura activitatea în română şi în rusă, respectând legile Imperiului Rus şi drepturile şi obiceiurile din Basarabia în ceea ce priveşte dreptul civil. Toate procesele civile şi cauzele ce ţineau de hotărnicie erau judecate în limba română, conform legilor şi obiceiurilor locului[40].

Administrarea curentă a oblastiei era de responsabilitatea guvernatorului civil, direct subordonat guvernatorului general militar, care urma să guverneze conform principiilor legale valabile şi pentru activitatea guvernatorilor din celelalte provincii ruseşti. El era cel care coordona cele două departamente majore ale administraţiei: cel care trata chestiunile fiscale şi administrative şi cel care se ocupa de tribunale. Ambele departamente îşi desfăşurau activitatea conform legilor prezentate în Regulamentul General din 1775. Astfel, toate problemele urmau să fie soluţionate conform acestui document atât timp cât nu intra în contradicţie cu legile şi obiceiurile autohtone.

Deşi separate, cele două departamente aveau puterea de a concepe strategii, de a lua decizii în probleme juridice şi de a pune în aplicare toate ordinele primite de la guvernator. Hotărârile care cereau o atenţie deosebită trebuiau luate în cadrul unei reuniuni în plen a Sfatului, pe baza legilor relevante şi cu majoritate de voturi. La aceste reuniuni trebuia să participe cel puţin un membru al departamentului interesat, care să ajute la clarificarea aspectelor specifice cazului respectiv. Guvernatorul civil ajuta la menţinerea fluxului de lucru în cele două departamente şi la rezolvarea blocajelor ce puteau surveni. Activitatea acestor instituţii se desfăşura în rusă şi română, iar hotărârile urmau să fie tipărite în ambele limbi.

Membrii administraţiei oblastiei, guvernatorul civil şi viceguvernatorul trebuiau să fie confirmaţi de ţar înainte de a-şi ocupa postul. Funcţionarii inferiori urmau să fie numiţi cu aprobarea guvernatorului general militar al Podoliei[41].

40. *P.S.Z.*, 35, pp. 223-224.
41. *P.S.Z.*, 35, pp. 225-226.

Primul departament era format din două direcţii, una care se ocupa de problemele administrative şi alta care coordona încasarea impozitelor şi chestiunile economice. Prima, condusă de guvernatorul civil asistat de doi consilieri şi de doi asesori coordona administraţia centrală a oblastiei şi administraţiile ţinuturilor. Cea de-a doua, aflată sub conducerea viceguvernatorului şi a doi consilieri, se ocupa de trezoreria de la Chişinău şi de capitalele ţinuturilor. Interesele nobilimii erau foarte bine reprezentate în toate secţiunile primului departament. Cel de-al doilea se ocupa de problemele juridice. Existau două tribunale, unul civil şi altul penal. Preşedinţii lor urmau să fie numiţi de coroană, iar consilierii de pe lângă ele de către guvernatorul general militar al Podoliei. Din rândurile boierimii, pentru a sprijini activitatea tribunalelor, erau aleşi pentru un termen de trei ani cinci consilieri şi un asesor aprobaţi de guvernatorul general militar. Codul penal urma să fie aplicat în conformitate cu legile ruseşti, deciziile fiind luate cu majoritate de voturi. În cazurile importante, deciziile erau aprobate de către guvernatorul civil şi de către Sfat. Cazurile penale se judecau în româneşte şi ruseşte, procedurile având loc în limba persoanei judecate. Procesele civile se judecau în conformitate cu legile şi obiceiurile locale, lucrările având loc în limba română. Pentru deciziile privind trezoreria, se respectau regulamentele ruseşti. Activitatea tribunalelor era supravegheată de către procurator, care trebuia să certifice aplicarea cu stricteţe a legii[42].

Regulamentul mai instituia şi o serie întreagă de posturi auxiliare, cum ar fi cele de hotarnic, funcţionar însărcinat cu problemele sanitare, funcţionar responsabil cu problemele săracilor, controlor poştal, arhitect provincial şi aşa mai departe.

Ca şi pe vremea domnitorilor, cea mai mare responsabilitate pentru aplicarea legii şi administrarea la nivel local revenea ispravnicilor. După împărţirea oblastiei în şase ţinuturi cu suprafaţă şi populaţie relativ echivalente, au trebuit înfiinţate în ţinuturi birouri ale *zemskoe ispravnichestvo* (forţă de poliţie locală). O dată numiţi un căpitan de ţinut al ispravnicilor şi patru comisari aleşi de şi dintre boierii din ţinut şi o dată toţi aceştia confirmaţi de către guvernatorul general militar, ispravnicii şi-au reluat activitatea obişnuită în cadrul unei structuri de autoritate mai strict reglementate. Activitatea lor locală era hotărâtă la nivel de ţinut ţinând cont în mare de modul de organizare din guberniile interne. Pentru a face mai uşoară guvernarea şi încasarea impozitelor, fiecare ţinut era împărţit în plase, aproximativ egale ca suprafaţă şi mărime. Ispravnicii îşi alegeau subalternii de la cele mai joase niveluri sociale, dintre fruntaşii satelor[43].

Reglementarea puterilor ispravnicilor viza şi funcţiile lor juridice. Pentru aplicarea legii în cadrul tribunalelor de ţinut, guvernatorul general militar al

42. *P.S.Z.*, 35, pp. 226-228.
43. *P.S.Z.*, 35, pp. 228.

Podoliei numea câte un judecător şi erau aleşi din rândurile nobilimii doi membri ai curţii care să ia decizii în cauzele civile şi penale. Pentru a ajuta la colectarea în bună rânduială a banilor, la încasarea impozitelor participau alţi câţiva funcţionari, cum ar fi trezorierul isprăvniciei.

Pentru administrarea oraşelor, au fost concepute structuri poliţieneşti şi judiciare speciale şi s-a instituit un sistem fiscal separat. Dat fiind faptul că nobilimea nu se număra printre categoriile care se ocupau cu negoţul, în fiecare oraş a fost înfiinţat un aparat birocratic special însărcinat cu problemele administrative[44].

Regulamentul din 1818 a simplificat sistemul social românesc. Locuitorii oblastiei erau împărţiţi în nouă clase: clerul, *dvorianstvo*, boiernaşii, mazilii, ruptaşii, negustorii şi clasele mijlocii, ţărănimea, ţiganii şi evreii. Drepturile şi privilegiile clerului erau păstrate în deplinătatea lor. Clerul de credinţă ortodoxă a continuat să se bucure de aceeaşi poziţie privilegiată pe care o ocupase şi în Principate. Proprietăţile bisericeşti din Basarabia - mănăstirile, satele, cătunele, gospodăriile, cherhanalele şi toate daniile şi darurile - erau recunoscute.

Pe lângă dreptul de a-şi păstra toate privilegiile tradiţionale, boierilor români li s-a conferit şi rang nobiliar, cu tot ce presupunea acesta. Conform noului statut al boierilor, poziţia şi proprietăţile puteau fi transmise succesorilor. Boiernaşii, au primit dreptul de nobleţe personală, însă descendenţii lor coborau o treaptă pe scara socială, devenind mazili. Cei din *dvorianstvo* şi boiernaşii erau scutiţi de plata tuturor taxelor şi nu puteau fi supuşi la pedepse corporale[45].

Mazilii şi ruptaşii îşi păstrau majoritatea drepturilor şi privilegiilor pentru ei şi pentru urmaşii lor. Mazilii nu puteau fi supuşi la pedepse corporale şi trebuiau să plătească o singură taxă, direct către trezoreria statului. De asemenea, ei trebuiau să dea o zecime din recolta lor dacă locuiau pe moşia unui boier. Ruptaşii, descendenţi ai clerului şi ai străinilor din Principate, nu puteau fi nici ei supuşi la pedepse corporale fără decizie judecătorească, iar din punctul de vedere al dărilor acest din urmă grup era la acelaşi nivel cu ţărănimea.

Negustorii şi clasele de mijloc de la oraş primeau dreptul la comerţ liber, ca şi cei din restul imperiului, cu condiţia să-şi plătească taxele şi impozitele aferente.

Ţăranii îşi păstrau dreptul la libertate personală. Proprietatea lor era protejată şi de pretenţiile administraţiei oblastiei şi de opresiunea pe care o exercitau înainte ispravnicii. Ei trebuiau să plătească un impozit pe persoană şi să presteze zilele de lucru obişnuite pentru boier, trebuiau să plătească pentru întreţinerea trupelor militare, a tribunalelor, a sistemului poştal, a podurilor şi a drumurilor. În mare, dările pe care le datorau rămâneau cam aceleaşi ca în complexul sistem

44. *P.S.Z.*, 35, pp. 228-229.
45. *P.S.Z.*, 35, pp. 229-230.

românesc ; în cadrul acestuia din urmă ţăranii trebuiau să plătească taxe pentru produsele vandabile, să dea o zecime din recolta de grâne şi din cea de ovăz şi o parte din producţia de miere, tutun şi vin[46].

Ţiganii erau împărţiţi în două categorii : una aparţinând coroanei şi cealaltă clerului, nobilimii, boierilor sau negustorilor. Ţiganii coroanei plăteau la trezoreria statului o taxă fixă, în vreme ce ceilalţi ţigani erau în general scutiţi de orice îndatorire fiscală şi socială. Evreii constituiau o categorie socială în sine, deşi făceau parte din pătura negustorilor şi a agricultorilor. Regulamentul prevedea că ei trebuie să plătească impozitele ce corespundeau claselor mijlocii şi negustorilor şi se puteau bucurau şi în Rusia de aceleaşi drepturi ca cele pe care le avuseseră pe vremea domnitorilor fanarioţi. Coloniştii străini primeau drepturi şi privilegii speciale şi se bucurau de o administraţie separată[47].

Cu excepţia restricţiilor privind proprietatea impuse evreilor şi a înrobirii ţiganilor, codul rusesc acorda drepturi şi privilegii importante tuturor categoriilor societăţii basarabene. În general, exceptându-i pe evrei şi pe ţigani, oricine, din orice pătură socială, era liber să intre în serviciul civil sau militar al statului şi să obţină astfel un rang nobiliar. Chiar şi boierii de la cel mai jos nivel au fost situaţi la intrarea în imperiu pe a opta poziţie în ierarhia rangurilor, cei de pe ultima treaptă putând să-şi transmită şi ei rangul descendenţilor. Regulamentul îi ferea pe boiernaşi de şocul pe care l-ar fi avut devenind oameni de rând conferindu-le prerogative nobiliare.

Cel mai important grup din oblastie era nobilimea, care încă de pe vremea reformelor Ecaterinei a II-a din 1775 şi 1785 purtase responsabilitatea administraţiei locale din guberniile interne şi care rămânea cel mai puternic instrument al acesteia. Ceea ce pe timpul domniei ţarinei păruse a fi o victorie pentru *dvorianstvo* s-a dovedit mai târziu o povară. Nobilii ruşi voiau să fie eliberaţi de toate obligaţiile – considerate elemente represive – pe care le presupunea serviciul de stat şi au primit această libertate, dar însoţită de toate obligaţiile autoguvernării. Acest sistem prezentase mai multe probleme majore în timpul domniei Ecaterinei a II-a. Una dintre ele privea funcţia de conducător al provinciei : nu era clar dacă această poziţie o ocupa guvernatorul numit de coroană sau reprezentantul nobilimii ales de *dvorianstvo*. Cei doi ar fi trebuit să se completeze unul pe altul, însă nu exista mecanismul care să permită această cooperare. Confuzia aceasta, alături de slaba comunicare cu capitala şi diversitatea populaţiei au ajuns să caracterizeze ceea ce Speranski numea „natura haotică" a administrării interne a imperiului[48]. Aici nu s-a dezvoltat niciodată o clasă conducătoare devotată

46. *P.S.Z.*, 35, pp. 230-231.
47. *P.S.Z.*, 35, pp. 231.
48. Romanovici-Slavatinski, p. 111.

formată din moşieri, după modelul englezesc, care să funcţioneze după principii iluministe. Nobilimea din Basarabia şi cea din imperiu au câştigat în lupta de moment pentru drepturi şi privilegii, însă, după cum remarca Romanovici-Slavatinski, „nobilii au primit mai mult decât au cerut şi chiar mai mult decât voiau"[49].

Regulamentul din 1818 introducea şi în Basarabia acelaşi sistem, cu particularităţile sale locale. Nobilii basarabeni au primit dreptul de a-şi forma propria adunare (*dvorianin*) pentru alegerea propriilor guvernatori şi pentru administrarea propriei societăţi. Toţi oficialii lor erau aleşi din rândurile boierilor şi aprobaţi de guvernatorul general al Podoliei. Începutul activităţii lor administrative l-a constituit alegerea reprezentantului nobilimii, care se ocupa de supravegherea acţiunilor confraţilor săi pe o perioadă de trei ani. Primul lucru care trebuia făcut în ceea ce priveşte nobilimea (*dvorianstvo*) era cercetarea actelor de nobleţe, documentele trebuind să îndeplinească anumite condiţii. Un nobil trebuia să posede 300 de desetine de pământ şi să aibă cel puţin douăzeci şi doi de ani. În adunarea boierilor (*dvorianin*) puteau fi aleşi şi oficiali ruşi care lucrau în Basarabia, dar nu aveau pământ. După recunoaşterea celor din *dvorianstvo*, trebuiau rezolvate litigiile privind daniile de moşii cu ajutorul unei expertize topografice a oblastiei. Un comitet *dvorianin* numit de preşedintele Sfatului şi compus din patru membri ai nobilimii, un preşedinte şi un hotarnic al provinciei se ocupa de litigiile legate de hotărnicii în conformitate cu o secţiune specială din Regulament. La nivel local, nobilimea constituia cel mai important element al administraţiei Basarabiei ; această dominaţie era transferată şi la nivel central, unde, conform Regulamentului din 1818, interesele lor erau considerate interesele oblastiei[50].

Deşi preşedintele Sfatului, guvernatorul general militar al Podoliei, era cel mai important personaj al oblastiei, guvernatorul civil era cel care guverna efectiv. Puterile ce îi fuseseră atribuite îi permiteau să ducă la îndeplinire proiectele prevăzute în Regulament şi ordinele primite de la Sfatul Suprem ; autoritatea lui nu slăbea decât atunci când în provincie se afla guvernatorul general militar, el devenind în acel interval un simplu membru al Sfatului. El nu punea în aplicare numai deciziile Sfatului, puterile atribuite permiţându-i să aprobe şi să sprijine deciziile tribunalelor penale şi civile, şi acţiona ca un apărător al hotărârilor şi legilor scrise din oblastie. Poziţia lui era atât de importantă încât ţarul menţionase în Regulament că guvernatorul civil putea insufla locuitorilor dragoste pentru „noua patrie". Primul pas pe care trebuia să-l facă în această direcţie îl constituia oprirea abuzurilor săvârşite de ispravnici faţă

49. *Ibidem*, pp. 419-420.
50. *P.S.Z.*, 35, pp. 232-233.

de ţărănime. Responsabilităţile guvernatorului civil au fost extinse, ele cuprinzând acum şi combaterea ciumei şi stoparea fărădelegilor, încurajarea economiei regiunii, întreţinerea căilor de comunicaţii ale oblastiei şi supravegherea propriilor subalterni[51]. Acţionând prin intermediul celor două departamente direct subordonate, el trebuia să impună ordinea în direcţia financiară şi în cea juridică şi să păstreze elementele aparte specifice structurilor sociale româneşti[52].

Codul trata foarte în amănunt şi responsabilităţile celorlalţi oficiali, însă cel mai interesant exemplu de reformă rusă era introducerea funcţiei de procurator al oblastiei. Acesta era responsabil cu menţinerea ordinii şi apărarea intereselor imperiului. El era de asemenea însărcinat să asigure o impozitare corectă, să supravegheze activitatea tribunalelor, să primească plângerile oamenilor, să verifice munca funcţionarilor, să vegheze la respectarea legământului faţă de ţar şi la meţinerea standardelor de salubritate din închisori. El nu avea puterea de a acţiona din proprie iniţiativă, însă avea acces direct la guvernatorul general militar la Podoliei pentru a-l informa cu privire la orice abuzuri. În sprijinul activităţii sale, procuratorul general primea lunar rapoartele funcţionarilor de la nivel local. El avea autoritatea de a inspecta în orice moment registrele oficialilor basarabeni şi avea în fiecare ţinut ajutoare care trebuiau să acţioneze ca o „conştiinţă" a administraţiei[53].

Procuratorii îşi petreceau majoritatea timpului supraveghind activitatea ispravnicilor. Noul cod le conferea puteri importante, astfel că de ei depindea succesul sau eşecul ocârmuirii oblastiei. Regulamentul îi îndemnạ pe ispravnici să-şi ducă la îndeplinire îndatoririle cu „bunăvoinţă şi mărinimie faţă de oameni şi cu compasiune faţă de cei slabi" şi, pentru ca ei să înţeleagă importanţa poziţiei pe care o ocupau, fiecare ispravnic a depus un jurământ în acest sens. „Dacă apare vreo tulburare, el trebuie să o semnaleze, iar dacă el e cel care a creat tulburarea va fi răspunzător pentru acest lucru". Ispravnicul urma să completeze munca guvernatorului în ceea ce priveşte combaterea ciumei, a incendiilor şi a contrabandei, menţinerea ordinii şi sprijinirea comerţului. La nivelul ţinutului, el îşi exercita funcţia juridică în colaborare cu tribunalele locale şi funcţionarii acestora. Ispravnicii erau ajutaţi de trezorierii, secretarii, interpreţii şi consilierii ruşi[54].

Regulamentul se încheia cu reglementări privind judecarea cauzelor legate de hotărnicii – un element practic într-un document legislativ destul de idealist[55]. Ruşii au jucat un rol progresist prin simpla lor tentativă de a codifica structura

51. *P.S.Z.*, 35, pp. 233-236.
52. *P.S.Z.*, 35, pp. 237-241.
53. *P.S.Z.*, 35, pp. 242-246.
54. *P.S.Z.*, 35, pp. 246-251.
55. *P.S.Z.*, 35, pp. 273-281.

administrativă, socială şi fiscală a Basarabiei. Încercând să transforme administraţia românească într-un sistem mai organizat şi sperând să pună capăt corupţiei prin codificarea legilor, ei s-au dovedit poate naivi, însă erau credincioşi entuziasmului intelectual al unei epoci ce făgăduia „legi fundamentale". Cetăţenii Basarabiei aveau să îşi ocupe propriul loc în cadrul imperiului dacă îşi îndeplineau însărcinările atribuite[56]. Regulamentul era, în ciuda neajunsurilor sale, o încercare idealistă de a integra prerogativele locale ale Basarabiei în structura administrativă a Imperiului Rus.

VI. O nouă structură pe vechile temelii

Regulamentul din 1818 a constituit cel mai concret răspuns administrativ al Rusiei la provocările expansiunii. Problemele care făcuseră imposibilă o soluţie pur rusească pentru depăşirea dificultăţilor ce ţineau de guvernarea unei provincii de frontieră rămăseseră aceleaşi. Elementele legate de conflictul cultural, slăbiciunea financiară şi politică a guvernului central şi simplul fapt că Sankt Petersburgul se afla la mare depărtare îl sileau pe ţar să adapteze în continuare structurile sociale, politice şi juridice ale românilor la scopurile administrative ale imperiului. Astfel, codul din 1818 a fost în mai mare măsură un document descriptiv decât unul salvator.

Tratând în detaliu compromisurile făcute de guvernul central sub presiunea situaţiei administrative dificile de la frontieră, documentul de la 1818 ilustrează reacţia Sankt Petersburgului la copleşitoarele probleme de guvernare internă. Cei şase ani de ocupaţie şi depeşele trimise de Ciceagov, Sturdza, Harting şi Bahmetiev le dăduseră autorităţilor centrale o idee clară despre noile lor îndatoriri privitoare la Basarabia. Însă una era să impui un tip de administraţie „mai rusesc" printr-un document confuz şi alta să-l pui în aplicare. În preambulul Regulamentului din 1818, ţarul identifica problemele, dar, lucru important, afirma în acelaşi timp şi nevoia de a menţine instituţiile administrative locale. El spera ca prin introducerea unui control mai strict al elementelor de româneşti, prin eliminarea unora dintre aspectele lor învechite şi prin încurajarea părţilor pozitive ale conducerii autohtone să îmbine puterea populaţiei locale cu cea a imperiului.

Parte a unui plan federalist mai amplu, Basarabia constituia un experiment interesant – e ceea ce sugera Alexandru făcând din Regulament un document provizoriu, deschis reformelor şi verificărilor. Acest cod ar putea fi criticat pentru că punea prea mult accentul pe nobilimea locală, care se dovedise deja

56. Blum, p. 414.

nedemnă de încredere, însă dacă ar fi impus o administraţie complet rusească în regiune, fără a ţine seama de structurile şi obiceiurile româneşti, el şi-ar fi atras încă şi mai multe critici. Regulamentul din 1818 constituie ultima încercare de a modela instituţiile de guvernare româneşti astfel încât să se adapteze structurii imperiului. A fost întocmit având în vedere obiective dintre cele mai optimiste şi, astfel conceput, ar fi putut fi un compromis acceptabil. Reuşita sau eşecul lui în practică avea să depindă de nobilii români.

CAPITOLUL 6

Cinci ani de guvernare conform Regulamentului din 1818

I. Neîndeplinirea promisiunii privind acordarea unei autonomii structurale

În vara lui 1818, administraţia Basarabiei avea deja la bază o structură legală ce le permitea românilor să îşi păstreze autonomia locală, să încurajeze guvernarea eficientă şi să satisfacă cerinţele imperiului privind ordinea la frontiera de sud-vest. Aplicat corespunzător, Regulamentul din 1818 ar fi păstrat esenţa sistemului românesc, introducând un minim element rusesc şi controlul imperial. Succesul sau eşecul noului sistem depindea de dorinţa micii nobilimi locale de a se ralia la litera şi spiritul Regulamentului.

Evenimentele următorilor cinci ani au arătat că o revizuire de cod nu era suficientă pentru a instaura ordinea în administraţia locală. Metodele şi rezultatele regimului de la Chişinău se schimbaseră foarte puţin, boierii continuau să manifeste aceeaşi lipsă de responsabilitate faţă de activităţile ce ţineau de autoguvernare, iar faptul că supravegherea din partea ruşilor era ceva mai strictă nu ajungea pentru a schimba mersul lucrurilor. De la alegerile nobilimii, care au avut loc în 1818, şi până în 1823 nu s-a făcut nici un progres în privinţa situaţiei economice, ordinii administrative, educaţiei sau vieţii ţăranilor. Nici unul dintre obiectivele legate de potenţialul oblastiei şi enunţate de ţar în preambulul Regulamentului nu fusese atins şi nici nu se făcuse vreun pas în această direcţie.

Regulamentul din 1818 conferea Basarabiei statutul „de autoguvernare şi autonomie” în cadrul Imperiului Rus, după cum o caracteriza istoricul român Ştefan Ciobanu[1]. Generalul Bahmetiev şi succesorul lui, generalul I.N. Inzov, şi-au văzut eforturile de îmbunătăţire a administraţiei locale sabotate de români. Primul dintre ei nu a reuşit să-şi depăşească realizările din perioada 1816-1818,

1. Ciobanu, p. 18.

iar Inzov, cu toate că avea multă experienţă în această regiune şi cunoscuse un oarecare succes în relaţiile cu minorităţile, a avut şi el aceleaşi dezamăgiri ca toţi cei care conduseseră administraţia de la Chişinău. Singura reformă majoră realizată de Inzov, cercetarea actelor de nobleţe în 1820, a fost o mare reuşită. În mod ironic, aceasta a dus la reducerea drastică a numărului de boieri, făcând publice pretenţiile frauduloase la rangul nobiliar pe care le aveau o mare parte dintre cei aflaţi la conducerea Basarabiei. Nemaifiind suficienţi boieri pentru ocuparea tuturor posturilor necesare funcţionării administraţiei, autonomia Basarabiei a devenit literă moartă. În această perioadă de cinci ani, nici ruşii, nici românii nu puteau – şi nici nu intenţionau – să-şi ducă la îndeplinire obligaţiile extrem de solicitante. Minima coordonare între boieri şi ruşi lipsea atât la cel mai înalt nivel, Sfatul Suprem al Oblastiei, cât şi la nivelurile inferioare. Persistau aceeaşi incompetenţă şi aceeaşi dezordine. În 1823, ruşii demaraseră deja un proces constant de eliminare a obiceiurilor impracticabile ale românilor şi de înlocuire a lor cu procedurile valabile şi restului imperiului. Acest lucru nu însemna că fusese adoptată o politică efectivă de rusificare completă – în sensul privării românilor de caracteristicile lor naţionale –, ci mai degrabă că puterea politică ce li se acordase autohtonilor în 1818 începea să fie limitată.

II. Alegerile nobilimii din 1818

Generalul Bahmetiev a început rapid punerea în aplicare a prevederile Regulamentului. În primul rând, trebuia reunită nobilimea provinciei ; în calitatea sa de preşedinte al Sfatului Suprem al Oblastiei, Bahmetiev i-a convocat imediat pe boieri în iunie, la Chişinău, în vederea organizării de alegeri. Toţi trebuiau să fie prezenţi în capitală pentru a-şi prezenta dovezile de nobleţe şi a susţine valabilitatea documentelor, în cazul în care ar fi existat vreo contestaţie. O comisie specială, condusă de guvernatorul civil, Katakazi, urma să valideze fiecare pretenţie la rangul nobiliar. Două săptămâni mai târziu, se treceau numele nobililor în cartea de onoare şi se organizau alegeri pentru ocuparea posturilor din administraţia locală[2].

Vechile familii de boieri nu aveau de ce să se teamă de această verificare, în schimb aventurierii atraşi aici după războiul din perioada 1806-1812 aveau mai multe motive de îngrijorare. Un „boier nou" tipic era cel care se distinsese cât de cât luptând de partea ruşilor în ultimul război, spre deosebire de vechii boieri, ale căror legături cu Rusia datau din războaiele anterioare. După 1812, boierii cei noi trecuseră Prutul aducându-şi cu ei proprietăţile mobiliare şi ţiganii şi revendicând moşii. În general, au primit proprietăţi în regiunea centrală a Basarabiei, în

2. Nacco, p. 176.

vreme ce boierii vechi căpătaseră moşii în zona din jurul Hotinului, în nord-vest. Familiile noi care supravieţuiseră ciumei, rivalilor şi urii ţărănimii aveau şanse să fie acceptate în *dvorianstvo* în 1818. Puternica influenţă egalizatoare a frontierei nu a durat decât primii câţiva ani.

Consilier în Basarabia vreme de câţiva ani, Vighel remarcase intrigile ce se ţeseau în această provincie. El cita exemplul unui boier nou care a reuşit în Basarabia, I.C. Pruncul. În Moldova, nu se ştia nimic despre originea lui şi pretenţiile lui de emancipare se bazau pe serviciul său în casa lui Dimitrie Sturdza. În timpul războiului din 1806-1812 slujise bine armata ţaristă, învăţase limba rusă şi cum să se poarte cu ruşii, iar la încheierea conflictului îi urmase pe aceştia în Basarabia. Aici a devenit fără întârziere un personaj important al administraţiei locale şi, avansând rapid, în 1818 era deja deputat în Sfatul Suprem. O dată ajuns în această poziţie, Pruncul a început să se îngrijească de situaţia fiilor săi. Influenţa lui a devenit atât de puternică încât Vighel socotea că practic el trebuie să fi avut un cuvânt de spus cam în tot de se întâmpla în oblastie. Cele mai evidente caracteristici ale lui, după părerea lui Vighel, erau „josnicia şi viclenia. Cei care aveau de-a face cu el îi vedeau aceste trăsături întipărite pe faţă". Deşi în spatele rangului său nobiliar nu stătea altceva decât agerimea de care dăduse dovadă în perioada de tranziţie, în starea de dezorganizare ce domnea în Basarabia Pruncul a ajuns rapid la putere[3].

În iunie 1818, boierii vechi şi boierii noi au început să-şi susţină fiecare cauza la reşedinţa mitropolitului din Chişinău. Singura acţiune comună a nobilimii a fost jurământul faţă de ţar, dar după acest scurt răstimp de armonie, a izbucnit conflictul. În timpul alegerilor pentru diferitele posturi din cadrul Sfatului, al tribunalelor sau al administraţiei locale, viceguvernatorul Krupenski şi vechiul boier Balş erau în pericol de moarte. Derularea normală a procesului electoral a fost perturbată şi situaţia a devenit atât de gravă încât nici măcar Gavriil nu a putut linişti lucrurile. Certurile au degenerat repede în lupte deschise, iar când a început să curgă sânge, soţia lui Krupenski – care venise să fie martoră la evenimentul istoric pe care îl constituia primul pas al Basarabiei către autoguvernare – a ţipat şi a căzut într-un leşin vecin cu moartea. Câţiva boieri noi, conduşi de un oarecare Bălănescu, au avut suficientă forţă pentru a ieşi victorioşi şi astfel au fost finalizate lucrările. Membrii noului *dvorianstvo* legal îşi încheiaseră prima acţiune de autoguvernare bazată pe Regulamentul din 1818 şi se

3. Vighel, pp. 8-9. F.F. Vighel a fost consilier în cadrul administraţiei oblastiei timp de aproximativ şapte ani. În 1823, el a făcut o descriere a situaţiei generale din Basarabia (citată mai sus). Mărturia lui cu privire la acţiunile administraţiei oblastiei conforme cu ustavul din 1818 este esenţială pentru studiul de faţă. Toate lucrările importante despre Basarabia de după 1818 pe care le-am consultat se bazează pe scrierile lui Vighel.

întorceau acasă cu nasurile sparte şi ochii învineţiţi. Vighel concluziona plin de sarcasm: „Astfel s-au terminat primele alegeri *dvorianin* din Basarabia”[4].

Când lucrurile s-au liniştit şi boierii şi-au ocupat posturile, rezultatele tulburării au devenit vizibile. Boierii noi dominau la toate nivelurile administraţiei, iar cei vechi se vedeau excluşi din toate poziţiile importante, cu excepţia uneia singure. Boierii noi, în frunte cu Pruncul şi Bălănescu, înlăturaseră toate dificultăţile ce le stătuseră în cale şi, o dată instalaţi în Sfatul Suprem şi pe celelalte posturi, au început să se lupte între ei. Bălănescu se autocaracteriza: „Se spun multe despre mine, dar nu că sunt nătâng”. Cu astfel de oameni la conducere, aplicarea Regulamentului ţarului nu începea bine. Basarabenii din *dvoriansto* ilustrau bine combinaţia de putere şi influenţă ce se manifestase încă de pe vremea Ecaterinei a II-a; aceşti boieri care sprijiniseră extinderea intereselor Rusiei în Principate acţionau acum împotriva intereselor Imperiului Rus în Basarabia.

Prima listă a nobilimii basarabene conţinea 250 de familii cu nume ruseşti, româneşti şi greceşti, la care s-au mai adăugat în primul an alte treizeci şi cinci. Structura administrativă a Basarabiei se baza pe un *dvorianstvo* şubred: în următorii şaptezeci şi cinci de ani, mai mult de o treime dintre familiile de nobili originare se stinseseră sau fugiseră înapoi în Principate[5].

III. Administraţia generalului Bahmetiev: 1818-1820

O dată trecut tumultul iniţial legat de organizarea alegerilor, Bahmetiev a început să-i încurajeze pe indisciplinaţii săi subalterni să participe efectiv la activităţile administrative. La alegerile din data de 25 iunie 1818, au fost aleşi reprezentantul nobilimii, cinci deputaţi din Sfatul Suprem şi alţi reprezentanţi ai nobililor, care să ocupe posturi în administraţia centrală, tribunale, comisia de hotărnicie şi poziţii importante la nivelul isprăvniciilor şi tribunalelor locale. Trei zile mai târziu, Bahmetiev i-a aprobat pe toţi cei aleşi.

Inovaţia majoră pe care o aducea Regulamentul din 1818 era faptul că Sfatul Suprem al Oblastiei devenea cel mai important organ al administraţiei şi, stând la baza autonomiei administrative a provinciei, acesta trebuia să funcţioneze eficient. El avea să supravegheze toate activităţile administrative din oblastie. A fost inaugurat pe 6 iulie 1818, sub conducerea guvernatorului civil, Katakazi, dar a fost închis trei săptămâni mai târziu deoarece pentru moment nu avea nici o chestiune de discutat.

De la Chişinău au plecat spre cele şase centre administrative ale oblastiei funcţionari însărcinaţi să iniţieze activitatea administrativă la nivel local. Lucrând

4. Vighel, pp. 11-12.
5. Nacco, pp. 176-179. Vighel, p. 13.

în conformitate cu lista de instrucţiuni realizată de Capodistria şi aprobată de Bahmetiev, aceştia trebuiau să urmeze îndeaproape acele clauze din Regulament care puneau accentul pe necesitatea de a respecta drepturile şi obiceiurile specifice regiunii. Funcţionarilor de la nivel local li s-a recomandat, ca de obicei, să acţioneze cu înţelepciune pentru a îmbunătăţi condiţiile de trai ale ţărănimii şi ridica nivelul economic. În sfârşit, pe 5 martie 1819 s-au deschis birourile reprezentantului nobilimii provinciale şi Basarabia a început să funcţioneze conform statutului său, recent reglementat, de provincie autonomă[6].

Una dintre primele acţiuni ale administraţiei a fost aceea de a înfiinţa o gardă a provinciei, *călăraşii*. Aceasta era formată din aproximativ 2.700 de bărbaţi cu vârste cuprinse între 17 şi 50 de ani, grupaţi în unităţi de o sută de persoane fiecare. Printre îndatoririle lor se numărau patrularea de-a lungul cordoanelor de carantină, combaterea răspândirii bolilor bovinelor şi ajutarea coloniştilor străini care se stabileau în Basarabia. Fiecare unitate urma să slujească doar patru luni pe an, ceea ce permitea fiecăruia să însămânţeze şi să culeagă recoltele. Însă acest prim organism creat de noua administraţie s-a dovedit un eşec încă de la început. Călăraşii erau mai preocupaţi de activităţile agricole decât de cele militare, nu erau deosebit de disciplinaţi şi nu se putea conta pe ei pentru îndeplinirea sarcinilor ce le erau încredinţate. Încercarea nereuşită a administraţiei de a implica o mică parte a populaţiei în activtatea sa şi nereuşita care a rezultat erau un semn al incapacităţii Chişinăului de a mobiliza ţărănimea[7].

Aceasta constituia o problemă de maximă importanţă pentru membrii responsabili ai administraţiei. După ce au încercat să rezolve problema apărării interne, ei au căutat să vadă care e exact relaţia dintre ţăranii liberi şi moşieri. Drepturile ţăranilor fuseseră încălcate în mod constant în cursul secolului al XVIII-lea şi nici sub stăpânirea rusească nu existau semne ar dispărea abuzurile. Moşierii susţineau că trebuie să ia măsuri dure deoarece altfel nu puteau fi siguri că ţăranii rămân la locul lor şi îşi îndeplinesc cum se cuvine obligaţiile. Ţăranii se plângeau mereu de modul nedrept în care îi tratează boierii şi de taxele exorbitante cerute de ispravnici. Aceştia din urmă spuneau că ei încearcă să-şi facă meseria, dar că nu se putea conta pe ţărănime pentru plata dărilor. Toate aceste nemulţumiri au determinat scăderea producţiei agricole şi a sumelor strânse din impozite. Bunăstarea economică a Basarabiei depindea într-o oarecare măsură de stabilitatea relaţiilor dintre ţărani şi moşieri[8].

Sfatul a început o anchetă oficială privind starea moşierimii şi a ţărănimii şi, în încercarea de a găsi precedentele legale necesare redefinirii drepturilor şi

6. Nacco, pp. 179-180.
7. *Ibidem*, p. 181.
8. *Ibidem*, p. 183.

obligaţiilor reciproce, au fost de asemenea consultate legile româneşti existente. După un an de investigaţii şi cercetarea minuţioasă a opt coduri de legi (patru privind drepturile coloniştilor şi ale moşierilor şi patru privind libertatea personală a ţăranilor), administraţia lui Bahmetiev a redactat un nou cod. Relaţia dintre moşieri şi ţărani includea următoarele caracteristici : libertatea personală a ţăranilor era reafirmată ; ţăranii erau obligaţi să presteze douăsprezece zile de lucru pe pământurile moşierului, să îi dea acestuia o zecime din producţie, să contribuie la întreţinerea drumurilor şi podurilor, să lucreze la moară şi să ajute la întreţinerea clădirilor moşierului. De asemenea, fiecare ţăran trebuia să verse o contribuţie constând în doi pui, o cincime din producţia de miere şi două căruţe de lemne. Moşierii îşi menţineau monopolul asupra vânzărilor de vin şi erau obligaţi să asigure ţăranilor suficientă păşune pentru douăsprezece vite şi să promită că nu vor încălca drepturile ţăranilor. Aceştia din urmă nu se puteau strămuta decât dintr-un singur motiv : insuficienţa pământului. Dvornicii satului urmau să fie aleşi de către ispravnici, în acord cu obştea. Acest cod extrem de cuprinzător ar fi putut pune capăt conflictelor ce se iscaseră în trecut şi care îşi aveau originea în interpretările diferite date legilor anterioare. Cu toate că practic îl lega pe ţăran de glie, era un cod relativ drept, ţinând cont de perioada şi locul promulgării sale, dar, din păcate, nu a prea reuşit să pună capăt nedreptăţilor din zonele rurale[9].

Redactarea unui asemenea document, procesul de adaptare la noua reglementare şi noua responsabilitate de pe umerii nobilimii au făcut ca în primii trei ani administraţia din Basarabia să se mişte încet. Departamentul executiv întâmpina dificultăţi grave din cauza lipsei de experienţă a personalului şi a acumulării, încă din 1816, a unui număr mare de probleme nerezolvate. În anii fiscali 1817 şi 1818, cheltuielile şi sumele strânse din impozite în oblastie nu fuseseră înregistrate. În trezoreria provinciei nu erau prea mulţi bani. Experienţa arăta că perceptorii aveau să-şi continue incursiunile în zona rurală şi în perioada de tranziţie. Confruntaţi cu dificultăţile de redactare a Regulamentului, oficialii de la Chişinău nu au reuşit să ţină pasul şi cu ţinerea la zi a registrelor administraţiei, astfel că nimeni nu ştia nimic despre chestiunile de pe ordinea de zi, despre stadiul în care se aflau lucrările în curs sau despre cât de multe chestiuni fuseseră deja rezolvate. De altfel, în primele optsprezece luni de la data aprobării Regulamentului, primul departament, însărcinat cu problemele fiscale şi administrative, nu a prea funcţionat.

Cel de-al doilea departament al noii structuri administrative şi-a început şi el activitatea într-un mod la fel de ineficient. În tribunale continua să domnească aceeaşi apatie ; întotdeauna în faţa clădirilor lor aşteptau să le fie judecate cazurile o mulţime de oameni, iar funcţionarii de care era nevoie nu veneau decât rar la birou. Bahmetiev a îndemnat în mod repetat administraţia pe care o avea în

9. *Ibidem*, pp. 183-185.

subordine să trateze mai operativ treburile oblastiei, însă cererile sale nu au avut nici un efect vizibil[10].

Era clar de la bun început că nobilimea nu va onora marea responsabilitate pe care i-o atribuia Regulamentul şi Bahmetiev şi-a dat seama încă din primele luni ale anului 1819 că boierii nu sunt capabili să guverneze. Era nevoie de o schimbare în administraţia de la Chişinău, însă ţarul nu dădea nici un semn că ar dori să-şi încheie experimentul în Basarabia. Activităţile Sfatului Suprem al Oblastei ilustrau fidel administrarea anarhică din întreaga provincie ; cu excepţia codului relaţiilor dintre ţărani şi moşieri – menit să asigure dominaţia boierilor – instituţia conducătoare nu a făcut nici schimbări, nici ordine. Fărădelegea şi corupţia din vechiul sistem al divanului şi din versiunea Sturdza-Ciceagov a acestuia au continuat, sub o nouă formă, şi în perioada Sfatului. Încercarea din 1818 de a integra practicile contradictorii ale românilor într-un sistem logic nu a reuşit să transforme nici una dintre trăsăturile de bază ale vechiului regim şi, ca urmare, speranţa de a instaura ordinea în Basarabia cu ajutorul Sfatului Suprem era sortită de la început eşecului. Probabil că folosite de oameni pregătiţi şi cu experienţă, asemenea competenţe ar fi permis îmbunătăţirea situaţiei din provincie, însă folosirea unei puteri atât de mari, fără nici un control, de către o nobilime coruptă nu făcea decât să zădărnicească bunele intenţii ale ţarului. Boierii noi, precum Pruncul şi Bălănescu, priveau preambulul ţarului la Regulament ca o pe serie de dorinţe pioase peste care se poate trece cu vederea.

Tribunalele, în special, nu au reuşit să răspundă nevoii de a presta o muncă promptă şi cinstită. Cazurile nefiind programate, personalul fiind format din oameni fără experienţă, care se plictiseau uşor când dădeau de munca minuţioasă din justiţie, şi din cauza numărului mare de cazuri nerezolvate tribunalele au devenit o adevărată oprelişte în calea activităţii administraţiei. La o singură curte erau pe rol mai mult de 4.000 de cazuri. Ocaziile de a jecmăni şi a mitui deveneau mai numeroase pe măsură ce creştea şi numărul cauzelor nedefinitivate. Dreptatea, atunci când se făcea dreptate, era în continuare de partea intereselor boierilor.

Guvernatorul militar al Podoliei, generalul Bahmetiev, şi oamenii lui constituiau o opoziţie tot mai puternică împotriva nobilimii basarabene. Când a încercat să îi determine pe boieri în mod forţat să-şi îndeplinească obligaţiile, generalul a fost întâmpinat cu ostilitate extremă şi cu cât încerca mai mult să îi facă să acţioneze, cu atât aceştia se înverşunau mai mult împotriva lui. Ca şi în cazul lui Harting, au mers la Sankt Petersburg delegaţii române care au depus memorii în speranţa că vor reuşi să îl lipsească pe Bahmetiev de sprijin. Cooperarea tainică dintre boieri, având scopul de a nesocoti ordinele generalului, dădea naştere la alte forme, mai subtile, de rezistenţă.

10. Vighel, p. 6. Nacco, p. 186.

La sfârşitul lui 1819, Bahmetiev se pregătea să-şi părăsească postul. Faptul că nu progresa în cooperarea cu boierii pământeni şi jalbele acestora erau motive suficiente pentru demisie. Cercetările au arătat că învinuirile ce i s-au adus în 1820 erau nefondate ; cea mai mare greşeală a lui pare să fi fost insistenţa cu care a susţinut Regulamentul din 1818[11].

Şi guvernatorul civil, Katakazi, a suferit cam aceeaşi soartă în încercarea lui de a colabora cu boierii, care văzuseră în el o versiune mai slabă a familiarului domn fanariot. El nu i-a putut forţa să treacă de la sistemul divanului la guvernarea bazată pe lege şi nu a reuşit să rezolve problema departamentului fiscal, care a continuat să fie o sursă de nemulţumire deoarece toate vechile abuzuri ale ispravnicilor au rămas neschimbate chiar şi în condiţiile de control riguros stabilite de Regulament. Perceptorilor le era uşor să-i păcălească pe observatorii ruşi ocazionali din regiune, iar vechiul şi dezastruosul sistem al dărilor continua[12].

Bahmetiev şi cei din grupul său au primit mari responsabilităţi în urma adoptării Regulamentului din 1818. Alexandru I a pus o povară irealist de grea pe umerii generalului şi cei doi ani de guvernare nereuşită nu ar fi trebuit să surprindă pe nimeni la Sankt Petersburg. Lui Bahmetiev i se încredinţase ca ultimă misiune efectuarea unor măsurători topografice, realizarea unui recensământ precis, îmbunătăţirea comerţului, instalarea coloniştilor, punerea în funcţiune a cordonului de carantină, toate acestea pe lângă îndatorirea plină de dezamăgiri de a pune în aplicare Regulamentul (a cărui redactare o coordonase) şi de a colabora cu boierii. Reuşitele sale mărunte par încă şi mai miniaturale în comparaţie cu amploarea pe care o aveau însărcinările ce îi fuseseră atribuite.

IV. Administraţia generalului Inzov: 1821-1823

Postul lui Bahmetiev a fost preluat de generalul I. N. Inzov, o persoană cu o îndelungată experienţă în regiune. Acesta luptase în războiul din perioada 1806-1812 şi fusese principalul apărător al coloniştilor străini între 1818 şi 1820. Din iunie 1820 până în iunie 1823, ocupase funcţia de *namestnic* al Basarabiei. În timpul petrecut la Chişinău, sfera responsabilităţilor sale fusese mult mai restrânsă decât în cazul lui Bahmetiev, lucru care i-a permis să dedice mai mult timp supravegherii efective a activităţii de guvernare a oblastiei.

În cursul mandatului de trei ani al generalului Inzov au subzistat aceleaşi racile administrative care existaseră şi în timpul predecesorilor săi. Cu puterea ce îi era conferită prin Regulament, guvernatorul nici nu avea şanse să aducă

11. Vighel, pp. 6-8 şi 15.
12. Nacco, pp. 185-187. Vighel, pp. 4-5.

vreo îmbunătăţire. Să insistăm şi asupra altor aspecte în afara momentelor reprezentative ale mandatului său ar însemna să ne repetăm. Cea mai mare contribuţie a sa la dezvoltarea Basarabiei Inzov nu a adus-o în timpul petrecut aici ca *namestnic*. Ea îi viza pe coloniştii străini în general şi pe cei bulgari în particular. Impresionat de activitatea bulgarilor care trecuseră Dunărea pentru a sluji cauza rusă în timpul războiului dintre anii 1806-1812, îl sprijinise mai târziu pe Kutuzov în acţiunile sale generoase faţă de imigranţii transdanubieni în fruntea unor voluntari bulgari. Întors în sudul Rusiei după războaiele napoleoniene, a devenit apărătorul coloniştilor bulgari în lupta acestora cu moşierii români, care voiau să îi priveze de drepturile promise de Kutuzov. După cum am arătat în capitolul 3, bulgarii au reuşit cu greu să-şi păstreze privilegiile căpătate în 1811, mai ales în primii ani de după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, când boierii români dominau administraţia locală. În 1816 şi 1817, când în sfârşit guvernul central a început să acorde atenţie plângerilor coloniştilor, Inzov a fost însărcinat să slujească drept apărător al străinilor de pe malul stâng al Nistrului. Pentru bulgarii din această regiune, era un important pas înainte, însă pe cei de pe malul drept aceasta nu îi ajuta prea mult. Generalul Kiseleff şi alţii pledaseră încă din 1816 pentru numirea lui ca protector al minorităţilor din Basarabia. Într-o notiţă către ministrul de Interne, Kiseleff scria că Inzov reprezintă o alegere excelentă pentru un asemenea post datorită calităţilor lui personale şi deoarece bulgarii „îl cunosc, îl iubesc şi îl respectă". În 1818, imigranţii transdanubieni din Basarabia au înaintat un memoriu guvernului cerând ca poziţia lor să fie apărată în faţa românilor de către Inzov. În acest document ei menţionau impresia favorabilă pe care le-o făcuse acesta în timpul războiului din perioada 1806-1812 şi îşi exprimau încrederea în el şi pentru viitor. Când ţarul a trecut prin Chişinău în 1818, Inzov a avut ocazia ca să stăruiască în cursul unei întrevederi pentru acordarea de drepturi bulgarilor şi să pună în evidenţă faptul că aceştia trebuie protejaţi conferindu-li-se un statut special în cadrul imperiului. Actul care îndeplinea aceste cereri datează din 1819 şi constituie unul dintre puţinele aspecte pozitive ale administraţiei ruseşti din Basarabia. Inzov împreună cu alţi oficiali ruşi s-au bucurat de o oarecare recunoaştere a meritelor pe care le-au avut în această realizare[13], însă în cei trei ani petrecuţi în postul de *namestnic* el nu avea să mai cunoască o asemenea reuşită.

Inzov era popular nu numai printre bulgari, dar şi printre ruşi şi chiar şi printre români. Mai răbdător şi mai supus decât Bahmetiev, noului conducător îi lipsea spiritul de iniţiativă în rezolvarea problemelor majore de la Chişinău. Vighel îl considera o persoană cumsecade, dar, din păcate, nu cea mai potrivită

---

13. *Russkii Biograficeskii Slovar* (Sankt Petersburg, 1897), pp. 107-108. Meşceriuk, pp. 79-80, 97-98. Skalkovski, pp. 16-18.

pentru acest post extrem de dificil. Superiorii săi admirau faptul că le cerea mereu aprobarea, chiar şi pentru cele mai mărunte acţiuni, iar subalternii profitau de prudenţa lui. Supunerea pe care o arăta faţă de autoritate îi submina autoritatea în faţa nobilimii şi poate că nici dacă ar fi fost un reformator îndrăzneţ în loc să fie un birocrat-soldat cu aptitudini mediocre, probabil că tot nu ar fi adus nici o îmbunătăţire situaţiei din Basarabia slujindu-se de Regulamentul din 1818. Însă fiind aşa cum era, poziţia lui era fără speranţă[14].

Una dintre primele misiuni ale lui Inzov – un proiect care nu îi caracterizează mandatul – a fost plantarea de copaci de-a lungul rutelor poştale dintre Tighina şi Hotin. Sfatul, mai cooperant ca niciodată, a încredinţat la timp această sarcină minoră ispravnicilor aflaţi în subordinele guvernatorului. Moşierilor li s-a cerut să furnizeze copaci din pădurile lor şi să aibă grijă de ei după transplantare. Ispravnicii prin ţinutul cărora trecea drumul au numit funcţionari locali care să supravegheze proiectul şi le-au dat acestora o listă cu speciile potrivite (tei, frasin, plop, arţar, carpen şi mesteacăn). Oamenilor din sate li s-a cerut să planteze copacii în mod ordonat. Instrucţiunile generale venite de la Chişinău se încheiau cu o încurajare : „Sfatul Suprem al Oblastiei speră că funcţionarii oficiali, moşierii şi ceilalţi proprietari de pământ, împreună cu locuitorii reuniţi pentru realizarea acestei lucrări utile vor începe să simtă cu adevărat că plantarea acestor copaci de-a lungul drumului – dacă acţiunea va fi dusă la bun sfârşit – nu e numai sursă de beneficii şi satisfacţii, dar şi un lucru la care vor privi toţi cu stimă, deoarece o asemenea realizare va fi un indiciu clar al înţelepciunii pe care o are acest popor spre deosebire de popoarele nomade şi nechibzuite". În consecinţă, în 1820 s-au plantat de ambele părţi ale drumului dintre Hotin şi Bender – care traversa oraşele Otaci, Bălţi, Orhei şi Chişinău – 112.968 de copaci[15].

Această chestiune aparent măruntă arăta faptul că, atunci când interesele majore ale nobilimii nu erau ameninţate, administraţia oblastiei era capabilă să coordoneze o operaţiune complexă. Din păcate, rareori se găsea vreun aspect în privinţa căruia nici măcar o parte din *dvorianstvo* să nu-şi simtă interesele ameninţate. Una dintre rarele „izbânzi" ruseşti în privinţa mobilizării populaţiei şi a aparatului birocratic a fost şi modul în care s-a luptat împotriva invaziei de lăcuste în 1824. Deşi s-a petrecut după plecarea lui Inzov, această năpastă era un simbol al eşecurilor Rusiei în Basarabia. Generalul I.V. Sabaneev descria evenimentul într-o scrisoare către M.S. Voronţov : „Administraţia locală a pus la punct un plan de distrugere a lăcustelor cu ajutorul porcilor ; însă e complet greşit deoarece porcii mănâncă iarba şi rădăcinile (şi nu lăcustele)... Pentru această ispravă au

14. Vighel, p. 5. Nacco, p. 187.
15. Nacco, pp. 188-189.

fost folosiţi 20.000 de proci, 40.000 de colonişti şi o divizie de infanterie"[16]. Au supravieţuit şi lăcustele şi problemele lui Inzov. Cele două ocazii în care a fost mobilizată populaţia în folosul comun demonstrează cât de puţine erau aspectele în privinţa cărora nobilii şi ruşii puteau cădea de acord. Cum cea mai mare parte a activităţilor administraţiei privea impozitele, distribuirea moşiilor şi conflictul dintre ţărani şi moşieri, urmărirea propriului interes continua să fie atitudinea predominantă.

Inzov nu a putut ţine sub control acţiuni de bază precum apărarea frontierei în timpul Revoltei din Nord, în 1821. Hotarul cu Rusia a rămas larg deschis unui mare număr de rebeli înfrânţi care îşi căutau refugiu în Basarabia. În perioada în care Inzov era guvernator, abuzurile poliţiei din Chişinău au devenit şi mai grave; această instituţie colecta ceea ce mai târziu avea să se numească „taxă de protecţie", în valoare de doi *cervoneţi* pe an de la negustori. Încercările de a-l disciplina pe şeful poliţiei din Chişinău în 1820 au eşuat, acesta alegându-se doar cu demiterea şi fără nici o pedeapsă[17].

Deşi în cadrul noului sistem erau supravegheaţi, ispravnicii ţinuturilor continuau să practice aceleaşi abuzuri. Metodele lor de lucru curente erau agresivitatea, corupţia şi pedepsele corporale. În rarele cazuri în care un ispravnic era adus în faţa tribunalului sub învinuirea de abuz de cele mai multe ori el nu era pedepsit de Sfat pe motiv că „era prima dată când ocupă acest post". Când era totuşi aplicată, pedeapsa consta într-o pomană pentru săraci de 250 de lei. Ispravnicii, cu precădere cei din Tighina, îşi sporeau fără încetare aria de influenţă. Boierii noi făceau cele mai mari profituri şi, la sfârşitul perioadei de guvernare a lui Inzov, ei îşi clădeau case mai bune decât boierii vechi. Chiar şi sub stăpânirea rusească, un ispravnic era considerat netot dacă nu reuşea să pună deoparte 100.000 de lei pe an. Aceste abuzuri nu numai că anulau orice efect pozitiv al Regulamentului din 1818, dar dăunau chiar şi situaţiei armatei din Basarabia. În 1823, Sabaneev îi scria lui M.S. Voronţov că ispravnicii jecmănesc în aşa hal populaţia încât până şi armata e lipsită de sprijin şi se plângea că aceasta din urmă nu se poate aştepta să fie aprovizionată de ţărănime atât timp cât „locuitorii vin la noi să ne ceară bani"[18].

Noul sistem administrativ a primit o altă lovitură, mai puternică, în 1821, când generalul Inzov a realizat marea reformă a mandatului său. În acel an, clasa nobiliară fusese redusă numeric în urma unei noi verificări, mai stricte, a documentelor ce atestau rangul. La momentul alegerilor – care se organizau o

16. Generalul I.V. Sabaneev către M.S. Voronţov, Tulcin, 24 aprilie 1824, *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 39 (Moscova, 1893), pp. 476-477.
17. Nacco, p. 189.
18. Generalul I.V. Sabaneev către M.S. Voronţov, Tiraspol, 4 decembrie 1823, *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 39 (Moscova, 1893), p. 472. Vighel, p. 28. Nacco, p. 190.

dată la trei ani - pentru posturile de la nivel local şi central, inclusiv cel de reprezentant al nobilimii, au candidat cei din *dvorianstvo*. În 1819, Bahmetiev acordase un termen de douăzeci şi patru de ore înainte de a închide *radoslovnaia kniga*, registrul nobilimii, şi au apărut din senin 260 de noi boieri, cu toate documentele necesare, care voiau să se înscrie în rândurile elitei basarabene. Apropiindu-se data alegerilor, Inzov a cerut unei comisii să verifice validitatea pretenţiilor nobiliare. Ca şi înainte, boierii erau divizaţi în două tabere : cei vechi şi cei noi. Primul grup rămânea în continuare puţin numeros, însă poseda avere şi prestigiu. Boierii noi nu şi-au putut menţine unitatea de care dăduseră dovadă în 1818 ; aceeaşi ambiţie care îi unise atunci i-a dezbinat o dată ajunşi la putere[19].

Cercetarea documentelor a început în august şi toţi cei din *dvorianstvo* trebuiseră să prezinte actele doveditoare până pe 1 decembrie. Alegerile au fost amânate un an. După terminarea verificărilor, numărul familiilor boiereşti a fost redus la 170, adică la o treime din cel iniţial. După decembrie 1821, numai cei ale căror titluri fuseseră confirmate în urma ultimei inspectări puteau participa la alegeri. Cei care nu trecuseră cu bine de verificare aveau drept de apel, dar puţini au fost cei care au reuşit să îşi recapete titlul. Alegerile din 1821-1822 s-au derulat într-o atmosferă mult mai liniştită. Vighel se întreba în acea perioadă : „Şi acum ce facem ? ". Nu mai erau suficienţi nobili pentru funcţionarea administraţiei, iar dacă se scădeau cei prea bătrâni sau prea tineri, cei prea bolnavi sau prea leneşi, abia dacă mai rămâneau destui pentru ca oblastia să poată fi guvernată conform statutului conferit de Regulamentul din 1818. Ministrul de Interne observa că erau o sută de boieri şi optzeci şi unu de posturi. În Tighina, Akkerman şi Ismail, existau în total cinci boieri, dintre care patru nu deţineau suficiente proprietăţi imobiliare şi, prin urmare, nu puteau ocupa funcţii administrative. În aceste condiţii, statutul de autonomie al oblastiei era doar o farsă[20].

Reducerea numărului de nobili nu a îmbunătăţit considerabil calitatea guvernării. Deşi trei dintre boierii deputaţi şi-au pierdut postul ocupat în Sfat şi asemenea schimbări au avut loc şi în alte segmente ale administraţiei, ineficienţa sistemului era aceeaşi. Venirea la putere a boierilor vechi a adus cu sine descurajant de puţine îmbunătăţiri şi, în plus, nu toţi boierii noi şi-au pierdut posturile. Pruncul, de pildă, a rămas la putere şi a continuat să aibă o mare influenţă în toate sectoarele activităţii administrative[21].

După alegerile din 1821-1822, administraţia şi-a reluat, apatică, activitatea. Interesele care stăteau în spatele dorinţei de autoguvernare a boierilor nu îi

19. Vighel, p. 14.
20. N. Varadinov, „Istoria Ministerstva Vnutrennih Del" (1824), în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, 38, septembrie 1859, pp. 202-203. Nacco, pp. 191-193.
21. G.G. Bezviconi reia listele cu numele boierilor în lucrarea sa *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, I, Bucureşti, 1940.

stimulau pe aceştia să participe activ la administrarea curentă a oblastiei. Sfatul se reunea lunea, miercurea, joia şi sâmbăta pentru a dezbate, în limba română, probleme civile, iar marţea şi joia pentru a discuta chestiuni fiscale, în ruseşte. Prezenţa la şedinţe era sporadică deoarece boierii se foloseau de orice pretext pentru a scăpa de plictisitoarea îndeletnicire administrativă. Reprezentanţii ruşi din Sfat nu ştiau limba română şi luau cunoştinţă de majoritatea treburilor civile prin intermediul unui interpret. Reprezentantul nobilimii, Iancu Sturdza, nu avea încredere în propria judecată şi era incapabil să se opună acţiunilor celorlalţi boieri. În cei zece ani de stăpânire rusă, tribunalele nu au ţinut registre, nu au urmat proceduri standard şi nu au făcut un calendar cu programarea cazurilor. Dacă o persoană cu suficient de multă influenţă voia ca o anumită cauză să fie judecată ceva mai devreme sau ceva mai târziu, dacă atotputernicul Pruncul îşi exprima interesul pentru un caz anume sau dacă cineva era suficient de insistent, secretarul curţii modifica programul pentru ziua respectivă[22].

Uneori, curţile de judecată respectau programul de lucru normal : de la ora 10 la ora 16. Vighel descria o zi tipică într-un tribunal civil : boierii cu un „aer nemulţumit" veneau să audieze, „plictisiţi şi indiferenţi" cazurile. Indiferent de oră, fiecare persoană de acolo căsca măcar de o jumătate de duzină de ori sau chiar mai des. „Când se face ora douăsprezece, toate privirile stau aţintite către ceasul de pe perete. La douăsprezece şi jumătate, domneşte o absolută apatie şi nerăbdare ; oamenii se ridică, apoi se aşază, apoi se ridică iar. E mare vânzoleală, membrii se uită unul la altul ca şi cum şi-ar spune că aşa ceva e inacceptabil... Când bate ora unu, sar toţi în picioare şi strigă : „Acasă ! Acasă ! E vremea prânzului ! ". Vighel estima că în 1823 erau pe rol în jur de 6.000 de cazuri nerezolvate, la care se adăugau zi de zi altele noi, şi nu putea aminti decât treisprezece cazuri care în 1822 ajunseseră în etapa finală[23]. În 1823, Sfatul şi tribunalele nu mai funcţionau, cu excepţia unei scurte şi ocazionale perioade de activitate intensă încurajate de preşedinte, aşa că boierii au început să-i folosească pe conţopişti şi pe secretari la diverse munci domestice neplăcute.

Inzov a renunţat la postul de guvernator al Basarabiei în iunie 1823, dar a continuat să-şi exercite puterile în calitate de apărător al coloniştilor. Nici el şi nici guvernatorul civil, Katakazi, nu reuşiseră să-i determine pe boieri să-şi folosească prerogativele, sporite prin Regulamentul din 1818, în beneficiul oblastiei şi al imperiului. În schimb, aceştia continuau să se servească de ele ca de un mijloc de înavuţire personală. Documentele regimului de la Chişinău din primii cinci ani de după 1818 au demonstrat că rânduielile administrative vechi de un secol nu puteau fi modificate doar prin codificarea drepturilor, privilegiilor

22. Vighel, pp. 6, 8, 9 şi 14.
23. Vighel, pp. 9-11.

şi obiceiurilor locale deoarece era o mare diferenţă între a defini puterile şi a aplica reforma celor care le deţineau.

V. Eşecul codului din 1818

În primii cinci ani de după 1818 ruşii au încercat zadarnic să guverneze regiunea prin intermediul structurilor administrative româneşti. Nobilimea locală nu a reuşit să răspundă promisiunilor exprimate de Alexandru în preambulul Regulamentului. Experimentul de autonomie locală eşuase dintr-un motiv foarte simplu: interesul personal era singurul ţel stimulant al boierilor, care nu vedeau în documentul din 1818 nici un motiv de a-şi schimba stilul de viaţă. Structura de guvernare fusese mai bine conturată, iar prezenţa sporită a ruşilor părea o sancţionare a puterii lor, nu o îngrădire. Boierii credeau că îndemnurile ţarului de a îmbunătăţi viaţa ţărănimii sunt doar un semn de pioşenie; un conducător care îngăduia unei instituţii precum iobăgia să subziste practic necontrolată nu putea avea pretenţia de a îmbunătăţi modul în care îşi tratau românii ţăranii – liberi din punct de vedere juridic. O conducere caracterizată de o administraţie locală dezorganizată nu prea putea spera să le slujească drept model românilor. Pe scurt, persuasiunea morală implicită din Regulamentul ţarului a avut un impact slab asupra boierilor. Neînsoţite de o prezenţă rusă puternică, bunele intenţii nu erau suficiente pentru a îmbunătăţi sistemul administrativ local.

În cei cinci ani de după 1818, majoritatea aspectelor pozitive ale Regulamentului au fost respinse. Autoguvernarea cu sprijinul elitei nobilimii locale a devenit exploatare prin intermediul celei mai degenerate părţi a acestei clase. La început reformele instituţionale au fost paralizate de o boierime dezinteresată, apoi de o nobilime prea puţin numeroasă şi incapabilă să facă ceva, chiar dacă ar fi dorit. Observatorii ruşi au rămas doar observatori, fără puterea vizibilă de a forţa schimbarea. Singurii care păreau să aibă ceva de câştigat erau coloniştii străini, datorită faptului că obţinuseră un statut special în afara razei de acţiune a regimului de la Chişinău, după cum am arătat în capitolul 3.

Regulamentul din 1818 era un experiment provizoriu. O dată ce eşecul lui a devenit evident, ruşilor nu le rămânea altă alternativă decât să pună capăt autonomiei politice locale. Ambele părţi îşi aveau partea lor de vină în nereuşita Regulamentului. Ruşii scriseseră un document idealist şi imposibil de pus în practică, ce nu ţinea seama de rezultatele a douăsprezece ani de experienţă. Acţionând de pe o poziţie slăbită după războaiele napoleoniene, ei nu reuşeau niciodată să-şi sprijine funcţionarii. Boierii au rămas orbi la nevoile regiunii şi nu aveau experienţa necesară pentru a exercita puterile ce li se conferiseră. În egoismul lor, ei au considerat mărinimia ruşilor drept un semn de nepăsare sau,

mai rău, de slăbiciune, nerealizând că Regulamentul din 1818 putea fi revocat tot atât de uşor pe cât fusese şi promulgat. Experienţa unui veac de stăpânire fanariotă îi învăţase să strângă averi atât timp se putea şi cei cinci ani de după 1818 le-au oferit o ocazie extrem de bună de a se înavuţi.

Problemele din 1806 erau încă nerezolvate în 1823. Pe timp de pace, ca şi în vreme de război, interesele de bază ale conducerii locale rămâneau aceleaşi. La Chişinău, se considera că interesul naţional era cel al boierilor români, şi nu cel al întregii populaţii sau al provinciei, iar interesul statului căruia îi aparţinea Basarabia era un lucru pe care nimeni nu-l considera demn de atenţie.

CAPITOLUL 7

Ruşii la Chişinău

I. O regiune dificilă

Înainte de a încheia lucrarea de faţă trebuie să dedicăm un capitol numărului mare de ruşi care, dintr-un motiv sau altul, au petrecut intervalul studiat aici în Basarabia şi şi-au lăsat amprenta asupra provinciei, aceasta la rândul ei influenţându-le modul de a vedea lucrurile şi cariera.

Contextul guvernării autonome le crea mari dificultăţi militarilor şi birocraţilor ruşi de la Chişinău. Ei nu aveau suficientă autoritate pentru a-şi impune voinţa în faţa supuşilor lor, trebuiau să lucreze cu un popor pe care îl considerau inferior şi, mai rău, nerecunoscător, şi nu puteau rezolva problemele administrative aparent simple în felul lor deoarece trebuiau să acţioneze prin intermediul boierilor români. Practic, nu-şi puteau nicicum îndeplini îndatoririle pentru care fuseseră trimişi aici.

Într-o zonă aflată aproape de Sankt Petersburg sau de Moscova, asemenea sentimente de frustrare ar fi fost destul de îngrijorătoare, însă în Basarabia – atât de departe de „civilizaţie" – oficialii ruşi aflaţi în această situaţie jalnică erau izolaţi. Erau o minoritate în propriul imperiu şi mulţi dintre ei se simţeau încă şi mai nefericiţi din această cauză. Le era greu să găsească un mod de a scăpa de vaga senzaţie că ei, ruşii din Basarabia, sunt străini la ei acasă.

În studiul nostru, care se concentrează asupra politicii administrative a imperiului în Basarabia, descrierea activităţilor şi atitudinilor câtorva dintre ruşii de la Chişinău în perioada de autonomie nu va constitui un capitol aparte. Totuşi, o scurtă prezentare a interacţiunilor dintre oficialii ruşi şi românii din Basarabia şi a activităţilor lor ne dă o idee despre diferenţa evidentă dintre atitudinea Sankt Petersburgului faţă de autonomie şi cea a Chişinăului. Ruşii din sud-vestul imperiului nu îi respectau pe basarabeni şi acesta constituie un motiv secundar, dar totuşi important, pentru care politica Rusiei a eşuat.

II. Chişinăul văzut de ruşi

Pentru un funcţionar rus din perioada 1812-1828, numirea într-un post la Chişinău însemna acelaşi lucru ca pentru un funcţionar american din anii 1848-1860 numirea la Santa Fe, în New Mexico. Ambele oraşe se aflau departe de orice centru urban şi în amândouă cuceritorii erau minoritari. În amândouă existau conflicte serioase în ceea ce priveşte limba, cultura şi sistemul de valori şi ambele trebuiau să facă trecerea de la o naţiune dominantă la alta. În fine, şi într-un oraş şi în celălalt menţinerea unui nivel de trai decent punea probleme serioase stăpânitorilor.

La sfârşitul războiului ruso-turc din anii 1806-1812, oficialii ţarişti care rămăseseră în Moldova şi Ţara Românească şi-au transferat activitatea într-un sat banal, Chişinău, unde îşi stabilise Krasno-Milaşevici sediul administrativ şi Gavriil Bănulescu Bodoni, sediul religios. Krasno-Milaşevici a plecat pe la sfârşitul lui septembrie 1812, lăsând în urma sa un grup minim de secretari şi interpreţi care să îi ajute pe români. Basarabia şi bunăstarea reprezentanţilor ţarişti la Chişinău s-au bucurat de foarte puţină atenţie din partea Sankt Petersburgului. Dificultăţile cu care se confruntau oficialii ruşi erau la fel de previzibile ca şi intransigenţa românilor, la fel de tipice ca plictiseala şi la fel de periculoase ca ciuma, iar indiferenţa celor de la Sankt Petersburg faţă de ei le scădea şi mai tare moralul. În timp ce la nord se desfăşura lupta măreaţă dintre ruşi şi Napoleon, reprezentanţii ruşi la Chişinău deveneau tot mai conştienţi că se aflau în cel mai înapoiat colţ de imperiu.

În perioada de autonomie, centrul administraţiei ruse a Basarabiei a fost Chişinăul, un oraş mărunt. La începutul secolului al XIX-lea, nu era decât un biet târg de trei mii de locuitori, dar, în cei zece ani care au urmat transferării administraţiei ruse de la Iaşi şi Bucureşti, numărul de locuitori a crescut la 26.000. Această nou-dobândită importanţă a atras la periferie tot felul de negustori şi oameni ambiţioşi, oraşul devenind astfel centrul comerţului în oblastie[1].

La momentul anexării Basarabiei, Chişinăul aparţinea mănăstirii Galaţi şi, în 1818, a devenit oficial domeniu al coroanei[2]. Oraşul era absolut nepregătit pentru gloria ce se pogorâse asupra lui: nu existau nici clădiri administrative, nici străzi pavate şi nici instalaţii sanitare. Mijloacele necesare ridicării nivelului oraşului ar fi trebuit să provină din impozite, însă un boier român a pretins că lui i se cuvine cea mai mare parte din veniturile oraşului, conform unui contract pe care îl încheiase cu mânăstirea Galaţi pentru o perioadă de douăzeci de ani şi care

1. Zaşciuk, p. 11. Svinin, p. 269.
2. Nacco, pp. 138-139.

avea să expire în 1823. Vreme de zece ani nu s-au făcut îmbunătăţiri semnificative în oraş şi nu s-a putut nici efectua o prospecţiune rezonabilă a zonei[3]. Pentru funcţionarii ruşi, Chişinăul devenise o adevărată încercare.

Alegerea Chişinăului drept capitală a întâmpinat rezistenţă şi s-au făcut încercări de a muta capitala într-un oraş mai înstărit, cum era Tighina[4]. Boierii nu-l considerau un loc potrivit pentru a se stabili şi îşi investeau banii în reşedinţe permanente somptuoase la Iaşi, în capitală construindu-şi doar locuinţe temporare.

F.F. Vighel, care a fost consilier în Basarabia din 1819 până în 1826 şi ale cărui însemnări despre Chişinău sunt o sursă foarte preţioasă pentru istoria administraţiei ruse, spunea că aerul nesănătos şi apa murdară se datorau faptului că oraşul era amplasat într-o vale, de-a lungul râului Bâc. Obiceiurile românilor îi repugnau şi găsea mizeria din oraş de nedescris ; „din spitale, băi publice şi spălătorii... totul e aruncat afară pe străzi. Peste tot zac gunoaie, resturi şi animale moarte şi nimeni nu face curăţenie niciodată. Nu există lampioane, posturi de bază, porţi sau poduri, iar denivelările de pe străzi sunt fără pereche. Nicăieri nu sunt burlane pentru ca apa de ploaie să se scurgă în râu. Pentru cei ce merg pe jos, unul dintre cele mai mari inconveniente sunt miile de câini, care aleargă zi şi noapte pe străzi şi umplu oraşul cu lătratul lor, atacând trecătorii”[5]. Nu se putea merge pe jos decât înecat de praf vara sau înecat în noroi în celelalte anotimpuri, evitând câinii (care, vara, turbau şi mureau cu sutele) şi sărind la o parte din calea trăsurilor românilor[6]. Descrierea dură pe care o face Vighel e reprezentativă pentru părerea ruşilor veniţi de la Sankt Petersburg cu privire la acest oraş mizerabil. Şi nici administraţia locală nu făcea prea multe pentru a-i aduce la sentimente mai bune faţă de Basarabia.

III. Activitatea ruşilor la Chişinău

În perioada 1812-1828, reprezentanţii Rusiei în Basarabia trăiau în condiţii din cele mai mizere. Siliţi să colaboreze cu oameni pe care îi priveau cu dispreţ, neavând nici cea mai mică influenţă asupra mersului lucrurilor – neputând să intervină nici măcar în activitatea şefului poliţiei din Chişinău – şi prost plătiţi în comparaţie cu ispravnicii cei hrăpăreţi, ofiţerii superiori şi funcţionarii ruşi formau o societate de emigranţi.

Noua capitală progresase foarte puţin în primii săi ani de glorie, astfel că pentru a avea parte de divertisment ruşii erau nevoiţi să rămână în cercul lor.

3. *Ibidem*, pp. 140-141.
4. A.O. Egunov, *Proekt glavnîh osnovanii k obrazovani vnutrenniago grajdanskago upravilniia v Bessarabskoi oblasti*, 6 aprilie 1817, pp. 146-147. Vighel, p. 25.
5. Vighel, pp. 26-27.
6. *Ibidem*.

Casele în care trebuiau să locuiască erau prost concepute şi prost construite. Străzile şi condiţiile sanitare nu suferiseră schimbări semnificative, iar cel mai sigur mod de a obţine ceva de la administraţia oraşului era mita. Oricine putea fi cumpărat, de la şeful poliţiei până la arhitect[7]. Se făcuseră planuri ambiţioase de reconstruire a oraşului (inclusiv Puşkin concepuse unul) şi de reformă a poliţiei. Însă pentru primele nu se găsiseră fonduri, în timp ce pentru pentru cel de-al doilea nu existase voinţa necesară. În anii 1820, oraşul nu era luminat şi nu existau spitale, străzi, burlane, închisori şi clădiri cu birouri. Erau planificate lucrări în valoare de aproximativ două milioane de lei, dar în trezoreria oblastiei, pentru *toate* scopurile, se găsea de-abia o treime din bani. În acest timp, administraţia funcţiona în case închiriate de la nobili pe sume foarte mari, iar când ruşii s-au oferit să cumpere clădiri în Chişinău li s-au cerut preţuri exorbitante pentru construcţii de o calitate îndoielnică[8]. Un asemenea context nu îi stimula deloc pe oficialii ruşi să aibă atitudine pozitivă.

Dispreţul lor pentru români provenea în mare parte din faptul că avuseseră de-a face cu boierimea. Vighel considera „spectacolul din Basarabia ca fiind unic acum în lume...". Experimentul Rusiei aici îl vedea ca pe o combinaţie de barbari şi europeni încercând să guverneze în tandem. Singurul mod de a-i face pe cititorii anului 1823 să înţeleagă situaţia era paralela cu Rusia lui Petru I. „Modul de viaţă fastuos al românilor seamănă probabil cu cel al strămoşilor noştri... poartă robe lungi, bărbi şi işlice, au gusturi luxoase şi vulgare şi sunt grosolani". Vighel mergea mai departe cu comparaţia descriindu-le locuinţele: pivniţe joase, cârduri de servitori, miros insuportabil, femei inculte. „Tinerii din societatea mondenă aparţin acelei generaţii pe care am cunoscut-o şi noi în Rusia; sunt obsedaţi de franceză – pe care o vorbesc prost – de mazurci şi de cântat la pian". Ca şi ruşii din secolul al XVIII-lea, tinerii români treceau prin faza intrigilor, a jocurilor prosteşti şi a femeilor arţăgoase"[9].

Vighel exprima credinţa generală a ruşilor cum că nu exista nimic nobil la un asemnea *dvorianstvo*. El considera că nu există o nobilime basarabeană şi, în consecinţă, nu există nici o temelie pe care să se clădească o guvernare autonomă. La fel de nefavorabilă era şi părerea lui despre ţărani. Unii dintre ei erau atât de necivilizaţi încât Vighel îi compara cu „popoarele sălbatice din America" şi nu găsea la ei nici o înclinaţie pentru militărie, nici o tradiţie în sfera artelor, ştiinţei, meşteşugurilor sau învăţământului. Într-un cuvânt, nu vedea nimic care să sugereze că basarabenii ar fi vreodată în stare să se autoguverneze[10].

---

7. Vighel, pp. 26-28.
8. Nacco, pp. 164-168.
9. Vighel, pp. 30-31.
10. Vighel, pp. 32-34.

Dată fiind natura populaţiei locale, aşa cum o descria Vighel, şi aspectele necivilizate ale Chişinăului, funcţionarii ţarişti care veneau în Basarabia se considerau trimişi într-un colţ de lume uitat de Dumnezeu. Era un loc atât de îndepărtat şi de indezirabil în ochii ruşilor încât pentru Puşkin a constituit destinaţia unui semiexil. El s-a aflat aici în perioada septembrie 1820 – iulie 1823 pentru vina de a fi ofensat câteva persoane importante de la Sankt Petersburg cu nişte epigrame nepublicate şi de a fi avut o aventură cu soţia lui M.S. Voronţov. Teoretic, în tot acest timp era funcţionar retribuit şi, din plictiseală sau din datorie, a conceput un plan de reconstrucţie pentru Chişinău. Inzov, apărătorul şi protectorul lui în aceşti ani, a acceptat proiectul, dar acesta a fost respins de arhitectul ţinutului[11].

Situată la periferia imperiului, această societate de emigranţi pe care o formau funcţionarii şi ofiţerii ruşi cuprindea şi câţiva membri de seamă. În afară de Puşkin, mai erau aici şi decembriştii P.A. Pestel, A.F. Orlov şi V.E. Raevski, câţiva notabili români şi greci, precum Mihai Suţu şi Alexandru Ipsilanti, şi mai mulţi intelectuali şi oficiali importanţi de la Sankt Petersburg, cum ar fi D.N. Bludov (viitor ministru de Interne), P.D. Kiseleff şi contele Pahlen.

Într-o lucrare se calcula numărul celor din cercul lui Puşkin ca ajungând la vreo 334 de persoane, printre care se găseau ofiţeri radicali şi conservatori, boieri cultivaţi şi membri ai *Eteriei (Philike Hetairia)*. Comunitatea aceasta era atât de bine sudată încât, la început, atât Puşkin, cât şi Kiseleff au fost plăcut impresionaţi de Pestel. Deşi multe dintre elementele mai radicale ale grupului au avut legături cu Puşkin, nu s-a dovedit niciodată că poetul ar fi luat parte la mişcarea decembriştilor din Basarabia[12]. Ruşii şi câţiva români selectaţi îşi căutau unul altuia compania şi nu ţineau pentru sine decât foarte puţine secrete, astfel că poliţia secretă din Basarabia a aflat devreme de activităţile decembriştilor, de Eteria şi de radicali.

Cu toate că anturajul său de la Chişinău era de un nivel mai înalt decât se aşteptase el, Puşkin considera perioada petrecută aici ca fiind realmente o pedeapsă. Cu un salariu de o mie de ruble pe an şi un cerc de cunoştinţe mai redus decât avea la Sankt Petersburg, poetul a petrecut în Basarabia trei ani neplăcuţi. Cel care îl supraveghea, Inzov, îl trata părinteşte şi Puşkin ştia şi el că fără intervenţia lui Karamzin ar fi putut petrece perioada aceasta în Siberia şi nu în necivilizatul Chişinău. Deşi ducea o viaţă relativ uşoară, nu scăpase complet

---

11. Cerepnin, pp. 441-443. B.A. Trubeţkoi, „Kişinevskie znakomie Puşkina", în *Puşkin na Iughe* (Chişinău, 1958), p. 60. I.N. Halippa, „Gorod Kişinev vremen jizni v nem Aleksandra Sergheevicia Puşkina", în *Trudî Bessarabskoi Gubernskoi Ucenoi Arhivnoi Kommissii*, vol. 1 (Chişinău, 1900), p. 97.
12. Trubeţkoi, pp. 60-61.

de neplăcerile surghiunului şi descria într-un scurt poem locul pe care îl ocupa în societatea locală[13]:

Toţi cei de-acolo îl dispreţuiesc pe poet
şi-l numesc diavolul rus,
vorbesc de el fără pic de respect,
îl mustră şi îl ponegresc
şi-asupra lui îşi varsă cu-ncântare
cupa plină de venin[14].

Pentru ruşi, era frustrant să lucreze în Basarabia din cauza cerinţelor impuse de Regulamentul din 1818 şi a calităţii personalului de origine română cu care trebuiau să lucreze, era greu datorită diferenţelor culturale şi lingvistice şi era periculos din cauză că ciuma şi alte boli erau o prezenţă constantă. Armata de pe timp de pace aflată aici trecea şi ea printr-o perioadă dificilă datorită lipsei de muniţii, a soldaţilor antrenaţi şi echipaţi necorespunzător şi a banilor insuficienţi. Ei înşişi în conflict unii cu alţii, comandanţii ruşi îşi zădărniceau reciproc eforturile. Militarii erau însărcinaţi să păzească cordoanele de carantină, să strângă recoltele de pe marile proprietăţi, să sprijine acţiunile ocazionale de stârpire a lăcustelor şi să facă alte asemenea munci care, pentru o armată ce cunoscuse gloria cu atât de puţin timp în urmă, erau înjositoare. Activitatea incomodă a lui Arakceev l-a determinat pe contele A.A. Zakrevski să-i scrie de la Sankt Petersburg lui P.D. Kiseleff că „acum avem două molime: una e cea cu care vă luptaţi dumneavoastră şi cealaltă - Arakceev"[15].

La zece ani după înfrângerea lui Napoleon, plictiseala şi moralul scăzut al militarilor de la frontieră au avut probabil contribuţia lor la obsesia pentru ceea ce mai târziu s-a considerat a fi idei subversive. La Chişinău şi Tulcin se găseau foarte mulţi decembrişti. Fiind la început scenă a pregătirii activităţilor militare în Balcani şi teritoriile habsburgice, Basarabia a devenit mai apoi un centru de întâlnire al multor ofiţeri - clasa cea mai educată şi mai progresistă a imperiului - în afara celor două capitale. Loja masonică Ovidiu de la Chişinău îi număra în rândurile sale pe Pestel, Raevski, Orlov, Puşkin şi, probabil, Inzov. Asocierea dintre oficiali şi membri ai Societăţii Slavilor Uniţi îl determina pe M.S. Voronţov să îi scrie lui Inzov pentru a-l avertiza asupra posibilelor pericole.

Conform rapoartelor poliţiei, loja s-a dovedit foarte puţin subversivă, dincolo de idealurile lui Raevski şi Orlov privind un tratament mai bun al soldatului mediu şi de pledoaria lor pentru un sistem educaţional mai progresist în imperiu.

---

13. E.J. Simmons, *Pushkin* (Cambridge, 1937), pp. 98 şi 119.
14. Halippa, p. 161, în traducerea autorului.
15. A.P. Zabloţki-Desiatovski, *Graf D. Kiselev i ego vremia*, vol. 1 (Sankt Petersburg, 1882), pp. 82-83, 110-111 şi 114, scrisori de la Zakrevski către Kiseleff din perioada 1820-1821.

Pestel a făcut mai multe călătorii pornind de la Tulcin, iar Ipsilanti şi-a plănuit Revolta din Nord în iarna 1820-1821, la Chişinău, fără a-i implica pe membrii lojii. Puşkin îşi citea din poezii acestei rarităţi care era în Basarabia publicul avizat[16].

Ca în cazul majorităţii cercurilor de emigranţi, nici cel de la Chişinău nu avea un front filosofic şi politic unitar. Decembriştii, Societatea Slavilor Uniţi, Eteria şi masonii nu se completau neapărat. Atât Puşkin, cât şi Kiseleff şi-au pierdut rapid entuziasmul pentru decembristul Pestel. Acesta, în calitate de aghiotant al contelui Wittgenstein, a întocmit documentul incriminator împotriva Eteriei care e posibil să-l fi influenţat pe Alexandru atunci când a refuzat să sprijine Revolta din Nord. După 1 august 1822, societăţile secrete au fost oficial scoase în afara legii, iar agenţii poliţiei (a nu se confunda cu forţa de poliţie a oraşului Chişinău) îi ţineau sub strictă supraveghere pe membrii tuturor grupurilor. Radicalii din societatea emigranţilor nu au constituit niciodată o ameninţare serioasă. Un exemplu în acest sens e arestarea lui Pestel la Tulcin, pe 12 decembrie 1825, deşi acesta nu crease probleme serioase[17].

Elita rusă a adus mărunta sa contribuţie la dezvoltarea Basarabiei în domeniul învăţământului. La momentul anexării sale, provincia nu avea un sistem de şcoli organizat şi, ca şi în restul Rusiei, gradul de analfabetism era ridicat. Ţăranii nu ştiau carte, iar un boier iniţiat într-ale artei cititului şi scrisului era o excepţie rar întâlnită. Fără activităţile întreprinse de Bodoni şi Sulima, în Basarabia nu ar fi existat, în continuare, aproape nici o şcoală. Ajutorul fiscal pentru educaţie a rămas în stadiul de proiect.

Prin intermediul deputatului său pentru problemele Basarabiei, Capodistria, ţarul sublinia permanent nevoia unei educări a maselor, dar şi a celor din *dvorianstvo* pentru ca astfel să contribuie toţi la bunăstarea imperiului. El susţinea crearea unei reglementări speciale pentru învăţământul basarabean, sprijinea seminarul şi tipografia lui Gavriil şi încuraja Societatea Biblică din Basarabia. Acţiunea de pionierat a lui Bodoni a dus la înfiinţarea în 1816 a unei şcoli pentru fiii funcţionarilor publici. În 1821, un boier autohton a propus deschiderea unei şcoli de fete în care să se predea rusa, franceza, germana, istoria, aritmetica, arta şi pianul. Această şcoală pentru fete a fost urmată la scurt timp de una pentru băieţi, însă, din cauza costului ridicat şi a numărului redus de elevi din cele două şcoli, aceste tentative nu vizau decât un mic procent al populaţiei[18].

Administraţia a făcut o încercare mai importantă de a organiza în Basarabia un învăţământ pentru mase prin aplicarea a sistemului lancasterian. În colaborare cu Biserica şi acţionând prin intermediul Societăţii Biblice, guvernul a cheltuit sume

---

16. Trubeţkoi, p. 61. L.N. Oganian „K voprosu ob otnoşenii A.S. Puşkina k Geterii", în *Puşkin na Iughe* (Chişinău, 1958), pp. 133-137.
17. M.O. Zetlin, *The Decabrists*, tradusă de G. Panin (New York, 1958), pp. 49 şi 206.
18. Nacco, pp. 168-170.

importante pentru tipărirea unui număr suficient de exemplare din ediţia cu caractere chirilice a Noului Testament din Biblia de la Blaj.

Gavriil a coordonat tipărirea Bibliei şi înfiinţarea, în 1817, a unei filiale a Societăţii Biblice în Basarabia. O dată Bibliile tipărite, oamenii trebuiau învăţaţi să le citească. Pentru ruşi, sistemul lancasterian era convenabil deoarece principiul acestuia – „fiecare să îl înveţe pe un altul" – promitea o soluţie la cea mai mare problemă a Rusiei : lipsa de personal calificat. Mai mult, elanul religios al Societăţii Biblice se potrivea de minune cu idealismul celor ce susţineau acest sistem de educaţie[19]. El a fost aplicat pentru prima dată în Basarabia în 1823 de către Societatea Biblică ; aceasta, la îndemnul lui Capodistria, şi-a lipit afişele în trei oraşe : Chişinău, Ismail şi Tighina.

Exista şi un aspect supărător în ceea ce priveşte sistemul lancasterian şi anume faptul că metoda era susţinută şi de unii ofiţeri radicali din loja Ovidiu. La Kiev şi Chişinău, Orlov şi Raevski l-au folosit pentru a-i învăţa pe cei din trupele locale şi pe funcţionarii inferiori nişte deprinderi de bază[20]. Cei doi priveau armata ca pe o forţă socială pozitivă care îl învaţă pe soldatul de rând istoria ţării sale şi să scrie şi să citească. Amândoi protestau împotriva abuzurilor soldaţilor, lucru care, asociat cu activităţile lor în domeniul educaţiei, a atras asupra lor suspiciunea armatei. Zakrevski, aflat la Sankt Petersburg, îi scria lui Kiseleff, la Chişinău, că Raevski şi Orlov sunt sub supraveghere deoarece lucrează la formarea unor cercuri lancasteriene şi propagă „idei liberale" printre militari. Pe deasupra, Orlov mai păcătuise şi încercând să extindă beneficiile educaţiei şi în rândurile ţărănimii. Cu câteva luni înainte de sosirea lui Voronţov în Basarabia, Raevski era arestat sub acuzaţia – formulată de rectorul seminarului din Chişinău – că propovăduieşte gândirea liberă şi ateismul şi trimis în Siberia. Soarta lui Raevski l-a silit pe Orlov să-şi înceteze activităţile[21], dar acestea oricum nu ar mai fi continuat multă vreme din cauza din cauza instabilităţii pe care o cunoştea Rusia în ultimii ani de domnie ai lui Alexandru I.

Această notă de liberalism nu a afectat entuziasmul Bisericii şi al Societăţii Biblice pentru ridicarea nivelului cultural al poporului şi răspândirea credinţei prin intermediul sistemului lancasterian. Interesul Eparhiei pentru acest proiect a continuat şi în timpul succesorului lui Bodoni, Dimitrie Sulima. Acesta a

---

19. Ciobanu, p. 78.
20. G.L. Arş, *Tainoe Obşcestvo Filiki Eteria* (Moscova, 1965), p. 90. Zetlin, p. 64. J.C. Zacek, „The Lancasterian School Movement in Russia", în *The Slavonic Review*, iulie 1967, pp. 351 şi 360-365.
21. Zabloţki-Desiatovski, pp. 157-158. L.N. Oganian, „K voprosu of deiatel nosti kişinevskih dekabristov", în *Dokladî Naucinoi Sessii 1963 g.* (Chişinău, 1964), p. 29. Von Kosmeli, *Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew, nach Jassi* (Berlin, 1822), p. 188. V.I. Semevski, *Politiceskaia i obşcestvennaia idei dekabristov* (Sankt Petersburg, 1909), pp. 316-331.

ocupat funcţia de mitropolit între anii 1821 şi 1844 şi şi-a folosit în această perioadă relaţiile cu Biserica Rusă pentru a susţine interesele poporului său. Ruşii au oferit suficient sprijin pentru finanţarea studiilor a doi studenţi vorbitori de română şi pentru tipărirea a 1.200 de Biblii şi a unei cărţi de gramatică a limbii române, iar Voronţov a continuat să susţină şcolile în timpul mandatului său[22].

Activităţile ruşilor şi ale Bisericii în ceea ce priveşte generalizarea educaţiei au avut un impact limitat asupra ignoranţei de proporţii ce afecta regiunea. Guvernul ar fi trebuit să investească milioane în construirea de şcoli, formarea profesorilor şi tipărirea materialelor pentru a reduce într-adevăr gradul de analfabetism. În cei şaisprezece ani de autonomie, lipsa de sprijin, ciuma şi ezitarea oamenilor când era vorba să-şi trimită copiii la şcolile existente au determinat stagnarea din sfera educării populaţiei. Nici în următoarele decenii, ruşii nu au avansat prea mult în această direcţie. Recensământul din 1897 arăta că 82% din populaţia de sex masculin şi 96% din populaţia de sex feminin erau analfabeţi[23].

Ruşii din Basarabia în general şi din Chişinău în particular nu au adus o contribuţie culturală semnificativă la dezvoltarea oblastiei. Parţial, motivul pentru care „cultura avansată” nu a reuşit să aibă un impact pozitiv asupra Basarabiei poate fi atribuit modului dispreţuitor în care îi priveau ruşii pe români. Ei administrau Basarabia din raţiuni foarte practice: voiau să folosească populaţia locală în interesul imperiului. Fără îndoială că boierii simţeau acest lucru şi, având o experienţă de secole în a profita de cuceritori, plănuiseră să obţină cât mai multe avantaje şi pe seama stăpânitorilor ruşi. Era departe de a fi relaţia ideală „elev-profesor”, mai ales că fiecare parte ştia că are ceva de oferit celeilalte.

Condiţiile în care trebuiau să lucreze ofiţerii şi funcţionarii ruşi nu încurajau în nici un fel idealismul cu care aceştia şi-ar fi putut privi misiunea. Ei formau un cerc de emigranţi pe propriul teritoriu, iar mai târziu, când societatea rusă s-a divizat în elemente radicale, liberale şi conservatoare, legarea unor relaţii cu românii trebuie să fi devenit şi mai dificilă. Revolta greacă, cu implicaţiile ei politice, făcuse, cu siguranţă, şi mai periculoase discuţiile pe teme de literatură, de politică sau chiar de educaţie. Cei care stabileau legături strânse cu românii erau bănuiţi că ar fi agitatori şi, după 1821, cei care discutau cu românii şi grecii cultivaţi din capitală o făceau pe riscul lor. Presiunile politice interne făceau viaţa la Chişinău şi mai periculoasă. Cât timp în domeniul educaţiei ruşii acţionau prin intermediul Bisericii şi al Societăţii Biblice erau în siguranţă. Dar dacă cineva îşi susţinea propriile idealuri politice şi sociale servindu-se de învăţământ îşi atrăgea asupra sa represalii oficiale.

---

22. Ieromanoh Sevastian, „Şkol no-prosvetitelnaia deiatelnost preosvişcennogo Dimitri (Sulimî) v Bessarabii”, în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, 24, 1907, pp. 6-7, 10 şi 21-22.
23. Nacco, pp. 170-172. Clark, p. 90.

Şovinismul rusesc, condiţiile grele şi presiunile politice anulau o mare parte din ceea ce ar fi putut ruşii să îi înveţe pe români. La un moment sau altul din perioada de autonomie, în Basarabia s-au aflat unele dintre cele mai luminate minţi ale imperiului, însă activităţile lor nu au adus prea multe beneficii provinciei, iar atitudinea lor negativă a umbrit şi puţinul pe care îl realizaseră.

CAPITOLUL 8

Suprimarea autonomiei Basarabiei: 1823-1828

I. Schimbare de priorităţi

În 1823, ruşii nu-şi mai puteau permite deja luxul îndoielnic al haosului politic din Basarabia. Relaţiile cu turcii înrăutăţindu-se, noua provincie, situată strategic, devenea mai importantă pentru Sankt Petersburg. Pentru ca *oblastia* să fie o bază de sprijin eficientă a activităţilor ruşilor în Balcani, stabilitatea era esenţială. Eşecul total al autonomiei a determinat de asemenea luarea în considerare a posibilităţii de a opera o schimbare politică majoră. Modificarea de strategie nu s-a făcut dintr-o dată. În timp ce o parte a guvernului rus reflecta la nevoia de a integra în mai mare măsură Basarabia în imperiu, cealaltă parte încuraja codificarea dreptului civil basarabean de către oficialii ruşi de la Chişinău. Chiar dacă Rusia avea de gând să încorporeze complet oblastia, era clar că în 1825 nu se hotărâse încă amploarea schimbărilor politice.

După moartea lui Alexandru I, în 1825, s-a urcat pe tron un ţar mai „practic", care punea mai puţin preţ pe menţinerea tradiţiilor şi rânduielilor neruseşti dacă ele concurau la bunăstarea imperiului. În timpul domniei lui Nicolae I, entuziasmul pentru păstrarea drepturilor locale în regiunile de frontieră ale Rusiei s-a stins treptat. Diversitatea de la periferia imperiului nu prea era pe gustul noului ţar.

Cea mai mare responsabilitate pentru trecerea de la autonomie la introducerea practicilor ruseşti în Basarabia a avut-o M.S. Voronţov, care cunoştea îndeaproape secile rapoarte ruseşti trimise de la Chişinău în ultimii unsprezece ani şi a făcut o ultimă încercare de a lucra după Regulamentul din 1818. Eşuând, el a început să introducă treptat procedurile ruseşti şi personalul rusesc în ceea ce anterior constituise aria de responsabilitate a boierilor.

II. Încercarea de codificare a legislaţiei civile din Basarabia

Regulamentul din 1818 nereuşind să instaureze ordinea în Basarabia, era limpede că oblastia îşi va pierde autonomia. Întrebarea era doar cât timp îşi vor mai putea păstra boierii de la Chişinău puterea politică, deoarece devenise o chestiune de timp până când guvernul de la Sankt Petersburg avea să reacţioneze la haosul ce domnea la frontiera sud-vestică.

Chiar dacă din punct de vedere politic provincia urma să-şi piardă autonomia, cei din administraţie continuau să ia serios în considerare varianta menţinerii legislaţiei civile locale. Ruşii au făcut o ultimă încercare majoră de a integra legile locale în sistemul legal al imperiului finanţând întocmirea unui cod civil între anii 1819 şi 1826. Cu toate că Regulamentul din 1818 prevedea introducerea codului penal rusesc, el conţinea şi prevederi speciale privind menţinerea vechiului cod civil. Ca în toate cazurile în care intervenea legislaţia autohtonă, şi acum cea mai mare problemă a ruşilor era legată de găsirea precedentelor.

În 1815 şi 1816, Svinin, inspector în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, a făcut mari eforturi pentru a studia legislaţia civilă românească şi a ajuns la concluzia că „ar fi absolut nedrept să spunem că românii nu au propriile lor legi, deşi, dacă ne uităm la administraţia românească, am putea spune că mersul lucrurilor e determinat de spiritul despotic turc". El scria că dezordinea nu îşi avea originea în lipsa de legi, ci în veacurile în care cadrul legal bine stabilit a fost ignorat. Cercetările lui Svinin au scos la iveală în jur de douăzeci de coduri privind diverse aspecte ale vieţii românilor[1].

În 1814, a apărut o compilaţie de legi autohtone. Pe toată durata existenţei administraţiei basarabene se făcuseră încercări de codificare a legilor locale prin intermediul unor comitete formate din cărturari autohtoni şi oficiali ruşi. Contele F.P. Brunnov şi Petre Manega supravegheau activitatea unuia dintre aceste comitete şi au primit de la contele Capodistria sarcina dificilă de a simplifica şi organiza numărul mare de coduri existente cu ajutorul unui grup de experţi juridici români de la Chişinău. Cei doi au folosit rezultatele obţinute de comitet şi au întocmit Codul Civil Basarabean în franceză, care urma să fie tradus în rusă şi română. Documentul – incluzând şi criticile aduse primei sale versiuni, din 1821, şi celei de a doua versiuni, din 1822 – a fost trimis în formă incompletă la Sankt Petersburg în martie 1825[2].

Cercetările celor doi confirmau părerea lui Gavriil: în legislaţia Basarabiei existau într-adevăr elemente de drept roman, iar dispariţia societăţii bazate pe

1. Svinin, pp. 223-224.
2. *Projet de Code Civil pour la Bessarabie, 1825-1826* (Sankt Petersburg, 1913), pp. 1-7.

domnia legii şi autorităţile arbitrare contemporane erau dovada clară a degradării situaţiei Principatelor. Brunnov şi Manega şi-au dat seama că, dacă s-ar înlătura cea mai mare parte a cutumelor şi abuzurilor, Principatele şi Basarabia ar putea funcţiona pe baza dreptului roman. Ei au descoperit că pe la sfârşitul secolului al XV-lea Codul lui Iustinian îşi pierduse deja în cea mai mare măsură influenţa şi fusese înlocuit de variante prescurtate, scrise în greaca vulgară sau română. De-a lungul veacurilor civilizaţia regiunii stagnând, au fost uitate până şi aceste versiuni atenuate ale dreptului roman. Sub influenţa turcilor, ordinea şi procedura din jurisprudenţa tradiţională au dispărut aproape complet, fiind înlocuite de judecători care operau fără legi scrise. Brunnov şi Manega au descoperit că, din când în când, câte un domnitor fanariot mai realiza un cod de legi pentru principatul lui, ajungându-se, la o masă în continuă creştere de legi depăşite şi contradictorii. Cei doi pretindeau că ei au realizat un cod care încerca să dea la o parte toată pleava legislativă care se strânsese în cinci veacuri de declin[3].

În cinci ani de muncă, au ajuns la o concluzie importantă în ceea ce priveşte relaţia dintre lege şi societate: nivelul moral scade după ce s-au degradat legile. Pentru a reda legii forma sa originară şi, implicit, moralei populaţiei puritatea sa nepătată, cei doi s-au întors la sursă, la dreptul roman, şi au început să reconstruiască jurisprudenţa basarabeană. Brunnov scria că intenţionau să schimbe structura existentă doar acolo unde era absolut necesar deoarece cea mai bună schimbare era cea lentă, chibzuită. Având un cod de legi limpede, guvernul îşi putea întemeia acţiunea reformatoare pe o bază solidă. Abuzurile moştenite de la sistemul divanului puteau fi remediate. Principalul obstacol de înfruntat era ignoranţa celor care urmau să aplice legea, dar din fericire, o lege poate sluji dublul scop de a stabiliza situaţia regiunii şi de a instrui judecătorii asupra profesiei lor. Oficialii din Basarabia aveau să găsească legile logice şi drepte fiindcă, după cum scria Brunnov, „ele îşi au toate originea în ordinea naturală, care reflectă interesele societăţii"[4]. În forma în care a fost el prezentat în 1825, codul era format din trei părţi tratând drepturile personale, legile privind proprietatea şi dreptul de proprietate şi obligaţiile. Legea urma să se aplice tuturor, indiferent de poziţia socială, iar când ea nu conţinea prevederi vizând o anumită situaţie, atunci autorităţile locale, ce ar trebui să oglindească „ordinea naturală, care reflectă interesele societăţii", puteau face apel la obiceiul pământului[5].

Probabil încetineala cu care s-a lucrat a fost cauza pentru care versiunea incompletă ce a ajuns la Sankt Petersburg în 1825 a fost în cele din urmă ignorată. În decembrie 1823, contele Bludov îi scria lui Voronţov, implorându-l

3. *Ibidem*, pp. 8-10.
4. *Ibidem*, pp. 10-15 şi 19.
5. *Ibidem*, pp. 20-28.

să grăbească întocmirea codului „de care Basarabia are aşa mare nevoie"[6]. Când acesta a ajuns în sfârşit în capitală, din el lipsea secţiunea privind procedura, cea mai importantă pentru Basarabia. După şase ani de eforturi intense, codul a fost trimis la arhive şi nu a fost niciodată pus în aplicare.

Cea mai mare parte a muncii de întocmire a codului a făcut-o Petre Manega, un român intrat în slujba Rusiei după terminarea studiilor juridice la Paris. În urma unei întâlniri întâmplătoare cu Capodistria, i s-a oferit postul de la Chişinău pentru a lucra la codul civil. Pentru cei zece ani în care s-a ocupat de diverse aspecte ale legii moldoveneşti în Basarabia a primit un salariu net de 600 de ruble. El îndeplinea funcţia esenţială de om de legătură între Brunnov şi boierii români în cadrul comitetului de codificare. Date fiind condiţiile, munca sa era de calitate, iar standardele sale înalte, dar cu toate acestea şi Manega a avut aceeaşi soartă ca şi codul său. Cariera acestui om strălucit şi talentat s-a sfârşit cu postul, onorific în cea mai mare parte, de director al bibliotecii din Chişinău. Brunnov a devenit funcţionar superior în guvernul lui Nicolae I[7].

Codul civil a fost şi o urmare a eşecului înregistrat de Regulamentul din 1818. Faptul că i s-au dedicat şase ani consecutivi de muncă demonstrează seriozitatea cu care guvernul privea acordarea unei ocârmuiri autonome Basarabiei. Codul a apărut în sfârşit exact atunci când drepturile oblastiei erau pe punctul de a fi serios ciuntite, printre altele, din cauza nereuşitei guvernării conform Regulamentului din 1818.

Celor care susţineau administrarea Basarabiei în conformitate cu legile locale li s-a opus prima dată Prozorovski, apoi Miloradovici şi mai târziu Harting, Bahmetiev, Inzov şi Vighel. Părerile acestuia din urmă cântăreau mai greu în ochii lui Bludov şi Voronţov decât cele exprimate de militarii din oblastie. Vighel spunea că secolele de corupţie degradaseră până şi populaţia şi că singurul mod de a cârmui provincia era prin aplicarea legilor şi procedurilor ruseşti[8]. El considera că munca lui Brunnov şi Manega era inutilă deoarece potenţialul pe care îl oferea Basarabia imperiului nu putea fi exploatat prin intermediul codului lor. Dispreţul său pentru populaţia locală l-a făcut să creadă că nici un popor nu putea fi mai rusificat repede decât românii – dezrădăcinaţi şi necivilizaţi. Vighel credea că ei ar trebui trataţi, în cel mai bun caz, la fel cum fuseseră trataţi şi cei din alte regiuni „mai puţine civilizate", precum Georgia şi Siberia, şi nu ca un popor aflat la acelaşi nivel cu Finlanda, Polonia şi statele baltice. Părerile lui Vighel au ajuns să-şi găsească expresia în politica oficială[9].

---

6. Contele D.N. Bludov către M.S. Voronţov, 22 decembrie 1823, Sankt Petersburg. *Arhiv Kniazia Voronţova,* vol. 38 (Moscova, 1892), p. 297.
7. L.A. Casso, „Petr Manega, zabîtîki kodifikator Bessarabskago prava", în *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosvieşeniia*, serie nouă, partea a 49-a, ianuarie 1914, pp. 1-19.
8. Vighel, p. 34.
9. Vighel, p. 35.

III. M.S. Voronţov

În 1823, era deja clar că sistemul de guvernare instaurat prin Regulamentul din 1818 nu funcţiona. Nu numai că fuseseră încălcate spiritul şi litera codului, dar nici nu existau suficienţi boieri pentru ocuparea posturilor aprobate de ţar. Era nevoie de o schimbare care să limiteze exercitarea drepturilor, privilegiilor, obiceiurilor şi practicilor nobilimii basarabene, precum şi aplicarea legilor locale. Această limitare treptată a autonomiei locale fusese susţinută de majoritatea ruşilor din oblastie în cei zece ani anteriori. Susţinător constant al specificului Basarabiei şi purtător de cuvânt influent, Gavriil Bănulescu Bodoni a acţionat împotriva acestei mişcări. La moartea lui, în martie 1821, românii din Basarabia l-au pierdut pe cel mai eficient reprezentant al lor la Sankt Petersburg. Succesorul lui, Dimitrie Sulima, nu mai puţin înţelept sau mai puţin remarcabil, nu avea prestigiul necesar pentru ca, în haosul administrativ din Basarabia, să organizeze o apărare corespunzătoare a autonomiei politice şi culturale a patriei sale.

Probabil că dacă Basarabia ar fi fost o regiune mai importantă a Rusiei, limitarea autonomiei s-ar fi petrecut mai devreme. În perioada dintre anii 1812 şi 1828, frontiera sud-vestică era relativ liniştită, iar imperiul era preocupat de rezolvarea problemelor stringente legate de refacerea economiei şi a sistemul administrativ. În sfârşit, în 1823, când se profila o schimbare a situaţiei din Balcani, Imperiul Rus a început să se ocupe şi de instaurarea unei administraţii mai eficiente la Chişinău.

Printr-un ucaz imperial din 28 iulie 1823, M.S. Voronţov, fiul ambasadorului la Londra, S.R. Voronţov, şi membru al uneia dintre cele mai prestigioase familii ale Rusiei, şi-a asumat autoritatea guvernării Noii Rusii şi Basarabiei. Aceasta din urmă avea să fie pentru prima dată condusă de un funcţionar administrativ civil de rang superior. Militarii nu prea avuseseră succes. Capacitatea noului guvernator, autoritatea sa sporită şi influenţa familiei sale făceau ca numirea lui să reprezinte un mare salt înainte, având în vedere rangul oficialilor trimişi de obicei în Basarabia. Voronţov era extrem de bogat; pe proprietăţile lui din şaisprezece gubernii lucrau şi îi plăteau *obrocul* circa 37.702 de suflete. Susţinător al agriculturii progresiste şi al propriilor produse, era deosebit de interesat de potenţialul Noii Rusii şi al Basarabiei[10].

Dată fiind sarcina dificilă care îl aştepta, Voronţov trebuie să fi fost motivat şi de altceva decât propriul interes atunci când a acceptat acest post. El cunoştea foarte bine problemele pe care le presupune acesta de la prietenii şi subordonaţii lui din regiune. Sfera responsabilităţilor sale în sud-vestul Rusiei era atât de mare încât în mai 1823 tatăl său îi scria: „Te sfătuiesc să fii atent cu toată munca ce

10. E.I. Indova, *Krepostnoe hoziaistvo v naceale XIX veka* (Moscova, 1995), pp. 30, 35 şi 37-39.

ţi-a fost atribuită... dacă nu renunţi la activitatea din Basarabia, o să te doboare. Atât de multă muncă o să te omoare". El îşi exprima îngrijorarea că fiul lui nu va găsi suficient de mulţi oameni cinstiţi pentru ocuparea posturilor din Basarabia. „Descrierea (pe care ai făcut-o tu) situaţiei dezastruoase din Basarabia mă face să mă tem foarte mult"[11]. N.M. Loginov îi scria despre această stare jalnică lui S.R. Voronţov, aflat la Londra, cu următoarele cuvinte : „Fratele meu... spune că au dat peste grozăvii ce-ţi fac părul măciucă. Oameni închişi în puşcărie fără nici un motiv şi fără nici o judecată, oameni condamnaţi la moarte în închisori... toate acestea sub privirile lui Inzov"[12]. După o inspecţie în Basarabia în vara lui 1823, contele Bludov îi scria lui Voronţov : „ţăranii aceştia nu sunt robi şi trebuie trataţi mai bine decât sunt trataţi acum". Tot el solicita reforme imediate ale structurilor fiscale şi ale tribunalelor, schimbarea atitudinii nobilimii, o reverificare a documentelor boierilor şi reorganizarea Sfatului Suprem al Oblastiei. Recomanda de asemenea să fie studiate atent multe dintre sugestiile făcute de Vighel şi găsea că e importantă mai ales reforma Sfatului Suprem deoarece „toţi marii uneltitori acolo se găsesc". Viitorul autonomiei Basarabiei era conturat în concluzia uneia dintre scrisorile lui Bludov, în care scria că „Regulamentul din 1818 e provizoriu, de dumneavoastră depinde să înfăptuiţi reforma. Trebuie să ne apropiem de forma instituţiilor din interiorul ţării... pentru a oferi un sistem legislativ administraţiei interne a Basarabiei"[13].

IV. Reformele lui Voronţov

Probabil tocmai faptul că ştia că ruşii şi românii nu-şi pot uni eficient eforturile pentru a lucra conform Regulamentului şi perspectiva unui nou război ruso-turc l-au determinat pe Voronţov să înceapă procesul de limitare a autonomiei Basarabiei. Contele Bludov indicase cel puţin cinci zone care necesitau reforme. Era limpede că nobilimea locală nu era foarte sensibilă la încercările de a o convinge şi nici nu vădea vreo înclinaţie spre reformă. Tentativele de a îmbunătăţi sistemul juridic eşuaseră lamentabil. Dificultăţile pe care le presupunea educarea nobilimii erau prea mari, astfel că, aflat în mâinile ei, sistemul juridic ar fi trebuit desfiinţat şi nu supus reformei. După ce a ajuns la Chişinău, Voronţov a abordat celelalte trei probleme : reforma Sfatului şi a structurii fiscale şi verificarea calităţii de nobil.

---

11. S.R. Voronţov către M.S. Voronţov, Londra, 12 (24) mai 1823 şi S.R. Voronţov către M.S. Voronţov, 17 (29) iulie 1823, Londra. *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 17 (Moscova, 1880), pp. 558 şi 536-537.
12. N.M. Loginov către S.R. Voronţov, 4 septembrie 1823, Sankt Petersburg. *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 23 (Moscova, 1892), pp. 498-501.
13. Contele D.N. Bludov către M.S. Voronţov, 29 septembrie 1823, Sankt Petersburg. *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 38 (Moscova, 1892), pp. 286-289.

Contele a sosit la Chişinău în august 1823 pentru a se ocupa de moştenirea a unsprezece ani de pseudoguvernare. De la bun început, a lăsat să se ştie că e conştient de provocarea administrativă deosebită pe care o reprezintă Basarabia pentru imperiu şi că nu se aşteaptă ca administraţia de aici să funcţioneze ca în guberniile cu mai multă experienţă din interiorul statului. Voronţov a făcut un studiu general asupra centrelor administrative ale ţinuturilor şi asupra Chişinăului. Spre mâhnirea lui, a constatat că situaţia dezastruoasă descrisă în rapoartele pe care le primise era reală. Într-o adresă către Sfatul Suprem, el afirma că cele mai mari abuzuri privesc birourile poliţiei şi condiţiile din închisori. La nivel local, activităţile ilegale ale ispravncilor îi făceau în continuare pe mulţi ţărani să fugă înapoi peste Prut şi îi descurajau şi pe alţii să vină să se aşeze în Basarabia[14].

În cursul călătoriilor sale prin oblastie Voronţov a putut vedea în ce hal de degradare ajunseseră drumurile şi podurile şi a găsit spitalele într-o stare lamentabilă, iar la verificarea tribunalelor, a descoperit un număr enorm de cazuri nerezolvate. El a spus direct Sfatului că în primii săi cinci ani de existenţă nu a reuşit să-şi ducă la îndeplinire nici măcar cele mai simple îndatoriri şi a promis ca în octombrie să trimită un raport complet şi corect ţarului[15].

Preluarea conducerii Basarabiei de către Voronţov a marcat începutul unor mari schimbări în ceea ce priveşte legile, obiceiurile, practicile şi privilegiile românilor. Cei cinci ani de proastă administrare conform Regulamentului îl convinseseră că trebuiau făcute rapid reforme majore. În cele şase luni pe care le-a dedicat studierii problemelor oblastiei şi apoi de-a lungul unei vieţi întregi în care şi-a păstrat interesul pentru Basarabia, Voronţov, mai mult decât oricare alt oficial rus, şi-a lăsat amprenta asupra guvernării şi instituţiilor din această provincie.

El a încercat în primul rând să ocupe posturile cu oameni mai bine pregătiţi, pe care să îi supravegheze mai riguros. Înaintea alegerilor din 1824-1825, a făcut încă o verificare a documentelor nobililor şi a redus şi mai mult numărul familiilor boiereşti. După şederea sa la Chişinău, Voronţov a plecat la postul său de la Odessa, lăsând în urmă un comitet de verificare în cadrul căruia ruşii deţineau autoritatea. Vighel a primit ordin special de la *namestnic* să urmărească îndeaproape mersul treburilor în capitală şi să acorde o deosebită atenţie încasării impozitelor. La sfârşitul lui 1823 şi începutul lui 1824, Voronţov a pus în mişcare maşinăria care, în cele din urmă, a dus la scoaterea din circulaţie a banilor turceşti şi la introducerea monedei ruseşti standard[16].

Pe baza informaţiilor dobândite în cursul călătoriei sale prin Basarabia, Voronţov a întocmit planuri de reformă a sistemului fiscal. Cel în vigoare era

14. Arbure, p. 540. Varadinov, pp. 202-204. Skalkoski, II, p. 438. Nacco, p. 195.
15. Nacco, p. 195. Varadinov, p. 203.
16. M.S. Voronţov către contele D.N. Bludov, 4 decembrie 1823, Odessa, *Arhiv Kniazia Voronţova*, vol. 36 (Moscova, 1892), p. 291. Varadinov, pp. 203-204.

ambiguu şi continua să apese greu pe umerii ţărănimii, chiar şi după Regulamentul din 1818, iar ispravnicii nu dădeau semne că ar renunţa la rolul lor de perceptori. Din cauza proastei calităţi a registrelor şi a corupţiei din rândul ispravnicilor, nu se poate şti cât de eficient era sistemul agricol bazat pe dări. Era evident faptul că la Chişinău nu ajungeau suficienţi bani din impozite pentru a se puteau face îmbunătăţiri în domeniul public. Profiturile mari aparţineau în continuare moşierilor. Obiceiurile deja înrădăcinate de un secol nu puteau fi eradicate pur şi simplu, prin emiterea Regulamentului din 1818. Un funcţionar cinstit, ca de pildă Petre Manega, a primit suma infimă de 600 de ruble pentru zece ani de muncă, în vreme ce un moşier putea câştiga atât în două săptămâni de lucru. Românii înţelegeau prea puţin din sistemul salarial rusesc sau din demnitatea autoguvernării nobilimii pentru a fi stimulaţi să-şi schimbe propriile metode profitabile. Pierderile suferite de veniturile statului crescuseră din 1812 ajungând la aproximativ patru milioane de lei, ceea ce făcea reforma absolut necesară[17].

Analizând sistemul fiscal, Voronţov s-a convins de nevoia de a aboli prerogativele vechilor moşieri şi numeroasele tipuri de dări pretinse. Sistemul de impozitare modificat, introdus în 1825, includea o taxă specifică plătită direct reprezentanţilor trezoreriei care îi înlocuiau pe ispravnici. În 1828, toţi ceilalţi locuitori s-au bucurat de beneficiile sistemului de impozitare generală al ruşilor, după această dată ispravnicii având mai puţină putere asupra populaţiei[18]. În 1825, Voronţov a introdus controale ruseşti mai stricte asupra departamentelor fiscale şi a împărţit posturile din cadrul acestora în sfere de responsabilitate mai bine definite.

Alte schimbări aduse de Voronţov între anii 1823 şi 1825 au fost numirea unui nou preşedinte al Sfatului Suprem al Oblastiei (care a murit de ciumă în mai puţin de un an), întărirea puterilor procuratorului, înlocuirea unora dintre cei mai corupţi membri ai tribunalelor locale şi restructurarea forţei de poliţie a oraşului Chişinău. În perioada în care a fost direct răspunzător de soarta oblastiei, Voronţov le-a atribuit mai multe responsabilităţi funcţionarilor ruşi şi i-a numit pe aceştia în locul boierilor, care se dovediseră incapabili să se adapteze la reformele lui[19].

Aceste acţiuni păreau să sporească eficacitatea administraţiei. Introducerea unui număr mai mare de funcţionari ruşi şi de proceduri ruseşti dădea Sankt Petersburgului cel puţin impresia de competenţă. Numeroasele pregătiri pe care le făcea Voronţov pentru abolirea autonomiei Basarabiei nu au stârnit opoziţia boierilor, aşa cum făcuseră acţiunile similare din vremea lui Harting şi Bahmetiev. S-a schimbat până şi structura nobilimii basarabene după modelul aristocraţiei

17. Nacco, p. 198. Varadinov, pp. 203-204.
18. Anţupov, pp. 54-55.
19. Nacco, pp. 195-200. Varadinov, pp. 202-207.

din guberniile interne. În loc de un singur reprezentant al nobilimii, ca înainte, după 1825, au fost aleşi o serie de asemenea reprezentanţi ai nobilimii în fiecare ţinut care să se ocupe mai bine de afacerile nobililor[20].

În ceea ce priveşte aplicarea legii şi procedurile juridice, schimbările majore ce aveau loc la Chişinău erau rareori simţite de marea majoritate a populaţiei. De asemenea, unii ispravnici se sustrăgeau de la noul sistem fiscal, restrictiv, şi îşi continuau vechile practici. Ispravnicul din Ismail a fost acuzat de abuz deoarece îi ameninţa pe ţărani cu exilul în Siberia, bătaia şi chiar moartea. El monopolizase furnizarea de cai de poştă din ţinutul său şi le făcea viaţa grea ţăranilor forţându-i să-i întreţină animalele. Pe lângă aceste cazuri obişnuite de abuz, Voronţov mai observase şi că ispravnicii nu îşi îndeplineau obligaţia de a menţine izolate centrele de carantină, de a pune capăt contrabandei, de a combate bolile vitelor şi bandele de răufăcători. El nota şi faptul trist că ţăranii trebuiau apăraţi de propriul ispravnic. Lipsa de control asupra acestor slujbaşi atinsese un asemenea grad încât, timpul epidemiei de ciumă din 1819, ispravnicul din Hotin nu ştia nimic de ordinul trimis de la Chişinău de întărire a carantinei. Atât timp cât era în vigoare Regulamentul din 1818, singura alternativă era de a-i înlocui pe cei despre care se ştia că au greşit cu persoane mai bine pregătite din rândurile restrânse ale nobilimii[21].

Şi celelalte regiuni mai puţin dezvoltate de la frontiera imperiului se confruntau cu aceleaşi probleme ca şi Basarabia. Acolo unde ruşii apăreau drept o forţă îndeobşte „progresistă", în zone precum Siberia, Georgia şi Basarabia, lipseau funcţionarii pregătiţi şi nobilimea locală calificată. De obicei, în aceste regiuni şi în unele părţi ale guberniilor interne unde administraţia depindea de oficialii autohtoni, cei care ocupau funcţii în poliţie şi în sistemul de încasare a impozitelor erau autorii abuzurilor. Particularitatea problemelor din Basarabia rezida în puterile enorme atribuite în mod tradiţional ispravnicilor. Boierii pământeni nu făcuseră trecerea de la administraţia supusă sultanului la cea condusă de ţar şi îndatoririle de bază ale ispravnicilor rămăseseră aceleaşi. Modul raţional în care aborda lucrurile Regulamentul din 1818 şi puterile cu care fusese învestit Sfatul nu modificaseră cu adevărat nici autoritatea pe care o avea ispravnicul asupra vieţii ţăranilor, nici felul său de a-şi înţelege funcţia. Acest eşec la nivel local făcea inutile încercările guvernatorilor ruşi, de la Prozorovski la Voronţov, de a lucra prin intermediul sistemului românesc. Hotărârile privitoare la viaţa ţăranilor erau în continuare luate „într-un nor gros de fum de tutun", acasă la un boier, fără a ţine seama de legi ori moderaţie[22].

20. Cerepnin, p. 385. Nacco, pp. 200-201.
21. Varadinov, pp. 204-207.
22. Nacco, p. 204.

Voronţov a făcut schimbări importante în structura şi modul de operare al administraţiei. Modificarea sistemului fiscal şi unele dintre reformele structurale din administraţia centrală au avut o oarecare influenţă imediată asupra unei părţi a populaţiei, dar totuşi majoritatea vechilor contradicţii din sistemul de guvernare existau în continuare[23]. În 1824-1825, 125 de persoane au participat la alegerile nobilimii pentru desemnarea reprezentantului provincial şi a celorlalţi şase ai ţinuturilor. Katakazi, bine intenţionat, dar ineficient, a fost înlocuit de un oarecare Timkovski. La sfârşitul anului 1826, Vighel şi Voronţov s-au întors amândoi la Sankt Petersburg.

Oblastia, supusă şi neinfluenţată de mişcarea decembriştilor, a făcut legământ de credinţă către noul ţar, Nicolae I, în ianuarie 1826. Nicolae a răspuns printr-un manifest binevoitor în care îşi exprima înţelegerea faţă de problemele provinciei. În acelaşi timp, consulul prusac la Iaşi scria către Berlin că „(Basarabia) e nemulţumită că se află sub jugul moscovit. Nobilii se văd dispreţuiţi, rău trataţi şi, încet-încet, privaţi de prerogativele lor... Poporul e încă şi mai nefericit, chinuit de oficialităţi, silit să hrănească, să adăpostească şi să transporte soldaţii, care sunt prost plătiţi..."[24].

V. Desfiinţarea autonomiei

După plecarea lui Voronţov la Sankt Petersburg, în 1826, deciziile importante privind politica administrative din Basarabia au fost luate la nivelul conducerii imperiului. Voronţov şi Vighel au convins mai multe personaje importante din guvern de necesitatea de a suspenda Regulamentul din 1818 şi de a instaura o administraţie asemenea celei existente în acel moment în guberniile interne. Înlocuitorul lui Voronţov, contele F.P. Pahlen, a continuat în mare reformele în direcţia trasată de predecesorul său şi a făcut progrese în ceea ce priveşte introducerea monedei ruseşti, aplicarea reformei fiscale şi supravegherea poliţiei din Chişinău. Nu a reuşit să influenţeze prea mult în bine activităţile ispravnicilor şi, chiar dacă era conştient că oraşul Chişinău trebuie restaurat, nu a găsit fondurile necesare pentru a face îmbunătăţirile dorite. Perioada petrecută de el la cârma Basarabiei a fost marcată de la fel de multe aspecte negative ca şi mandatele predecesorilor lui[25].

Pahlen avea alte probleme mai importante de rezolvat decât pe cele ale Basarabiei şi Noii Rusii. El trebuia să supravegheze îmbunătăţirea reţelei de drumuri, de

23. Varadinov, pp. 203-207. Nacco, p. 206.
24. Consulul prusac la Iaşi, Kreuchely, către von Millitz, 10 octombrie 1825, Iaşi. *Hurmuzaki*, X, p. 330.
25. Nacco, pp. 209-211.

care se ocupa P.P. Liprandi[26], şi pregătirea planurilor de urgenţă pentru războiul cu Imperiul Otoman care se profila. Din aceste planuri făcea parte şi proiectul de asigurare a unei guvernări stabile mai întâi în Basarabia, iar apoi în România, pentru a fi astfel evitate problemele de aprovizionare apărute în timpul războiului din 1806-1812[27].

La scurt timp după urcarea sa pe tron, Nicolae I a spus: „Fratele meu a lăsat o serie întreagă de treburi de care trebuie să mă ocup, prioritară fiind problema orientală"[28]. În 1826, L.A. Langeron a pregătit un raport bazat pe bogata sa experienţă în Principate, pentru ca ţarul să-şi facă o idee despre aspectele complexe pe care le implica un război cu turcii în zona Dunării[29]. În rapoartele consulare de la Iaşi din septembrie 1827 se afirma deja că „veştile venite din Basarabia... sunt că ţara se pregăteşte să construiască spitale şi să strângă provizii şi că, încet-încet, Basarabia se umple de soldaţi"[30].

În aprilie 1828 a început un nou război ruso-turc şi, în câteva săptămâni, armata rusă a ocupat cu uşurinţă Principatele. De data aceasta, ruşii nu mai depindeau de un om de legătură autohton în colaborarea lor cu divanurile deoarece contele Pahlen şi-a părăsit postul de guvernator al Noii Rusii şi Basarabiei pentru a deveni preşedintele divanurilor de la Iaşi şi Bucureşti[31].

Cu o lună înainte de izbucnirea războiului, Nicolae I a emis un ucaz prin care se punea capăt autonomiei administrative a Basarabiei. Cât timp frontiera sud-vestică fusese liniştită, această provincie periferică îşi dusese cumva zilele cu administraţia ei ineficientă, însă acum când se profila războiul, problemele Basarabiei trebuiau rezolvate.

În primele secţiuni ale ucazului se afirma că proiectul din 1818 fusese, după cum se ştia prea bine, un experiment. Având în vedere că eşuaseră după zece ani de funcţionare, Regulamentul şi toate instituţiile instituite de el erau imediat abolite. Faptul că documentul de la 1818 servise totuşi un deceniu întreg era un tribut adus toleranţei imperiului sau ineficienţei birocraţiei. Nicolae I a început apoi procesul de reorganizare a Basarabiei.

În schiţa Regulamentului din 1828, în relaţiile Basarabiei cu guvernul central se făceau încă unele concesii specificităţii culturale a regiunii; de asemenea, rămâneau intacte unele caracteristici româneşti ale guvernării şi câteva elemente de legislaţie locală. Limba rusă a devenit singura limbă folosită în administraţie

26. Nacco, pp. 220-221.
27. Zabloţki-Desiatovski, pp. 148-149 şi 153-154.
28. Grosul, *Reformî...*, p. 151.
29. Langerone, *Hurmuzaki*, I, 3, pp. 64-377.
30. Viceconsulul prusac la Iaşi, J. Margotti, către L. Kreuchely, 8 septembrie 1827, Iaşi. *Hurmuzaki,* X, p. 428.
31. Grosul, pp. 154-160.

de abia în 1833 şi până la mijlocul veacului anunţurile publice importante erau tipărite şi în română şi în rusă. Dimitrie Sulima a încurajat cultura românească cu înflăcărare până la moartea sa. Structura socială locală a rămas cea definită în 1818, fiecărei clase garantându-i-se toate drepturile şi privilegiile de care se bucurase înainte. Românii din Basarabia au fost în continuare scutiţi de serviciul militar şi feriţi de ameninţarea iobăgiei. Însă, prin comparaţie cu schimbările ce avuseseră loc în structurile politice, aceste erau concesii minore.

După 1828, ruşii au fost cei care au condus Basarabia. Boierii locali şi-au pierdut aproape toată puterea pe care o deţinuseră în cadrul tribunalelor, al Sfatului şi al administraţiei locale. Provincia era condusă de la Chişinău de către un guvernator general basarabean, cu ajutorul unui guvernator civil rus. Diviziunile teritoriale au rămas aceleaşi, însă funcţionarii de la nivel local au fost puşi sub un control mai strict. Guvernatorul civil avea mai multă putere asupra Sfatului Oblastiei, tribunalelor civile şi penale, în domeniul administrativ şi fiscal şi în ceea ce priveşte încasarea impozitelor. Această autoritate sporită îi asigura un control mai strict asupra sferei sale de responsabilitate.

Cea mai importantă diferenţă dintre Regulamentul din 1818 şi cel din 1828 era rolul mult diminuat jucat de *dvoriansto* după 1828, mai ales în cadrul Sfatului şi al tribunalelor, unde nobilii au ajuns să nu fie mai bine reprezentaţi decât clasa negustorilor şi comercianţilor. Instituţia prin intermediul căreia îşi exercitaseră până atunci controlul, Sfatul Suprem, îşi pierduse hegemonia asupra regiunii : nu mai era curtea supremă de apel şi nici principala instanţă administrativă şi îşi pierduse orice influenţă asupra chestiunilor juridice. Sfatul în noua sa versiune se ocupa cu precădere de probleme fiscale minore şi de acţiuni cum ar fi menţinerea cordonului de carantină. Boierii nu mai deţineau majoritatea de voturi nici chiar în acest Sfat slăbit, în a cărui componenţă intrau preşedintele (guvernatorul general), guvernatorul civil, mareşalul nobilimii, viceguvernatorul, preşedinţii tribunalelor şi doi membri permanenţi numiţi de Senat. În tribunale, boierii erau la fel de puţin reprezentaţi. Membrii curţilor penală şi civilă erau preşedintele, doi consilieri numiţi de guvern şi doi juraţi din rândul boierilor, şi respectiv al negustorilor. Preşedinţii tribunalelor erau aleşi de ţar şi în toate celelalte departamente boierii îşi pierduseră supremaţia.

În baza ucazului din 1828, toate regulile existente în vigoare în guberniile interne urmau să fie aplicate şi în Basarabia. Structura de autoguvernare a nobilimii a căpătat aceeaşi bază ca şi cea din restul imperiului, cu excepţia ţinuturilor Ismail, Akkerman şi Tighina, unde nu existau suficienţi nobili pentru a putea fi ales un reprezentant de ţinut al nobilimii. La nivel local, competenţele juridice ale ispravnicilor au fost drastic reduse prin înfiinţarea de tribunale ale ţinuturilor, compuse dintr-un judecător, reprezentant al guvernului, doi juraţi din

dvorianstvo şi doi juraţi proveniţi dintr-un grup format din mazili, ruptaşi şi ţărani. Funcţionarii tribunalului erau confirmaţi de guvernatorul general.

Regulamentul din 1828 restrângea puterea considerabilă pe care o aveau ispravnicii asupra ţăranilor. Au fost reduse nu numai competenţele lor judecătoreşti, ci şi puterea de a percepe impozite şi de a aplica propria lege. Impunerea procedurilor şi sistemelor ruseşti promitea o guvernare mai echitabilă pentru ţărani. Nu a fost introdusă iobăgia, dar, din păcate, multe dintre abuzurile comise de guvern în guberniile interne au pătruns şi în noua provincie. Deşi mai bine reglementată acum, încasarea impozitelor continua să fie o formă de opresiune pentru ţărani, astfel că schimbarea modului de guvernare după 1828 nu le-a influenţat în mod substanţial viaţa.

În general, toate domeniile administraţiei au fost supuse reformei, astfel încât structurile lor să devină identice celor din Rusia. Guvernatorul general era subordonat Senatului şi miniştrilor şi toate funcţiile administrative din Basarabia erau coordonate de guvernatorul general. Din motive de eficienţă, se folosea limba rusă în toate circumstanţele, dacă era nevoie făcându-se traducerea în limba română. Dacă într-un anumit caz legislaţia civilă locală se dovedea insuficientă, se folosea codul civil rus. În ţinuturile Ismail, Akkerman şi Bender, unde românii erau minoritari, era folosită exclusiv limba rusă, conform legilor ruseşti. Legea din 1828 conţinea o prevedere foarte explicită care menţiona că puterea unui funcţionar nu putea depăşi sfera sa de autoritate.

Basarabia era, în sfârşit, incorporată Imperiului Rus din punct de vedere structural şi politic. Fie că sistemul rusesc funcţiona mai eficient decât administraţia din perioada de autonomie, fie că nu, un lucru era limpede: după lege, elita locală îşi pierduse o mare parte a competenţelor sale de autoguvernare[32].

32. *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiskoi Imperii*, seria a II-a, Sankt Petersburg, 1884, vol. 3, nr. 1834, pp. 197-204.

CAPITOLUL 9

Probleme administrative nerezolvate

De-a lungul istoriei sale, Imperiul Rus s-a extins atunci când i-au permis circumstanţele militare sau politice ; consideraţiile privind capacitatea Rusiei de a administra eficient noile teritorii nu au fost decât rareori luate în calcul de generalii şi diplomaţii de la Sankt Petersburg. Simplul fapt de a adăuga noi pământuri la împărăţia ţarului constituia o justificare suficientă pentru extinderea frontierelor, iar motivele pentru care aceasta era atitudinea predominantă sunt evidente. Militarii şi funcţionarii publici erau rareori demişi ca urmare directă a proastei administrări, cu toate că istoria Rusiei ne oferă multe exemple de consecinţe dezastruoase ale expansiunii necorespunzător planificate. Extinzându-şi teritoriile, mai ales către sud-vest, ruşii şi-au întărit poziţia defensivă şi diplomatică.

La fel s-a întâmplat şi când a fost anexată Basarabia, în 1812. Ocupând acest mic petic de pământ, ruşii au căpătat controlul asupra gurilor Dunării şi o poziţie strategică mai bună faţă de Imperiul Otoman şi cel Habsburgic. În secolul al XVIII-lea, ei au dus patru războaie pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti şi şi-au format acolo un grup de partizani gata să-i sprijine la o eventuală traversare a Nistrului. Forţele ţariste au luat iniţiativa de a cuceri teritorii otomane ca răspuns la înaintarea lui Napoleon din 1806 şi au ocupat cu uşurinţă Principatele, pornind ceea ce sperau ei că va fi un război de scurtă durată. Însă, ruşii şi-au pierdut elanul şi s-au împotmolit pe alte fronturi ale campaniilor napoleoniene, ajungând până la urmă să ducă un decepţionant război de şase ani. Din motive logistice, ei au instaurat o administraţie de ocupaţie, însă distanţa mare până la Sankt Petersburg, diferenţele de limbă, de legi, de obiceiuri şi de tradiţii în materie de guvernare i-au împiedicat să conducă în mod direct regiunea. În schimb, trebuiau să se bazeze pe aşa-zişii partizani loiali de la Iaşi şi Bucureşti. În cei şase ani de ocupaţie, ruşii au aflat în cele mai mici amănunte ce probleme apar atunci când încerci să foloseşti conducerea unei naţiuni pentru slujirea intereselor alteia. Ei nu au obţinut sprijinul logistic dorit de la Principate. Sistemul divanului, în care activau boierii, funcţiona mai bine când se punea problema folosirii puterii ruseşti în scopuri proprii decât atunci când era vorba de

slujirea cauzei ţariste. Pentru ţărani, eliberatorii ruşi s-au dovedit a fi oprimatorii ruşi deoarece divanurile, care acţionau prin intermediul ispravnicilor, şi-au sporit pretenţiile faţă de ei pentru a satisface, pe lângă propriile nevoi, şi cererile minime ale ruşilor. Expansiunea imperiului în vreme de război împinsese autoritatea ţarului dincolo de punctul până la care aceasta ar fi putut fi folosită în mod eficient. Conflictele din timpul administraţiei de ocupaţie s-au repetat în Basarabia în cei şaisprezece ani de guvernare autonomă. În cursul războiului, structurile sociale, fiscale şi politice româneşti nu puteau fi puse în slujba cauzei ruseşti. După război, când armata rusă s-a retras mai întâi în Basarabia, iar apoi în nord, pentru a lupta împotriva lui Napoleon, la Chişinău a rămas doar un mic grup de funcţionari. Aceştia au încercat să pună pe picioare o administraţie locală permanentă care ar fi putut eventual preîntâmpina multe dintre obstacolele de care se ciocnise guvernul de ocupaţie.

Noua provincie constituia un mare potenţial economic şi politic pentru Imperiul Rus şi, bine guvernată, ar fi contribuit din plin la bunăstarea şi prestigiul ţarului. Însă în Basarabia pe timp de pace ca şi în Principate pe timp de război, ruşii întâmpinau în activitatea lor cam aceleaşi dificultăţi, datorate distanţei mari de capitală şi diverselor conflicte culturale. Aceiaşi factori care i-au determinat pe ruşi să guverneze prin intermediul conducerii locale în Moldova şi Ţara Românească i-au silit şi să acorde autonomie românilor din Basarabia. Ei nu puteau spera să poată înlocui administraţia locală în anii dificili din ultima etapă a războaielor napoleoniene şi din perioada de redresare postbelică, ci doar să dea instrucţiuni şi sfaturi conducerii regiunii. În aceşti şaisprezece ani, ruşii au înregistrat singurul lor succes, mărunt şi acesta, în materie de politică demografică, ei reuşind să contracareze efectul dezastruos al ciumei şi al pretenţiilor boierilor asupra numărului de locuitori. Structurile sociale, fiscale şi politice din Principate au fost preluate aproape fără nici o modificare şi, de la bun început, ele au împiedicat oblastia să atingă acel nivel de organizare de care era nevoie pentru a-i exploata potenţialul.

În primii patru ani ai Basarabiei ca provincie rusă, guvernul central nu a acordat prea multă atenţie – sau chiar deloc – haosului administrativ ce domnea la Chişinău. În acest timp, administraţia basarabeană funcţiona după planul don-quijotesc al amiralului P.V. Ciceagov. Proiectul prevedea ca puterile nobililor români – acelaşi grup care zădărnicise cu succes multe din planurile ruşilor în Principate – să fie păstrate intacte. Boierii reuşeau fie să se eschiveze, fie să denatureze responsabilităţile ce ţineau de autoguvernare. Nici vechiul boier român Scarlat Sturdza şi nici generalul rus I.M. Harting nu-i puteau determina să lucreze în folosul bunăstării comune. Numai Gavriil Bodoni, om al Bisericii, a reuşit acest lucru într-o oarecare măsură şi rezultatul a fost înfiinţarea Eparhiei Chişinăului. Boierii se arătau adepţi ai artei de a evita micile îndatoriri ce le erau

impuse şi de a profita pe seama posturilor ocupate, iar când Harting a încercat să îi disciplineze, au ripostat şi au obţinut ce doreau. Ei au trimis un memoriu ţarului prin care îi solicitau acestuia protecţia, spunând că generalul încearcă să îi priveze de tradiţiile lor culturale şi politice. În 1816, inspectorii guvernamentali trimişi de la Sankt Petersburg constatau deja că administraţia locală de la Chişinău nu funcţionează. Ruşii preluaseră controlul asupra Basarabiei din mâinile turcilor, însă nu aveau controlul asupra românilor care trăiau acolo. Dacă ar fi ales să folosească forţa brută, ei şi-ar fi putut impune voinţa, însă încercând să acţioneze prin intermediul structurii locale, şi-au văzut eforturile de reformă zădărnicite.

Ca răspuns la problemele cu care s-a ciocnit în primii patru ani la Chişinău, Sankt Petersburgul a schimbat personalul şi a codificat forma de guvernare autohtonă şi, contrar recomandărilor făcute de reprezentanţii ruşi de la faţa locului, a refuzat să suprime autonomia locală acordată Basarabiei. Ţarul s-a ocupat personal de problemele de la frontiera sud-vestică şi a hotărât ca românii să îşi păstreze toate drepturile, privilegiile şi obiceiurile locale, decizie care servea de minune experimentelor sale federaliste. Dacă imperiul era prea slăbit pentru a putea administra corespunzător din capitală diversele sale teritorii, alternativa era extinderea autonomiei locale asupra regiunilor de la periferie, precum Finlanda, Polonia şi Basarabia. Ţarul l-a ales pe Bahmetiev pentru ducerea la îndeplinire a planurilor sale, generalul trebuind să organizeze o administraţie nouă şi dreaptă în provincie. El a fost învestit cu autoritate sporită şi a primit mai mult sprijin decât predecesorii săi. Misiunea lui era de a instaura ordinea în Basarabia şi de a mobiliza mica nobilime locală să participe la întocmirea noului Regulament. În primii doi ani, Bahmetiev a avut parte de dezamăgiri pe ambele fronturi: boierii români şi-au menţinut poziţia solidă, iar reprezentanţii ruşi au fost în cele din urmă siliţi să întocmească ei Regulamentul din 1818. Acest document definea drepturile şi privilegiile fundamentale ale fiecărei categorii sociale din Basarabia şi rolul guvernului şi arăta ce potenţial ar fi prezentat provincia dacă ar fi fost administrată corespunzător. Structura puterii nu era modificată radical. Boierii îşi păstrau majoritatea vechilor privilegii, fără a fi controlaţi de o instanţă superioară. Noua orânduire avea aceleaşi temelii vechi şi era sortită eşecului.

Regulamentul din 1818 era baza legală pe care s-ar fi putut sprijini autonomia Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, însă s-a dovedit a fi insuficient într-o regiune în care nu existau tradiţii de responsabilitate colectivă. În perioada 1818-1823, în timpul conducerii generalilor Inzov şi Bahmetiev, a devenit limpede faptul că boierii nu-şi puteau îndeplini îndatoririle impuse de noua structură. Nu s-a realizat nici un progres în direcţia instaurării unei administraţii organizate, iar organismele autoguvernării au ajuns să fie dominate de românii cei mai ambiţioşi. În mod ironic, schimbarea majoră care a avut loc – reverificarea documentelor

nobiliare şi reducerea numărului de boieri – a distrus orice şansă de menţinere a autonomiei deoarece nu mai existau suficienţi nobili pentru ocuparea posturilor din administraţia locală.

Ruşii de la Chişinău s-au îndoit de la început de hotărârea Sankt Petersburgului de a extinde autonomia asupra Basarabiei. Boierii comportându-se cum era de aşteptat, după 1818 moralul reprezentanţilor ruşi la Chişinău a continua să scadă. Basarabia era zonă dificilă pentru ei şi autonomia le îngreuna munca. Dispreţul cu care îşi priveau îndatoririle s-a accentuat şi a stat în calea multora dintre contribuţiile culturale pozitive pe care le-ar fi putut ei aduce.

După ani întregi de rapoarte nefavorabile, de haos politic şi reforme eşuate, în 1823 ţarul a hotărât în sfârşit să-l trimită în Basarabia pentru a reglementa lucrurile pe M.S. Voronţov, un om de condiţie foarte bună şi extrem de capabil. Înrăutăţirea relaţiilor ruso-turce şi perspectiva războiului între cele două state făceau din stabilitatea acestei provincii un element esenţial. Voronţov a făcut o ultimă încercare de a lucra cu ajutorul Regulamentului din 1818, iar apoi a început să cerceteze ce anume nu funcţiona. Moartea lui Alexandru I în 1825 a grăbit sfâşitul autonomiei Basarabiei. Fratele lui, Nicolae I, nu împărtăşea interesul lui Alexandru pentru proiectele federaliste şi specificitatea culturală. După părerea lui, regiunea de la graniţa vestică se caracteriza printr-o prea mare diversitate, astfel că a aplecat urechea la sfatul lui Voronţov de a introduce în Basarabia structura guvernamentală valabilă şi în restul Rusiei. După 1826, Pahlen a continuat politica lui Voronţov şi a desfiinţat autonomia în februarie 1828. O nouă schimbare de priorităţi a modificat perspectiva imperiului asupra zonei de sud-vest şi a devenit necesar ca boierilor români să li se ia principalele puteri deţinute.

În 1828, Rusia avea deja şi resursele, şi motivele de a pune imediat capăt autonomiei Basarabiei. Însă imperiul avusese nevoie de şaisprezece ani pentru a integra regiunea în structura administrativă rusă. Aparatul birocratic insuficient făcea dificilă adăugarea unui nou teritoriu, fie el şi de mici proporţii, precum Basarabia. Soluţia administrativă a acestei dileme a fost acordarea autonomiei. În practică, experimentul a arătat că noii cetăţeni ai imperiului puteau depune jurământ de credinţă ţarului şi continua în acelaşi timp să trăiască după tradiţiile politice, sociale şi culturale obişnuite, la care se aduseseră doar modificări minore. Probabil că această politică ce consta în încercarea de a adapta metodele de guvernare autohtone la nevoile ruseşti a fost inevitabilă, însă ea nu a permis folosirea potenţialului economic şi militar al acestei regiuni situate într-o zonă foarte importantă a imperiului.

Cercetătorii preocupaţi de studierea imperiilor obişnuiesc să generalizeze problemele tehnice enorme pe care le presupune menţinerea puterii în regiuni aflate la mare depărtare de centrul administrativ. Cu cât un teritoriu e mai

departe de centru, cu atât e mai greu de controlat de către cei din aparatul birocratic. Dacă mai punem la socoteală şi problemele cauzate de diferenţele culturale sau naţionale, e uşor de văzut de ce ruşii nu i-au putut controla pe slabii lor „aliaţi" români în perioada 1806-1828: deoarece în aceşti douăzeci şi doi de ani în Principate şi în Basarabia ei s-au văzut ca o forţă modernă, europeană. La suprafaţă, guvernul lor părea de tip european, având o echipă de funcţionari destul de profesionişti, grafice de organizare şi preţuire pentru legea scrisă. Ei voiau să devină binefăcătorii românilor, să aducă beneficiile unui stat naţional legal şi progresist într-o regiune obişnuită cu stăpânirea turcească şi practicile fanariote. Pornind de la această ipoteză, ei aveau un foarte clar sentiment de superioritate faţă de protejaţii lor. Ruşii voiau să-i transforme pe români dintr-un popor „semiasiatic" şi înapoiat în cetăţeni responsabili şi luminaţi ai Imperiului Rus. Cei mai nerăbdători dintre ei – în general cei care lucrau cu românii – voiau să instaureze peste noapte statul de drept rus pentru a crea aici o societate rusă. Însă condiţiile grele în care se desfăşura activitatea în provinciile de frontieră n-au determinat decât apariţia unui grup de oficiali ţarişti dezamăgiţi al căror dispreţ faţă de români creştea constant. În loc să-i convertească pe noii cetăţeni, ruşii au devenit observatori dezgustaţi ai activităţilor românilor. În perioada de autonomie de douăzeci şi doi de ani, ruşii nu aveau personalul şi banii necesari pentru a guverna Basarabia aşa cum doreau. Autonomia le permitea ruşilor şi românilor să interacţioneze de pe poziţii aproape egale şi îi împiedica pe oficialii ţarişti să îşi ducă la îndeplinire noile îndatoriri. Problemele tehnice pe care le puneau factorii financiari şi distanţa, precum şi elementele bilegale, bietice şi bilingve de conflict cultural îi împiedicau pe ruşi să îi transforme pe români în copii ale lor, ba chiar s-ar putea spune că eforturile lor au dus la un rezultat aproape contrar, românii devenind mai conştienţi de propria lor moştenire.

În ajunul unui nou război cu turcii, ruşii şi-au evaluat din nou priorităţile interne în funcţie de cererea externă şi au pus capăt politicii de autonomie din Basarabia. Ei şi-au recunoscut incapacitatea de a converti prin exemplu şi persuasiune şi au consolidat politic noua provincie prin forţa legii şi a armelor. Bruma de disciplină a ruşilor s-a extins şi asupra românilor, privându-i de dreptul de a participa la guvernarea propriei ţări. Basarabia avea să treacă de la o ocârmuire dezordonată la stăpânirea imperfectă ce caracteriza şi restul imperiului. Consolidarea defectuoasă a mai adăugat o piesă aranjamentului centrifugal fragil ce era impropriu numit Imperiul „Rus". Era de fapt un imperiu multinaţional cu probleme grave, ce necesitau soluţii mai complexe decât jocul de-a federalismul iniţiat de Alexandru I.

Evenimentele petrecute în aceşti douăzeci şi doi de ani în acest mărunt colţ de imperiu oferă un excelent eşantion al problemelor cu care se confruntă un stat multinaţional. Chiar şi în Basarabia, unde sentimentul naţional – în sensul pe

care acesta l-a căpătat în secolul XX – nu era puternic, diferenţele dintre români şi ruşi erau suficient de mari pentru a-i transforma pe foştii aliaţi în rivali. Ambele părţi încercau să rezolve problemele privind lucrurile din punctul de vedere al propriilor avantaje şi se aflau în concurenţă atunci când ar fi trebuit să coopereze. Ceea ce ruşii vedeau ca fiind reforme esenţiale pentru bunăstarea imperiului, românii considerau a fi primele ameninţări îndreptate în primul rând către ei şi în al doilea rând către modul lor de trai. Ruşii nu au realizat niciodată pe deplin faptul că principalul obstacol cu care se confruntau nu ţinea atât de încăpăţânarea calculată a românilor, cât de contradicţia naturală pe care o implică dominaţia unei naţiuni asupra alteia.

În prima parte a secolului al XIX-lea, neînţelegerile de fond din regiunea de frontieră au silit Imperiul Rus să îşi consolideze noile teritorii în mod haotic. Încercările ruşilor de a guverna pot fi cel mai bine asemănate cu greutăţile pe care le întâmpină un muncitor care încearcă să găurească o bucată de lemn cu un ac de care se leagă un fir lung de un metru. Obiectivele guvernării erau stabilite şi la fel şi politica dictată de Sankt Petersburg, însă metodele prin care putea fi direcţionată şi folosită puterea necesară atingerii lor erau vagi şi fără forţă. Politica rusă de guvernare conform legilor, obiceiurilor, uzanţelor şi privilegiilor autohtone, pentru a contribui astfel atât la bunăstarea imperiului, cât şi la cea a românilor, era doar un element de legătură, o justificare a intereselor politice pe care le aveau ruşii în această îndepărtată regiune de frontieră.

Pentru cei aflaţi la faţa locului, funcţionari publici de rang inferior şi militari, situaţia aceasta prezenta inconveniente grave, insolubile. Armata şi aparatul birocratic au slujit cum se cuvine în aceste împrejurări dificile. Se cerea mult de la ei într-un oraş neospitalier precum Chişinăul şi nimic din experienţa anterioară nu îi pregătise pentru misiunea delicată de a lucra cu boierii şireţi şi plini de ambiţii. Neavând decât puteri reduse, funcţionarii inferiori aveau prea puţine şanse să influenţeze direct mersul lucrurilor. Pentru misiunea din Basarabia ar fi fost necesari funcţionari mai bine pregătiţi şi mai ageri şi nu cei prost pregătiţi, prost plătiţi şi suprasolicitaţi care au fost trimişi. Românii nu fuseseră deloc pregătiţi pentru situaţia în care se aflau; erau insuficient instruiţi pentru ce li se cerea, însă, spre deosebire de omologii lor ruşi, aveau fericita alternativă de a-şi putea evita îndatoririle şi folosi poziţia privilegiată în vederea creşterii profiturilor.

Ruşii nu au rezolvat problema în 1828 desfiinţând autonomia Basarabiei. Nu făcuseră decât să integreze provincia în imperiu şi tocmai în această consolidare nereuşită a poporului român din Basarabia se poate vedea extrema fragilitate a victoriei diplomatice şi militare. Prada de război devenise parte a dilemei guvernamentale cu care se confrunta imperiul zi de zi. Calea pe care aveau să o urmeze ruşii şi românii era dictată de împrejurări implacabile.

În perioada de autonomie, ruşii au acţionat din slăbiciune, iar românii au profitat de aceasta. Noua structura din 1828 avea menirea de a introduce în Basarabia puterea procedurilor guvernamentale ruseşti. Regulamentul din acest an ar fi fost pe placul lui Prozorovski, Bagration şi Harting deoarece aducea cu el mult sperata „rânduială" în provincie. Însă românii nu aveau să fie atât de receptivi la „rânduială" cum speraseră generalii. Proiectele nerealiste din anii de autonomie prevesteau un viitor dificil în ceea ce priveşte administrarea eficientă a Basarabiei.

Bibliografie selectivă

Amburger, E., *Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grosse bis 1917*, E.J. Brill, Leiden, 1966.

Anderson, M.S., *The Eastern Question : 1774-1923*, St. Martin's Press, New York, 1966.

Andolenko (general), *Histoire de l'Armée Russe*, Flammarion, Paris, 1967.

Anţupov, I.A., *Gosudarstvennaia derevnia Bessarabii v XIX veke (1812-1870 gg.)*, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1966.

Anţupov, I.A. *et al.* (ed.), *Polojenie krestainskoe dvijenie v Bessarabii (1812-1861 gg.)*, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1962.

Arbure, Z.C., *Basarabia în secolul al XIX-lea*, Academia Română, Bucureşti, 1898.

Arsenii (Episkop Pskovski), *Izledovania i Monografi po Istorii Moldavskoi Ţerkvi*, Sankt Petersburg, 1904.

Arş, G.L., *Tainoe Obşcestvo Filiki Eteria*, Nauka, Moscova, 1965.

Avaliani, S.L., „Gr. M.S. Voronţov i krestianski vopros", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, XXXII, Odessa, 1915, pp. 41-57.

Babel, A., *La Bessarabie*, F. Alcan, Paris, 1926.

Bacinski, A.D., „Serbî i Bolgarî v ust dunaiskom budjakskom kazacem voiske", în *Slavianskoe Istocinikovedenie*, Nauka, Moscova, 1965.

Bantîş-Kamenski, D.N., *Puteşestvie v Moldaviiu, Valahiiu i Serbiiu*, Moscova, 1810.

Bassler, T., *Das Deutschtum in Russland*, J.F. Lehmann, München, 1911.

Batiuşkov, P.N., *Bessarabia istoriceskoe opisanie*, Ministerstvo Vnutrennih Del, Sankt Petersburg, 1892.

Becker, J., *Bessarabien und sein Deutschtum*, Krug, Bietigheim/Württemberg, 1966.

Berkes, N., *The Developpment of Secularism in Turkey*, Mc Gill University Press, Montreal, 1964.

Beskrovnîi, L.G., (ed.), M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, II-III, Moscovskii Ţentralnîi Gosudarstvennî Voenno-Istoriceski Arhiv, Institut Istorii, Akademia Nauk, S.S.S.R., 1951-1952.

Bezviconi, G.G., *Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru*, I, Fundaţia Regele Carol I, Bucureşti, 1940.

Blaramberg, N., *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie*, Imprimerie du „Peuple Roumain", Bucureşti, 1885.

Blum, J., *Lord and Peasant in Russia from the Ninth to the Nineteenth century*, Atheneum, New York, 1964.

Bodiul, I.I., „Prisoedinenie Bessarabii k Rossii i istroriceskie sudbî Moldavskogo naroda", în *Voprosî Istorii*, VIII, Moscova, 1972, pp. 3-16.

Bogdanovici, M.I., „Pisma Admirala Ciceagova k Imperatoru Aleksandru Pervomu", în *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, VI, Sankt Petersburg, pp. 1-67.

Bogdanovici, M.I., „Pisma Imperatora Aleksandra Pervogo Admiralu Ciceagovu", în *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, VI, Sankt Petersburg, pp. 67-73.

Boldur, A., *La Bessarabie et les relations Russo-Roumaines*, J. Gamber, Paris, 1927.

Brădişteanu, S., *Die Beziehungen Russlands und Frankreichs zur Türkei in der Jahren 1806-1807*, E. Ebering, Berlin, 1912.

Bugnion, M., *La Bessarabie Ancienne et Moderne*, G. Bridel, Lausanne, 1846.

Camman, A., *Vom Volkstum der Deutschen aus Bessarabien*, Holzner, Würzburg, 1962.

Campbell, J.C., *French Influence and the Rise of Romanian Nationalism*, teză de doctorat nepublicată, Harvard, 1940.

Casso, L.A., „Petr Manega, zabîtî kodificator Bessarabskago prava", în *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşeniia*, serie nouă, 49, ianuarie 1914, Sankt Petersburg, pp. 1-19.

Casso, L.A., *Rossia na Dunae i obrazovanie Bessarabskoi Oblasti*, Moscova, 1913.

Casso, L.A., *Vizantiiskoe Pravo v Bessarabii*, Universitatea din Moscova, Moscova, 1907.

Cernovodeanu, P., „The Setting up of the English Consulate in the Romanian Principalities (1803) and its Activity until 1807", în *Revue Roumaine d'Études Internationales*, I, 1971, 11, pp. 181-208.

Cerepnin, L.V. (ed.) *et al.*, *Istoriia Moldavskoi S.S.R.*, I, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R, Chişinău, 1965.

Ciceagov, P.V., Mémoires *de l'Amiral Tchitchagoff (1767-1849)*, A. Frank, Leipzig, 1862.

Chirot, D., „A New Analysis of the Romanian Middle Ages (1300-1800) in Recent Romanian Scolarship", în *Southeastern Europe / L'Europe du Sud-Est*, I, 1974, 1, pp. 80-88.

Ciobanu, Ş., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Asociaţia Uniunea Culturală Bisericească din Chişinău, Chişinău, 1923.

Cioranesco, G. *et al.*, *Aspects des relations Russo-Roumaines*, I, Minard, Paris, 1967.

Ciubotaru, I.C., „Aşezămintele Agrare Moldoveneşti (1766-1832)", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, 5, 1968, pp. 87-119.

Clark, C.U., *Bessarabia*, Dodd, Mead and Company, New York, 1927.

Coles, P., *The Ottoman Impact on Europe*, Harcourt, Brace and World, New York, 1969.

Colescu, L., *Geschichte des rümanischen Steurwesens in der Epoche der Fanarioten : 1711-1821*, F. Straub, München, 1897.

Colson, F., *De l'état présent des Principautés de Moldavie et de Valachie*, A. Pougin, Paris, 1839.

Constantinescu-Mirceşti, C., Dragomirescu, I., „Marele proces al Vrancei", în *Studii şi Articole de Istorie*, 1965-1967, pp. 163-189.

Crousaz-Créte, Léon, *Le Duc de Richelieu en Russie et en France : 1766-1822*, Firmin-Didot, Paris, 1897.

Dostian, I.S., *Rossiia i Balkanskii vopros*, Nauka, Moscova, 1972.

Drujinin, N.M., „Gosudarstvennîie krestiane v dvorianskih i pravitelsvetnnîh proektah 1810-1833 gg.", în *Istoriceskie Zapiski*, 7, 1940, Moscova, pp. 149-181.

Drujinina, E.I., *Iujnaia Ukraina v 1800-1825 gg.*, Nauka, Moscova, 1970.

Dubrovin, N., „Materialî dla istorii Ţarstvovaniia Aleksandra I-go", în *Voennîi Sbornik*, Moscova, aprilie 1864, pp. 203-256; mai 1864, pp. 3-68; februarie 1865, pp. 209-269.

Dubrovin, N., „Russkaia Jizni v naceal XIX v.", în *Russkaia Starina*, 19, 1901, Sankt Petersburg, pp. 241-256.

Dvoicenko-Markov, D., „Russia and the First Accredited Diplomat in the Danubian Principalities", în *Slavic and East European Studies*, VIII, 1963, Londra, pp. 200-229.

Dyakovici, V., *Bulgarite v Bessarabia*, Sofia, 1930.

Egunov, A.O. (ed.), „Materialî dla noveişei istorii Bessarabii", în *Zapiski Bessarabskago Oblastnago ʃtatisticeskago Komiteta*, III, Chişinău, 1868, pp. 105-155.

Enţiklopediceskii Slovar, 41 de volume, Brockhaus-Efron, Sankt Petersburg, 1890-1914.

Erbiceanu, C., *Istoria Mitropolieĭ şi Suceveĭ şi a Catedralei Mitropolitane din Iaşi*, Tipografia Cărţilor Biericeşti, Bucureşti, 1889.

Fedorov, P.I., Kniajevici, D.M., „Gorod Kişineva v 1843 g.", în A.O. Egunov (ed.) *Zapiski Bessarabskago Oblastnago Statisticeskago Komiteta*, III, Chişinău, 1868, pp. 45-101.

Fischer-Galaţi, S., „The Origins of Modern Romanian Nationalism", în *Jarbücher für Geschichte Osteuropas*, XII, München, 1964, pp. 48-54.

Galbershtadt, L.I., „Vostocinî Vopros", în *Otecestvennaia Voina i Russkoe Obşcestvo*, II, Moscova, 1911, pp. 92-121.

Georgescu, V., *Mémoires et projets de reforme dans les Principautés Roumaines, 1769-1830*, Association Internationale d'Études du Sud-Est Éuropéen, Bucureşti, 1970.

Georgescu, V., *Political Ideas and the Enlightment in the Romanian Principalities (1750-1831)*, col. „East European Monographs", I, East European Quarterly, Boulder, New York, 1971.

Georgescu, V., „The Romanian Boyars in the 18th Century: Their Political Ideology", în *East European Quarterly*, VII,1973, 1, pp. 31-40.

Gielgud, A. (ed.), *Memoirs of Prince Adam Cazrtoryski*, I, Londra, 1888.

Goriainov, S., „1812: Dokumentî Gosudarstvennago i St. Petersburgskago Glavnago Arhivov", în *Ministerstvo Vnutrennih Del*, Sankt Petersburg, 1912.

Goriainov, S., *Le Bosphore et les Dardanelles*, Plon-Nourrit, Paris, 1910.

Grosul, G.S., „K voprosu ob ucerejdenii i stanovlenii generalnogo russkogo konsulstva v Dunaiskih Kniajestvah i Bessarabii (koneţ XVIII naceal XIX vv.)", în *Dokladî Naucinoi Sessii 1963 g.*, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 3-9.

Grosul, G.S., „Dunaiskie Kniajestva v Russko-Tureţkih diplomaticeskih vzaimutnoşeniiah (1783-1787 gg.), în *Balkanskii Istoriceskii Sbornik*, III, Chişinău, 1973, pp. 269-287.

Grosul, G.S., „O naţionalno osvoboditelnoi borbe v Dunaiskih Kniajestvah v 1792-1806 gg.", în *Uchenîe Zapiski K.G.U.*, IVC, Chişinău, 1968, pp. 3-29.

Grosul, Ia. S., Budak, I.G., *Ocerki istorii narodnogo hoziaistva Bessarabii 1812-1861*, Cartea Moldovenească, Chişinău,1967.

Grosul, V. Ia., *Reformî v Dunaiskih Kniajestvah i Rossiia (20-30 godî XIX veka)*, Nauka, Moscova, 1966.

Grosul, V. Ia., Budak, I.G., *Krestianskaia reforma 60-70h godov XIX v. v Bessarabii*, Moldavskii Filial Akademiia Nauk S.S.S.R., Institut Istorii, Chişinău, 1956.

Halippa, I.N., „Gorod Kişinev vremen jizni v nem Aleksandra Sergeevicia Puşkina", în I.N. Halippa (ed.) *Trudî Bessarabskoi Gubernskoi Ucenoi Arhivnoi Kommissii*, I, 1900, pp. 97-170.

Hitchins, K., *The Romanian National Movement in Transylvania, 1780-1849*, Harvard University Press, Cambridge, 1969.

Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, 30 de volume ; Supliment I, 2, Bucureşti, 1885 ; Supliment I, 3, Bucureşti, 1889 ; Supliment I, 4, Bucureşti, 1891 ; X, Bucureşti, 1897 ; XVI, Bucureşti, 1912 ; XIX-1, Bucureşti, 1922 ; XIX-2, Cernăuţi, 1938.

Ieromonahul Sebastian, „Şkolno-prosvetitelnaia deiatelnost preosviaşcenogo Dimitri (Sulimî) v Bessarabii", în *Zapiski Imperatorskago Odessakgo Obşcestva istorii i drevnostei*, XXIV, Odessa,1907, pp. 1-46.

Indova, E.I., *Krepostnoe hoziastvo v naceale XIX veka*, Akademiia Nauk S.S.S.R., Moscova, 1955.

Iorga, N., *A History of Romania* (tradusă de Joseph McCabe), T. Fisher Unwin, Londra, 1925.

Iorga, N. (ed.), *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, II, Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1896.

Iorga, N., *Histoire des Roumains et de la Roumanité Orientale*, VIII, Academia Română, Bucureşti, 1944.

Iorga, N., *Histoire des relations Russo-Roumaines*, „Neamul Românesc", Iaşi, 1917.

Istoriia Kişineva (1466-1966), Cartea Moldovenească, Chişinău, 1966.

Kabuzan, V.M., „Narodonaselenie Bessarabskoi oblasti (Gubernii) v pervoi polovine XIX v.", în *Istoriceskie Zapiski*, LXXXII, Moscova, 1969, pp. 232-242.

Kazakov, L.G., „M.I. Kutuzov i Naţionalno-Osvoboditelnoe dvişenie narodov Balkan v period Russko-Tureţkoi voinî 1806-1812 gg.", în L.G. Beskrovnî (ed.), *Polkovodeţ Kutuzov*, Gos. Izdatelstvo Polit. Literaturî, Moscova, 1955, pp. 141-177.

Kazakov, N.I., „Polkovodceskaia deiatelnost M.I. Kutuzov v period Russko-Tureţkoi voină 1806-1812 gg.", în L.G. Beskrovnî (ed.), *Polkovodeţ Kutuzov*, Gos. Izdatelstvo Polit. Literaturî., Moscova, 1955, pp. 86-140.

Kazakov, N.I., „Iz Istorii Buharestkogo mirnogo dogovora 1812 goda", în *Istoriia S.S.S.R.*, 3, mai-iunie 1967, Moscova, pp. 125-128.

Kennan, G.F., *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Little, Brown and Company, Boston, 1960.

Kirchener, W., „Emigration to Russia", în *The American Historical Review*, LV, 1950, 3 pp. 552-566.

Kiricenko, N.P., „K voprosu ob ispolzovanii russkoi armiei ekonomiceskih resursov Moldavii i Valahii v Russko-Tureţkoi voine 1806-1812 gg.", în *Uchenîie Zapiski*, LXXII, Chişinău, 1964, pp. 69-80.

Kizevetter, A., *Istoriceskie Siluetî*, Parabola, Berlin, 1931.

Kliucevski, V.O., „Kurs Russkoi Istorii", partea a 5-a, *Socineniia*, vol. 5, Moscova, Izdatelstvo Soţialno-ekonomiceskoi Literaturî, 1958.

von Kosmeli, *Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew, nach Jassi*, Schuppel, Berlin, 1822.

Krîjanovskaia, K.P., Ruseev, E.M. (ed.), „Ustroistvo Zadunaiskih Pereselenţev v Bessarabii i deiatelnost A.P. Iuşnevskogo, Sbornik Dokumentov", în *Istoria Moldavii : Dokumentî i Materialî*, II, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1957.

Lampe, J.R., Jackson, M.R., „An Appraisal of Recent Balkan Economic Historiography", în *East European Quarterly*, IX, 1975, 2, pp. 197-240.

Lane-Poole, S., *The Life of the Right Honourable Stratford Canning*, Longman and Comunit., Londra, 1888.

Langeron, L.A., *Mémoires de Langeron, Campagnes de 1812-1813-1814*, A. Picard et Fils, Paris, 1902.

Laşkov, N.V., *Bessarabia k stoletiiu prisoedineniia k Rossii*, Chişinău, 1912.

Lebel, G., *La France et les Principautés Danubiennes*, P.U.F., Paris, 1955.

Leibbrandt, G., *Die Auswanderung aus Schwaben nach Russlands : 1816-1823*, Deutschen Ausland-Instituts, Stuttgart, 1928.

Leontovitsch, V., *Geschichte des Liberalismus in Russland*, V. Klostermann, Frankfurt pe Main, 1957.

Lewis, B., *The Emergence of Modern Turkey*, ediţia a 2-a, Oxford University Press, Londra, 1968.

Marriott, J.A.R., *The Eastern Question*, ediţia a 4-a, Oxford University Press, Oxford, 1956.

Meşceriuk, V.I., *Antikrepostniceskaia Borba Gazugov i Bolgar Bessarabii v 1812-1820 gg.*, Gosudarstvennoe Izdatelstvo Moldavii, Chişinău, 1957.

Mihailovski-Danilevski, A.I., *Opisanie Tureţkoi Voinî v Ţarstvovanie Imperatora Aleksandra I-go s 1806-g. do 1812-g.*, partea 1 şi partea a 2-a, Voennoe Izdatelstvo, Sankt Petersburg, 1843.

Miller, A.F., *Mustafa Paşa Baraiktar*, Akademiia Nauk S.S.S.R., Moscova-Leningrad, 1947.

Mitrany, David, *The Land and the Peasant in Rumania*, Oxford University Press, Oxford, 1930.

Arhiv grafov Mordvinovîh, IV, Sankt Petersburg, 1902.

Mouravieff, B., *L'Alliance Russo-Turque au milieu des guerres Napoléoniennes*, Éditions de la Bacconière, Neuchâtel, 1954.

M.S., „L'U.R.S.S. rejette les prétentions Roumaines sur la Bessarabie, une explication possible des difficultés entre Moscou et Bucarest", în *Le Monde*, Paris, 16 martie 1967, p. 28.

Muntian, M.P., Marialokovski, F. Ia., „Ruptaşii Bessarabii v pervoi polovine XIX v.", în *Ucenîe Zapiski (Seria Istoriceskaia)*, LXXII, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 59-69.

Muntian, M.P., şi Semenova, V., „O neizdannoi rabote Stepana Russova Drevnii i novîie certî Bessarabskoi Oblasti", în *Dokladî Naucinoi Sessii 1963 g.*, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 23-28.

Nacco, A.N., „Ocerk grajdanskago upravleniia v Bessarabii, Moldavii, i Valahii *vo* vremia Russko-Tureţkoi voinî 1806-1812 goda", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, XI, Odessa, 1879, pp. 269-310.

Nacco, A.N., „Ocerk grajdanskago ustroistva Bessarabskoi Oblasti s 1812-1828", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obşcestva Istorii i Drevnostei*, XXII, Odessa, 1900, pp. 109-221.

Narociniţki, A.L. (ed.) *et al.*, *Vneşniaia politika Rossii XIX i naceala XX veka*, prima serie, Moscova, I, 1960 ; II, 1961 ; III, 1963 ; IV, 1965 ; V, 1965 ; VI, 1962. Toate sunt publicate de *Izdatelstvo Politiceskoi Literarurî.*

Lettres et papiers du Chancelier Comte de Nesselrode, III, Paris, *s.a.*

Nicolai Mihailovici, *Graf Pavel A. Stroganov*, II, *Ekspediţia zagotovleniia gosudarstvennîh*, Bumag, Sankt Petersburg, 1903.

Nolde, B., *La Formation de l'Empire Russe*, II, Institut d'Études Slaves, Paris, 1953.

Oganian, L.N., „K voprosu o deiatel nosti kişinevskih dekabristov", în *Dokladî Naucinoi Sessii 1963 g.*, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 29-30.

Oganian, L.N., „K voprosu ob otnoşenii A.S. Puşkina k Geterii", în *Puşkin na iuge*, Akademiia Nauk, S.S.S.R., Modavskii Filial, Institut Iazîka i Literaturî, Puşkinskaia Naucinaia Kommissia, Chişinău, 1958, pp. 133-145.

Oganian, L.N., „Novîe materialî o deiatelnosti kişinevski dekabristov", în *Ucenîe Zapiski (Seria Istoriceskaia)*, LXXII, Akademiia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 49-59.

Oţetea, A. (ed.), *Documente privitoare la istoria României : răscoala din 1821*, I-II, Academia Republicii Populare Române, Bucureşti, 1959-1960.

Oţetea, A., „Le Second asservissement des paysans Roumains (1746-1821)", în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe Congrès des Sciences Historiques – Rome 1955*, Academia Republicii Populare Române, Institutul de Istorie, Bucureşti, 1955, pp. 299-312.

Oţetea, A., *Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteristă în ţările româneşti : 1821-1822*, Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice, Bucureşti, 1945.

Panaitescu, P.P. (ed.) *Corespondenţa lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc, 1806-1810*, „Aşezământul Cultural Ion C. Brătianu", XX, „Cartea Românească", Bucureşti, 1933.

Petrov, A., *Voina Rossii s Turţiei 1806-1812 gg.*, 3 volume, Sankt Petersburg, 1885-1887.

Pipes, R., *Karamzin's Memoir on Ancient and Modern Russia*, Harvard University Press Cambridge, 1958.

Polnoe Sobranie Zakonov Rossiskoi Imperii, seria 1 şi seria 2.

Popov, A.A., „Gerţog Armand-Emanuil Richele, Dokumentî i bumagi o ego jizni i deiatelnosti (1766-1822)", în *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, LIV, Sankt Petersburg, 1885.

Popov, A.N., „Slavianskaia Zaria v 1812 g.", în *Russkaia Starina*, octombrie-decembrie, 1982, Sankt Petersburg, pp. 617-642.

Popovski, N.A., *Statisticeskaia svedeniia. Otodol Vneşkolnago Obrazovaniia Bessarabskoi Gubernskoi Zemskoi Upravî*, Chişinău, 1917.

„Prava sostoianiia raznîh klassov narodonaselenie Besarabskoi Oblasti", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, III, Sankt Petersburg, 1848, pp. 48-64.

Projet de Code Civil pour la Bessarabie 1824-1825, întocmit de contele E.P. von Brunnov, Sankt Petersburg, 1913.

Puhalski, I.D., „Nekotorîie dannîie o roli Bessarabii Voronţov vneşnei torgovle Rossii v pervoi polovine XIX v.", în *Dokladîi Naucinoi Sessii* 1963 g., Akademia Nauk Moldavskoi S.S.R., Chişinău, 1964, pp. 31-38.

Putodovite lpo vsem pocitovîm dorogam Rossiskoi Imperii Ţarstva Polskago i velikago Kniajestva Finliadskago, Sankt Petersburg, 1829.

Raeff, M., *Michael Speransky, Statesman of Imperial Russia : 1722-1830*, Nijhoff, The Hague, 1961.

Raeff, M., *Siberia and the Reforms of 1822*, University of Washington Press, Seattle,1956.

Raeff, M., „The Russian Autocracy and Its Officials", în *Harvard Slavic Studies*, IV, Mouton and Co., s'Gravenhage, 1957, pp. 77-92.

von Rauch, G., *Russland : Staaliche Einheit und nationale Vielfalt*, München, Isar-Verlag, 1953.

Reinhard, C., *Une femme de diplomate. Lettres de Madame Reinhard à sa mère, 1789-1815*, A. Picard, Paris, 1900.

Romanovici-Slavatinski, A.V., „Dvorianstvo v Rossii ot naceala XVIII veka do otmenîi krepostnago prava", în *Ministerstva Vnutrennih Del*, Sankt Petersburg, 1870.

Rosetti, R., „Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească dela 1806-1812", 1-2, *Analele Academiei Române*, seria a II-a, XXXI, Bucureşti, 1908-1909, pp. 359-527 şi 581-724.

Runkevici, S., „Gavril", în A.P. Lopuhin (ed.), *Pravoslavnaia Bogoslovskaia Enţiklopediia ili Enţiklopediceski Slovar*, IV, Sankt Petersburg, 1903, pp. 8-11.

Russki Biograficeski Slovar, 25 de volume, Sankt Petersburg, 1896-1913.

Saul, N., *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, University of Chicago Press, Chicago, 1970.

Sbornik istoriceskih materialov izvlecennîh iz arhiva ego Imperatorskago Velicestva Sobstevnnoi ego imperatorskago Velcestva Kanţelarii, „Doneseniia po upravelniu Bessarabskoiu Oblastiu Polnomocinago Namestnika Bessarabskoi Oblasti General Leitenenta Bahmetieva", Sankt Petersburg, 1895, pp. 296-354.

Semevski, V.I., *Politiceskaia i obşcestvennaia idei dekabristov*, Tip. Pervoi St. P. Trudovoi Artel, Sankt Petersburg, 1909.

Seton-Watson, H., *The Russian Empire : 1801-1917*, Oxford University Press, New York, 1967.

Seton-Watson, R.W., *A History of the Roumanians*, Cambridge University Press, Cambridge, 1934.

Şcerebinin, M.R., *Biografiia general-feldmareşala kniazia M.S. Voronţova*, E. Beimar, Sankt Petersburg, 1858.

Simmons, E.J., *Pushkin*, Harvard University Press, Cambridge, 1937.

Skalkovski, A.A., *Bolgarskiia Kolonii v Bessarabii i Novorossiiskom Krae*, Odessa, 1848.

Skalkovski, A.A., „Istoriceskoe vvedenie e statisticeskoe opisanie Bessarabskoi oblasti", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, XIII, Sankt Petersburg, 1846, pp. 167-198 şi 407-444.

Skalkovski, A.A., *Opît statisticeskago opisaniia Novorossiiskago Kraia*, Odessa, 1853.

Skalkovski, A.A., „Nekrasovţî jivuşşie v Bessarabii", în *Jurnal Minsiterstva Vnutrennih Del*, Sankt Petersburg, 1844, pp. 61-82.

Smolitsch, I., *Geschichte der Russischen Kirche 1700-1917*, I, E.J. Brill, Leiden, 1964.

Sobranie zakonov i postanovelnii do ceasti voennago upravleniia otnosiaşcihsia, cartea a 2-a, Sankt Petersburg, 1916.

Soutzo, N., *Mémoires du Prince Nicolas Soutzo, Grand Logophète de Moldavie*, Gerold, Viena, 1899.

Spasski, I.G., *The Russian Monetary System*, traducere de Z.I. Gorishina şi revizuire de L.S. Forrer, Jacques Schulman, Amsterdam, 1967.

Spiridonakis, B.G., „L'Établissement d'un consulat Russe dans les Principautés Danubiennes, 1780-1782", în *Balkan Studies*, IV, 1963, pp. 289-314.

Stavrianos, L.S., *The Balkans since 1453*, Holt Reinhart and Winston, New York, 1961.

Stcherbatow, N.B., *Le Feld Maréchal Prince Paskévitch*, Trenké et Pasnot, Sankt Petersburg, 1888-1893.

Strakhovsky, L.I., „Constitutional Aspects of the Imperial Russian Government's Policy toward National Minorities", în *The Journal of Modern History*, XXIII, decembrie 1941, 4, Chicago.

Sturdza, D.A., *Acte şi documente relative la istoria renascerei României*, I, Academia Română, Bucureşti, 1900.

Suga, A., *Die völkerrechtliche lage Bessarabiens in der geschichtlichen Entwicklung des Landes*, Bonn, teză, 1958.

Summer, B.H., *A Short History of Russia*, Harcourt, Brace and World, New York, 1949.

Svinin, P., „Opisanie Bessarabskoi Oblasti v 1816 goda", în *Zapiski Imperatorskago Odesskago istorii i drevnostei*, VI, 1867, Odessa, pp. 175-320.

Trubeţkoi, B.A., „Kişinevskie znakomîe Puşkina", în *Puşkin na Iughe*, Moldavskii Filial, Institut Iazîka i Literaturî, Puşkinskaia Naucinaia Kommissia, Chişinău, 1958, pp. 57-63.

Turczynski, E., „The Background of Romanian Fascism", în P.F. Sugar (ed.), *Native Fascism in the Successor States*, 1918-1945, ABC-CLIO, Santa-Barbara, pp. 101-111.

Ulianiţki, V.A., „Materialî k istorii vostocinogo voprosa v 1808-1813 godah", în *Cetenia v Imperatorskom Obşcestve Istorii i Drevnostei Rossisskih pri Moskovsko Universitete*, 199, 1901, 4, Moscova, pp. i-vi şi 1-196.

Varadinov, N., „Istoria Ministerstva Vnutrennih Del", în *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*, începând cu partea 32 (1858) şi până la partea 40 (1860) este vorba despre istoria ministerului din perioada 1816-1826.

Vernadsky, G., „Alexandre Ier et le problème slave pendant la première moitié de son règne", în *Revue des Études Slaves*, VII, 1927, Paris, pp. 96-111.

Vernadsky, G., *La Charte constitutionnelle de l'Empire Russe de l'an 1820*, Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1933.

Vianu, Al., „Aplicarea tratatului de la Kuciuk-Kainargi cu privire la Moldova şi Ţara Românească, 1775-1783", în *Studii*, 5, Bucureşti, 1960.

Vighel, F.F., „Zameceaniia na nîneşnee sostoiana Besarabii", în *Russkii Arhiv*, 1, 1893, Moscova, pp. 1-36. Această lucrare se mai găseşte şi sub titlul „Zameceaniia na nîneşnee sostoiana Besarabii, pisano v Okt. 1823 goda", în *Socinenie F.F. Vighelia*, Universiteţkaia Tipografiia, Moscova, 1892.

Vlad, M.D., „Colonizarea rurală în Ţara Românească şi Moldova (secolele XV-XVIII)", în *Biblioteca Istorică*, XXXVII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973.

Volkl, E., „Die griechische Kultur in der Moldau wahrend der Phanariotenzeit. 1711-1821", în *Sudostforschungen*, 26, 1967, pp. 102-139.

Voronţov, *Arhiv Kniazia Voronţova*, 40 de volume, Moscova, 1870-1895.

Wilkinson, W., *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia with Various Political Observations Relating to Them*, Longman, Hunt, Rees, Orme, and Brown, Londra, 1820.

Wolff, R.L., *The Balkans in our Time*, Norton, New York, 1967.

Xenopol, A.D., *Resboaele d'intre ruşi şi turci*, II, Iaşi, 1880.

Xenopol, A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, IX-X, Editura Cartea Românească, Bucureşti, *s.a.*

Yakshitch, G., „La Russie et la Porte Ottomane de 1812 à 1826", în *Revue Historique*, IXC, mai şi august 1906, Paris, pp. 281-306.

Yaney, G.L., *The Systematization of Russian Government*, University of Illinois Press, Urbana, 1973.

Zabloţki-Desiatovski, A.P., *Graf P.D. Kiselev i ego vremia*, I, M.M. Stasiulevici, Sankt Petersburg, 1892.

Zacek, J., „The Lancasterian School Movement in Russia", în *The Slavonic Review*, iulie 1967, Londra, pp. 343-368.

Zaşciuk, A., „Bessarabskaia Oblast”, în *Materialî dla geografii i statistiki Rossii, sobrannîie ofiţerami generalnago ştaba*, Sankt Petersburg, 1862.

Zlatarski, V.N., „Politiceskaia rolia na Sofroniia Vraceanski prez Rusko-Turskata voina 1806-1812 g.”, în *Godişnik na Sofiiskaia Universitet* (Istoricko-Filologiceski Facultete), 19, Sofia, 1923.

Zlobin, K.I. (ed.), „Zapiska grafa Ioanna Kapodistria o ego slujebnoi deiatelnosti”, în *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, III, Sankt Petersburg, pp. 163-297.

Zolotov, V.A., *Vneşniaia torgovlia iujnoi Rossii v pervoi polovine XIX veka*, Rostovcki Gosudarstvennîi Univesitet, Rostov pe Don, 1963.

Index

C

D

E

F

G

Cuprins

POLIROM

HISTORIA

„Prezentul studiu debutează cu anul 1774, când Rusia începea să-şi folosească tot mai mult partizanii din Principatele dunărene, Moldova şi Ţara Românească, şi se încheie cu anul 1828, când în Basarabia au fost impuse legile şi regulamentele ruseşti şi a fost suprimată autonomia locală de care se bucuraseră până atunci românii. Anul 1774 nu marchează începutul procesului de expansiune, după cum nici anul 1828 nu reprezintă finalizarea procesului de consolidare a poziţiei noului teritoriu în cadrul statului rus. Însă aceşti cincizeci şi patru de ani de-a lungul frontierei sud--vestice ne oferă un cadru temporal suficient de bine delimitat, într-o arie geografică restrânsă, ce permite studierea procesului continuu de expansiune a Rusiei."

George F. Jewsbury

George F. Jewsbury este profesor la Universitatea din Paris VIII şi la Şcoala Activă Bilingvă „Jeannine Manuel". Din 1998 a fost numit membru asociat al Centrului de studii ruseşti, sovietice şi postsovietice din cadrul École des Hautes Études en Sciences Sociales. În perioada 1967-1998 a activat ca profesor de istorie a Rusiei şi a teritoriilor din sud-estul Europei la Universitatea de Stat din Oklahoma. În prezent este profesor emerit al acestei universităţi. A publicat numeroase lucrări, studii, articole şi recenzii în reviste de specialitate, printre care: „The Greek Question: The View from Odessa 1815-1822", în *Cahiers du monde Russe* (oct./dec. 1999), şi „Russia's Unintended Role in the Maintenance of Romanian Nationality in Bessarabia", în *Slavica* (Bloomington, 2000). Este coautor al lucrării *Civilization Past and Present* (2 vol., New York, 2000).

ISBN 973-681-343-6

Editura POLIROM
www.polirom.ro